

శ్రీమతంగముని విరచిత

బృహదేశి

(అను ప్రాచీన సంగీతశాస్త్రగ్రంథము)

ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్య సహితము

Sri Matangamuni virachita

BRIHADDESI

(Ancient Musical Treatise With Word For Word Translation and Paraphrase)

సంగీత కళాప్రపూర్ణ గాందర్వవిద్యావాచస్పతి గానకళాధర,

గాందర్వవిద్యాభూషణ, సంగీత లక్ష్మలక్ష్మణకోవిద

ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావు

Sangita Kalaprapurna, Gandharva Vidya Vachaspati,
Ganakaladhara, Gandharva Vidyabhushana,
Sangita Lakshya Lakshana Kovida

Prof Dwaram Bhavanarayana Rao

ప్రథమముద్రణ

1000 ప్రతులు

2001 వ్యవసాయ సంవత్సరము

మూల్యము

రూ 300

US \$ 30

ప్రతులకు

- 1 శ్రీమతి ద్వారం వెంకట వరదమ్మాభావనారాయణ రావు
ఫ్లాట్ నెం 17 గజిటెడ్ ఆఫీసర్స్ కాలనీ,
ఇసుకతోట విశాఖపట్నం - 530022
Tel 0891 543465
- 2 శ్రీ నేమాని వెంకటరమణ
శ్రీనిలయం , 16/9, మునిరెడ్డి కాలనీ
శ్రీపద్మావతి నగర్ తిరుపతి (వెస్ట్) - 517502
Tel 08574 42627 & 41079

ప్రకాశకులు

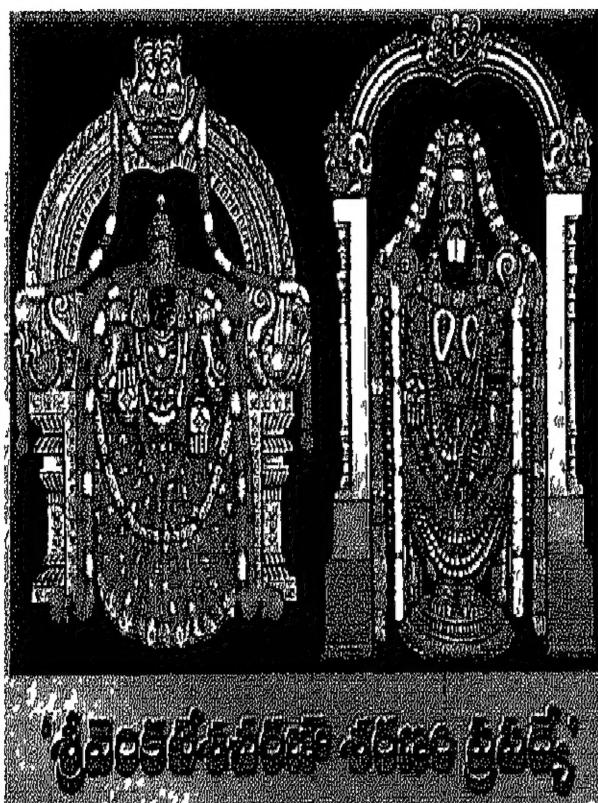
శ్రీ ద్వారం పబ్లికేషన్స్ విశాఖపట్నం

ముద్రణ

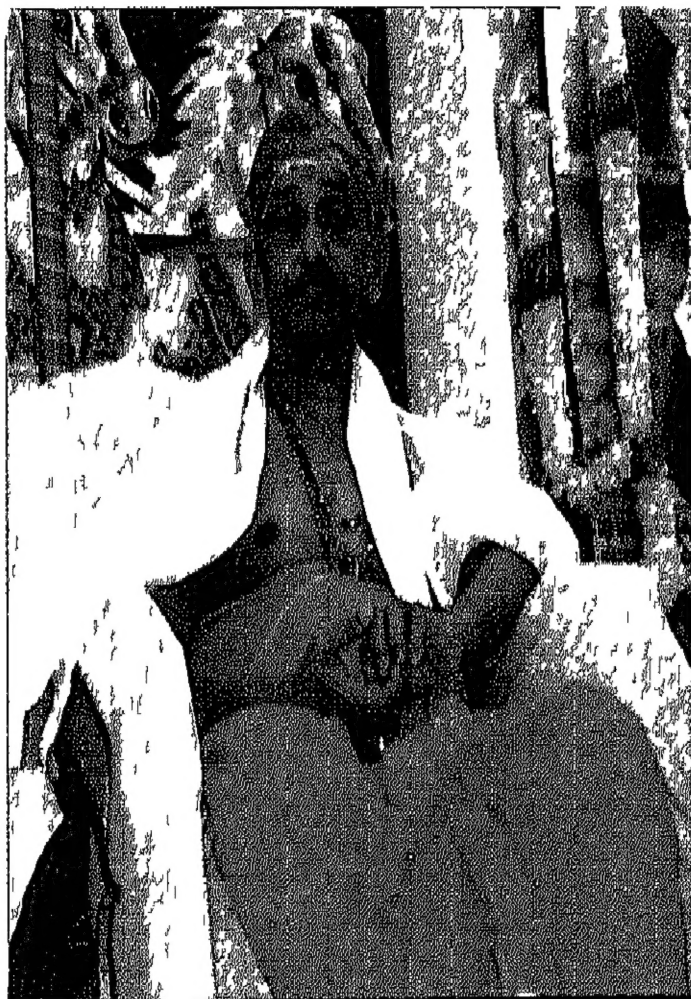
శ్రీ లక్ష్మీ గణపతి బైండింగ్ వర్క్స్,

Main Road, KOVVUR 534350

Phone 08813 31575, Fax 08813 32354

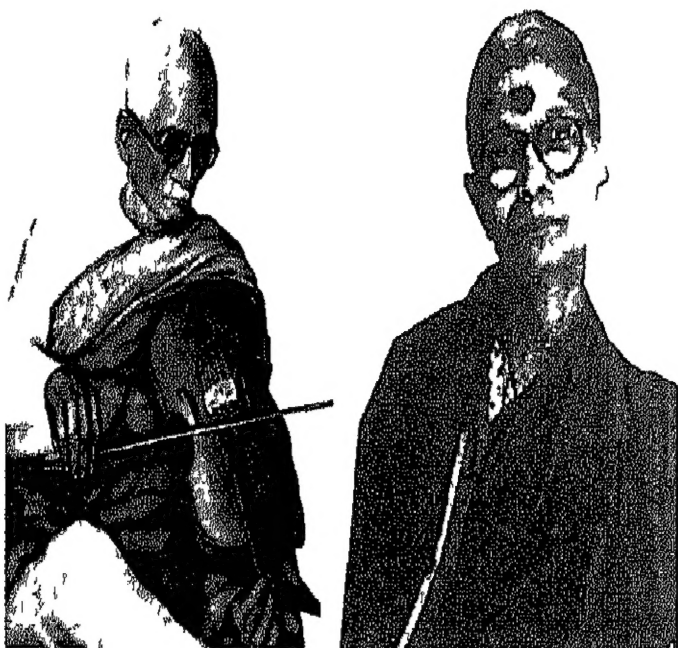

ఈ గ్రంథము శ్రీతిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారి
అధిక సహాయముతో ప్రచురింపబడినది

సద్గురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తి గారికి
విగ్రహతాపూర్వక ప్రణామాలు

**Sangita Kalanidhi, Padmasri, Sangita Ratnakara, Kalaprapurna
Prof. Dwaram Venkataswamy Naidu Garu
&
Smt Dwaram Jaggayamma Garu**

**నాదరూప దైవసిమాసులైన మా నాన్నగారికి
ప్రేమైకమూర్తి మా అమ్మకు నిరంతర ప్రణామాలు**

ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃ ಶ್ರೀ ವ್ಯಾಸರಿಂ ಭಾಷಗಾರಾಯಣರಾತ್ರೈ ಗಾರು
 ಪಾರಿ ಶ್ರೀಮತಿ ವ್ಯಾಸರಿಂ ವೆಂಕಟ ವರದಿಮ್ಮ

FOREWORD

In my Foreword to Prof. Dwaram Bhava Narayana Rao's Telugu translation of the Chaturdandi Prakasika of Venkatamakhi I wrote "the translation bears testimony not only to Prof. Rao's knowledge of music but also to his understanding of the Sanskrit language considering the fact that Venkatamakhi's style is terse and scientific. The world of music must be grateful to him for his selfless service and should benefit by his painstaking research."

Prof. Rao's Telugu Chaturdandi Prakasika was published in June this year but the noble soul departed for his heavenly abode the very next month. It is, therefore, with a heavy heart that I am writing this Foreword to his Telugu translation of the Brihaddesi of Matanga. Prof. Rao appears to have translated into Telugu several other Sanskrit treatises without even the members of his family knowing the magnificent service he was rendering to the art of music. This, again, was another characteristic trait of Prof. Rao's nature.

The Natya Sastra of Bharata and the Brihaddesi of Matanga are two major works available from the ancient period. Of these, the Brihaddesi is a work dealing solely with the theory of music. It is an authoritative work which highlights many aspects of music omitted by Bharata although the Brihaddesi is considered to be a successor to the Natya Sastra.

Matanga has tried to follow Bharata in many respects and himself claims to have thrown light on ragas and allied aspects of music. The term 'raga' has been mentioned for the first time in this work. He refers only to two gramas viz. Shadja and Madhyama gramas. But he gives much importance to the raga which, he says, centres on sweet distilled sound dressed in appropriate svaras and embellishments. The oft quoted sloka "Yosau dhvani viseshastu" is from the Brihaddesi.

It was perhaps the Almighty's will that such treatises should be translated into Telugu by Prof. Rao before he shed his mortal coil. Although he is no longer with us, the translation has been made available to the music world which should benefit by it with a sense of gratitude to its author.

Sangita Kala Acharya

I. S. PARTHASARATHY

Fellow, Sangeet Natak Akademi

& Emeritus Fellow,

Department of Culture, Government of India

వాచస్పతి పండితరాజు సాహిత్యవిశారద
 డా॥ ఎన్.సి. నరసింహాచార్య ఎమ్.ఎ (బి.ఓ.ఎల్.)
 భారతరాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత
 9, టి.టి.డి. జూనియర్ ఆఫీసర్స్ క్వార్టర్స్
 తిరుపతి - 517501

శ్రీ.

సంస్థాపనము

చతుష్పథి కళలలో ఉత్తమోత్తమమై, దేవనరతిర్యగ్గడములకు స్పందనానందము కలిగించేది సంగీతకళ నాదము పరబ్రహ్మస్వరూపము నాదము రెండుతెరగులు - అనాహతము, ఆహతము అని అనాహతనాదము యోగిజనైకగమ్యము ఆహతనాదము గానమునకు మూలము ఇది శృతి స్వరగ్రామమూర్చనాదులద్వారమున రక్షిప్రదము, జనరంజకము భారతీయకళలకన్నిటికిని వేదమూలకత్వము విద్యత్సమ్మతము 'సామవేదాదిదం గీతం సంజగ్రాహ పితామహ' అని సంగీతరత్నాకరము బ్రహ్మదేవుడు సంగీతము సామవేదము నుండి గ్రహించినట్లు తెలిపినది కాగ వేదమువలె సంగీతమనాది, అపరిచ్ఛేద్యము వర్ణాత్మకనాదజన్యము సాహిత్యము స్వరాత్మకనాదజన్యము గానము ఈ రెండును నన్నియోగశిష్టములు అనగ రెండును ఒకదానినొకటి విడిచియుండలేనిజంట కాబట్టి వాగధిష్ఠాత్రియైన సరస్వతికి ఈ రెండును రెండు స్తనములవంటివి ఈ పోలికను ఉన్న రూపమునే గ్రహింపరాదు దాని తాత్పర్యము తెలియవలెను వయోధరములే పిల్లలకు జీవనప్రదములు అట్లే సంగీతసాహిత్యములు లేనిచో జీవాత్మలు పెంపొందవు వీని అవినాభావబంధమును గుర్తించి మాఘమహాకవి ఈ రెంటిని ఒక గాటకట్టి వర్ణించినాడు

‘వద్దై కతివదైరేవగ్రధతస్సస్వరైరివఅనంతావాఙ్మయస్యాహోగేయ
 స్యేవవిచిత్రతా’ ఇందు సంగీతముపమానము సాహిత్యముపమేయము
 ఉపమానముత్కృష్టగుణకము ఉపమేయము న్యూనగుణకము అట్లుచేసి
 రెంటియొక్క అనంతపారత్వముగ్గడించినాడు ఏబదియక్షరములే
 మూలముగా గలది సాహిత్యముకాగా ఏడేస్వరములు మూలముగా గలది
 సంగీతము అల్పసంఖ్యాక వర్ణమునుండియే పుట్టిన భాష
 అపారవాఙ్మయముగా వెల్లివిరిసినది ఏడే స్వరములతో
 అనంతరాగసాగరముప్పొంగినది ఇట్లగుట సంగీతము శ్రేష్ఠతరమైనది ఈ
 రెండు శ్లోకములు పరికింపుడు -

‘సంగీతమథసాహిత్యం సరస్వత్యా సైనద్యయమ్

ఏకమాపాతమధురమన్యదాలోచనామృతమ్

‘శిశుర్వేత్తి పశుర్వేత్తి వేత్తిగానరసం ఫణీ

సాహిత్యరసమాధుర్యం శంకరో వేత్తివానవా’

ఈ రెండు పద్యములు సంగీతప్రాశస్త్యమునకు రెండు
 పట్టుకొమ్మలు ఈ శ్లోకములకు పైపైన తోచెడి భావముతో తృప్తిపడరాదు
 కొంచెము తరచిచూచెదము గాక ! శ్రీ వాణీదేవి యొక్క ఒకస్తనము
 (సంగీతాత్మకము) ఆపాతమధురము మరియొకటి (సాహిత్యాత్మకము)
 ఆలోనామృతము అనగ సంగీతమాపాతమధురమా ?
 సాహిత్యమాలోచనామృతమా ? ఇట్లే గ్రహించుచో సంగీతము ‘చౌకబారు’
 అగుచున్నది అది సరికాదు ‘సంగీతమాపాతమధురమపి’ అనవలెను
 సాహిత్యము ఆలోచించిననే మధురము సంగీతమట్లుగాక లోతుకు
 దిగవలసిన పనిలేకయే మాధుర్యమును కురియును శాస్త్రపులోతుపాతులు
 తెలియని పామరుని కూడ అలరింపగలదు సాహిత్యమట్లుగాక
 సహృదయులై భావనచేయగలవానికే అమృతప్రాయమగుచున్నది

సంగీతము ఆపాతమధురమే యినరాదు సాహిత్యానుభవము వ్యుత్పత్త్యాది సాపేక్షము సంగీతము చెవులున్నచాలు, ఆస్వాదనకదిచాలును సంగీతమాస్వాదించువానికి శాస్త్రజ్ఞానము కూడనున్నచో, స్వరగ్రామమూర్ఖునావిశేషాదులెరిగి, శతగుణితమాధుర్యము చుట్టినచూరగా గ్రోలగలడు 'శిశుర్వేత్తి' అను క్లోకమును బాగుగ గమనింపగలరు చంటిపాపగానమాస్వాదింపగలదు కమ్మని జోలపాట విని నెమ్మదిగ నిద్రింపగలదు ఇది అనుభవసిద్ధమే శ్రీకృష్ణునివేణుగానమాధుర్యమును చెవియొగ్గివిని గోవులు పంపశించుట తెలియుచున్నాము వేటగాళ్లు పిల్లనగ్రోవియూది లేళ్ళను తమయొద్దకు రప్పించుకొని పరవశములను చేసి పట్టుకొనుట యెరుగుదుము 'నాద రీరు తరదేతమ్మగ' (హిందీ) అన్నట్లు మధురగానమునకు లోబడి హరిణములు తమ దేహములనే అప్పనచేయుచున్నవి నాగస్వరము ఊదితే నాగులకు నిద్రఅనుపాట మనకు ఉండనేఉన్నది ఘోరవిషసర్పములు కూడ గానమాధుర్యమునకు లోబడినవే 'మధ్యక్తా యత్ర గాయంతి తత్ర తిష్ఠామి నారద !' అనుచు నారాయణుడే, తన గానప్రియత్వమును చాటి చెప్పకొనినాడు 'రాలగరించు విమల గాంధర్వమను పలుకుబడి తెలిసినదే 'మ్యూజికల్ థెరపి' అనగ సంగీతముతో చికిత్స సుసాధ్యమమని చెప్పుచున్నారు చెట్లకు కూడ పాట వినిపించి నత్ఫలితమును సాధించుచున్నారు గానము వినని అరటితోటకంటె గానముగ్ధమైన అరటితోట అధికమైన దిగుబడి యిచ్చినట్లు పత్రికలలో చదివినాము ఫోటోలతో బాటు చూచినాము కావున చేతనాచేతన సృష్టియంతయు సంగీతప్రభావమునకు లోనైనదే

‘సంగీతరసమాధుర్యం శంకరోవేత్తివానవా’ దీని భావమేమి తిరుమలేశా? శంకరుడు సర్వజ్ఞుడు సర్వజ్ఞానామధేయము శర్వునకే (శివునకే) చెల్లు అట్టి పరమేశ్వరునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో యనుమాటకు శివునియెడకూడ లోటు చూపుట తాత్పర్యము

కాదు సర్వజ్ఞునకు కూడ సాహిత్యరసమాధుర్యము తెలియునో తెలియదో కాని, జ్ఞానమంతగాలేని శిశుపశునాగములు గానమునకు పరవశించుట నిక్కువము అని గానమహి సూచించుటే వచన తాత్పర్యము అట్లగుటకు సంగీతమందలి షడ్జాది స్వరమాధుర్యమే కారణము 'స్వతో రంజయతి శ్రోత్రమతిస్వర' అను స్వరనిష్ఠరంజకత్వమిట స్మరణీయము 'స్వత' అను శబ్దములోని 'స్వ'వర్ణముతోడను రంజయతి 'ర'వర్ణముతోడను స్వరశబ్దము ఎల్లివియేషన్ పద్ధతిలో నిష్పన్నమైనది అబాలగోపాలము, ఆ తిర్యగ్జడము అందరిని అన్నిటిని సుధాబిందువులు చిలికించి ఆనందింపజేయగల మహామహిమ సంగీతములోనున్నది కావుననే 'షేక్స్పియర్' అను అంగ్లనాటక రచయిత 'సంగీతమెవ్వనిని స్పందింపజేయదో అట్టిమనుజుడు కృతఘ్నుడు, క్రూరుడునై కడకు నిరయపతితుడును కాగలడ'నినారు అనగ యట్టి పాషాణకరిన హృదయునైనను సంగీతము, లోబరచుకొనుననునదే ఆ కవిహృదయము

ఇంతవరకు గానమహిమను మనము గమనించినాము అట్టి మధురాతిమధురమైన మహిమోన్నతమైన సంగీతమునకు సంబంధించిన శాస్త్రగ్రంథములు అనాది సంస్కృతభాషయందెన్నియో గలవు సంస్కృతభాష తెలియనివారికవి దుర్బోధములు అది అంద్రసంగీత విద్వాంసులకు పెద్ద కొదవే అట్టి లోటును తీర్చి, తెలుగుభాషలో ఆ సంగీతగ్రంథములను అనువదింపపూనుకొనుట కడు శ్లాఘ్యము ఈ భాషాంతరీకరణము శాస్త్రమర్మజిజ్ఞాసువులకు మహాపకారము అట్టి తర్జుమా కు వూనుకొనినవారు సంగీత శాస్త్రరహస్యమును అనుభవపూర్వకముగ తెలిసినవారైనచో - బంగారుకు తావియబ్బినట్లే

అనువాద మహాయజ్ఞము చేయవూనుకొనినవారు సంగీతకళామర్మజ్ఞులైన పేరెన్నికగన్న సంగీతకళాప్రపూర్ణ, సంగీత లక్ష్మ, లక్షణకోవిద, గాంధర్వవిద్యావాచస్పతి, గానకళాధర, గాంధర్వవిద్యాభూషణ

అచార్య శ్రీ ద్వారం భావనారాయణరావుగారు, - వీరు అన్ని విధముల దీనికి తగినవారు వీరి జనకులు ప్రఖ్యాత సంగీతవిద్వాంసులు, వాయులీన విద్యాపారంగతులు, సంగీతకళానిధి, వద్మశ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారు ద్వారం వారి వంశము సంగీతవిద్యసౌధమహాద్వారము ఈ వంశము వారందరును సంగీతప్రియులు సంగీతమర్మజ్ఞులైన పండితప్రకాండులు శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సంగీతకళాప్రపూర్ణులు వీరు కళాప్రావీణ్య ప్రదర్శనతో నిలువక ఉపాధ్యాయులై, కళాశాలాధ్యక్షులై, ఉన్నతోన్నత పదవులధిరోహించి ఎందరెందరికో సంగీతవిద్యకరపి వారినందు ప్రవిణులను జేయుటలో సిద్ధహస్తులైరి వీరి ధర్మవత్సీమతల్లిక, పుత్రపుత్రికాదులును సంగీతోపాసకులే, విద్యాధురీణులే వీరి పుత్రీరత్నము డా॥ శ్రీమతి ద్వారం (నేమాని)లక్ష్మీదేవి తన శ్రీవారు నేమాని వెంకటరమణగారితో వచ్చి ముద్రిత చతుర్థంధీప్రకాశికా గ్రంథము, దత్తిలగ్రంథములను నాకొనగి అట్లే ముద్రితమగుచున్న బృహద్దేశి, సంగీతసమయసారములను పూర్వదశలోనున్నవానిని ఇచ్చిచూచి ఆశీర్వదింపుడని అడకువతోనడిగిరి నాకు తెలిసినది చాలస్వల్పము వారిమాటతోసి రాజనలేక స్థాలీపులాకన్యాయముగ చదివి చూచితిని అనువాదకుల కడక కడు శ్లాఘ్యము కళామర్మజ్ఞులగుటచే మిగుల మెలకువతో చక్కగా ఆంధ్రీకరించి, మహావకృతి కావించిరి భావనారాయణరావుగారు

ముద్రితగ్రంథము పేరు చతుర్థంధీప్రకాశిక రచయిత విద్వద్వత్సంసులు సుగృహీతనామధేయులు శ్రీవేంకటమఖి గ్రంథము ఉచ్చకోటికి చెందినది తగినవారిచేత తెనుగు అనువాదమును సంతరించుకొనినది ఆ కోశము దశప్రకరణి అయినను, అందున్న నాలుగు ప్రకరణములు అలాప, రాయ, గీత, ప్రబంధ సంజ్ఞములు వానికి

ప్రాధాన్యము చూపదలచి కాబోలు ఆ గ్రంథము 'చతుర్థంఢీప్రకాశిక' యని నామకరణము చేయబడినది ఇందులో నాల్గవది మేళప్రకరణము ఇది అతిముఖ్యము ఇందు రచయిత డెబ్బదిరెండు (72) మేళకర్తలను వింగడించి చూపినారు ఇందలి ప్రప్రథమమగు మేళకర్తల విశిష్టస్వరూప, నిరూపణ నిరూమానము ఈ యంశము సంగీతప్రపంచమున నాటికి నేటికి స్థిరముగా నెలవుకొనియున్నది సంగీతజగత్తులో ఆ గ్రంథమునకు విశిష్టస్థానము దక్కుటకు హేతువు అందులోని అంశము నిశితనిరూపణే అట్టి ఉత్కృష్టగ్రంథమును శ్రీద్వారం భావనారాయణరావుగారు సులభశైలిలో తెలుగులోనికి అనువదించుట ఆంధ్ర సంగీతవిద్వాంసుల విశిష్టసుకృతఫలము వారు అంతటితో నిలువక దత్తెలమునకును, బృహద్దేశికిని, సంగీతసమయసారమునకును ఆంధ్రభాషాంతరీకరణము చేసినారు ఆంధ్రమున సంగీతశాస్త్రగ్రంథముల లోటును తీర్చసంకల్పించుట మిగుల మోదావహము ఈ అనువాదగ్రంథము ముద్రించి ప్రకటించుచున్నారు ఇందు వారి సహధర్మచారిణి శ్రీమతి ద్వారం వెంకటవరదమ్మగారు, వారి తనయులు, తనయులు, ఇంకను వారి బంధుగులును సడలని పూనికతో లక్షలకొలది రూప్యములు వెచ్చించి ముద్రింపగడంగుట మహాపవిత్రమైన కైంకర్యము ఇది లోకమునకు లోకులకు మహోపకృతి శ్రీరావుగారి కుటుంబసభ్యులందరును సకల్పితకృత్యమును నెరవేర్చి కృతకృత్యులై, ఇంకను పెక్కుగ్రంథములను ప్రచురించి, సంగీతలోకమునకు మహాఎకారమొనర్తురుగాక । వీరికి కావలసిన శక్తియుక్తులును, ఆయురారోగ్యాదిభాగ్యములనన్నిటిని ప్రసాదించి అభిలషితాధికదానరతుడైన వృషగిరీశ్వరుడైన శ్రీనివాసుడు సర్వకాల సర్వావస్థలయందును బాసటయై నిలిచి బ్రోచుగాక ।

సర్పంచివార్య

I recall with pride and warmth my association with Late Professor

Dwaram Bhavanarayana garu. As days go by I discover more and more about his involvement with and commitment to the Sangitasastra. It was only two years ago that he published and released his translation of Venkatmakhi's Chaturdandiprakasika. Then in 2000, came Dattilam as a posthumous publication. And now we have the Brhaddesi of Matanga.

Brhaddesi is the earliest available text of the Desi tradition, as different from Dattilam and Natyasastra which belonged to Marga. Although it reveals a great awareness of the Marga tradition, citing Dattila and Bharata profusely, it brings to light, for the first time, the aspects of Raga And Prabandha. The work first edited by Sri Sambasiva Sastri and published in 1928 has in the last ten years seen two translations, one in English by Dr. Premalata Sharma and Anil Behari Beohar and the other in Kannada by Dr. R. Sathyanarayana. Now by making available this work in Telugu language, Professor Dwaram Bhavanarayanagaru has opened out this new area of Desi Sangita to many a scholar and student. Once again the family of Bhava Narayanagaru needs to be commended for its sustained dedicated Effort in publishing his creations.

N Ramanathan

Chairperson, School of Fine and Performing Arts

Professor & Head, Department of Indian Music

University of Madras, Chennai - 600 005

కృతజ్ఞతాంజలి

జగద్విఖ్యాత వయోలిన్ విద్వాంసులు సంగీత కళానిధి పద్మశ్రీ కళాప్రపూర్ణ బరుదాంకితులు పూజ్యులు శ్రీ మా మామగారైన డా॥ ద్వారం వేంకటస్వామినాయుడుగారి పుత్రుడిగా జన్మించి, శిష్యుడిగా లక్ష్య లక్షణ సంగీత శిక్షణను పొంది సంగీతం యొక్క సమగ్ర స్వరూపాన్ని, మారుమూలమహిమను యథాశక్తి గ్రహించి సంగీతరంగానికి తనదైన సేవలనందించి నాదబ్రహ్మైక్యం చెందిన నా పతిదేవులు ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావుగారు జగమెరిగిన విద్వాంసులు వారు చదువుకున్న, తెలుసుకొన్న విషయాలను, సంగీతరంగంలో ప్రముఖంగా పేర్కొనబడుతున్న సంగీతగ్రంథాలను ప్రతిపదార్థ, తాత్పర్యసహితంగా తెలుగులో ప్రకటించాలని, అవి నేటి సంగీతలోకానికి భావితరాల వారికి కూడ ఎంతో ఉపయుక్తంగా వుంటాయని నాతో చెబుతుండేవారు అలా రూపుదిద్దుకున్న గ్రంథాల్లో ప్రథమంగా 'చతుర్దండీ ప్రకాశికా' ను 1999 డిసెంబరు నెలలో మద్రాసు మ్యూజిక్ ఆకాడమీ, 2000 జూన్ నెలలో విశాఖలోని విశాఖ మ్యూజిక్ మరియు డాన్స్ అకాడమీ, విశాఖపట్నంలో ఆవిష్కరణగావించడం, యావత్సంగీతలోకం వారికి అభినందనలను అందించడం కళాభిమానులందరికీ విదితమే

అదే కోవలో సుమారు 2 దశాబ్దాలకాలం కృషిచేసి, మరిన్ని గ్రంథాలను సిద్ధంచేసి ఆచార్య భావనారాయణరావుగారు నాదబ్రహ్మలో లీనమైనారు వాటినిన్నింటిని ప్రకటించి సంగీతలోకానికి అందించడమే వారి భార్యగా, శిష్యురాలిగా వారి కందించే నిజమైన నివాళి అనే ఉద్దేశ్యంతో గ్రంథాలన్నింటిని ప్రకటించ పూనుకున్నాను ఈయంజ్ఞంలో భాగంగా శ్రీభావనారాయణరావుగారి రచనల్లో దత్తలిలముని విరచిత 'దత్తలిలం' గ్రంథానువాదాన్ని నన్నరు శ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించగా, మదరాసులోని సుప్రసిద్ధ సాంస్కృతిక సంస్థ "రచన" ఆధ్వర్యంలో ఈ గ్రంథాన్ని పద్మవిభూషణ్ శ్రీ మంగళంపల్లి బాలమురళీకృష్ణగారు, లోకమాన్య కళాబంధువులైన శ్రీ పి వి

రమణయ్యరాజాగారు ప్రసిద్ధకవిపండితులైన శ్రీ జిఎస్ఆర్ కృష్ణగారు, సంగీత సాహిత్య కోవిదులు శ్రీ పవ్వవేణుగోపాలరావుగార్లు ఆవిష్కరించడం జరిగింది

తదుపరి ప్రచురణగా శ్రీ మతంగముని రచించిన బృహద్దేశి గ్రంథాన్ని సద్గురు పూజ్యశ్రీ శివానందమూర్తిగారి దివ్యాశీస్సులతో ప్రచురించ పూనుకున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురించడానికి శ్రీ తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానంవారు ఆర్థికసహాయాన్ని అందించినందుకు మున్నుండుగా శ్రీ అలమేలుమంగాసమేత శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామివారికి సాష్టాంగ ప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను

మాశ్రీవారు భావనారాయణరావుగారికి చిన్ననాటినుండి వ్యక్తిగతంగా అతినన్నిహితులై ఆయన యొక్క కళాజీవితానికి ఎంతో స్ఫూర్తినిచ్చి అన్ని రకాలయిన సహకారాన్ని అందించిన అందిస్తున్న కళాబంధువులు శ్రీ పివి రమణయ్యరాజాగారికి మన పూర్వక కృతజ్ఞతలు

మాకు అత్యంత సన్నిహితులు, ఆదినుండి మాకుటుబంలో ఒకరై, అవసరమైన సూచనలు సలహాలు అందివ్వడమే కాకుండా, సంగీతరచనాసంబంధిత విషయాలన్నింటిలో మా ఇద్దరికీ నిరంతరం చేదోడువాదోడుగా వున్న సోదరులు సంగీత సాహిత్యకోవిదులు చి॥ పవ్వవేణుగోపాలరావుగారికి ఆశీర్వాద ధన్యవాదాలు

'శ్రీ బావగారు' వ్రాసిన సంగీత గ్రంథాలన్నింటినీ ప్రకటించాలనే దృఢసంకల్పంతో ఎనలేని కృషి సలుపుతున్న నా ద్వితీయ సోదరుడు చి॥ గుమ్మలూరి మణిభూషణప్రసాద్, మరదలు చి॥ సౌ॥ రామసుబ్బలక్ష్మికి మన పూర్వక ఆశీర్వాదాలు

ఒక గ్రంథాన్ని ప్రకటించడం ఎంతటి వ్యయప్రయాసలతో కూడుకున్నదో సంగీతలోకానికి తెలియనిదికాదు

ఆచార్య భావనారాయణగారి సంగీతలక్ష్యలక్షణ విద్యాసంపదకు, ఆయన బహుముఖప్రజ్ఞకు ఎంతో ఆనందించి నిరంతరం వారిని గ్రంథ ప్రచురణకు ప్రోత్సహించిన పెద్దలలో ఆచార్య శ్రీ శే డా॥ సి హెచ్

వెంకటేశ్వర్లు (ముంబై) ముఖ్యులు వారికి, వారి కుటుంబసభ్యులందరికి ఈ ప్రచురణకు సహాయమందించినందులకుగాను మన పూర్వక నమస్కారాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఇదేవిధంగా ఈ ప్రచురణకు సహాయ సహకారాలందించిన మా మరిదిగాదైన ఆచార్య డా॥ వి రామారావుగారికి, వారినతీమణి, నా సోదరి చి॥ సో॥ వి వి పి తులసి (ముంబై)కి ఆశీ పూర్వక దన్యవాదాలు

గ్రంథప్రచురణగురించి తెలిసినవెంటనే ఎంతోపెద్దమనసుతో చేయూతనిచ్చిన శ్రీమతి రాజ్యలక్ష్మిగారు ఆచార్య డా॥ పాపారావు (ముంబై)గార్లకు కృతజ్ఞతాంజలి

సంగీతాభిమానులు ఆచార్య శ్రీకొప్పాక వెంకటేశ్వరరావుగారు (ముంబై) బృహద్దేశి సంగీతనమయసారం గ్రంథాల ప్రచురణకు గొప్ప సహాయం అందించారు వారికి నమోవాక్యాలు తెలియజేసుకొంటున్నాను

ఈ పుస్తకరచనను అమూల్యగ్రం పరిశీలించి, 'ముందుమాట' ను వ్రాసి ఆశీరబిసందనలు తెలిపిన శాస్త్రీయ సంగీత, నృత్య కళాభిజ్ఞులు, సంగీత కళాచార్య శ్రీమాన్ టియస్ పార్థసారథిగారికి నా ప్రణామాలు

సుప్రసిద్ధ సాహితీవేత్తలు, సంస్కృత, ప్రాకృత, బ్రాహ్మీభాషల్లో కవిపండితులైన శ్రీమాన్ ఎన్ సి నరసింహాచార్యులవారు ఆశీర్వాదించి పంపిన 'సంస్తవానికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కారాలు

"విద్యావినయసంపన్నులు", మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయ సంగీత శాఖాధ్యక్షులు ఐన ప్రొఫెసర్ డా॥ ఎన్ రామనాథన్ గారు తమ అమూల్యమైన అభిప్రాయంతో ఈ గ్రంథానికి వన్నెకూర్చారు వారికి నమోవాకాలు

ఈ గ్రంథరచనల్లో భాషావరమైన సహకారం అందించిన కుమారి పెనుమర్తి లక్ష్మీనరసమ్మ (పిఠాపర్తి, సంస్కృత విద్యాప్రవీణ, సంస్కృతోపన్యాసకురాలు, యలమంచిలి) కు నా ఆశీపూర్వక దన్యవాదాలు

అమితమైన ఆదరాభిమానాలతో ఆచార్య ద్వారం భావనారాయణరావుగారు రచించిన ప్రతిగ్రంథాన్ని పరిశీలనాదృష్టితో సానుకూలపరుస్తున్న డా॥ శ్రీ జానమద్ది రామకృష్ణ (అసోసియేట్ ప్రొఫెసర్ రాష్ట్రీయ సంస్కృత విద్యాపీఠం, తిరువతి, గాలికి నవ్యదయ సాధువాదాలనర్పించుకుంటున్నాను

భారతదేశపు సనాతన సంప్రదాయ విలువలను, కళలను, సంస్కృతి సంబంధిత తదితర తత్వబంధిత విశేషాలను ప్రోత్సహిస్తూ, పూర్వవైభవాన్ని వునరుజ్జీవనం చేయాలనే నద్గరు శ్రీ శివానందమూర్తిగారి సత్సంకల్పంతో ఆశీర్వాదించుకుంటున్నాను

మా అదృష్టంగా భావించుకొంటున్నాను నద్గరు శ్రీ శివానందమూర్తిగారికి సాష్టాంగప్రణామాలు సమర్పించుకొంటున్నాను ట్రస్టీవారికి ధన్యవాదాలనర్పించుకొంటున్నాను

ఈ గ్రంథాన్ని లేజర్ టైప్ సెట్టింగ్ చేసిన కుమారి జయగారికి, శ్రీ అన్నపూర్ణాఫిక్స్ (తిరువతి) అదినేత శ్రీ శర్వగారికి, అతిస్వల్పవ్యవధితో అత్యంత సుందరంగా అచ్చువేసిన శ్రీ లక్ష్మిగణపతి బైండింగ్ వర్క్స్ (కొవ్వూరు) యాజమాన్యం శ్రీమన్యం నాగభూషణరావు సోదరులకు హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాంజలి

మా చిరంజీవులు (అల్లుళ్లు) నేమాని వెంకటరమణ శీలంశెట్టి ప్రభాకర్ (కుమార్తెలు) డా॥ (ద్వారం) నేమాని వెంకటజగ్గయ్యమ్మలక్ష్మి, (ద్వారం) శీలంశెట్టి వెంకటశారదాపద్మశ్రీ (కుమారులు) (ద్వారం) అనంత వెంకటస్వామి, ద్వారం వెంకట కృష్ణగణేశత్యాగరాజ్, ద్వారం శ్రీనివాసవనకుమార్, (కోడళ్ళు) ద్వారం (బత్తుల) మణీశ్రీ ద్వారం (కందుల) నాగమణి, (మనుమలు) శీలంశెట్టి సునీల్, నేమాని అనిల్ కైవల్య ద్వారం మెహర్భావన, శీలంశెట్టి తేజ్భావన్ ద్వారం సాయిశ్వర్ ద్వారం వరదనారాయణీప్రియభావన లను ఆ నాదవరమేశ్వరుడు సదాకాపాడాలని ప్రార్థిస్తూ ప్రేమైక ఆశీస్సులను అందజేస్తున్నాను

భవదీయరాలు

ద్వారం వెంకట వరదమ్మభావనారాయణరావు

శ్రీ మతంగముని ప్రణీతమగు

ఔషధదేశి

దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్

నానావిధేషు దేశేషు జంతూనాం సుఖదో భవేత్ ।

తత ప్రభృతి లోకానాం నరేంద్రాణాం యదృచ్ఛయా ॥ 1

ప్రతిపదార్థము నానావిధేషు దేశేషు = అనేక దేశములందు, జంతూనాం = జంతువులకు, లోకానాం = లోకములకు (ప్రజలకు), నరేంద్రాణాం = ప్రభువులకు, యదృచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, (ధ్వని = ధ్వని), సుఖద = సుఖమును కల్గించునదిగా భవేత్ = అయెను, తత ప్రభృతి = అదిమొదలుకొని

తాత్పర్యము అనేక దేశములందు జంతువులకు, లోకములకు మరియు ప్రభువులకు స్వేచ్ఛగా ధ్వని సుఖమును కల్గించునదయ్యెను అదిమొదలుకొని

దేశే దేశే ప్రవృత్తౌ సౌ ధ్వనిదేశీతి సంజ్ఞిత ।

మతంగస్య వచ శ్రుత్వా నారదో మునిరబ్రవీత్ ॥ 2

ప్రతిపదార్థము దేశే దేశే = ప్రతిదేశమునందును, ప్రవృత్తౌ = ప్రవర్తించినదై, అసౌధ్వని = ఈ ధ్వని, దేశీతి = దేశియని, సంజ్ఞిత = పిలువబడినది, మతంగస్యవచ తత్ = మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను, శ్రుత్వా = విని, నారద ముని అబ్రవీత్ = నారదమహర్షి ఇట్లు పలికెను

తాత్పర్యము ప్రతిదేశమునందును ప్రవర్తించినదై ఈధ్వని దేశీయని పిలువబడినది మతంగమహర్షి యొక్క ఈ మాటను విని నారదమహర్షి ఇట్లు సలికెను

నను ధ్వనేస్తు దేశీత్వం కథ జాతం మహామునే !

అమూర్తత్వాచ్చ తేషాం హి ఇతి మే వక్తుమర్హసి ॥ 3

ప్రతిపదార్థము తేషాం (ధ్వనీనాం) = ఆధ్వనులకు అమూర్తత్వాత్ = అమూర్తత్వమువలన, నను మహామునే ! = ఓ మహర్షి ! ధ్వనే = ధ్వనికి, దేశీత్వం కథం జాతం = దేశీత్వమెట్లు కల్గినది ? ఇతి = ఈవిషయమును, మే = నాకు వక్తుం లర్హసి = చెప్పుటకు తగియున్నావు

తాత్పర్యము ఓమహర్షి ! ధ్వనులు అమూర్తములు కదా ! మరి వాటికి దేశీత్వమెట్లుకల్గినది ? ఈవిషయమును నాకు చెప్పుటకు తగియున్నావు

యథానుభూత దేశాచ్చ ధ్వనే స్థానానుగాదపి ।

తతో బిందుస్తతో నాదస్తతో మాత్రాస్త్వ సుక్రమాత్ ॥ 4

ప్రతిపదార్థము యథానుభూతదేశాత్ = అనుభవించబడినదేశము వలన, (దేశానుభూతి వల్లను) యథాస్థానానుగాదపి = స్థానానుగమనమువలనను, తతో బిందు = తరువాత బిందువు తతో = అటుతరువాత, నాద = నాదము, తతస్త = తరువాత, మాత్రా = మాత్రలు, అనుక్రమాత్ = క్రమానుసరణముగా (భవంతి = అగుచున్నవి)

తాత్పర్యము అనుభవించబడిన దేశము వలన, (దేశానుభూతివల్లను) స్థానానుగమనము వలనను తరువాత బిందువు, అటుతరువాత నాదము, తరువాత మాత్రలు క్రమానుసరణముగా అగుచున్నవి

వర్ణాస్తు మాత్రకోద్భూతా మాత్రకా ద్వివిధా మతా ।

స్వరవ్యంజనరూపేణ జగజ్జ్యోతిరిహోవ్యతే ॥ 5

ప్రతిపదార్థము వర్ణా = వర్ణములు, మాత్రకోద్భూతా = మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రకా = మాత్రలు, ద్వివిధా మతా = రెండు విధములు, స్వరవ్యంజన

రూపేణ = స్వరము మరియు వ్యంజనము అనునట్లుగా, జగత్ జ్యోతి = పరమేశ్వరుడు ఇహ = ఇక్కడ ఉచ్యతే = చెప్పబడెను

తాత్పర్యము వర్ణములు మాత్రలనుండి పుట్టినవి మాత్రలు రెండువిధములు స్వరము వ్యంజనము అనునట్లుగరూపముగా పరమేశ్వరుడు ఇక్కడ చెప్పబడెను

స్వ (రూ,ర్య) తే దేశభాషాయాం ఆదిక్షాంతం యథావిధి ।

తేన స్వరా సమాఖ్యాతా అన్యే షడ్జాయ స్వరా ॥ 6

ప్రతిపదార్థము దేశభాషాయాం = దేశీయ భాషయందు, ఆది క్షాంతం = అమొదలు క్షకారము వరకు యథావిధి = యథాశాస్త్రముగా, స్వర్యతే = పలుకబడుచున్నవో, (స్వర్యతే = స్వరయుక్తములగు చున్నవో,) తేన = అందుచే స్వరా = స్వరములుగా, సమాఖ్యాతా = పిలువబడినవి, అన్యే = మిగిలినవి (వేరైనవి), షడ్జాయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు

తాత్పర్యము దేశీయ భాషయందు అ మొదలు క్షకారము వరకు యథాశాస్త్రముగా పలుకబడుచున్నవో స్వరయుక్తములగుచున్నవో అందుచే స్వరములుగా పిలువబడినవి మిగిలినవి (వేరైనవి) షడ్జాదిస్వరములు

వ్యంజనత్వం తు సర్వేషాం కాదివర్గేషు సంస్థితమ్ ।

శక్త్యభివ్యక్తిమాత్రేణ వ్యంజనం శివతాం గతమ్ ॥ 7

ప్రతిపదార్థము కాదివర్గేషు = కవర్గాదులందు, సర్వేషాం = అన్నిటికిని వ్యంజనత్వం సంస్థితం = వ్యంజనత్వమున్నది శక్త్యభివ్యక్తి మాత్రేణ = శక్తిని సృష్టికరించినమాత్రముచే, వ్యంజనం = వ్యంజనము, శివతాం గతం = శివత్వమును (దైవత్వమును శుభమును కల్గించునది గాన మంగళ ప్రదత్వమును) పొందినది

తాత్పర్యము కవర్గాదులందు అన్నిటికిని వ్యంజనత్వమున్నది శక్తిని సృష్టికరించిన మాత్రముచే వ్యంజనము శివత్వమును (దైవత్వమును, శుభమును కల్గించునది గాన మంగళప్రదత్వమును) పొందినది

పదవాక్యస్వరూపేణ వాక్యార్థవహనేన యత్ ।

వర్ణయంతి జగత్ పర్యం తేన వర్ణా ప్రకీర్తితా ॥ 8

ప్రతిపదార్థము పదవాక్యస్వరూపేణ = పదవాక్య రూపముచేతను,
వాక్యార్థపహనేన = వ్యాఖ్యార్థమును వహించుటచేతను, యత్ = ఏ కారణముచే,
ఒగత్ సర్వం = లోకమునంతను, వర్ణయంతి = వర్ణించుచున్నవో, తేన =
అందుచేత తే = అవి వర్ణా ప్రకీర్తితా = వర్ణములుగా చెప్పబడుచున్నవి

తాత్పర్యము పదవాక్యరూపముచేతను, వాక్యార్థమును వహించుటచేతను
ఏకారణముచే లోకమునంతను వర్ణించుచున్నవో అందుచేత అవి వర్ణములుగా
చెప్పబడుచున్నవి

వర్ణపూర్వకమేతద్ది పదం జ్ఞేయం సదా బుధైః ।

పదైస్తు నిర్మితం వాక్యం క్రియాకారకసంయుతమ్ ॥ 9

ప్రతిపదార్థము సదా = ఎల్లప్పుడు, బుధైః = పండితులచే, ఏతత్ పదం = ఈ
పదము వర్ణపూర్వకం హి = వర్ణ పూర్వకమైనదిగనే (వర్ణసముదాయముగనే),
జ్ఞేయం = తెలియదగినది క్రియాకారక సంయుతం = క్రియాకారకములతో
కూడిన వాక్యం = వాక్యము పదైస్తు = పదములచేత మాత్రమే, నిర్మితం =
తయారుచేయబడినది

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు పండితులచే ఈపదము వర్ణపూర్వకమైనదిగనే
(వర్ణసముదాయముగనే) తెలియదగినది క్రియాకారకములతో కూడిన వాక్యము
పదములచేత మాత్రమే తయారుచేయబడునది

తతో వాక్యాన్మహావాక్యం వేదా సాంగా హ్యనుక్రమాత్ ।

వ్యక్తైస్తే ధ్వనిత సర్వే తతో గాంధర్వ సంభవ ॥ 10

ప్రతిపదార్థము తతో = పిమ్మట, వాక్యాత్ = సామాన్యవాక్యమునుండి, మహావాక్యం =
మహావాక్యమును అనుక్రమాత్ = వరుసగా, సాంగా వేదాః = అంగములతో
కూడిన (షట్ శాస్త్ర యుతములైన) వేదములు, తే సర్వే = అవిఅన్నియు, ధ్వనిత
వ్యక్తైః = ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి, తతో = తరువాత, గాంధర్వ సంభవ =
గాంధర్వము జనించినది

తాత్పర్యము పిమ్మట సామాన్యవాక్యమునుండి మహావాక్యమును వరుసగా
అంగములతో కూడిన (షట్ శాస్త్రయుతములైన) వేదములు అవిఅన్నియు
ధ్వనినుండి స్పష్టములైనవి తరువాత గాంధర్వము జనించినది

ధ్వని ర్యోని పరా జ్ఞేయా ధ్వని సర్వస్య కారణమ్ ।

అక్రాంతం ధ్వనినా సర్వం జగత్ స్థావరజంగమమ్ ॥ 11

ప్రతిపదార్థము ధ్వని = ధ్వని, పరా = ఉత్కృష్టమైన, యోని = జనకస్థానముగా, జ్ఞేయా = తెలియదగినది, ధ్వని = శబ్దము, సర్వస్య = సమస్తమునకు, కారణం = కారణమైనది, సర్వం = సమస్తమైన, స్థావరజంగమం = స్థిరచరాత్మకమైన, జగత్ = లోకము, ధ్వనినా = ధ్వనిచేత, అక్రాంతం = ఆక్రమింపబడినది

తాత్పర్యము ధ్వని ఉత్కృష్టమైన జనస్థానముగా తెలియదగినది శబ్దము సమస్తమునకు కారణమైనది సమస్తమైన స్థిరచరాత్మకమైన లోకము ధ్వనిచేత ఆక్రమింపబడినది

ధ్వనిస్తు ద్వివిధ ప్రోక్తో వ్యక్తావ్యక్త విభాగత ।

వర్ణోపలంభనాద్యక్తో దేశీ ముఖముపాగత ॥ 12

ప్రతిపదార్థము వ్యక్తావ్యక్తవిభాగత = వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగముచేతను, ధ్వని = ధ్వని, ద్వివిధ ప్రోక్త = రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది, వర్ణోపలంభనాత్ = వర్ణములచే వర్ణింపబడుటవలన, వ్యక్త = వ్యక్తమును ధ్వని నిభాగము, దేశీముఖం ఉపాగత = దేశీత్వమును పొందుచున్నది

తాత్పర్యము వ్యక్త, అవ్యక్త విభాగము చేతను ధ్వని రెండు విధములుగా చెప్పబడుచున్నది వర్ణములచే వర్ణింపబడుట వలన వ్యక్తమును ధ్వనినిభాగము దేశీత్వమును పొందుచున్నది

ఇతి దేశ్యత్పత్తి ప్రకరణమ్ ।

(అని దేశీధ్వన్యత్పత్తి విభాగము)

✱- ✱- ✱

అబలాబాలగోపాలై క్షీతిపాలైర్నిజేచ్ఛయా ।

గీయతే సానురాగేణ స్పదేశే దేశిరుచ్చతే ॥ 13

ప్రతిపదార్థము నిజేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, అబలాబాలగోపాలై = స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను, గోపాలుర చేతను, (అబాలగోపాలము) క్షీతిపాలై =

ప్రభువులచేతను, సానురాగేణ = ఆదరముగా స్వదేశీ = తమదేశమందు,
గీయతే = గానము చేయబడినచో, తత్ = ఆధ్వని దేశి ఉచ్యతే = దేశియని
చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా స్త్రీలచేతను, బాలురచేతను గోపాలురచేతను
(ఆలాలగోపాలము) ప్రభులచేతను ఆదరముగా తమ దేశమందు గానము
చేయబడినచో ఆధ్వని దేశియని చెప్పబడుచున్నది

నిబద్ధశ్చ నిబద్ధ మార్గోయం ద్వివిధోమతః ।

అప్లాపాదినిబంధోయ స చ మార్గ ప్రకీర్తిత ॥

14

ప్రతిపదార్థము నిబద్ధ = నిబద్ధమని అనిబద్ధశ్చ = అనిబద్ధమని అయంమార్గ=
ఈమార్గము (ధ్వని) ద్వివిధ మత = రెండు విధములు, అప్లాపాదినిబంధ=
అప్లాపాదినిబంధము య = ఏదియో, స = అది, మార్గ ప్రకీర్తిత = మార్గ
ధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము నిబద్ధమని అనిబద్ధమని ఈమార్గము (ధ్వని) రెండు విధములు
అప్లాపాదినిబంధము ఏదియో అది మార్గధ్వనిగా చెప్పబడుచున్నది

ఏవం ప్రకారో దేశీ య జ్ఞాతవ్యోగీతకోవిదై ।

ఏవమేతన్మయా ప్రోక్తం దేశ్యా ఉత్పత్తి లక్షణమ్ ॥

15

ప్రతిపదార్థము య = ఏధ్వని ఏవం ప్రకార = ఈవిధమైనదియగునో, స=
అది దేశి = దేశియని గీతకోవిదై = సంగీతజ్ఞులచే జ్ఞాతవ్య = తెలియదగినది,
ఏవం = ఇట్లు దేశ్యా = దేశియొక్క, ఏతత్ ఉత్పత్తి లక్షణం = ఈఉత్పత్తి
లక్షణము మయా = నాచే, ప్రోక్తం = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏధ్వని ఈవిధమైనదియగునో అది దేశియని సంగీతజ్ఞులచే
తెలియదగినది ఇట్లు దేశియొక్క ఈఉత్పత్తి లక్షణము నాచే చెప్పబడినది

ఇతి దేశ్యుత్పత్తిలక్షణమ్

— — —

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి నాదలక్షణముత్తమమ్ ।

న నాదేన వినా గీతం న నాదేన వినా స్వరా ॥ 16

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, ఉత్తమం నాదలక్షణం = యోగ్యమైన నాదలక్షణమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను నాదేన వినా = నాదములేనిదే, గీతం న = గీతములేదు, నాదేన వినా స్వరా న = నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు యోగ్యమైన నాదలక్షణమును చెప్పుచున్నాను నాదములేనిదే గీతములేదు, నాదములేనిదే స్వరములు లేవు

న నాదేన వినా స్పృతం తస్మాన్నాదాత్మకం జగత్ ।

నాదరూప స్పృతో బ్రహ్మ నాదరూపో జనార్దన ॥ 17

ప్రతిపదార్థము నాదేన వినా = నాదములేనిదే, స్పృతం = స్పృత్యములేదు, తస్మాత్ = అందువలన, జగత్ = లోకము, నాదాత్మకం = నాదరూపమైనది, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ, నాదరూప స్పృత = నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు, జనార్దన = విష్ణువు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు

తాత్పర్యము నాదములేనిదే స్పృత్యములేదు అందువలన లోకము నాదరూపమైనది బ్రహ్మ నాదరూపునిగా చెప్పబడుచున్నాడు విష్ణువు నాదస్వరూపుడు

నాదరూపా పరాశక్తిర్నాదరూపో మహేశ్వర ।

యదుక్తం బ్రహ్మణ స్థానం బ్రహ్మగ్రంథిశ్చ య స్పృత ॥ 18

తన్మధ్యే సంస్థిత ప్రాణ ప్రాణాద్వహ్ని సముద్భవ ।

పహ్నిమారూపంయోగాన్నిద సముపజాయతే ॥ 19

ప్రతిపదార్థము పరాశక్తి = పరమేశ్వరి, నాదరూపా = నాదస్వరూపము గలది మహేశ్వర = శంకరుడు, నాదరూప = నాదస్వరూపుడు, యత్ బ్రహ్మణ స్థానం ఉక్తం = ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో, య = ఏది, బ్రహ్మగ్రంథి స్పృత = బ్రహ్మగ్రంథిగా తలచబడుచున్నదో తన్మధ్యే = దానిమధ్యన, ప్రాణ =

ప్రాణము సంస్థిత = ఉన్నది ప్రాణాత్ = ప్రాణమునుండి వహ్ని సముద్గమ = అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది, వహ్నిమారుతనయోగాత్ = అగ్ని వాయుపులకలయిక వలన, నాద సముపజాయతే = నాదము పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పరమేశ్వరినాదస్వరూపము గలది శంకరుడు నాదస్వరూపుడు ఏది బ్రహ్మకు స్థానముగా చెప్పబడినదో దానిమధ్యన ప్రాణము ఉన్నది ప్రాణమునుండి అగ్ని (తేజము) జన్యమైనది అగ్నివాయువు కలయికవలన నాదము పుట్టుచున్నది

నాదాదుత్పద్యతే బిందు నాదాత్ సర్వంచ వాఙ్మయమ్ ।

ఇతికేచిత్ ।

కందస్థానసముత్థోహి స చ పంచవిధో భవేత్ ॥

20

ప్రతిపదార్థము నాదాత్ = నాదమునుండి, బిందు ఉత్పద్యతే = బిందువు పుట్టుచున్నది, సర్వం వాఙ్మయం చ = పదజాలమంతయును, నాదాత్ = నాదమునుండి ఉత్పద్యతే ఇతి = పుట్టుచున్నదని, కేచిత్ = కొందరు (చెప్పుచున్నారు) కందస్థానసముత్థం = మూలస్థాన జనితమైన, స = ఆ నాదము, పంచవిధ భవేత్ = 5 విధములగును

తాత్పర్యము నాదమునుండి బిందువు పుట్టుచున్నది పదజాలమంతయును నాదమునుండి పుట్టుచున్నదని కొందరు (చెప్పుచున్నారు) మూలస్థానజనితమైన ఆనాదము 5 విధములగును

సూక్ష్మశ్చైవాతి సూక్ష్మశ్చ సమీర సంచరన్నధ ।

ఊర్ధ్వం చ కురుతే సర్వాం నాదపద్ధతిముద్ధతామ్ ॥

21

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మశ్చ = మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు సమీర = వాయువు, అథ సంచరన్ = క్రిందుగా ప్రసారమగుచు, సర్వాం = అంతను ఊర్ధ్వం కురుతే = ఉచ్చస్థానముగా చేయును, ఉద్ధతాం నాదపద్ధతిం చ = ఉద్ధతమైనదిగను, నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, ఇతి అన్యే వదంతి = అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము సూక్ష్మము, మిక్కిలి సూక్ష్మమును అగు వాయువు క్రిందుగా

ప్రసారమగుచు అంతను ఉచ్చస్థానముగాచేయుచు ఉద్ధతమైనదిగను నాదపద్ధతి పంచ విధములగుచున్నవి, అని మరికొందరు చెప్పుచున్నారు

నకార ప్రాణ ఇత్యాహు దకారశ్చనలో మత ।

నాదస్య ద్విపదార్థో_ యం సమీచీనో మయోదిత ॥ 22

ప్రతిపదార్థము నకార = నకారము ప్రాణ ఇతి = ప్రాణమని, ఆహు = చెప్పుచున్నారు, దకార = దకారము, అనల మత = అగ్ని యని చెప్పబడినది నాదస్య = నాదమునకు, సమీచీన = యోగ్యమైన, అయం ద్విపదార్థ = ఈ పదార్థ ద్వయము, మయా = నాచేత, ఉదిత = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము నకారము ప్రాణమని చెప్పుచున్నారు దకారము అగ్నియని చెప్పబడినది నాదమునకు యోగ్యమైన ఈ పదార్థద్వయము నాచేత చెప్పబడినది

నాదో_ యం నదతేర్థాతో స చ పంచవిధో భవేత్ ।

సూక్ష్మశ్చైవాతిసూక్ష్మశ్చవ్యక్తై_ వ్యక్తశ్చ కృత్రిమ ॥ 23

ప్రతిపదార్థము అయం నాద = ఈనాదమనే శబ్దము, నదతేః థాతో ఉత్పన్న = నదధాతువునుండి పుట్టినది, స పంచవిధ స్పృత = అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది, సూక్ష్మ = సూక్ష్మము, అతి సూక్ష్మ = అతిసూక్ష్మము వ్యక్త = వ్యక్తము, అవ్యక్త = అవ్యక్తము, కృత్రిమశ్చ = కృత్రిమమును

తాత్పర్యము ఈనాదమనే శబ్దము నదధాతువునుండి పుట్టినది అది ఐదువిధములుగా చెప్పబడినది సూక్ష్మము, అతిసూక్ష్మము, వ్యక్తము, అవ్యక్తము, కృత్రిమమును

సూక్ష్మో నాదో గుహావాసీ హృదయే చాతిసూక్ష్మక ।

కంఠమధ్యే స్థితో వ్యక్త అవ్యక్త స్తైలుదేశితే ॥ 24

ప్రతిపదార్థము సూక్ష్మ నాద = సూక్ష్మనాదము, గుహావాసీ = గుహ యందుండునది, అతిసూక్ష్మక హృదయే వర్తతే = అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది, వ్యక్త = వ్యక్తనాదము, కంఠమధ్యే స్థిత =

కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్త = అవ్యక్తనాదము, తాలుదేశకే వర్తతే = తాలుప్రదేశమునకలదు

తాత్పర్యము సూక్ష్మనాదము గుహయందుండునది, అతిసూక్ష్మనాదము హృదయమందున్నది వ్యక్తనాదము కంఠమధ్యమందున్నది, అవ్యక్తనాదము తాలు ప్రదేశమునకలదు

కృత్రిమో ముఖదేశే తు జ్ఞేయ పంచవిధో బుధై ।

ఇతి తావన్నయా ప్రోక్తా నాదోత్పత్తిర్మనోహరా ॥ 25

ప్రతిపదార్థము కృత్రిమ = కృత్రిమనాదము ముఖదేశే వర్తతే = ముఖ ప్రదేశమున కలదు ఇతి = అని బుధై = పండితులచే, పంచవిధ = ఐదువిధములుగ జ్ఞేయ = తెలియదగినది, ఇతి తావత్ = ఇంత మాత్రముగా, మనోహరా = అందమైన నాదోత్పత్తి = నాదోత్పత్తి మయా = నాచే, ప్రోక్తా = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కృత్రిమనాదము ముఖప్రదేశమున కలదని పండితులచే ఐదువిధములుగ తెలియదగినది ఇంతమాత్రముగా అందమైన నాదోత్పత్తి నాచే చెప్పబడినది

ఇతి నాదోత్పత్తిః

:- :- :-

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి శ్రుతీనాం చ వినిశ్చయమ్ ।

శ్రు శ్రవణే చాస్య ధాతో క్తి ప్రత్యయసముద్భవ ॥ 26

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు, శ్రుతీనాం = శ్రుతుల యొక్క, వినిశ్చయ = నిర్ణయము, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుదును శ్రు శ్రవణే = శ్రు శ్రవణము, అస్య ధాతో = శ్రు అను ధాతువునకు క్తి ప్రత్యయసముద్భవ = క్తి అను ప్రత్యయము కలుపగా పుట్టినది, శ్రుతి శబ్ద ప్రసాద్యోయం శబ్దజ్ఞే భావసాధన అయం శ్రుతిశబ్ద = ఈ శ్రుతిశబ్దము, భావసాధన = భావసాధనముగా శబ్దజ్ఞే = వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే, ప్రసాద్య = సాధింపదగినది,

శ్రూయంతే ఇతి శ్రుతయ = వినబడుచున్నవి గాన శ్రుతులైనవి, సాచ ఏకా అనేకావా = అది ఏకములేదా అనేకము, తత్ర ఏకా ఏవ = శ్రుతి ఒకటి, తత్ యథా = అది ఎట్లనగా, తత్ర ఆదౌ తావత్ ఇహ అగ్ని పవన సంయోగాత్ = వాటిలో అగ్నివాయువుల కలయిక వలన, పురుష ప్రయత్న ప్రేరిత = పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి, నాభే ఊర్ధ్వం = బొడ్డునకు పైగా, ఊర్ధ్వ కారదేశం = ఊర్ధ్వకార ప్రదేశమును, ఆక్రామత్ = ఆక్రమించుచు, ధూమవత్ = పొగవలె, సోపానపద క్రమేణ = మెట్లమార్గము రీతిగా, పవనేచ్ఛయా = వాయుప్రసార పద్ధతిగా, అన్యేషున = మరికొంతమంది ద్విప్రకారా శ్రుతీ మన్యంతే = రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు, కథం, = ఎట్లు, స్వర అంతరవిభాతగాత్ = స్వర, అంతర భేదమువలన తథా చ విశ్వావసు = అట్లే విశ్వావసువు

తాత్పర్యము ఇప్పుడు శ్రుతులయొక్క నిర్ణయము చెప్పుదును శ్రుశ్రవణము శ్రు అను ధాతువు(నకు) నుండి క్రి అను ప్రత్యయముకలుపగా దానినుండి పుట్టినది ఈ శ్రుతి శబ్దము భావసాదనముగా వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులచే ప్రసాధ్యమైనది వినబడుచున్నవిగాని శ్రుతులైనవి అది ఏకము అనేకముగాని ఒకటికనుకనే శ్రుతియని (చెప్పబడినది) అది ఎట్లనగా? వాటిలో వాయువుల కలయిక వలన పురుష ప్రయత్నముచే ప్రేరేపింపబడి బొడ్డునకు పైగా ఊర్ధ్వకారప్రదేశమును ఆక్రమించుచు పొగవలె మెట్లమార్గమురీతిగా వాయుప్రసార పద్ధతిగా మరికొంతమంది రెండు విధములైన శ్రుతులు అని తలచుచున్నారు ఎట్లు? స్వర, అంతర భేదమువలన అట్లే విశ్వావసువు

శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యత్వాత్ ధ్వనిరేవ శ్రుతిర్భవేత్ ।

సాచైకాపి ద్విధా జ్ఞేయా స్వరాంతర విభాగత ॥

శ్రుతిపదార్థము శ్రవణేంద్రియ గ్రాహ్యత్వాత్ = శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనిరేవ = ధ్వనియే, శ్రుతిర్భవేత్ = శ్రుతియగును, సా చ = ఆశ్రుతి, ఏకాపి = ఒక్కటైనను, స్వరాంతరవిభాగత = స్వరఅంతర విభాగమువలన ద్విధా జ్ఞేయా = రెండు విధములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము శ్రోత్రగ్రహణమువలన ధ్వనియే శ్రుతియగును ఆశ్రుతి

ఒక్కటైనను స్వరఅంతర విభాగము వలన రెండు విధములుగా తెలియదగినది

నియతశ్రుతి సంస్థానాత్ గీయంతే సప్తగీతిషు ।

తస్మాత్ స్వరగతా జ్ఞేయా శ్రుతయ శ్రుతివేదిభిః ॥

ప్రతిపదార్థము నియతశ్రుతిసంస్థానాత్ = నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన, సప్తగీతిషు గీయంతే = ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి, తస్మాత్ = అందువలన శ్రుతివేదిభిః = శ్రుతి వేత్తలచే, స్వరగతా శ్రుతయ జ్ఞేయా = స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

తాత్పర్యము నిశ్చితమైన శ్రుతి యుండుటవలన ఏడు స్వరములయందును గానము చేయబడుచున్నవి అందువలన శ్రుతివేత్తలచే శ్రుతులు స్వరగతములగు శ్రుతులు తెలియదగినవి

అంత శ్రుతివివర్తన్యో హ్యంతరశ్రుతయో మతా ।

ఏతాసామపి చైశ్వర్యం క్రియాగ్రామవిభాగత ॥

ప్రతిపదార్థము అంత శ్రుతి వివర్తన్య = అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై, అంత శ్రుతయ మతా = అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి, ఏతాసాం అపి = ఈ అంత శ్రుతులకు కూడ, క్రియాగ్రామవిభాగత. = క్రియా, గ్రామ విభాగముగా, ఐశ్వర్యం = విభవము

కేచిత్ = కొందరు, స్థానత్రయయోగాత్ = స్థాన త్రయయోగము వలన, త్రివిధాం శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి, అపరే తు = మరికొందరు, ఇంద్రియవైగుణ్యాత్ = ఇంద్రియ విగుణత వలన, శ్రుతిం = శ్రుతిని, త్రివిధాం మన్యంతే = మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు, ఇంద్రియ వైగుణ్యంచ త్రివిధం = ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజం దోషజం అభిఘాతజం చ ఇతి = సహజము, దోషజము, అభిఘాతజమని, అపరే తు = మరికొందరు వాతపిత్తకఫ సన్నిపాతభేదభిన్నాం చతుర్విధాం శ్రుతిం ప్రతిపేదిరే = వాత, పిత్త, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గువిధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి, తథా చాహ చతుర = అనాల్గింటిన చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము అంత శ్రుతులుగా పరిణమించినవియై అంత శ్రుతులుగా ఇష్టమగుచున్నవి - ఈఅంత శ్రుతులకు కూడ క్రియా, గ్రామ, విభాగముగా విభవము కొందరు స్థానత్రయయోగము వలన శ్రుతిని మువ్విధమైనదిగా ప్రతిపాదించిరి మరికొందరు ఇంద్రియ విగుణతవలన శ్రుతిని మూడు విధములైనదిగా తలచుచున్నారు ఇంద్రియ వైగుణ్యము మూడు విధములైనది సహజము, దోషజము, అభిసీతజమని మరికొందరు వాత, పితృ, కఫ, సన్నిపాత భేదములచే నాల్గు విధములుగా శ్రుతిని ప్రతిపాదించిరి అనాల్గింటిని చెప్పుచున్నాడు

ఉచ్చైస్తరో ధ్వనీ రూక్షో విజ్ఞేయో వాతజో బుధై ।

గంభీరో ఘన (నీ ? శీ)లశ్చ జ్ఞాతవ్య పితృజో ధ్వని ॥

స్నిగ్ధశ్చ సుకుమారశ్చ మధుర కఫజోధ్వని ।

త్రయాణాం గుణసంయుక్తో విజ్ఞేయ సన్నిపాతజ ॥

అపరేతు న్నాదయో నవధా శ్రుతిం ప్రతిపద్యంతే ॥ 27

ప్రతిపదార్థము ఉచ్చైస్తర = తారస్థాయి నొందినదియు, రూక్ష = రూక్షమైనదియు అయిన, ధ్వని = ధ్వని, వాతజ = విజ్ఞేయ = వాయు జనితముగా తెలియదగినది, గంభీర = గంభీరమైనట్టియు, ఘనశీల = ఘనశీలమైన, ధ్వని = ధ్వని పితృజ జ్ఞాతవ్య = పితృ జనితముగా తెలియవలెను, స్నిగ్ధ = స్నిగ్ధము, సుకుమార = సుకుమారము, మధుర = మధురమును అయిన, ధ్వని = ధ్వని, కఫజ = ధ్వనికఫజనితము, త్రయాణాం గుణ సంయుక్త = ఈ మూడింటి గుణములు కలది, సన్నిపాతజ విజ్ఞేయ = సన్నిపాతోద్భవముగా తెలియవలెను, అపరే - - - న్నాదయ = మరికొందరు శ్రుతిం నవధా ప్రతిపద్యంతే = శ్రుతిని తొమ్మిది విధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు, తథాహి - అదియుక్తమేగదా ! (ఎట్లనగా)

తాత్పర్యము తారస్థాయి నొందినదియు రూక్షమైనదియు అయిన ధ్వని వాయుజనితముగా తెలియదగినది గంభీరమైనట్టియు ఘనశీలమైన ధ్వని పితృజనితముగా తెలియవలెను స్నిగ్ధము సుకుమారము మధురమును అయిన ధ్వని కఫజనితము ఈ మూడింటి గుణములు కలది సన్నిపాతోద్భవముగా

తెలియవలెను మరికొందరు శ్రుతిని తొమ్మిదివిధములుగా ప్రతిపాదించుచున్నారు అదియుక్తమే గదా (ఎట్లనగా)

ద్విశ్రుతిస్త్రిశ్రుతిశ్చైవ చతుశ్రుతిక ఏవ చ ।

స్వర ప్రయోగ కర్తవ్యో వంశే చిద్రగతో బుధై ॥

28

ప్రతిపదార్థము బుధై = పండితులచే, ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతిక ఏవ = ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే, వంశే = వేణువునందు చేయదగినది, చిద్రగత = చిద్రగతమైన స్వరప్రయోగ కర్తవ్య = స్వరప్రయోగము (ఉపయోగించి), భరతేనాప్యక్తం = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

తాత్పర్యము పండితులచే ద్వి, త్రి, చతుశ్రుతులనే వేణువునందు చిద్రగతమైన స్వరప్రయోగము చేయదగినది

భరతే ఏనాప్యక్తమ్ = భరతునిచేతనుకూడ చెప్పబడినది

ద్వికృతికచతుష్కాస్తు జ్ఞేయా వంశగతా స్వరా ।

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా సవంశశ్రుతయో నవ ॥

ప్రతిపదార్థము ద్వికృతిక = ద్వి, త్రి, చతుష్కా = చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతా స్వరా విజ్ఞేయా = వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును, ఇతి తావత్ = ఇట్లని, మయా = నాచే, సవంశశ్రుతయ = వంశసహిత శ్రుతులు నవ = తొమ్మిది ప్రోక్తా = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతి, త్రిశ్రుతి, చతుశ్రుతియు కలవి, వంశగతములైన స్వరములుగా తెలియనగును నాచే వంశసహిత శ్రుతులు తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తత్ర కేచిత్ మీమాంసామాంసలితధియధియ ధీరా ద్వావింశతి శ్రుతీర్మన్యంతే । కిచనపున (షట్) పశ్చిభేద భిన్నా శ్రుతయ ఇతి మన్యంతే అన్యేషున ఆనంత్యం వర్ణయంతిశ్రుతీనామ్ ।

ప్రతిపదార్థము కొందరు మీమాంస చేతను అందమైన బుద్ధికల ధీరులు 22 శ్రుతులుగా తలచుచున్నారు మరికొందరు (60)భేదములనుచున్నారు

మరికొందరు శ్రుతులనంతములను చున్నారు యథా చాహకోహల =
కోహలుడిట్లు చెప్పుచున్నాడు.

ద్వావింశతిం కేచిదుదాహరంతి (శ్రుతీ) శ్రుతిజ్ఞాననిచారదక్షా ।

షట్ షష్టి భిన్నా ఖలు కేచిదాసామానంత్యమేవ ప్రతిపాదయంతి ॥

ప్రతిపదార్థము కేచిత్ = కొందరు, శ్రుతీ ద్వావింశతిం ఉదాహరంతి = 22
శ్రుతులను చెప్పుచున్నారు, కేచిత్ = కొందరు షట్ షష్టిభిన్నా = 66గను
కేచిత్ = కొందరు, అనంత్యమేవ = అనంతముగను ప్రతిపాదయంతి =
ప్రతిపాదించుచున్నారు

ననుశ్రుతే కింమానం? ఉచ్యతే । (ఓయి!) శ్రుతికి ప్రమాణము (లెక్క)
ఏది? (ఏమి) ? చెప్పబడుచున్నది పంచమస్య శ్రుత్యుత్కర్షా పకర్షాభ్యాం
మార్దవాదయతత్వాద్వా = యదంతరం తత్ ప్రమాణం శ్రుతేరితి =
పంచమమునకు శ్రుతి ఉత్కర్ష అపకర్షలచే (హెచ్చు తగ్గులచే) మార్దవమువలన
గాని, దీర్ఘత్వమువలన గాని, ఏలంతరముగలదో అది శ్రుతికి ప్రమాణముగనని,
ఇదానీం ద్వావింశతి ప్రకారతాయా నిదర్శనం యథా = ఇప్పుడు 22 శ్రుతుల
ప్రకారమునకు నిదర్శనము ఎట్లనగా ద్వేవేణీ తుల్యప్రమాణే తంత్ర్యపాదనం
దండమూర్చనాసమే కృత్వా షడ్జగ్రామాశ్రితే కార్యే = సమాన ప్రమాణముగల
రెండు వేణులు తంత్రీ ఉపపాదనము దండమూర్చనా సమములుగాచేసి
షడ్జగ్రామా శ్రితములుగా చేయవలెను తయో అన్యతరస్యాం మధ్యమగ్రామికిం
శ్రుతిం కృత్వా పంచమస్య అపకర్షా తామేవ శ్రుతిం పంచమవశాత్
షడ్జగ్రామకింకుర్యాత్ = ఆరెండు వేణులలో ఒకదాని యందు మధ్యమగ్రామ
సంబంధశ్రుతిని చేసి పంచమాపకర్షణ వలన ఆశ్రుతినే పంచమవశముగా,
షడ్జగ్రామసంబంధిగా చేయవలెను, ఏవం శ్రుత్యపక్యష్టా భవతి = ఇట్లు శ్రుత్య-
పక్యష్టమగుచున్నది, ఉచ్చనీచమాత్రప్రతితే = ఉచ్చనీచమాత్రమైన ప్రతితి వలన,
పరం విశేషలాభోనాస్తి = అంతకంటె ఎక్కువ లాభము లేదు, పునరపి
తద్వదేవ అపకర్షయేత్ = మరలకూడ అట్లే అపకర్షణముచేయవలెను
యథాగాంధార నిషాదౌ కర్తారౌ పునరన్యతరస్యాం స్థిరవిషాయాం ధైవతర్షభౌ
కర్మతామాపన్నౌ ప్రవేక్ష్యత ద్విశ్రుత్యేభ్య సికలాత్ పునరపి తద్వదేవాప

కృష్ణాయాం చలవీణాయాం ధైవతర్షభౌ ఇతరస్యాం పంచమషడ్జై ప్రవేశ్య తత్
 త్రిశ్రుత్యధి కత్వాత్ పునరపి తద్వదేవ అపకృష్టాయా పంచమమధ్యమ షడ్జై ఇతి =
 ఎట్లనగా గాంధారనిషాదములు కర్తలు మరల దానితోనాకటి స్థైరవీణయందు
 ధైవతరిషభములు కర్మత్వము పొందినవిగా చూచి (అది ద్విశ్రుతికంటె
 అధికమగుటవలన) మరల, దానివలె అపకర్షణమందుచేయగా, చలవీణయందు,
 ధైవతరిషభములు ఒకదానియందు పంచమషడ్జములు ప్రవేశపెట్టి అది
 త్రిశ్రుత్యధికమగుటవలన మరల దానివలెనే అపకృష్టముకాగా పంచమ మధ్యమ
 షడ్జములని అస్యాం మధ్యమగాంధారనిషాదా ప్రవిశంతి చతుశ్రుత్యధికత్వాత్ =
 ఇందు మధ్యమ గాంధారనిషాదములు, చతుశ్రుత్యధికతవలన ప్రవేశించు
 చున్నవి ఏవం అనేన దర్శనేన ద్వావింశతి శ్రుతయో భవంతి = ఇట్లు
 ఈవిధముగా చూపుటచే 22 శ్రుతులగు చున్నవి ఏవం మధ్యమ- గామే
 ద్రష్టవ్యం = ఇట్లు మధ్యమ గ్రామమందును చూడవలెను

(పట్టిక అపెండిక్స్ ౧ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

చలవీణాయా ప్రధమాపకర్షే శ్రుతిలాభోనాస్తి = చలవీణయొక్క
 ప్రధమాపకర్షణమందు శ్రుతిలాభము లేదు, ద్వితీయే చతుశ్రుతిలాభ =
 ద్వితీయాపకర్షణమందు చతుశ్రుతిలాభము, (చతుర్థే ద్వాదశ శ్రుతిలాభ =
 చతుర్థాపకర్షణ మందు ద్వాదశ శ్రుతి లాభము ఏవం ద్వావింశతిభేద భిన్నా
 శ్రుతయ త్రిషస్థానేషు ప్రత్యేకావాద్వావింశతిప్రకార తయాశ్రుతిలాభ ?) =
 ఇట్లు 22 శ్రుతులు మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా గాని 22
 విధములుగాగాని శ్రుతిలాభము? తృతీయే షట్ శ్రుతి లాభ = తృతీయాపకర్షణ
 మందు షట్ శ్రుతిలాభము, చతుర్థే ద్వాదశశ్రుతి లాభ = చతుర్థాపకర్షణము
 నందు ద్వాదశ శ్రుతిలాభము ఏవం ద్వావింశతి భేదభిన్నా, శ్రుతయ దర్శితా =
 ఇట్లు ద్వావింశతి శ్రుతి భేదములు చూపబడినవి, ఇదానీం షట్ షష్టి భేదభిన్నా
 శ్రుతయ కద్యంతే = 66 భేదములైన శ్రుతులు చెప్పబడుచున్నవి

మందమధ్యమతారేషు ఉర కంఠశిరస్సు త్రిషు స్థానేషు ప్రత్యేకం
 ద్వావింశతి ప్రకారతయా భిద్యమానేషు శ్రుతయో హి షట్ షష్టిభేదభిన్నా భవంతి
 ఇతి కేచిత్ మన్యంతే = మంద్ర మధ్యమ తార స్వరములందు, ఉర కంఠ
 శిరస్సుల మూడు స్థానములందు ప్రత్యేకముగా ఇరువదిరెండువిధములుగా

భేదింపబడినవై శ్రుతులు 66 భేదములగుచున్నవని కొందరనుచున్నారు అధునా శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శయామ = ఇప్పుడు శ్రుతుల ఆనంతత్వమును చూపుచున్నాము

ఆనంత్యం తు శ్రుతీనాం తు దర్శయంతి విపశ్చిత ।

యథాధ్వని విశేషాణాం ఆనంత్యం గగనోదరే ॥ 29

ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముద్భవా ।

(కీ) యంత ప్రతిపద్యంతే న తరంగ పరంపరా ॥ 30

ఇతి శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము గగనోదరే ధ్వనివిశేషాణాం ఆనంత్యం యథా = ఆకాశోదర మందు అనంతమైన ధ్వని విశేషములవలె, శ్రుతీనాం ఆనంత్యం = అనంత శ్రుతులను, విపశ్చిత. దర్శయంతి = పండితులు చూపుచున్నారు, ఉచ్చండ పవనోద్వేగ జలరాశిసముద్భవా = భయంకరమైన వాయువు యొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన, తరంగపరంపరా = అలల (వరుసలు) సముదాయములు, కీయంత న ప్రతిపద్యంతే = ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యమును అనిభావము), ఇతి శ్రుతీనాం ఆనంత్యం దర్శితం = అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది, ఇదాసీం శ్రుతీనాం తాదాత్మ్యాది వికల్ప కథ్యతే = ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఆకాశోదరమందు అనంతమైన ధ్వనివిశేషములవె అనంత శ్రుతులను పండితులు చూపుచున్నారు భయంకరమైన వాయువుయొక్క ఉద్వేగము వలన జలరాశి (సముద్రము)నుండి పుట్టిన అలల (వరుసలు) సముదాయములు ఎన్నికుదురుటలేదు । (అట్లే శ్రుతుల ఆనంత్యము అనిభావము) అని శ్రుతుల అనంతత్వము చూపబడినది ఇప్పుడు శ్రుతుల యొక్క తాదాత్మ్యాది వికల్పము చెప్పబడుచున్నది

తాదాత్మ్యం చ నివర్తత్వం కార్యత్వం ఎరిణామితా ।

అభివ్యంజకతా చాపి శ్రుతీనాం పరికథ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము పరిణామత్వము అభివ్యంజకత్వమును, శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, పరికధ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇదాసీం ఏతదేవ విప్రణోతి = ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

తాత్పర్యము తాదాత్మ్యము, వివర్తత్వము, కార్యత్వము, పరిణామత్వము, అభివ్యంజకత్వమును శ్రుతులకు చెప్పబడుచున్నది ఇప్పుడు దీనినే వివరించుచున్నాడు

విశేష స్పర్శ శూన్యత్వాచ్చవణేంద్రియ గ్రాహ్యతా ।

స్వరశ్రుత్యోస్తు తాదాత్మ్యం జాతివ్యక్త్యేరివానయో ॥ 32

ప్రతిపదార్థము విశేషస్పర్శశూన్యత్వాత్ = విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యమువలన, శ్రవణేంద్రియగ్రాహ్యతా = శ్రవణేంద్రియగ్రహణత్వముండును, జాతివ్యక్త్యే = జాతివ్యక్తులకువలె స్వరశ్రుత్యో = స్వరశ్రుతులను అనయో = ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యం = తాదాత్మ్యము

తాత్పర్యము విశేషమైన స్పర్శరాహిత్యము వలన శ్రవణేంద్రియ గ్రహణత్వముండును స్వరశ్రుతులకు జాతివ్యక్తులకు ఈరెండింటికి తాదాత్మ్యము

నరాణాం చ ముఖం యద్వత్ దర్పణే తు వివర్తితమ్ ।

ప్రతిభాతి స్వరస్తద్వత్ శ్రుతిస్యేవ వివర్తిత ॥ 33

ప్రతిపదార్థము దర్పణే = అద్దమందు, నరాణాం ముఖం = మనుష్యుల ముఖము, వివర్తితం యద్వత్ = వివర్తితమైన విధముగా, స్వర = స్వరము శ్రుతిమే ఏవ = శ్రుతులయందే వివర్తిత ప్రతిభాతి = వివర్తితమై భాసించుచున్నది

తాత్పర్యము అద్దమందు మనుష్యులముఖము వివర్తితమైన విధముగా స్వరము శ్రుతులయందే వివర్తితమై భాసించుచున్నది

శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వమతి కేచిద్వదంతి హి ।

మృత్విండ దండ కార్యత్వం ఘటస్యేహ యథా భవేత్ ॥ 34

ప్రతిపదార్థము ఇహ = ఇక్కడ ఘటస్య = ఘటమునకు మృత్విండదండ కార్యత్వం యథాభవేత్ తథా = మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి

కల్గునో అవిధముగా, శ్రుతీనాం శ్రుతికార్యత్వం = శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము, కేచిత్ వదంతి = కొందరు చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఘటమునకు మట్టిముద్ద మరియు దండముచే ఎట్లు ఉత్పత్తి కల్గునో అవిధముగా శ్రుతులకు శ్రుతికార్యత్వము కొందరు చెప్పుచున్నారు

శ్రుతయ స్వరరూపేణ పరీణమతి నసంశయః ।

పరిణమేత (?) యథాక్షీరం దధిరూపేణ సర్వథా ॥ 35

ప్రతిపదార్థము సర్వథా = అన్నివిధముల క్షీరం = పాలు యథా = ఏవిధముగా దధిరూపేణ పరిణమేత = పెరుగురూపముగా మారునో, తథా = అట్లే, శ్రుతయ = శ్రుతులు స్వరరూపేణ = స్వరరూపముగా, పరీణమతి = మారుచున్నవి, న సంశయః = నిస్సందేహము

తాత్పర్యము అన్నివిధముల పాలు ఏవిధముగా పెరుగురూపముగా మారునో అట్లే శ్రుతులు స్వరరూపముగా మారుచున్నవి నిస్సందేహము

షడ్జాయ స్వరా సప్త వ్యజ్యంతే శ్రుతిభి సదా ।

అంధకార స్థితా యద్వత్ ప్రదీపేన ఘటాయ ॥ 36

ప్రతిపదార్థము అంధకార స్థితా ఘటాయ. ప్రదీపేన యద్వత్ = చీకటిలో నున్న ఘటాదుల దీపముచేతను వలె, షడ్జాయ సప్తస్వరా = షడ్జాది సప్తస్వరములు, సదా = ఎల్లప్పుడు, శ్రుతిభి వ్యజ్యంతే = శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

తాత్పర్యము చీకటిలో నున్న ఘటాదులు దీపముచేతను వలె షడ్జాది సప్తస్వరములు ఎల్లప్పుడు శ్రుతులచేత వ్యక్తమగుచున్నవి

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం శ్రుతీనాం చవికల్పనమ్ ।

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి వికల్పస్య చ దూషణమ్ ॥ 37

ప్రతిపదార్థము ఇతి = ఈవిధముగా, శ్రుతీనాం వికల్పనం = శ్రుతులవికల్పనము, మయాప్రోక్షం = నాచే చెప్పబడినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, వికల్పస్య దూషణం ప్రవక్ష్యామి = వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఈవిధముగా శ్రుతుల వికల్పనము నాచే చెప్పబడినది ఇప్పుడు వికల్పదూషణమును చెప్పుదును

భేద స్వరలక్షణానాం (?) సామాన్యేనాన్యవస్తువత్ సిద్ధః ।

తద్ధివిశేషై శూన్యం భవతి నభ పుష్పసంకాశమ్ ॥ 38

నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ స్వరశ్రుత్యోస్తు భిన్నతా ।

ఆశ్రయాశ్రయి భేదాచ్చ తాదాత్మ్యం నైవ సిద్ధ్యతి ॥ 39

యదభాణి వివర్తత్యం శ్రుతీనాం తదసంగతమ్ ।

వివర్తత్యే స్వరాణాం హి భ్రాంతిజ్ఞానం ప్రసజ్యతే ॥ 40

కార్యకారణభావస్తు స్వర శ్రుత్యోర్నంభవేత్ ।

శ్రుతీనామిహ సద్భావే ప్రమాణం నైవ విద్యతే ॥ 41

ప్రతిపదార్థము స్వరలక్షణానాం భేద = స్వరలక్షణముల భేదము, సామాన్యేన అన్యవస్తువత్ సిద్ధః = సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము తత్ = అది నభ పుష్ప సంకాశం = ఆకాశ పుష్ప తుల్యముగా, విశేషై శూన్యం భవతి = విశేషముల చే శూన్యమగును నానాబుద్ధి ప్రసాద్యత్వాత్ = అనేక బుద్ధిప్రసాద్యతవలన స్వరశ్రుత్యో భిన్నతా = స్వర శ్రుతులకు భేదము వలన కూడ, తాదాత్మ్యం నైవసిద్ధ్యతి = తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు, శ్రుతీనాం వివర్తత్యం యత్ అభాణి తత్ అసంగతమ్ = శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును అసంగతమగును, స్వరాణాం వివర్తత్యే = స్వర వివర్తనమందు, భ్రాంతి జ్ఞానం ప్రసజ్యతే = భ్రాంతి జ్ఞానము సంభవించును, స్వర శ్రుత్యో కార్యకారణ భావ న సంభవేత్ = స్వర శ్రుతులకు కార్యకారణ భావము సంభవించదు, ఇహ=ఇక్కడ, శ్రుతీనాం సద్భావే = శ్రుతుల సద్భావమందు, ప్రమాణం = ప్రమాణము నైవ విద్యతే = ఉండనే ఉండదు

తాత్పర్యము స్వరలక్షణముల భేదము సామాన్యముగా వేరువస్తువువలె సిద్ధము అది ఆకాశపుష్పతుల్యముగా విశేషములచే శూన్యమగును అనేక బుద్ధిప్రసాద్యత వలన స్వర శ్రుతులకు భిన్నత్వము ఆశ్రయఆశ్రయి భేదము వలనకూడ తాదాత్మ్యము సిద్ధించదు శ్రుతుల వివర్తత్యమేది భాసించునో అదియును

అసంగతమగును స్వర వివర్తనమందు భ్రాంతిజ్ఞానము సంభవించును
స్వరశ్రుతులకు కార్యకారణభావము సంభవించదు ఇక్కడ శ్రుతుల
సద్భావమందు ప్రమాణము ఉండనేఉండదు

అర్థాపత్తా యదివా వ్యాప్తి గ్రహణపూర్వకప్రమాణబలాత్ । (?)

సిద్ధస్వర జనకానాం గగన గుణానాం స్వరోభేద సత్యమ్ ॥ 42

కార్యకారణ భేదోస్తి యద్యపిస్ఫుటమేవహి ।

తథాపి కారణత్వం చ శ్రుతీనాం నైవ సంభవేత్ ॥ 43

కార్యేషు విద్యమానేషు తు మృత్పిండో నోపలభ్యతే ।

పరిణామోభివ్యక్తస్తు న్యాయ్య పక్ష సతాం మత ॥ 44

ఇతి తావన్మయాప్రోక్షం తాదాత్మ్యాది వికల్పనమ్ ॥ 45

ప్రతిపదార్థము అర్థాపత్తా = అర్థాపత్తిచేతను, యదివా = లేక, వ్యాప్తి గ్రహణ
పూర్వక ప్రమాణ బలాత్ = వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన, సిద్ధస్వర
జనకానాం = సిద్ధ స్వర జనకములైన, గగన గుణానాం = గగనగుణములకు
స్వర భేద = స్వరము భేదము, సత్యం = యధార్థము, యద్యపికారకారణ
భేద అస్తి = వాస్తవమున కార్యకారణ భేదముకలదు, తత్ = అది స్ఫుటమేన =
స్పష్టమైనదియే, తథాపి = అయినప్పటికి, కారణత్వం = కారణత్వము,
శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు నైవ సంభవేత్ = కుదరదు ఘటాదా భిద్యమానే =
ఘటాదులు బ్రద్దలుకాగా, మృత్పిండ నోపలభ్యతే = మృత్పిండము
లభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామ అభివ్యక్త = పరిణామము వ్యక్తమగును
న్యాయ్య పక్ష = న్యాయముతో కూడినపక్షము, సతాంమత = సజ్జనుల
మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తాదాత్మ్యాదివికల్పనం తావత్ = తాదాత్మ్యాది
వికల్పనము, మయా ప్రోక్షం = నాచేత చెప్పబడినది

ననుశ్రుతీనాం ద్వావింశతి ప్రకారతా యత్ తదప్యసంగతం = శ్రుతుల
22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతీనాం
శ్రుత్యవయవానాం చానులంభాత్ తదుక్తం = శ్రుతులయొక్క
శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన, అది చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అర్థపత్రిచేతను లేక వ్యాప్తి గ్రహణ ప్రమాణ బలము వలన సిద్ధస్వర జనకములైన గగనగుణములకు స్వరము భేదము యదార్థము ఏకార్యకారణ భేదముకలదో అది స్పష్టమైనదియే అయినప్పటికి కారణత్వము శ్రుతులకు కుదరదు ఘటాదులు బ్రద్ధలు కాగా మృత్పిండములభ్యముకాదు (అట్లే) పరిణామము వ్యక్తమగును న్యాయపక్షము సజ్జనుల మతము ఈవిధముగా తాదాత్మ్యాది వికల్పనము నాచేత చెప్పబడినది శ్రుతుల 22 విధములను నదేదికలదో అదికూడ అసంగతమైనదియే శ్రుతులయొక్క, శ్రుత్యవయవములయొక్క ఉపలంభమువలన అది చెప్పబడినది

కథం ప్రతీతిశ్చ భవేదముష్యా నాదౌ నభోద్యాకులితశ్రుతిత్వాత్ ।

భవేదలక్ష్ణ్యావయవా శ్రుతిస్తు+ + +నైవా వయవీ ప్రతీతా (?) ॥ 46

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట నభోద్యాకులిత శ్రుతిత్వాత్ = ఆకాశకులిత మైన శ్రుతిత్వమువలన, అముష్యా = దీనియొక్క, ప్రతీతి కథం భవేత్ = ఎట్లు ప్రతీతియగును? , అలక్ష్ణ్యావయవాశ్రుతి, భవేత్ = శ్రుతి గుర్తింపబడని అవయవములుకలది (కూడ) యగును, నైవా అవయవీ ప్రతీతా = అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాత్పర్యము మొదట ఆకాశకులితమైన శ్రుతిత్వమువలన వీటినిగూర్చి ఎట్లు ప్రతీతియగును? శ్రుతిగుర్తింపబడని అవయవములు కలది (కూడ) యగును అవయవిగా ప్రసిద్ధముగాదు (కనబడదు)

తాసాం భవతీతా స్య కియతోమాత్రకా ప్రతి ।

యది ద్వావింశతిస్తాసాం వ్యాపార క క్రమోత్క్రమాత్ ॥ 47

ప్రతిపదార్థము తాసాం = వాటికి మాత్రకా ప్రతి = మాత్రకములగూర్చి, కియత్య = ఎన్ని (ఎంత), భవతీతా స్య = అసాధారణ ములైనవగును, యది ద్వావింశతి = 22అయినచో క్రమోత్క్రమాత్ = క్రమ ఉత్క్రమము వలన, క వ్యాపార = ఏదికార్యము

తాత్పర్యము వాటికి మాత్రకములగూర్చి ఎన్ని (ఎంత) అసాధారణములైన వగును 22అయినచో క్రమ ఉత్క్రమమువలన ఏదికార్యము

శ్రుతీనాం యద్యనంత్యంచ స నివార్యం ప్రసజ్యతే ।

ఏకత్వం వా భవేత్తస్యాం మాత్రకాణామ సంశయమ్ ॥ 48

ప్రతిపదార్థము శ్రుతీనాం = శ్రుతులకు, యదిఅనంత్యం = అనంతత్వమైన యెడల నివార్యం నప్రసజయతే = హద్దు పనికిరాదు, (నివారణ) తస్యాం = దానియందు మాత్రకాణాం = మాత్రకములు, ఏకత్వం వా = ఏకత్వముగాని, భవేత్ = అగును, అసంశయం = నిస్సందేహముగా

తాత్పర్యము శ్రుతులకు అనంతత్వమైన యెడల హద్దుపనికిరాదు (నివారణ) దానియందు మాత్రకములు ఏకత్వముగాని అగును నిస్సందేహముగా

మాత్రకావీవ నో సంతి కథం తాసాం వికల్పనమ్ ।

సతి ధర్మిణి ధర్మాణాం సత్తే త్యాహుర్మనీషిణా ॥ 49

ప్రతిపదార్థము మాత్రకా ఏవ న సంతి = మాత్రకములేనిచో, తాసాం = వాటికి, వికల్పనం కథం = వికల్పనమెట్లగును?, ధర్మిణి సతి = ధర్మియుండగా, ధర్మాణాం సత్తా ఇతి ఆహు = ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు

తాత్పర్యము మాత్రకములేలేనిచో వాటికి వికల్పనమెట్లగును? ధర్మియుండగా ధర్మములుండుట యగునని పెద్దలు చెప్పుదురు

+ + + ++ధర్మాణ సంతోప్యాహుర్మనీషిణా ।

సత్వాసత్వే సదా గుణదోషాణాం గుణౌ తుయదా ॥ 50

వివైవ కారణం తాస్తా స్వరాణాం కారణం యది ।

భవేయు శ్రుతయస్తాపామాది ర్దేశ్యేత కారణమ్ ॥ 51

కించ ప్రమాణగమ్యత్వే సమేఽపి యది మాత్రకా ।

నిహ్నోతవ్యాతదా రక్షా శ్రుతీనా మపిదుర్లభా ॥ 52

ప్రతిపదార్థము + + + + +ధర్మాణ = ధర్మములు, సంతోపి = ఉన్నప్పటికి, మనీషిణా ఆహు = పండితులు చెప్పుచున్నారు, సదా = గుణదోషాణాం సత్వాసత్వే = గుణదోషముల సత్వాసత్వమందు, గుణౌ = గుణమందు, యదా = ఎప్పుడు, వివైవకారణం = కారణములేకనే, స్వరాణాంకారణం యది=

స్వరముల కారణమున్నయెడల, తాస్తా శ్రుతయ భవేయ = ఆయాశ్రుతులగును తాసాం = వాటికి, ఆది కారణం న ఇష్యతే = ఆదికారణమసమ్మలము, కించ= మరియు, ప్రమాణగమ్యత్యే = ప్రమాణముచే గమ్యమానము కాగా, మాత్రకా యది సమేపి = మాత్రకలు అన్ని, నిన్నోతవ్యా = కప్పిపుచ్చదగినవి, తదా = అప్పుడు ప్రతీనాం అపిరక్షాదుర్లభా = శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము అత్ర ఉద్యతే = ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము ధర్మములు ఉన్నప్పటిక పండితులుచెప్పుచున్నారు గుణదోషముల సత్వాసత్వమందు గుణమందు ఎప్పుడు కారణములేకనే స్వరముల కారణమున్నయెడల ఆయాశ్రుతులగును వాటికి ఆదికారణము సమ్మతము మరియు ప్రమానము గమ్యమానముకాగా అన్ని మాత్రకలు కప్పిపుచ్చదగినవి అప్పుడు శ్రుతులకు కూడ రక్షదుర్లభము ఇచ్చట (-ఈవిషయమై) చెప్పబడుచున్నది

అర్థాపత్తానుమానేన ప్రత్యక్ష జ్ఞానతోపివా ।

గృహ్యంతే శ్రుతయస్తావత్ స్వరాభివ్యక్తి హేతవ ॥ 53

ప్రతిపదార్థము అర్థాపత్తా = అర్థాపత్తిచేతను, అనుమానేన = అనుమానము చేతను, ప్రత్యక్షజ్ఞానత = ప్రత్యక్షముగాగాని (-ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరాభివ్యక్తి హేతవ శ్రుతయ గృహ్యంతే = స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు (గ్రహింపబడుచున్నవి

ఏతదెవ స్పష్టీకరణార్థ ప్రస్తారేణ దర్శయామి = దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాను తత్రకిచిత్ దండప్రస్తారేణ దర్శయంతి = ద్వావింశతయ (?) శ్రుతయో రేఖాణాం ఇతి = అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22శ్రుతులను చూపుచున్నారు, అన్యేతు వీణా ప్రస్తార్యం ఆహు = మరికొందరు వీణాప్రస్తార్యమును చెప్పుచున్నారు వయం పున, మండల ప్రస్తారం బ్రూమ = మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము, తథాహి = అదియుక్తమేగదా !, (ఉపపాదనా ప్రకారమేమనగా) తిర్యగూర్జ్వలం పంచషడ్రేఖా ఇత్యేకాదశ = అడ్డుగను నిలువుగను 5 6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును, ఉభయో ద్వావింశతి = రెండింటి

యందు 22 అగును ఏవం గ్రామద్వయే-పుష్పయోగిన్య శ్రుతయ ఇతి దర్శితా = ఇట్లు రెండుగ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగ పడునని చూపబడినవి తద్యధా = అదివిట్లనగా

తాత్పర్యము అర్థాపత్తిచేతను అనుమానము చేతను ప్రత్యక్షముగాగాని (ఈమూడు ప్రమాణములచేతను) స్వరమును వ్యక్తీకరించుటకు (స్పష్టముచేయుటకు) కారణములైన శ్రుతులు గ్రహింపబడుచున్నవి దీనినే (ఇదియే) స్పష్టీకరించుటకు ప్రస్తారముచేత చూపుచున్నాము అందుకొందరు దండ ప్రస్తారముచే రేఖలద్వారా 22శ్రుతులను చూపుచున్నారు మేము మాత్రము (మతంగముని) మండల ప్రస్తారమును చెప్పుచున్నాము అదియుక్తమేగదా! (ఉపపాదనాప్రకారమేమనగా) అడ్డుగను నిలువుగను 5,6 గీతలు గీయుటచే 11 అగును ఇట్లు రెండు గ్రామములందును శ్రుతులు ఉపయోగపడునని చూపబడినవి అదివిట్లనగా -

త్రిశ్రుతిరితి క్రమ్యాదౌ దేయ షడ్జశ్రుతు శ్రుతి ।
తదూర్ధ్వం ద్వేశ్రుతీ త్యక్త్యా తృతీయ ఋషభో మత ॥ 54

తతశ్చైకాంశ్రుతిం త్యక్త్యా గాంధారో ద్విశ్రుతి స్పృత ।
తదను త్రిశ్రుతిస్త్యక్త్యా కర్తవ్యో నుధ్యను స్వర ॥ 55

తదూర్ధ్వం పంచమ కార్య పరిత్యజ్య శ్రుతిత్రయమ్ ।
శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య కర్తవ్యో ధైవతస్తత ॥ 56

ఏకాం శ్రుతిం పరిత్యజ్య నిషాదస్తదనంతరమ్ ।
షడ్జగ్రామసముద్భూత ఉక్తోసౌ శ్రుతిమండల ॥ 57

ప్రతిపదార్థము క్రమ్యాదౌ శ్రుతి ఇతి = క్రమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జంచతు శ్రుతి = షడ్జము చతు శ్రుతికరము, తదూర్ధ్వం = దానిపైని, ద్వేశ్రుతీత్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులువిడిచి, తృతీయ ఋషభ మత = తృతీయ (ము) రిషభము సమ్మతము, తత = తరువాత, ఏకాంశ్రుతి త్యక్త్యా = ఒక శ్రుతిని విడిచి = గాంధార ద్విశ్రుతి స్పృత = గాంధారముద్విశ్రుతికము చెప్పబడినది, తదను = తరువాత, త్రిశ్రుతీ త్యక్త్యా = మూడు శ్రుతులను

విడిచి, మధ్యమస్వర కర్తవ్య = మధ్యమ స్వరముచేయదగినది, తదూర్థ్యం = దానిపైని, శ్రుతిత్రయం పరిత్యజ్య = మూడు శ్రుతులను విడిచి, పంచమ కార్య = పంచమముచేయదగినది శ్రుతిద్వయం పరిత్యజ్య = రెండు శ్రుతులు విడిచి, తత = తరువాత, ధైవత కర్తవ్య = ధైవతము చేయదగినది, తదనంతరం ఏకశ్రుతిం పరిత్యజ్య = తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి, నిషాద. కార్య = నిషాదము చేయవలెను షడ్జగ్రామముద్భూత = షడ్జగ్రామజనితమైన, శ్రుతిమండలం అసౌ ఉక్త = ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తాత్పర్యము క్రిమ్యాదియందు త్రిశ్రుతియని షడ్జము చతు శ్రుతికరము దానిపైని రెండు శ్రుతులు విడిచి తృతీయ (ము) రిషభముసమ్మతము తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి గాంధారము ద్విశ్రుతికముచెప్పబడినది తరువాత మూడు శ్రుతులను విడిచి మధ్యమస్వరము చేయదగినది దానిపైని మూడు శ్రుతులను విడిచి పంచమముచేయదగినది రెండు శ్రుతులు విడిచి తరువాత ధైవతము చేయదగినది తరువాత ఒక శ్రుతిని విడిచి నిషాదముచేయవలెను షడ్జగ్రామజనితమైన ఈశ్రుతిమండలము చెప్పబడినది

తద్యథా షడ్జగ్రామే శ్రుతిమండలమ్ -

(పట్టిక అపెండిక్స్ బి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

షడ్జగ్రామమందలి శ్రుతిమండలమేవిధమనగా -

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి మధ్యమ శ్రుతిమండలమ్ ।

జ్ఞేయస్త్రీసోహ్యతి క్రమ్యమధ్యమో యం చతు శ్రుతి ॥

శ్రుతిద్వయమతిక్రమ్య తృతీయ పంచమో భవేత్ ।

తతస్త్రీసో హ్యతి క్రమ్య చతుర్థోధైవతో భవేత్ ॥

జ్ఞేయస్త్రీకామతి క్రమ్య నిషాదస్తు ద్వితీయక ।

శ్రుతిత్రయమతిక్రమ్య తత షడ్జశ్రుతుర్ధక ॥

ఋషభస్తు ద్వయం త్యక్తా తృతీయ పరతో భవేత్ ।

శ్రుతిమేకామతిక్రమ్య గాంధార స్వాద్వితీయక ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు మధ్యమ శ్రుతిమండలం సంప్రవక్ష్యామి =

మధ్యమ శ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను, తిస్ర అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, అయం మధ్యమ చతు శ్రుతి జ్ఞేయ = ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికము తెలియదగినది, శ్రుతిద్వయం అతి క్రమ్య = రెండు శ్రుతులను దాటి, తృతీయ పంచమ భవేత్ = మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తత తిస్ర అతిక్రమ్య = తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి చతుర్థ ధైవత భవేత్ = నాల్గవది ధైవతమగును, ఏకాం అతిక్రమ్య = ఒక శ్రుతిని దాటి ద్వితీయక నిషాద జ్ఞేయ = రెండవది నిషాదమగును, శ్రుతిత్రయం అతిక్రమ్య = మూడు శ్రుతులను దాటి, తత చతుర్థక షడ్జ = తరువాత షడ్జము నాల్గవది యగును, ద్వయం త్యక్త్యా = రెండు శ్రుతులను విడిచి, పరత = తరువాత తృతీయ ఋషభ భవేత్ = మూడవది రిషభమగును ఏకాంశ్రుతిం అతిక్రమ్య = ఒకశ్రుతిని దాటి, ద్వితీయక గాంధార స్వాత్ = రెండవది గాంధారమగును

(పట్టిక అపెండిక్స్ సి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

భరతస్తుపునబ్రుషభాదిశ్రుతిమండలం దర్శయతి = భరతుడును రిషభాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు, కిమత్ర కారణం = ఇందుకు కారణమేమి?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, గ్రామద్వయేపి అంతర్మూర్చనా ప్రతిపాదనార్థం = గ్రామద్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు, యద్వా గ్రామద్వయేపి షడ్జమధ్యపరౌ గ్రామణ్యో భవత = లేక గ్రామద్వయమందు షడ్జమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి, అన్యస్వరా = మిగిలిన స్వరములు, తదగ్రేసరా ఇతి = వాటికి ముందుండుననుటయే

తాత్పర్యము ఇప్పుడు మధ్యమశ్రుతిమండలమును చెప్పుచున్నాను మూడు శ్రుతులను దాటి ఈమధ్యమము చతుశ్రుతికముగ తెలియదగినది రెండు శ్రుతులను దాటి మూడవది (త్రిశ్రుతికము) పంచమమగును తరువాత మూడు శ్రుతులను దాటి, నాల్గవది ధైవతమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది నిషాదమగును మూడు శ్రుతులను దాటి తరువాత షడ్జమునాల్గవది యగును రెండు శ్రుతులను విడిచి తరువాత మూడవది రిషభమగును ఒక శ్రుతిని దాటి రెండవది గాంధారమగును భరతుడును రిషభాదిశ్రుతిమండలమును చూపుచున్నాడు ఇందుకుకారణమేమి? చెప్పబడుచున్నది గ్రామద్వయమందును అంతర్మూర్చనను ప్రతిపాదించుట కొఱకు లేక గ్రామద్వయమందు

షడ్వమధ్యపరములైన గ్రామములగుచున్నవి మిగిలిన స్వరములు వాటికి
ముందుండుననుటయే

ఇతి తావన్మయాప్రోక్తా శ్రుతయో గ్రామసంశ్రితా ॥

ప్రతిపదార్థము ఈవిధముగా, గ్రామసంశ్రితా శ్రుతయ = గ్రామాశ్రితములైన
శ్రుతులు, మయా ప్రోక్తా = నాచేత చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఈవిధముగా గ్రామాశ్రితములైన శ్రుతులు నాచేత చెప్పబడినవి

ఇతి శ్రుతిప్రకరణమ్

-:- -:- -:-

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి స్వరాణాం చ వినిశ్చయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం = ఇప్పుడు స్వరాణాం వినిశ్చయం సంప్రవక్ష్యామి =
స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇప్పుడు స్వరనిర్ణయము చెప్పుదును

తత్రాదౌ స్వర శబ్దస్య వ్యుత్పత్తిరిహ కథ్యతే ।

రాజ్యదీప్తావితిధాతోః స్వశబ్దపూర్వకస్యచ ॥

63

స్వయం యో రాజతే యస్మాత్ తస్మాదేష స్వర స్మృత ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, ఆదౌ = మొదట, స్వరశబ్దవ్యుత్పత్తి =
స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇహ = ఇక్కడ, కథ్యతే = చెప్పబడుచున్నది
స్వశబ్దపూర్వకస్య = స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తా ఇతి ధాతో = రాజ్యదీప్తా
అనుధాతుము (యొక్క)నుండి, స్వయం = స్వయముగా, యస్మాత్ =
దేనివలన, య, = ఏది, రాజతే = ప్రకాశించునో తస్మాత్ = అందువలన,
ఏష = ఇది, స్వర స్మృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర, ఇతికిం ? = స్వరమనగానేమి ?, ఉచ్యతే = చెప్పబడు చున్నది,
రాగజనకోద్ధని స్వర ఇతి = రాగజనకమైనద్దని స్వరమని తథాచాహ కోహల =
అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

తాత్పర్యము అందు మొదట స్వరశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఇక్కడ చెప్పబడు

చున్నది స్వశబ్దపూర్వకమైన రాజ్యదీప్తి అనుధాతుము (యొక్క) నుండి స్వయముగా దేనివలన ఏది ప్రకాశించునో అందువలన ఇది స్వరముగా చెప్పబడుచున్నది రాగజనకమైన ధ్వని స్వరమని అట్లే కోహలుడనుచున్నాడు

అత్యేచ్ఛయా మహితలాత్ వాయురుద్యన్ని ధార్యతే ।

నాడీభిత్త తథాకాశే ధ్వనిరక్త స్వర స్మృత ॥

ప్రతిపదార్థము అత్యేచ్ఛయా = స్వేచ్ఛగా, మహితలాత్ = భూభాగము నుండి, వాయు = వాయువు ఉద్యమం పైకిలేచి, నిధార్యతే = భరించబడునో, నాడీభిత్త = నాడీభిత్తియందు, తథా = అట్లే, ఆకాశే = ఆకాశమందు ధ్వనిరక్త = ధ్వనిరంజకమై, స్వర స్మృత = స్వరముగా చెప్పబడినది

ననుస్వర ఏవ స్యాదేకోఽనేకోవా వ్యాపకోఽవ్యాపకోవా నిత్యో నిత్యోవా స్యాత్ = స్వరము ఏకమా అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? అత్యేచ్ఛతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, ఏకో, నేకో వ్యాపకో నిత్యశ్చేతి = ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని, నిత్య నిష్కలరూపేణైక స్వర = అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము, షడ్జాదిరూపేణానేకస్వర = షడ్జము మొదలుగ అనేక స్వరము, ఆధోచానా కోహల = కోహలుడట్లే చెప్పెను

తాత్పర్యము స్వేచ్ఛగా భూభాగమునుండి వాయువు పైకిలేచి భరించబడునో నాడీభిత్తియందు అట్లే ఆకాశమందు ధ్వని రంజకమై స్వయముగా చెప్పబడినది స్వరము ఏకమా? అనేకమా? వ్యాపకమా? అవ్యాపకమా? నిత్యమా? అనిత్యమా? ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, ఏకము, అనేకము, నిత్యము, అనిత్యము అని అందు నిష్కలరూపముగా ఏకస్వరము షడ్జాదిరూపముగ అనేక స్వరము కోహలుడట్లే చెప్పెను

జాతిభాషాది సంయోగాదనంత. కీర్తితః స్వరః ।

నాదైర్ముక్తస్తాలమితి కృత యోజ్యో రసేష్వపి ॥

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సంయోగాత్ = జాతిభాషాదుల సంయోగము వలన, స్వర = స్వరము, అనంత కీర్తిత = అనంతమని చెప్పబడినది, నాదై

యుక్త = నాదములతో కూడినది తాలమితి = తాలమని, కృత = గ్రంథమందును, రసేషు అపి = రసములందును కూడ, యోజ్య = కూర్చదగినది, ఇతి = అని, నిత్య అవినాశీ = నాశములేనిది నిత్యస్వరము వ్యాపక స్వరగత = అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము, తథాచాహకోహల తాత్పర్యము జాతిభాషాదుల సంబంధమువలన స్వరము అనంతమని చెప్పబడినది నాదములతో కూడినది తాలమని, గ్రంథమందును, రసములందును కూర్చదగినది, నాశములేనిది నిత్యస్వరము అంతటనుండునది వ్యాపకస్వరము

ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నేన స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ ।

మూర్ఛితో ధ్వనిరామూర్ఛ స్వరోఽసౌ వ్యాపక పర ॥

ప్రతిపదార్థము ఊర్ధ్వనాడీ ప్రయత్నేన = ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే, స్వరభిత్తి నిఘట్టనాత్ = సమస్త భిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన, ఆమూర్ఛ = శిర పర్వంతము, మూర్ఛిత = మూర్ఛితమైన, అసౌ ధ్వని = ఈధ్వని, పర = ఉత్కృష్టమైన, వ్యాపక స్వర = వ్యాపక స్వరమగుచున్నది

నను షడ్జాదీనాం కథం స్వరత్వం ? వ్యంజనత్వాత్ = ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది)? వ్యంజనత్వమువలన, యదివ్యంజనానాం స్వరత్వమభిధీయతే = వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల, తదానీం = అప్పుడు, కాదీనామేవాస్తు స్వరత్వం = కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక !, (ఇదిపూర్వపక్షము) అత్రోచ్చతే = ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది, అసాధారణ త్వాత్ షడ్జాదీనా మేవస్వరత్వం నకాదీనాం ఇతి = అసాధారణత వలన షడ్జాదులకే స్వరత్వము, కమోదలుగు వాటికి స్వరత్వములేదని, నను షడ్జాదీనాం అసాధారణత్వం కథం = షడ్జాదులక సాధారణత్వమెట్లు? ఆప్రోపదేశాత్ షడ్జాదీనాం అసాధారణ త్వం = ఆప్తుల ఉపదేశమువలన షడ్జాదులకు అసాధారణత్వము

తాత్పర్యము ఊర్ధ్వ నాడీప్రయత్నముచే సమస్తభిత్తుల (గోడల) ఘట్టనమువలన మూర్ఛితమైన ఈధ్వని ఉత్కృష్టమైన వ్యాపక స్వరమగుచున్నది ఓయీ షడ్జాదులకు ఎట్లు స్వరత్వము (సిద్ధించినది?) వ్యంజనత్వము వలన

వ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడిన యెడల అప్పుడు కాదులకు కూడ స్వరత్వము సిద్ధించుగాక ! (ఇదిపూర్వపక్షము) ఇక్కడ చెప్పబడుచున్నది అసాధారణత వలన షడ్జదులకే స్వరత్వము కమొదలగు వాటికి స్వరత్వమెట్లు? ఆస్తుల ఉపదేశమువలన షడ్జదులకు అసాధారణత్వము

తథాచాహకోహల - మహేశ్వర -

షడ్జం వదతి మయూర ఋషభం చాతకో వదేత్ ।

అజా వదంతి గాంధారం క్రౌంచో వదతి మధ్యమమ్ ॥

పుష్పసాధారణే కాలే కోకిల పంచమం వదేత్ ।

ప్రావృట్కాలే తు సంప్రాప్తే ధైవతం దర్శురో వదేత్ ॥

స్వరదా చ తథా దేవి ! నిషాదం వదతే గజ ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జం మయూర వదతి = షడ్జస్వరమును మయూరము పలుకును, ఋషభం చాతక వదేత్ = రిషభమును చాతకము పలుకును, గాంధారం అజా వదంతి = గాంధారమును అజములు (మేకలు) పలుకును క్రౌంచ మధ్యమం వదతి = క్రౌంచ వక్షి మధ్యమమును పలుకును పుష్పసాధారణేకాలే = వసంతకాలము నందు కోకిల పంచమం వదేత్ = కోకిల పంచమ స్వరమును పలుకును, ప్రావృట్ కాలే తు సంప్రాప్తే = వర్షాకాలమురాగా, దర్శుర ధైవతం వదేత్ = కప్ప ధైవతస్వరము పలుకును తథా = అట్లే, దేవి ! = ఓ పార్వతీ !, స్వరదా = ఎల్లప్పుడు, గజ నిషాదం వదతే = మదగజము నిషాదస్వరము పలుకును

యద్వా ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన షడ్జాదీనా మేవ సాధారణత్వం ఇతి = లేక ఊర్ధ్వధ్వని గమనముచే షడ్జదులకే సాధారణత్వమని, అధవా = లేక, షడ్జదయ స్వరా న భవంతి = షడ్జదులు స్వరములు కాకపోవును, ఆకారాదయ ఏవ స్వరా = ఆ మొదలగునవియే స్వరములు షడ్జదయస్తు తేషామకారా దీనాం ఉచ్చారణార్థమితి = షడ్జదులు ఆకారాదుల ఉచ్చారణ కొఱకు అని, నను చతుర్థశానాం స్వరాణాం మధ్యే ఆకారాదీనాం కథం గ్రహణత్వం = ఓయీ ! 14 స్వరములలో ఆకారాదులకు ఎట్లుగాగ్రహణము? సత్యముక్తం =

నిజము చెప్పబడినది ఏతేషామసాధారణత్వేన గ్రహణం కృతం = వీటికి
 సాధారణముచేతనే వీటి గ్రహణముచేయబడినది, అసాధారణ త్వంచ
 ఏతేషాం ఊర్ధ్వధ్వని గామిత్యేన = అసాధారణతయు వీటికి ఊర్ధ్వధ్వని
 గమనముచేతనే యద్వా షడ్జాదీనాం వ్యంజనానాం స్వరత్వం ఉక్తం = లేక
 షడ్జాదివ్యంజనములకు స్వరత్వము చెప్పబడినది, న తు సంకేతమాత్రం
 ఏతద్యుక్తం భవతి = సంకేతమాత్రముగా ఇది చెప్పబడలేదు, ఆచార్యాణాం
 ఎరిభాషేత్సర్థ = ఆచార్యుల (శిష్యుల) భాషణము అని అర్థము

ఇదానీం అవసరప్రాప్తం చాతుర్విధ్యం స్వరాణాం దర్శయామి = ఇప్పుడు
 అవసరముగా ప్రాప్తించిన స్వరముల చాతుర్విధత్వమును చూపుచున్నాను.
 తద్యథా = అదియెట్లునగా, వదనాత్ = ప్రతిపాదకత్వము వలన వాదీ =
 వాదిస్వరము స్వామి వత్ = ప్రభువువలె, సంవదనాత్ = సంవదనము వలన,
 సంవాదీ = సంవాదిస్వరము అమాత్యవత్ = మంత్రివలె, అనువదనాత్ =
 అనువదనమువలన అనువాదీ = అనువాదిస్వరము పరిజనవత్ = సేవకునివలె,
 ఎనదనాత్ = వివాదమువలన వివాదీ = వివాది స్వరము శత్రువత్ =
 శత్రువువలె, నను వదనాది కం ప్రాణిధర్మ = ఓయీ వదనాదికము
 ప్రాణిధర్మము కథం అచే నానాం స్వరాణాం సంభవతి = ఎట్లు అచేతనములైన
 స్వరములకు సంభవించును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, వదనం
 హి నామాత్ర ప్రతిపాదకత్వంవివక్షితం న వచనమితి = వదనమునగా నిక్కడ
 ప్రతిపాదకత్వము, వచనముకాదు కింతత్ ప్రతిపాదయతి? = ఏమి
 ప్రతిపాదించును?, రాగస్య రాగత్వంజనయతి = రాగమునకు రాగత్వమును
 పుట్టించును త్రికేచ వాదిన సప్త ఏవ = త్రికమందు వాది స్వరములు ఏడే, స
 చ వాద్యాంశవత్ దశవిధో బోధ్య = అది వాద్యాంశమువలె పదివిధములుగా
 తెలియదగినది

వాదిమండలం యథా - వాదిమండల మెట్లునగా -

౧ రిగమ పదనీ ! , సంవాదినస్తు పున సమశ్రుతికత్వే సతి
 త్రయోదశనవాంతరత్వేన అవబోధ్యవ్యా = సంవాదిస్వరములు
 సమశ్రుతికముకాగా (ఉండగా) వదనముడు తొమ్మిది అంతరముచే

తెలియదగినవి, కింతత్ సంవాదినీత్వం నామ = సంవాదినీ త్వమనమగానేమి?
యద్వాదిస్వరేణ రాగస్య రాగత్వం జనితం తన్నిర్వాహకత్వం నామ
సంవాదిత్వం = వాదిస్వరముచే రాగమునకు రాగత్వము జనితమగును దాని
నిర్వాహకత్వమే సంవాదిత్వము

సంవాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ డి చివరి పేజీలలో చూడుడు)

యోఽంశత్వేన

ఇతి సంవాదిమండలం = ఈవిధమైనది, సంవాదిమండలము,
సంవాదిప్రయోగో యథా = సంవాదిప్రయోగము ఎట్లనిన యస్మిన్ గీతే యోఽంశత్వేన
పరికల్పిత షడ్జ తస్య స్థానే మధ్యమ క్రియమాణ రాగహా న భవేత్ =
యేగీతమందు యేషడ్జమము అంశముగా కల్పించబడునో దాని స్థానమందు
మధ్యమముచేయబడుచున్నదై రాగనాశకముకాదు, యస్మిన్ స్థానే మూర్ఛనావశాత్
మధ్యమ ప్రయుక్త అస్మిన్ స్థానే క్రియమాణ షడ్జ జాతిరాగహా భవేత్ = దేని
స్థానమందు మూర్ఛనావశము వలన మధ్యమము ప్రయోగింపబడునో దాని
స్థానమందు చేయబడిన షడ్జము జాతిరాగనాశకముకాదు, షడ్జపంచమయో
స్థానే పంచమషడ్జ ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగహానికరో న భవత =
షడ్జపంచమస్థానములందు పంచమ - షడ్జములు ప్రయోగింపబడుచు
జాతిరాగహానికరములు కావు, ఏవం ఋషభ ధైవతయో స్థానే ధైవతర్షభౌ
ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగ వినాశకరోన భవత = ఇట్లే రిషభధైవతముల
స్థానమందు ధైవతరిషభములు ప్రయోగింపబడిననై జాతిరాగ వినాశకములుకావు,
ఏవం గాంధారనిషాదయో స్థానే నిషాదగాంధారౌ ఋషభస్య ధైవతాంశత్వేన
ధైవతస్య ఋషభాంశత్వేన తదుభయరాగ జనన్యాశ్చర్షభజాతే
ఋషభాంశపరిగ్రహాత్ పరస్పర సంబద్ధౌ చ ప్రయుజ్యమానో జాతిరాగ
వినాశకరో న భవత = ఇట్లే గాంధార నిషాదములస్థానమందు
నిషాదగాంధారములు రిషభమునకు ధైవతాంశత్వముచేతను ధైవతమునకు
రిషభాంశముచేతను, ఆరెండు రాగముల మాతృకచేతను రిషభజాతికి

రిషభాంశగ్రహణమువలన అన్యోన్యము సంబంధము కలవై ప్రయోగింపబడినవై జాతిరాగనాశకములు కావు, అనువాదిత్వం చిపున ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన స్యాత్ = అనువాదిత్వము మాత్రము ఒక శ్రుతి అంతరమున హీనములగును, నను కిం తత్ అనివాదిత్వం ? = ఓయీ ? ఆ అనువాది త్వమనగానేమి?, యత్ సంవాదినా రాగస్య రాగత్వం సంపాదితం తత్ ప్రతిపాదకం నామానువాదిత్వంయథా = సంవాదిచేత రాగమునకు రాగత్వము సంపాదింపబడునో దానిని ప్రతిపాదించునది అనువాదిత్వము ఎట్లనగా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఇ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

అనువాదిప్రయోగో యథా -

షడ్జస్థానే ఋషభ ఋషభస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన స్వరూపం భజన్ జాతిరాగహా న భవతి = షడ్జస్థానమునందు రిషభము, రిషభస్థానమున షడ్జము ప్రయోగింపబడుచున్నదై స్వరూపమునుపొందుచు జాతిరాగనాశకము గాదు, పంచమస్య స్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్య స్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన రాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు ధైవతము, ధైవతస్థానమందు పంచమము ప్రయోగింపబడి రాగనాశకము కాదు షడ్జస్థానే ధైవత ప్రయుజ్యమాన ధైవతస్థానే షడ్జ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగ వినాశకరో న భవతి = షడ్జస్థానమందు ధైవతము, ధైవత స్థానమందు షడ్జము ప్రయోగింపబడి జాతిరాగవినాశకముకాదు, పంచమస్థానే ఋషభ ప్రయుజ్యమాన ఋషభస్థానే పంచమ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహా న భవేత్ = పంచమస్థానమందు రిషభము, రిషభస్థానమందు పంచమము ప్రయోగింపబడి జాతిరాగ వినాశకముకాదు, ఇదానీం గాంధార నిషాదయో ఏకశ్రుత్యంతరహీనత్వేన అనువాదిత్వే ప్రాప్తే ద్వ్యంతరత్వాత్ వివాదిత్వముక్తం = ఇప్పుడు గాంధారనిషాదములకు ఏకశ్రుత్యంతర రహితముచే అనువాదిత్వము రాగా ద్విశ్రుత్యంతరమువలన వివాదిత్వము చెప్పబడినది కింతత్ వివాదిత్వం నామ = ఆవివాదిత్వమనగానేమి ?, వాద్యాదిభి స్వరైర్యత్ రాగస్య వాదిత్వం సంవాదిత్వమును వాదిత్వం ప్రాప్తం తద్వినాశకత్వం నామ వివాదిత్వం = వాద్యాదిస్వరములచే యేరాగమునకు వాదిత్వ- సంవాదిత్వ- అనువాదిత్వములు పొందబడినవో వాటి వినాశకత్వమే వివాదిత్వము

వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఎఫ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

వివాది ప్రయోగో యథా -

ఋషభస్థానే గాంధార ప్రయుజ్యమాన గాంధార స్థానే పంచమ ఋషభ ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = రిషభస్థానమందు గాంధారము, గాంధారస్థానమున పంచమము రిషభము ప్రయోగింపబడిన జాతి రాగహానియగును, దైవతస్థానే నిషాద ప్రయుజ్యమాన జాతిరాగహానికరో భవేత్ = దైవతస్థానమందు నిషాదము ప్రయోగించబడిన జాతిరాగహానియగును ఇతి షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు,

ఇదానీం మధ్యమగ్రామే వాదిత్వం సంవాదిత్వం అనువాదిత్వంచ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామమున వాదిత్వము, సంవాదిత్వము అనువాదిత్వము చూపబడుచున్నది తత్ర వాదిన మధ్యమాది స్వరా = అందు వాదిస్వరములు మధ్యమములు మొదలగునవి, సప్త నవకత్రయో దశాంతా సంవాదిన = 7,9,13 వరకు సంవాదిస్వరములు, ఏకశ్రుత్యస్తరహీనాదనువాదిన = ఒక శ్రుత్యంతరహీనమువలన అనువాదిస్వరములు, ద్వ్యంతరౌ తు స్వరౌ వివాదినౌ = ద్విశ్రుత్యంతరములు వివాదిస్వరములు, మధ్యమగ్రామే వాదిమండలం = మపదనిసరిగ సంవాది మండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జి చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే ఆనువాదిమండలమ్ యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ హెచ్ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

మధ్యమగ్రామే వివాదిమండలం యథా -

(పట్టిక అపెండిక్స్ ఐ చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఇదానీం సప్తవిధ స్వరయోగస్య నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు సప్తవిధములైన స్వరయోగము యొక్క నామములు చెప్పబడుచున్నవి, ఆర్చికం, గాండికం సామికం, స్వరాంతరం, ఔడవం, షాడవం, సంపూర్ణం చేతి, తథాచానా నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పెను

“ఆర్చికో గాడికశ్చైవ సామికశ్చ స్వరాంతర ।

ఔడవం షాడశ్చైవ సంపూర్ణశ్చైతి సప్తమ ॥

ఆర్చికము, గాడికము, సామికము, స్వరాంతరము, ఔడవము షాడవము
ఏడవది సంపూర్ణము

ఏకస్వర ప్రయోగ ఆర్చిక సోఽభిధీయతే ।

గాడికో ద్విస్వరో జ్ఞేయ త్రిస్వరశ్చైవ సామిక ॥

చతు స్వర ప్రయోగో హి కథితస్తు స్వరాంతర ।

ప్రతిపదార్థము ఏకస్వరప్రయోగ ఆర్చిక అభిధీయతే =
ఏకస్వరప్రయోగముకలది ఆర్చికముగా చెప్పబడును, ద్విస్వర గాడిక, జ్ఞేయ
= ద్విస్వరయుతము గాడికము, త్రిస్వర సామిక = త్రిస్వరయుతము
సామికము చతు స్వరప్రయోగ స్వరాంతర కథిత = చతు స్వరప్రయోగము
స్వరాంతరమనబడును, ఔడవ = ఔడవము

పంచమేన ధృతో యస్మాత్ తేనాసా దైవతో మత

లలాటే దైవత ఇత్యర్థః ॥

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = ఎందువలన, పంచమేన ధృత = పంచమము
చేధృతమగునో, తస్మాత్ = అందువలన, దైవత మత = దైవతముగా
అంగీకృతము, లలాటే = ఫాలమందు, దైవత ఇత్యర్థ = దైవతమని యర్థము
తాత్పర్యము ఎందువలన పంచమముచే ధృతమగునో అందువలన
దైవతముగా అంగీకృతము ఫాలమందు దైవతమని యర్థము

నిషీదంతి స్వరా సర్వే నిషాదస్తేన కథ్యతే ।

చతు శ్రుతిస్వరా విప్రాస్త్రిశుతీ క్షత్రియోమతౌ ॥

64

ప్రతిపదార్థము సర్వే స్వరా = అన్నిస్వరములు, నిషీదంతి = కూర్చొన్నవి
(ఉన్నది) తేన = అందుచే నిషాద కథ్యతే = నిషాదము అగుచున్నది, చతు
శ్రుతి స్వరా విప్రా = చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు, త్రిశ్రుతీక్షత్రియో
మతౌ = త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

తాత్పర్యము అన్నిస్వరములు కూర్చొన్నవి (ఉన్నది) అందుచే నిషాదము అగుచున్నది చతు శ్రుతిస్వరములు విప్రజాతికములు త్రిశ్రుతికములు క్షత్రియజాతికములు

వైశ్య ద్విశ్రుతికౌ జ్ఞేయౌ శూద్రౌ చాంతరకౌ స్వరౌ ॥ 65

ప్రతిపదార్థము ద్విశ్రుతికౌ వైశ్య జ్ఞేయౌ = ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరకౌ స్వరౌ శూద్రౌ = అంతర స్వరములు శూద్రజాతికములు

తాత్పర్యము ద్విశ్రుతికములు వైశ్యజాతికములు అంతరస్వరము శూద్రజాతికములు

వర్గాష్టకం తు సంప్రాప్య అకారాదియశాంతకమ్ ।

వర్ణమాత్రసమాయుక్త ముద్ధరేత్ స్వరసప్తకమ్ ॥ 66

ప్రతిపదార్థము వర్గాష్టకం సంప్రాప్య = వర్గాష్టకమును పొంది, అకారాది యశాంతకం = అకారముమొదలు యశవరకు, వర్ణమాత్రసమాయుక్తం = వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి, స్వరసప్తకం ఉద్ధరేత్ = సప్త స్వరములను ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము వర్గాష్టకమునుపొంది అకారము మొదలు యశవరకు వర్ణమాత్రముగా కూడియుండి సప్తస్వరములను ఉద్ధరించవలెను

అష్టమస్య తృతీయం తు హరిబీజసమన్వితమ్ ।

ఆద్యం స్వరం స్వరజ్ఞం ఉద్ధరేత్ ప్రయత్నత ॥ 67

ప్రతిపదార్థము అష్టమస్య = అష్టమ వర్ణమునకు హరిబీజసమన్వితం = హరిబీజముతో కూడిన, తృతీయం = తృతీయమును, ఆద్యం స్వరం = ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును), ప్రయత్నత ఉద్ధరేత్ = ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అష్టమ వర్ణమునునకు హరిబీజముతో కూడిన తృతీయమును ఆద్యస్వరమును (షడ్జమును) ప్రయత్నమువలన ఉద్ధరించవలెను

సప్తమస్య ద్వితీయం తు కామబీజ సమన్వితమ్ ।

ద్వితీయం తు స్వరం విద్ధి బ్రహ్మస్థానసముద్భవమ్ ॥ 68

ప్రతిపదార్థము సప్తమస్య ద్వితీయం = సప్తమవర్గముయొక్క ద్వితీయాక్షరము, కామ బీజసమన్విత = కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానసముద్భవం = బ్రహ్మస్థాన జనితమైన, ద్వితీయం స్వరం విద్ధి = రెండవ స్వరము (రిషభము)గా తెలియుము

తాత్పర్యము సప్తవర్గము యొక్క ద్వితీయాక్షరము కామబీజయుతమైనది బ్రహ్మస్థానజనితమైన రెండవ స్వరము (రిషభము) గా తెలియుము

ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య తృతీయం విష్ణు సంయుతమ్ ।

ఉద్ధరేచ్ఛ స్వరం నిత్యం స్వరభేదమనోహరమ్ ॥ 69

ప్రతిపదార్థము ద్వితీయస్యాపి వర్గస్య = రెండవవర్గమునకు కూడ, విష్ణుసంయుతం తృతీయం = విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్గమును నిత్యం = సదా స్వరభేదమనోహరం = స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరం = స్వరమును (గాంధరము), ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము రెండవవర్గమునకు కూడ విష్ణుయుతమైన మూడవ వర్గమును సదా స్వరభేదమువలన అందమైన స్వరమును (గాంధారము) ఉద్ధరించవలెను

షష్ఠస్యాపి హి వర్గస్య అంతిమం చాదిసంయుతమ్ ।

అవినష్టం విజానీయాన్మధ్యమం స్వరసత్తమమ్ ॥ 70

ప్రతిపదార్థము షష్ఠస్య వర్గస్య = 6వ వర్గముయొక్క ఆదిసంయుతం అంతిమం = మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము, అవినష్టం = నశించనిదైన స్వరసత్తమం మధ్యమం విజానీయాత్ = శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము 6వ వర్గముయొక్క మొదటిదానితో కూడిన అంతిమాక్షరము నశించనిదైన శ్రేష్ఠస్వరమైన మధ్యమముగా తెలియవలెను

తథాది ప్రథమోపేతం స్వరం సంవిద్ధి శోభనమ్ ।

వ్యోమసంఖ్యాసహాయక్తమోష్ఠస్థానసముద్భవమ్ ॥ 71

ప్రతిపదార్థము తథా = అట్లే ఆదిప్రథమోపేతం = ఒకటవ వర్గముతో

మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్యానిమాయుక్తం = వ్యోమసంఖ్య(5)తో కూడినదియు, ఓష్ఠస్థాన సముద్భవం = ఓష్ఠస్థానమున జనించిన శోభనం స్వరం = మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము), సంవిద్ధి = తెలియుము తాత్పర్యము అట్లే ఒకటవ వర్గముతో మొదటిదానితో కూడినదియు వ్యోమసంఖ్య (5)తో కూడినదియు ఓష్ఠస్థానమున జనించిన మంగళప్రదమైన స్వరమును (పంచమము) తెలియుము

పంచమస్యాపి వర్గస్య చతుర్థం చాదిసంయుతమ్ ।

కోదండ ద్వయ సంభూతముద్ధరేత్ స్వరముత్తమమ్ ॥ 72

ప్రతిపదార్థము పంచమస్యాపి వర్గస్య = పంచమవర్గమునకు, ఆదిసంయుతం చతుర్థం = ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము, కోదండద్వయసంభూతం = కోదండద్వయ జనితమైన దానిని, ఉత్తమం స్వరం = ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము పంచమవర్గమునకు ఆదియుతమైన చతుర్థవర్గము కోదండద్వయజనితమైన దానిని ఉత్తమస్వరము (ధైవతము) ఉద్ధరించవలెను

అకారాంత సంభిన్నం పంచమాంతం సముద్ధరేత్ ।

బ్రహ్మస్థానసముద్భూతం సుతారధ్వని సంయుతమ్ ॥ 73

ప్రతిపదార్థము అకారాంత అంతసంభిన్నం = అకారాంత అంత భిన్నమైనట్టియు, పంచమాంతం = పంచమాంతమును, బ్రహ్మస్థాన సముద్భూతం = బ్రహ్మస్థాన జనితమైన సుతార ధ్వని సంయుతం = తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును) , ఉద్ధరేత్ = ఉద్ధరించవలెను

తాత్పర్యము అకారాంత అంతభిన్నమైనట్టియు పంచమాంతమును బ్రహ్మస్థానజనితమైన తారశబ్దయుతమైన స్వరమును (నిషాదమును) ఉద్ధరించవలెను

ఆగమస్తం స్వరోద్ధారమితి తావత్ ప్రదర్శితమ్ ।

అథునా సంప్రవక్ష్యామి కులవర్గాది నిర్ణయమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఆగమస్తం = ఆగమమందున్న, స్వరోద్ధారం ప్రదర్శితం = స్వరోద్ధారము చూపబడినది అధునా కులవర్ణాది నిర్ణయం = ఇప్పుడు కులవర్ణాది నిర్ణయమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఆగమమందున్న స్వరోద్ధారము చూపబడినది ఇప్పుడు కులవర్ణాది నిర్ణయమును చెప్పుచున్నాను

దేవకులసముత్పన్నా షడ్జగంధారమధ్యమా ।

పితృవంశసముత్పన్న స్వరో సా పంచమ కీల ॥ 75

ప్రతిపదార్థము షడ్జగంధారమధ్యమా = షడ్జగంధారమధ్యమములు, దేవకులసముత్పన్నా = దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి, అసా పంచమ స్వర = ఈ పంచమ స్వరము, పితృవంశసముత్పన్న = పితృవంశమందు జనించినది

తాత్పర్యము షడ్జగంధారమధ్యమములు దేవవంశమునందు ఉద్భవించినవి ఈపంచమస్వరము పితృవంశమందు జనించినది

ఋషి వంశసముత్పన్నో స్వరో విషభధైవతో ।

అసురాణాంకులే జాతోనిషాద నిసంజ్ఞిత ॥ 76

ప్రతిపదార్థము ఋషభధైవతో స్వరో = రిషభధైవతస్వరములు రెండును, ఋషివంశసముత్పన్నో = ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాద = నిషాదస్వరము, అసురాణాం కులే జాత = రాక్షసవంశజము స = అది, నిసంజ్ఞిత = ని అనుగుర్తుకలది

తాత్పర్యము రిషభధైవతస్వరములు రెండును ముని వంశమునందు పుట్టినవి నిషాదస్వరము రాక్షసవంశజము, ని అనుగుర్తుకలది

శూద్రజాతినముత్పన్నో తత్ కాకలస్యాంతరౌ స్వరో ।

సద్మప్రప్రభ షడ్జ ఋషభ శుకవర్ణక ॥ 77

ప్రతిపదార్థము తత్ కాకలస్య అంతరౌ స్వరో = అనిషాద భేదములైన కాకలిఅంతర స్వరములు రెండును, శూద్రజాతి సముత్పన్నో = శూద్రజాతి

జనితములు, షడ్జ పద్మపత్రప్రభ = షడ్జము పద్మపత్రమువంటి కాంతి (రంగు) కలది, ఋషభ శుకవర్ణక = రిషభము శుకవర్ణముకలది

తాత్పర్యము ఆనిషాద భేదములైన కాకలి అంతర స్వరములు రెండును శూద్రజాతి జనితములు షడ్జము పద్మపత్రము వంటికాంతి (రంగు)కలది రిషభము శుకవర్ణముకలది

కనకాభస్మ గాంధారో మధ్యమ కుండసన్నిభ ।

పంచమస్తు భవేత్ కృష్ణ పీతవర్ణస్తు దైవత ॥ 78

ప్రతిపదార్థము గాంధారకనకాభ = గాంధారము పుర్ణవర్ణముకలది, మధ్యమ కుండ సన్నిభ = మధ్యమము మల్లి పూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము), పంచమ కృష్ణ = పంచమము నలుపు, దైవత పీతవర్ణ = దైవతము పసుపు వర్ణముకలది

తాత్పర్యము గాంధారము స్వర్ణ వర్ణముకలది మధ్యమము మల్లిపూవుతో సమానమైనది (శ్వేతవర్ణము) పంచమము నలుపు దైవతము పసుపువర్ణముకలది

నిషాద సర్వవర్ణోఽయం విజ్ఞేయ స్వరవర్ణక ।

షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ ఋషభో పహ్నిదైవత ॥ 79

ప్రతిపదార్థము నిషాద = నిషాద స్వరము, సర్వవర్ణ = చిత్రవర్ణము, స్వరవర్ణక అయం విజ్ఞేయ = ఈ స్వరవర్ణమును తెలియవలెను, షడ్జస్య దైవతం బ్రహ్మ = షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మదేవత, ఋషభ అగ్నిదైవత = అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

తాత్పర్యము నిషాదస్వరము చిత్రవర్ణము ఈస్వరవర్ణమును తెలియవలెను షడ్జస్వరమునకు బ్రహ్మ దేవత అగ్నిదేవతాకము రిషభస్వరము

గాంధారో భారతీదేవో మధ్యమో హరదైవత ।

పంచమ శతయజ్ఞస్థు దైవతో గణనాయక ।

నిషాదో భానుదేవస్థు ఇత్యేతే స్వరదేవతా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధార = గాంధారము, భారతీ దేవ = సరస్వతీదేవతాకము

మధ్యమ వారిధైవత = మధ్యమస్వరము ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమ
 యజ్ఞ = పంచమ స్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవత గణనాయక =
 చైవ్యస్వరము వినాయకదేవతాకము, నిషాద భానుదేవ = నిషాదస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, ఇత్యేతే = ఇట్లు వీరు, స్వరదేవతా = స్వరదేవతలు

తాత్పర్యము గాంధారము సరస్వతీదేవతాకము, మధ్యమస్వరము
 ఈశ్వరదేవతాకము, పంచమస్వరము ఇంద్రదేవతాకము, ధైవతస్వరము
 సూర్యదేవతాకము, నిషాదస్వరము సూర్యదేవతాకము ఇట్లు వీరు
 స్వరదేవతలు

అగ్నిగీత స్వర. షడ్జ ఋషభోబ్రహ్మణోదిత ।

సోమేన గీతోగాంధారో విష్ణునా మధ్యమ స్వర ॥

పంచమస్తు స్వరో గీతో నారదేన మహాత్మనా ।

ధైవతశ్చ నిషాదశ్చ గీతో తుంబురుణా స్వరౌ ॥

అతిపదార్థము అగ్నిగీత షడ్జ స్వర = షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము, ఋషభ.
 బ్రహ్మణ ఉదిత = రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది గాంధార సోమేన
 గీత = గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము, మధ్యమస్వర విష్ణునాకథిత =
 మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము, మహాత్మనా నారదేన పంచమ స్వర
 గీత = మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమస్వరము చెప్పబడినది, ధైవత నిషాద
 స్వరౌ తుంబురుణాగీతౌ = ధైవతనిషాదస్వరములు తుంబురునిచే
 కీర్తింపబడినవి

తాత్పర్యము షడ్జస్వరము అగ్నికీర్తితము రిషభము బ్రహ్మచే చెప్పబడినది
 గాంధారము చంద్రునిచే కీర్తితము మధ్యమము విష్ణువుచే నిగదితము
 పంచమస్వరము మహాత్ముడైన నారదునిచే పంచమ స్వరము చెప్పబడినది, ధైవతనిషాదస్వరములు
 తుంబురునిచే కీర్తింపబడినవి

హస్య శృంగారయో కాశ్యా స్వరౌ మధ్యమ పంచమౌ ।

షడ్జస్వరౌ తథా జ్ఞేయౌ వీర రాద్రాద్భుతేషుచ ।

గాంధారశ్చ నిషాదశ్చ కర్తవ్యా కరుణీ రసే ॥

దైవతశ్వాపి కర్తవ్యో బీభత్సే సభయానకే ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమ పంచమో స్వరౌ హోస్య శృంగారయో కార్యౌ = మధ్యమ పంచమ స్వరములు హోస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌద్రాద్భుతేషు = వీరరౌద్రులద్భుత రసములందు, షడ్వర్ణభౌ జ్ఞేయౌ = షడ్వర్ణభస్మరసములను గుర్తింపవలెను, కరుణే రసే = కరుణరసమందు, గాంధార నిషాదశ్చ కర్తవ్యా = గాంధార నిషాదస్వరములను చేయవలెను సభయానకే బీభత్సే = భయానకర సముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవత కర్తవ్య = దైవతమువాడదగినది

తాత్పర్యము మధ్యమ పంచమ స్వరములు హోస్య శృంగారములందు చేయదగినవి వీరరౌద్రులద్భుతరసములందు షడ్వర్ణభస్మరసములను గుర్తింపవలెను కరుణరసమందు గాంధారనిషాద స్వరములను చేయవలెను భయానకరసముతో కూడిన బీభత్సరసమందు దైవతము వాడదగినది

కంఠాదుత్తిష్ఠతే షడ్జ ఋషభ శిరస స్థితః ।

నాసాయాశ్చైవ గాంధార ఉరసో మధ్యమ స్వరః ।

ఉరస శిరస కంఠాత్ ఉత్థితః పంచమ స్వరః ॥

తాలుదేశాత్ సముత్పన్నో దైవతస్తు యశస్విని ।

నిషాదస్తు సముత్పన్నో విజ్ఞేయ సర్వసంధితః ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్జ కంఠాత్ ఉత్తిష్ఠతే = షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును ఋషభ శిరస స్థితః = రిషభము శిరోజనితము, నాసాయా గాంధార = నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును, మధ్యమ ఉరస, = మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము, పంచమ స్వర = పంచమ స్వరము ఉరస శిరస కంఠాత్ = ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును, దైవత తాలుదేశాత్ సముత్పన్న = దైవతము తాలువునుండి పుట్టును, నిషాద = నిషాదస్వరము, సర్వసంధిత సముత్పన్న ఇతి విజ్ఞేయ = సర్వ సంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

తాత్పర్యము షడ్జము కంఠమునుండి పుట్టును రిషభము శిరోజనితము నాసికనుండి గాంధారము ఉద్భవమగును మధ్యమము ఉరస్సునుండి జనితము పంచమ స్వరము ఉరస్సు శిరస్సు కంఠములనుండి పుట్టును దైవతము

తాలువునుండి పుట్టును నిషాదస్వరము సర్వసంధులనుండి ఉత్పన్నమగునని తెలియవలెను

ఏవం స్వరాన్ విజానీయాదుత్పన్నాన్ స్వరసాగరే ।

మహాదేవ ముఖోద్భూతాన్ దేశీమార్గే చ సంస్థితాన్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు, స్వరసాగరే = సముత్పన్నాన్ = స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని, మహాదేవముఖోద్భూతాన్ = పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని, దేశీ మార్గేసంస్థితాన్ = దేశీ మార్గమందున్న, స్వరాన్ = స్వరములను విజానీయాత్ = తెలియవలెను

అధకిముచ్యతే గ్రామశబ్దేన = గ్రామశబ్దము చేనేమిచెప్పబడినది? నను కతి గ్రామా భవంతి = ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

తాత్పర్యము ఇట్లు స్వరసాగరమందు పుట్టినటువంటిన్ని పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి పుట్టినటువంటిన్ని దేశీమార్గమందున్న స్వరములను తెలియవలెను గ్రామశబ్దముచే నేమిచెప్పబడినది ? ఎన్నిగ్రామములగుచున్నవి ?

కస్మాదుత్పద్యతే గ్రామ కిం నా తస్య ప్రయోజనమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామ కస్మాత్ ఉత్పద్యతే = గ్రామము దేనినుండి పుట్టుచున్నది, తస్య ప్రయోజనం కిం = దాని ప్రయోజనమేమి? అత్ర ఉచ్యతే = ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము గ్రామముదేనినుండి పుట్టుచున్నది? దాని ప్రయోజనమేమి ఈవిషయమై చెప్పబడుచున్నది

సమూహవాచినౌ గ్రామౌ స్వరశ్రుత్యాది సంయుతౌ ॥ 89

యథాకుటుంబిన సర్వ ఏకీభూత్వా వసంతి హి ।

సర్వతోకేషు స గ్రామౌ యత్ర నిత్యం వ్యవస్థిత ॥ 90

షడ్జమధ్యమ సంజ్ఞాతు ద్వౌగ్రామౌ నిశ్రుతౌ కేల ।

గాంధారిం నారదో బ్రూతే స తు మర్త్యై ర్న గీయతే ॥ 91

సామవేదాత్ స్వరా జాతా స్వరేభ్య గ్రామసంభవ ।

ద్వావేతౌ చ ఇవౌ జ్ఞేయౌ షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ ॥

92

ప్రతిపదార్థము యధాకుటుంబిన సర్వే = కుటుంబ సభ్యులందరు ఏకీభూత్వా = ఒక్కటిగానయి, వసంతి హి = నివసించినట్లే, స్వరశ్రుత్యాదిసంయుతౌ = స్వరశ్రుతులతోకూడిన, సముదాయవాచినౌ గ్రామౌ = సముదాయవాచికములు గ్రామములు, స గ్రామ = ఆగ్రామము సర్వలోకేషు = అన్నిజగత్తులందును నిత్యం వ్యవస్థిత = నిత్యముగ ఉండునో, తౌ ద్వౌ గ్రామౌ = ఆరెండు గ్రామములు, షడ్జమధ్యమసంజ్ఞితౌ = షడ్జమధ్యమ నామకములుగా విభ్రతౌ = ప్రసిద్ధినిొందినవి, గాంధారం = గాంధారగ్రామమును (మూడవది), నారద బ్రూతే = నారదుడు చెప్పుచున్నాడు సః = ఆగాంధారగ్రామము మర్త్యే = మనుష్యులచే న గీయతే = గానముచేయబడదు సామవేదాత్ = సామవేదమునుండి, స్వరా జాతా = స్వరములు పుట్టినవి స్వరేభ్యః = స్వరములనుండి, గ్రామసంభవ = గ్రామములు పుట్టినవి, షడ్జమధ్యమలక్ష్మితౌ = షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన, ఏతౌ ద్వౌ = ఇవిరెండును, జ్ఞేయౌ = తెలియదగినవి

ప్రయోజనం చ యథా = ప్రయోజనమేమనగా స్వరశ్రుతి మూర్ఖనా తానజాతి రాగాణాం వ్యవస్థాపనత్వం నామప్రయోజనం = స్వర, శ్రుతి, మూర్ఖన తాన, జాతి, రాగములవ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము నను కథం షడ్జమధ్యమ స్వరాభ్యాం గ్రామవ్యవదేశ ? = షడ్జమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యవదేశము? అసాధారణత్వంచ దేవకులసముత్పన్నత్వేన = అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుట చేత, తథాచాహ నారద = అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు తాత్పర్యము కుటుంబసభ్యులందరు ఒక్కటిగానయి నివసించినట్లే స్వరశ్రుతులతో కూడిన సముదాయవాచికములు గ్రామములు ఆగ్రామము అన్ని జగత్తులందును నిత్యముఉండునో ఆరెండు గ్రామములు షడ్జమధ్యమ నామకములుగా ప్రసిద్ధినిొందినవి గాంధార గ్రామమును (మూడవది) నారదుడు చెప్పుచున్నాడు ఆగాంధార గ్రామము మనుష్యులచే గానముచేయబడదు సామవేదమునుండి స్వరములు పుట్టినవి స్వరములనుండి గ్రామములుపుట్టినవి షడ్జమధ్యమగ్రామములుగా చిహ్నితములైన ఇవిరెండును తెలియదగినవి

ప్రయోజనమేమనగా స్వర, శ్రుతి మూర్చన, తాన, జాతి, రాగముల వ్యవస్థాపనమే ప్రయోజనము పక్షమధ్యమ స్వరములచే నెట్లు గ్రామవ్యసదేశము?, అసాధారణతయు దేవకులజనితమగుటచేత అట్లు నారదుడు చెప్పుచున్నాడు

దేవకులసముత్పన్నా పక్షగాంధార మధ్యమా ।

ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరా ॥

ఉభయోద్గానుయోర్మధ్యే ముఖ్యత్వం కస్య గమ్యతే ।

పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే వచనాన్మునే. ॥

ప్రతిపదార్థము పక్షగాంధార మధ్యమా = పక్షగాంధారమధ్యమ స్వరములు, దేవకుల సముత్పన్నా = దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరా = బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు, ఏతేషాం దేవతా జ్ఞేయా = వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను, ఉభయో గ్రామయో మధ్యే = ఈరెండు గ్రామములలో, కస్య ముఖ్యత్వం గమ్యతే = దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము?, మునే వచనాత్ = నాదర వచనమువలన, పక్షవాహి చ ముఖ్యత్వం గమ్యతే = పక్షగ్రామమునకు ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది, ఏతత్ ఉక్తం భవతి = ఇదిచెప్పబడుచున్నది తాత్పర్యము పక్షగాంధార మధ్యమస్వరములు దేవవంశజాతములు బ్రహ్మవిష్ణు మహేశ్వరులు వీటికి దేవతలుగా తెలియవలెను ఈరెండు గ్రామములలో దేనికి ప్రధానత్వము గమ్యమానము? నారద వచనమువలన పక్షగ్రామమునకే ప్రధానత్వము తెలియబడుచున్నది ఇది చెప్పబడుచున్నది

ద్వౌ గ్రామౌ విశ్రుతౌ లోకే పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ ।

ప్రతిపదార్థము పక్షమధ్యమ సంజ్ఞితౌ = పక్షమధ్యమములను పేరుగల, ద్వౌ గ్రామౌ = రెండు గ్రామములు లోకే విశ్రుతౌ = లోకమందు ప్రసిద్ధములు,

నను కథం ద్వావేవ గ్రామౌ = ఓయీ! రెండే గ్రామములెట్లు?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఇహ హి ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశాత్ ద్వౌ గ్రామౌ ఉపన్యస్తౌ = ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము పక్షమధ్యమములను పేరుగల రెండు గ్రామములు లోకమందు

ప్రసిద్ధములు ఓయీ ! రెండే గ్రామములెట్లు? చెప్పబడుచున్నది ఇక్కడ, ద్విస్వర ప్రయోగమూల ప్రయోగవశమువలన రెండు గ్రామములు చెప్పబడినవి

జాతిభి శ్రుతిభి శ్చైవ స్వరా గ్రామత్వమాగతా ॥ 93

ప్రతిపదార్థము జాతిభి = జాతులచేతను శ్రుతిభిశ్చ = శ్రుతులచేతనుకూడ స్వరా = స్వరములు గ్రామత్వం ఆగతా = గ్రామత్వమునొందుచున్నవి,

తత్ర జాతిభి శుద్ధాభి శ్రుతిభిశ్చ నాలికాభి ? = అందు శుద్ధజాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను, తస్మాత్ శుద్ధాసు జాతిము వికృతాసు చ యే స్వరా సంతి తేషాం స్వరాణాం శ్రుతివైకల్యాత్ కిం స్యాత్, ఉత్కర్షా పకర్షాభ్యాం సంకీర్ణత్వేన చ స్వరా గ్రామత్వమాగతా = అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆస్వరములకు శ్రుతివికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి, తత్రశుద్ధాభి పడ్చి పడ్జ వికృతాభి మధ్యమ ఇతిద్వాభ్యాం చ సంకీర్ణా జాతా = అందు శుద్ధము లారింటిచేతను పడ్జగ్రామము, వికృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతను సంకీర్ణములును జాతములగును తాభ్య రాగసంభవేతి(?) = వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వా జ్ఞాతిరాగాన్యత్వం = గ్రామాన్యత్వము వలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని,

ఇదానీమివ స్వరా ప్రాప్తా = ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు, మూర్చనా కధ్యంతే = మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి, నను మూర్చనాశబ్దస్య వ్యుత్పత్తి కీదృశీ? = ఓయీ ! మూర్చనా శబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణం చ కీదృశం? = లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి) తస్య=దానికి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతులచేతను, శ్రుతులచేతనుకూడ, స్వరములు గ్రామత్వము నొందుచున్నవి అందు శుద్ధ జాతులచేతను (అతివ్యాప్తిలేని) శ్రుతులచేతను అందువలన శుద్ధ వికృత జాతులయందు ఏస్వరములున్నవో ఆ స్వరములకు శ్రుతి వికలతవలన ఏమగును? ఉత్కర్ష అపకర్షలచేతను, సంకీర్ణతచేతను స్వరములు గ్రామత్వమును పొందుచున్నవి అందు శుద్ధములారింటిచేతను

షడ్జగ్రామము, వికృతములచే మధ్యమగ్రామము అనియు, రెండింటిచేతన సంకీర్ణములును జాతములగును వాటినుండి రాగములపుట్టుకయని, గ్రామాన్యత్వమువలన జాతిరాగాన్యత్వముండునని ఇప్పటిలాగ స్వరములు ప్రాప్తములు మూర్చనలు చెప్పబడుచున్నవి ఓయీ ! మూర్చనాశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి ఎట్టిది? లక్షణమును ఎటువంటిది? (ఏమిటి, దానికి) చెప్పబడుచున్నది

మూర్చనావ్యుత్పత్తి - 'మూర్చా మోహసముద్రాయయో '

మూర్చతే (?) యేన రాగో హి మూర్చనేత్యభిసంజ్ఞితా ।

ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ స్వరసప్తకమ్ ॥

94

ప్రతిపదార్థము యేన = దేనిచేతను, రాగ = రాగము మూర్చతే = మోహము కల్గింపజేయునో, తస్మాత్ = అందువలన, మూర్చనా ఇతి = మూర్చనయని, అభిసంజ్ఞితా = నామము ఆరోహణావరోహణ క్రమేణ = ఆరోహణావరోహణ క్రమముచే, స్వరసప్తకం = సప్తస్వరములు

తాత్పర్యము దేనిచేతను రాగము మోహము కల్గింపజేయునో అందువలన మూర్చనయని నామము ఆరోహణావరోహణక్రమముచే సప్తస్వరములు

మూర్చనాశబ్ద వాచ్యం హి విజ్ఞేయం తద్విచక్షణై ।

ప్రతిపదార్థము తత్ = అది విచక్షణై = పండితులచే, మూర్చనా శబ్దవాచ్యం విజ్ఞేయం = మూర్చనాశబ్ద వాచ్యత్వము (వ్యుత్పత్తి) నిట్లు తెలియదగినది,

సాచ మూర్చనా ద్వివిధా సప్తస్వర మూర్చనా ద్వాదశ స్వరమూర్చనాచేతి = సప్తస్వర మూర్చనయని, ద్వాదశ స్వరమూర్చనయని ఆమూర్చన రెండు విధములు తత్ర సప్తస్వరమూర్చనా చతుర్విధా । పూర్ణా షాడవా ఔడుబితా సాధారణాచేతి = అందు పూర్ణము షాడవము ఔడుబితము సాధారణముఅని సప్తస్వర మూర్చన నాల్గువిధములైనది తత్ర సప్తభి స్వరై యా గీయతే సా పూర్ణా = అందేది సప్తస్వరములతో గానముచేయబడునో అది పూర్ణ మూర్చన షడ్భి స్వరై యా గీయతే సా షాడవా = ఆరు స్వరములతో గానము చేయబడునది షాడవ మూర్చన, పంచభి స్వరైర్యాగీయతే సా ఔడుబితా = ఐదు స్వరములతో గానముచేయబడునది ఔడుబితమూర్చన, కాకల్వైరంతరస్వరైర్యాగీయతే సా సాధారణా = కాకలీస్వరములచేతను

అంతరస్కరముల చేతను గానముచేయబడునది సాధారణమూర్ఖున

ఇదానీం మూర్ఖనా మండలముచ్యతే = ఇప్పుడు మూర్ఖనా
మండలముచెప్పబడుచున్నది తత్ర పరిపాట్యాహితత్వేన ప్రవృత్త త్యాత్
సప్తస్వరాణాం మూర్ఖనానాం ప్రతిగ్రామం ఏకోన పంచశత్ స్వరా కోష్ఠాశ్చ
భవంతి = అందు పరిపాట్యాహితత్వముచేత ప్రవర్తించుటవలన ఏడు
స్వరమూర్ఖనలకు ప్రతిగ్రామమును నలుబది తొమ్మిది (49) స్వరముల
గదులును ఉండును, తద్భద్రా = అదిఎట్లునగా -

ఏకోనా ఖిండు(?) పంచాశత్ కర్తవ్య స్వరసంయుతా ॥ 95

తిర్యగూర్ధ్వం చ రేఖాభి అష్టభిశ్చైవ తోషతా ॥

ప్రతిపదార్థము ఏకొన పంచాశత్ స్వర సంయుతా కర్తవ్యా = 49 స్వర సంయుతములైనవిగా చేయవలెను, తిర్యక్ = అడ్డగను ఊర్ధ్వంచ = నిలువుగను, రేఖాభి = రేఖల (గీతల)చే, అష్టభి = ఎనిమిదింటిచే కోష్ఠకా = గుదులు, ఏకొన పంచాశత్ కర్తవ్యా = 49 చేయవలెను

తత్ర సనిధపమగరిత్యాద్యా సప్త షడ్జగ్రామే = అందు సనిధప మగరి ఇత్యాదులు ఏడును, షడ్జగ్రామమందు, మగరిసనిధపాద్యా సప్తమధ్యమగ్రామే = మగరిసనిధప మొదలగు ఏడు స్వరములు మధ్యమగ్రామమందు, తిర్యగూర్చుగా అపి స్వరా తిర్యక్ కార్యా = అడ్డుగా నిలుపును పొందిన స్వరములు కూడ అడ్డుగా చేయవలెను, తద్యథా - నిధపమగరిసా ఇతి షడ్జగ్రామే = అది ఎట్లనగా నిధపరిమగరిస అని షడ్జగ్రామమందు, గరిసనిధపమా ఊర్వ మధ్యమగ్రామే = గరిసనిధపమ అని నిలుపుగను మధ్యమగ్రామమందు ఏవం తావత్ ఉభయగ్రామిక్య చతుర్థశ మూర్చనా సంపూర్ణా = ఇట్లు రెండు గ్రామములందలవి 14 మూర్చనలు సంపూర్ణములు, సరిగమపధని । నిసరిగమపధ । ధనిసరిగమప । పధనిసరిగమ । మపధనిసరిగ । గమపధనిసరి । రిగమపధనిస । ఇతి , షడ్జగ్రామే = అని షడ్జగ్రామమందు, మపధనిసరిగ । గమపధనిసరి । రిగమపధనిస । సరిగమ పధని । నిసరిగమపధ । ధనిసరిగమప । పధనిసరిగమ । ఇతి మధ్యమగ్రామే । మూర్చనామండలం = అని మధ్యమగ్రామమున- మూర్చనామండలము -

(పట్టిక అపెండిక్స్ జె మరియు కె చివరిపేజీలలో చూడుడు)

ఏవం తావదుభయగ్రామిక్యశ్చతుర్దశ మూర్చనా సంపూర్ణా కథితా ।

ఇట్లు రెండు గ్రామములకు సంబంధించిన 14 సంపూర్ణమూర్చనలు చెప్పబడినవి, ఇదానీం తాసాం నామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు వాటిపేర్లు చెప్పబడుచున్నవి,

షడ్జేచోత్తర మదా స్యాన్ని షాదే రజనీ స్మృతా ।

దైవతే చోత్తరా జ్ఞేయా శుద్ధషడ్జాచ పంచమే ॥ 96

ప్రతిపదార్థము షడ్జే = షడ్జమందు, ఉత్తరమదా = ఉత్తరమదము, నిషాదే = నిషాదమందు, రజనీ స్మృతా = రజనియని చెప్పబడినది, దైవతే = దైవతమందు ఉత్తరా జ్ఞేయా = ఉత్తరగాతెలియవలెను పంచమే = పంచమమందు, శుద్ధషడ్జా = శుద్ధషడ్జము అగును

తాత్పర్యము షడ్జమందు ఉత్తరమదము, నిషాదమందు రజనియని చెప్పబడినది దైవతమందు ఉత్తరగా తెలియవలెను పంచమమందు శుద్ధ షడ్జము అగును

మధ్యమే మత్సరీ జ్ఞేయా గాంధారే లాఙ్ఘక్రాంతికా ।

ఋషభేణ చ విజ్ఞేయా సప్తమీ చ భిరుద్గతాచ ॥ 97

ప్రతిపదార్థము మధ్యమే = మధ్యమమందు, మత్సరీ జ్ఞేయా = మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారే = గాంధారమందు, లాఙ్ఘక్రాంతికా = అశ్వక్రాంతిక యగును, ఋషభేణ = రిషభముచే, సప్తమీ = సప్తమియు అభిరుద్గతా = అభిరుద్గతమును, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి

తాత్పర్యము మధ్యమమందు మత్సరియని తెలియవలెను గాంధారమందు అశ్వక్రాంతిక యగును రిషభముచే సప్తమియు అభిరుద్గతమును తెలియదగినవి

షడ్జగ్రామాశ్రితా తోయం (?) విజ్ఞేయా సప్తమూర్చనా । 98

ప్రతిపదార్థము షడ్జగ్రామాశ్రితా = షడ్జగ్రామమునాశ్రయించునది (తోయం=?) సప్త మూర్చనా విజ్ఞేయా = సప్త మూర్చనలు తెలియదగినవి

జ్ఞానాద్వైత

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమునాశ్రయించునది సత్త మూర్చనలు తెలియబడినవి,

అత పరం ప్రవక్ష్యామి మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటుతరువాత, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
ప్రవక్ష్యామి = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత మధ్యమగ్రామమూర్చనలు చెప్పుదును

మధ్యమేన చ సౌవీరీ గాంధారే హరిణాహ్వయా చ ॥ 99

మూర్చనా శుద్ధ మధ్య(?) పక్షే స్యాన్నిషాదే చైవ మార్జికా ।

పౌరవీ ధైవతే జ్ఞేయా హృష్యకా పంచమే తథా ॥ 100

ఇతి తావన్మయా ప్రోక్తా మధ్యమగ్రామమూర్చనా ।

స్యాత్కలోపనతా చైవ ఋషభేక్షేవ + + + ॥ 101

ప్రతిపదార్థము మధ్యమేన = మధ్యమముచే, సౌవీరీ = సౌవీరీ మూర్చన,
గాంధారే = గాంధారమందు, హరిణాహ్వయా = హరిణానామక మూర్చన,
పక్షే = పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనా = శుద్ధమధ్యమూర్చనయు, ధైవతే =
ధైవతమందు, పౌరవీ = పౌరవీ మూర్చన, పంచమే = పంచమమందు, హృష్యకా
= హృష్యక నామకమూర్చన, ఋషభేక్షే = రిషభముచే, కలోపనతాస్యాత్ =
కలోపనతయు అగును, ఇతితావత్ = ఈప్రకారముగా, మధ్యమగ్రామమూర్చనా
మయా ప్రోక్తా = మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మధ్యమముచే సౌవీరీమూర్చన, గాంధారమందు హరిణానామక
మూర్చన, పక్షమందు శుద్ధమధ్యమమూర్చనయు, నిషాదమందు
మార్జికానామకమూర్చనయు, ధైవతమందు పౌరవీమూర్చన, పంచమమందు
హృష్యక నామకమూర్చన, రిషభముచే కలోపనతయు అగును ఈప్రకారముగా
మధ్యమగ్రామమూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి

షట్ స్వరై షాడవా జ్ఞేయా ఔడువా పంచభి స్వరై ।

షాడవాష్ఠీ చ తాసాం చ వ్యుత్పత్తిశ్చ నిగద్యతే ॥ 102

ప్రతిపదార్థము షట్ స్వరై = 6 స్వరములచే, షాడవా జ్ఞేయా. = షాడవములుగా తెలియదగినవి, ఔడువా పంచభి స్వరై జ్ఞేయా = 5 స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి, షాడవాస్తీ చ = షాడవము లౌష్టికములు, తాసాం వ్యుత్పత్తి నిగద్యతే = వాటి వ్యుత్పత్తి చెప్పబడుచున్నది, షట్ స్వరా అనంతి రక్షంతి యే తే = ఏ(వి) ఆరు స్వరములు రక్షించునో అవి(?)

తాత్పర్యము 6స్వరములచే షాడవములుగా తెలియదగినవి 5స్వరములచే ఔడువములుగా తెలియదగినవి షాడవములు లౌష్టికములు వాటివ్యుత్పత్తి చెప్పబడినది ఏ(వి) ఆరుస్వరములు రక్షించునో అవి(?)

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి షాడవాడవమూర్చనా ।

ప్రతిపదార్థము ఉడవో నక్షత్రాణి గచ్ఛంతి యస్మిన్నాకాశే తదాకాశమౌడవం = యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును, తేన పంచ సంఖ్యాల్క్యతే = దానిచే పంచ సంఖ్య(5) గుర్తింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము యే ఆకాశమందు నక్షత్రములు పొందునో ఆ ఆకాశము ఔడవమనబడును దానిచే పంచ సంఖ్య (5) గుర్తింపబడుచున్నది

పంచమం హి మహాభూతం తత్స్థా సంఖ్యా చ విద్యతే ॥ 103

ప్రతిపదార్థము పంచమం మహాభూతం = ఔడవ భూతమైన ఆకాశము, దానియందున్న సంఖ్యఉన్నది, యస్య తదౌడువితం షాడవస్వరా తేషాం ప్రయోగ షాడవ = యస్య = దేనికి, షాడవస్వరా = షాడవస్వరములు, ఔడవితం = ఔడవితమగునో, తేషాం ప్రయోగ = వాటి ప్రయోగము, షాడవ = షాడవము, తారకాదితచ్ఛత్రయ = తారకాదితచ్ఛత్రయము

తాత్పర్యము ఔడవ భూతమైన ఆకాశము దానియందున్న సంఖ్య ఉన్నది దేనికి షాడవస్వరములు ఔడవితమగునో వాటి ప్రయోగము షాడవము తారకాదితచ్ఛత్రయము

షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం లక్షణం సప్తధా మతమ్ ।

ఇత్యేకోన పంచాశత్ సంఖ్యం తత్ జ్ఞేయం గీతవేదిభి ॥ 104

ప్రతిపదార్థము షాడవం షట్ స్వరం జ్ఞేయం = షాడవము 6 స్వరములు

కలదిగా తెలియదగినది, లక్షణం సప్తధా మతం = లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము, ఇతి = ఈవిధముగా, తత్ = అది, ఏకోన పంచాశత్ సంఖ్యం జ్ఞేయం = 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

తాత్పర్యము షాడవము 6 స్వరములు కలదిగా తెలియదగినది లక్షణము ఏడు విధములైనదిగా సమ్మతము ఈవిధముగా అది 49 సంఖ్యయని తెలియవలెను

పంచ స్వరమౌడునితం పంచధా లక్షణం స్మృతమ్ ।

పంచ త్రింశచ్చ సంఖ్యం హి ఆచార్యైర్యదుదాహృతమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము పంచస్వరం = 5 స్వరములు కలది ఔడనితం = ఔడనితము, లక్షణం పంచధా స్మృతం = లక్షణము 5 విధములుగా చెప్పబడినది పంచ త్రింశత్ సంఖ్యం ఉదాహృతం = 35 సంఖ్యగా ఉదాహరింపబడినది

షడ్జ ఋషభౌ పంచమనిషాదై షడ్జగ్రామికా షాడవా = షడ్జరిషభములు పంచమ నిషాదములచే షడ్జగ్రామసంబంధి షాడవములు, షడ్జఋషభ గాంధారై హీనా మధ్యమగ్రామే షాడవా = షడ్జరిషభ గాంధారములచే రహితములును మధ్యమగ్రామమందు షాడవములు, సంవాదిలోపాల్ ఔడవిత్వమితి వచనాల్ = సంవాది లోపము వలన ఔడవిత్వమనుమాటవలన, సంవాదిస్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = సంవాది స్వరములచే ఔడవిత్వము పొందబడిన దనునది ప్రాయికము, (కదాచిత్ అనువాది స్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం ప్రాప్తమితి ప్రాయికం = ఒకప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడవిత్వము పొందబడినదని అనునది ప్రాయికము) కదాచిదను వాదిస్వరాభ్యాం ఔడవిత్వం భవత్యేవ = ఒక్కొక్కప్పుడు అనువాది స్వరములచే ఔడవిత్వమే జరుగును, (ఉండును) యథాపంచమ ఋషభయో షడ్జగ్రామే మధ్యమగ్రామే దైవతఋషభయోరితి పంచమషడ్జవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం తథావిహీనాశ్చ పంచమఋషభవిహీనం చౌడవిత్ భవతి = ఏవిధముగా, షడ్జగ్రామమునదు పంచమ రిషభములకు, మధ్యమగ్రామమందు దైవతరిషభములని పంచమ షడ్జరహితమును ద్విశ్రుతికములచే నట్లే

రహితములును పంచమరిషభ విహీనమునుకూడ ఔడవితములగుచున్నది, షడ్వగ్రామే ధైవతరిషభవిహీన ద్విశ్రుతికాభ్యాం విహీనే తా జ్ఞేయా పంచమస్వరకర్తా స్థానా(?) భవంతి ఖలు మధ్యమగ్రామే = షడ్వగ్రామమందు ధైవతరిషభరహితము, ద్విశ్రుతికములచే రహితమందు అవి తెలియదగినవి మధ్యమగ్రామమందు పంచమస్వరకర్తస్థానములగుచున్నవిగనా (?) ఇదానీమేతదేవ ప్రస్తారేణ దర్శయతి = ఇప్పుడు ఇదియే ప్రస్తారముచే చూపుచున్నాడు, తద్యథా = అదిఎట్లనగా - షడ్వహీనా షాడవా = షడ్వరహిత(ములు) షాడవములు, నిధవమగరి . ధవమగరిని . పమగరినిధి . మగరినిధవ . గరినిధవమ . రినిధవమగ . నిధవమగరి

ఋషభహీనా = రిషభరహితములు- నిధవమగస . ధవమగసని . పమగసనిధి . మగసనిధవ . గసనిధవమ . సనిధవమగ . నిధవమగస . సగమపధని . నిరిగమధ . ధనిరిగమ . మధనిరిగ . గమధనిరి . రిగమధని - సవహీనా = షడ్వపంచమ రహితములు, నిగహీనా = నిషాదగాంధార హీనములు - సరిమపధ . దసరిమప . పధసరిమ . మపధసరి . రిమపధస . పరిహీనాయోగా = పంచమ రిషభహీనయోగములైన మూర్చనలు- సగమధని . నిసగమధ . ధనిసగమ . మధనిసగ . గమధనిస .

మధ్యమగ్రామే వత్సాత్ (?) = మధ్యమగ్రామమునందు వత్సములన (?) మపధనిరిగ . గమపధనిరి . రిగమపధని . నిరిగమపధ . ధనిరిగమప . (పధనిరిగమ) షడ్వహీనా = షడ్వరహితములు మపధనిసగ . గమపధనిస . సగమపధని . నిసగమపధ . ధనిసగమప . పధనిసగమ . రిహీనా = రిషభహీనములు - మపధనిసరి . రిమపధనిస . సరిమపధని . నిసరిమపధ . ధనిసరిమప . పధనిసరిమ . గహీనా = గాంధారహీనములు - మపని(ధ?)గ . గమపనిస . సగమపని . నిసగమప . పనిసగమ . ధరిహీనా = ధైవతరిషభరహితములు - మపధసరి . రిమపధస . సరిమపధ . ధసరిమప . పధసరిమ . నిగహీనా = నిషాదగాంధారహితములు, ఇత్యౌడవితా = అని ఔడవితములు-

ననుమూర్చనాతానయో క భేద ? = మూర్చనాతానములకు

భేదమేమి?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది మూర్ఖనాతానయోను
 నత్వాంతరత్వమితి విశ్రాంతి(?) ఏతద్వాసంగతం = మూర్ఖనా తానములలో
 అనునత్వ అంతరత్వమని ఇదిఅనంగతము (?) సంగ్రహశ్లోకేతు
 మూర్ఖనాతానయోర్భేదస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ = సంగ్రహశ్లోకమునందు
 మూర్ఖనా తానములభేదము ప్రతిపాదించబడుట వలన, తత్ కథం =
 అదిఎట్లు?, మూర్ఖనాఽరోహక్రమేణ, తాన అవరోహక్రమేణ భవతీతి భేద =
 మూర్ఖన ఆరోహక్రమముచేతను, తానములవరోహక్రమముచేతను అగునని
 భేదము, అధునా తానానాం యజ్ఞనామాని కథ్యంతే = ఇప్పుడు తానములకు
 యజ్ఞనామములు చెప్పబడుచున్నవి

అగ్నిష్టోమోఽత్యగ్నిష్టోమో నాజపేమోఽథ షోడశీ ।

పుండరీకోఽశ్వమేధశ్చ రాజసూయశ్చ సప్తమ ॥ 106

ప్రతిపదార్థము అగ్నిష్టోమము, అత్యగ్నిష్టోమము నాజపేయము, షోడశీ
 పుండరీకము, అశ్వమేధము, రాజసూయము ఏడవది ఇతి షడ్జహీనషాడవతాన
 నామాని = అని షడ్జహీనషాడవతాననామములు స్వరస్పష్టి = స్వరస్పష్టి

తృద్భహు + సువర్ణశ్చ గోసవశ్చ మహావ్రత ।

విశ్వజిద్భహుయజ్ఞశ్చ ప్రాజాపత్యస్తవై చ ॥ 107

తృద్భహువు, +సువర్ణము, గోసనము, మహావ్రతము, విశ్వజిత్తు, బహుయజ్ఞము,
 ప్రాజాపత్యము, ఇతి ఋషభహీనషాడవ తాననామాని = అని ఋషభరహిత
 షాడవతాననామములు

అశ్వక్రాంతో రథక్రాంతో విష్ణుక్రాంతస్తవై చ ।

సూర్యక్రాంతో గజక్రాంతో వలతీనామ వజ్రకౌ ॥ 108

అశ్వక్రాంతము, రథక్రాంతము, విష్ణుక్రాంతము, సూర్యక్రాంతము
 గజక్రాంతము, వలతి, వజ్రకములు, ఇతి పంచమహీన షాడవతాననామాని =
 అని పంచమరహిత షాడవతాననామములు

చాతుర్మాసికసంజ్ఞశ్చ శస్త్రశ్చైకోత్తకస్తథా ।

సౌత్రామణిశ్చ సీత్రా చ ఉద్భిద్యాగశ్చ సప్తమ ॥ 109

ప్రతిపదార్థము చాతుర్మాసికము, శస్త్రము, ఏకోత్తరము, సోత్రామణి, పీత్రా, ఉద్భిద్భాగము ఇతి = అని, నిషాదహీనషాడవ తాననామాని = నిషాదరహితషాడవతాననామములు ఇతి షడ్వగ్రామే షాడవతాననామాని అష్టావింశతి = అని షడ్వగ్రామమందు షాడవ తాననామములు (28) ఇరువది ఎనిమిది

సావిత్రి చాద్యసావిత్రి సర్వతోభద్ర ఏవ చ ।

సర్వో యజనసంజ్ఞశ్చ తథా వైకుంఠవాయన ॥ 110

ప్రతిపదార్థము సావిత్రి, ఆద్యసావిత్రి, సర్వతోభద్రము, సర్పము, యజననామకము, వైకుంఠవాయనము, ఇతిమధ్యమగ్రామే షడ్వహీనతాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు షడ్వరహితతానములపేర్లు

అగ్నిచిత్ ద్వాదశాహశ్చ ఉపాంశు సోమ ఏవచ ।

అశ్వప్రతిగ్రహోద్వహీస్తథా భుద్రయ ఇత్యపి ॥ 111

అగ్నిచిత్తు, ద్వాదశాహము, ఉపాంశువు, సోమము, అశ్వప్రతిగ్రహము, ఉద్వహి, అభ్యుదయము, ఇతి ఋషభహీన తాననామాని = అని రిషభరహిత తానములపేర్లు

సర్వస్వదక్షిణో దీక్షా సోమ సమిధసంజ్ఞక ।

స్వాహాకారశ్చ నూనశ్చ తథా గోదోహనస్తథా ॥ 112

సర్వస్వదక్షిణము, దీక్ష , సోమము, సమిధ, స్వాహాకారము, నూనము, గోదోహనము, ఇతి గాంధారహీనతాననామాని = అని గాంధారరహిత తానములపేర్లు, ఇతి మధ్యమగ్రామే ఏకవింశతి షాడవ తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమందు 21 షాడవతానములపేర్లు ఇత్యేవం ఉభయగ్రామాశ్రితస్యేశోన పంచాశత్ తాననామాని = ఈవిధముగా ఉభయగ్రామాశ్రితములైన 49 తానములపేర్లు

ఇదాఖ్య పురుషమేధశ్చ శ్వేనోయజ్ఞ ఇమస్తథా ।

అంగిరా కంససంజ్ఞశ్చ షడ్వగ్రామే పి చాదవా ॥ 113

ప్రతిపదార్థము ఇడము, పురుషమేధము, తేనము, ఇమ్మపు, అంగిరములు కంసము, (కంసనామకాంగికరములు) అని, షడ్జగ్రామేపి = షడ్జగ్రామమందును, ఔడవా = ఔడవతానములు, షడ్జపంచమ హీనతాననామాని = షడ్జపంచమ రహితములైన తానములపేర్లు

అగ్నిష్టోమోథ దర్శశ్చ నాదీ నై పూర్ణహాసిక ।

అశ్వప్రతిగ్రహో రాత్రిస్తథా కౌభరతో మత ॥ 114

అగ్నిష్టోమము, దర్శము, నాది, పూర్ణహాసికము, అశ్వప్రతిగ్రహము, రాత్రికౌభరతము, ఇతి గాంధారనిషాదహీనతాననామాని = అని గాంధార నిషాదరహితతానములపేర్లు

సాభాగ్యకశ్చ శారీరీ శారికృత్ పుష్టికృత్ తథా ।

వైవతేయో భవేదేవ ఉచ్చాటనవశీకృతా ॥ 115

ప్రతిపదార్థము సాభాగ్యకము, శారీరీ, శారికృత్, పుష్టికృత్, వైవతేయము, ఉచ్చాటనము, వశీకృతము, ఇతి పంచమముషభహీన తాననామాని = అని పంచమరిషభ రహిత తానముపేర్లు, ఇతిషడ్జగ్రామే ఔడవితనామాని = అని షడ్జగ్రామమున ఔడవితనామములు, ఏకవింశతి = ఇరువది యొకటి (21)

త్రైలోక్యమోహనో ధీర కందర్పబలశాసన ।

శంఖపూగో గజచ్ఛాయో రౌద్రోఽ సా విష్ణునిక్రమ ॥ 116

ప్రతిపదార్థము త్రైలోక్యమోహనము, ధీరము, కందర్పబలశాసనము, శంఖపూగము, గజచ్ఛాయ, రౌద్రము, విష్ణునిక్రమము ఇతి మధ్యమగ్రామే దైవతముషభహీన ఔడవిత తాననామాని = అని మధ్యమగ్రామమునందు దైవతరిషభహీనములైన ఔడవిత తానములపేర్లు

భైరవః కామదశ్చైవ ఆకుష్ఠోఽ బృశ్చ పాలక ।

సృష్టికృద్ వర్షకాంతార సప్తమో రక్షితః స్మృతః ॥ 117

భైరవము, కామదము, ఆకుష్ఠము, అబ్జము, పాలకము, సృష్టికృత్, వర్షకాంతారము, సప్తమ = ఏడవది రక్షితము, ఇతి మధ్యమగ్రామే

ఔడవిత్తతాననామాని చతుర్థశ = అని మధ్యమ గ్రామమందు ఔడవిత్త
తాననామములు (14) పదునాల్గు , ఉభయ గ్రామికౌడువితా పంచత్రింశత్
భవంతి = రెండు గ్రామముల ఔడువితతానములు 35 అగుచున్నవి, షాడనా
ఔడువితాశ్చ మిలిత్వాచోభయగ్రామికాస్తానశ్చ తురశీతిద్భవంతి =
షాడనౌడువములు కలసి ఉభయ గ్రామిక ములైన తానములును (84) ఎనుబది
నాల్గు అగుచున్నవి

ఇదానీం సాధారణకృతా మూర్చనాస్తు ఖ్యాతుమాహ = ఇప్పుడు
సాధారణ కృతములైన మూర్చనలు చెప్పబడు మొదలిడుచున్నాడు, సాధారణ
స్వరౌ నిషాదగాంధారపంతౌ = నిషాదగాంధారములు అంతము (నందున్నవి)
లైనవి సాధారణ స్వరములు, తదాదికృతా తత్రైవ అంతర్భూతా సాధారణ
మూర్చనా భవతి = అవి అదియందు చేయబడి అందే అంతర్భూతములైనవి
సాధారణమూర్చనయగును కుత = ఎందువలన స్వరాత్మకత్వాత్
మూర్చనానాం తానసాధారణతాపి సాధారణేనైవ గతార్థా =
స్వరాత్మకత్వమువలన తానములకు తానసాధారణతయు సాధారణముచేతనే
గతార్థము

ఇత్యేవం చ మయా ప్రోక్తా మూర్చనాస్తు చతుర్విధా ।

కథమేషాం చ తానానాం ప్రయోగ కార్య ఇతి । ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేవం = ఈప్రకారముగా, చతుర్విధా మూర్చనా =
నాల్గువిధములైన మూర్చనలు, మయా ప్రోక్తా = నాచే చెప్పబడినవి, ఏషాం
తానానాం ప్రయోగ = ఈతానములప్రయోగము కథంకార్య? = ఎట్లు
చేయదగినది? చెప్పబడుచున్నది, ద్వివిధా తానప్రయోగ ప్రవేశేన, నిగ్రహేణచ
= రెండు విధములు తానప్రయోగము ప్రవేశము చేతను, నిగ్రహము చేతను
రెండు విధములు ప్రవేశో ఋషభాపేక్షయా పక్షస్య లధరీభూతస్య లోపనీయస్య
విప్రకర్షపీడనం = ప్రవేశము రిషభాపేక్షచే లోపము చేయదగిన పక్షముయొక్క
విప్రకర్షపీడనము ఋషభాపావదానం ఇతి యావత్ = రిషభపంచమ
అవదానమని ఇతి విప్రకర్షేణ ప్రవేశేన = అని విప్రకర్ష ప్రవేశము చేతను, మార్దవేన
యథా = మార్దవముచేతనే విధముగాననగా, తస్మైవ పక్షస్య నిషాదాపేక్షయా

ఉత్తరీభూతస్య మార్దవం శిధిలీకరణం నిషాదసాదానం (?) ప్రవేశ ఇతి ద్వినిధం ప్రవేశనం = అషడ్జమునకే నిషాదాపేక్షముచే ఉత్తరీభూతమైన మార్దవము శిధిలీకరణము, నిషాదసాదనము ప్రవేశమని రెండు విధములు ప్రవేశనము నిగ్రహస్త్వనంతరః స్వపరిత్యాగాస్పదం దర్శనం = నిగ్రహము అనంతరము (అయిన) స్వపరిత్యాగాస్పదమైన దర్శనము, ప్రయోగస్తు యథా = సాసాగరి పాసామారి తథాచాహధా భరత = భరతుడట్లేచెప్పెను

"ద్వివిధా తానక్రియా తంత్ర్యా ప్రవేశనం నిగ్రహస్తథా ।"

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యా = తంత్రీయొక్క, ప్రవేశనం = ప్రవేశనమని, నిగ్రహ = నిగ్రహమని, ద్వివిధా = రెండు విధములైనది, తత్ర ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షాదుత్తరస్వరమార్దవాద్వా = అందు ప్రవేశనం అధరస్వరప్రకర్షము వలన, ఉత్తరస్వరమార్దవమువలనగాని (అగును) నిగ్రహశ్చ సంస్పర్శ = నిగ్రహమనగా సంస్పర్శము కుత = ఎందువలన?, మధ్యమసప్తకస్య అవినాశిత్యాదిత్యర్థ = మధ్యమనిషాదమునకు వినాశములేకపోవుటవలన అని అర్థము

నను త్రిషు స్థానేషు స్వరప్రయోగ ఇత్యుక్త = మూడు స్థానములయందు స్వరప్రయోగమని చెప్పబడినది, కారిపిధానే తత్ర కతమం స్వర సప్తకమలంబ్య మూర్చనా కార్యేతి యే సంశేరతే తాన్ ప్రత్యాహ = కారిపిధానమందు (కప్పిపుచ్చుట) ఏస్వరసప్తకమునాధారముగాచేసికొని మూర్చనచేయవలెనని యెవరు తలంతురో వారిని గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, మధ్యమసప్తకేన మూర్చనానిర్దేశో తావ(త్) మంద్రతారసంసిధ్యర్థమ్ = మధ్యమసప్తకముచే మూర్చనానిర్దేశము మంద్రతారస్వరముల సిద్ధికొటకు, దత్తిలేనాపిఉక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

"తానక్రియా ద్విధా తంత్ర్యాం ప్రవేశాన్నిగ్రహస్తథా ।

ప్రవేశో ధ్వనిసాదృశ్యమసంస్పర్శస్త్వ నిగ్రహ ॥"

ప్రతిపదార్థము తానక్రియా = తానక్రియ తంత్ర్యాం ప్రవేశాత్ నిగ్రహాత్ ద్విధా = తంత్రీయందు ప్రవేశముచేతను, నిగ్రహముచేతను రెండు విధములు, ధ్వని సాదృశ్యం ప్రవేశ = ధ్వనిసాదృశ్యము ప్రవేశము అసంస్పర్శ నిగ్రహ =

అనంస్పర్శము నిగ్రహమని భరతేనాప్యక్తం = భరతుని చేతను కూడ చెప్పబడినది- మధ్యమస్వరేణ మూర్చనా నిర్దేశో భవతి అవినాశిత్యాత్ మధ్యమస్య నిగ్రహే పరిగ్రహే వా = మధ్యమస్వరముచేత మూర్చనా నిర్దేశమగును, వినాశములేకపోవుటవలన మధ్యమముయొక్క నిగ్రహమందు కాని పరిగ్రహమందుకాని నను షాడవౌడువితే క్రియమాణే మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమస్తి వా నవా? = ఓయీ ! షాడవౌడువితములు చేయగా మూర్చనాప్రత్యభిజ్ఞాన మున్నదాలేదా?, అప్యేవ మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమితి = మూర్చనా ప్రత్యభిజ్ఞానమున్నదియే, తథాచాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

ఏనం కృతేఽపి తానత్వే గణయిత్వా వినాశనమ్ ।

విద్యతే తానతిథ్యేషా సూర్యనేత్యనధారయేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఏనం తానత్వే కృతేఽపి = ఇట్లు తానముచేసినప్పటికీ, వినాశనం గణయిత్వా = వినాశనమును గణించి (దృష్టిలోనుంచుకొని) తా = అరెండువిధములైన, (తానక్రియ) విద్యతే = కలదు, ఏషామూర్చనా అతిధి ఇతి అవధారయేత్ = ఈమూర్చన అతిధిగా నిర్ధారించ వలెను, ఇదం తు ప్రయోక్తుశ్చోత్ సుఖార్థమేవ మూర్చనాతానాన్యత్వముక్తం = ఈమూర్చన తానములలో ఏదో ఒకటి ప్రయోక్త (గాయకుడు), శోత = వినువారి సుఖముకొఱకే చెప్పబడినది మానాప్రయోజనమపి త్రిస్థాన ప్రాప్త్యర్థమితి ఉక్తం = మానాప్రయోజనముకూడ, త్రిస్థానప్రాప్తికొరకే యని చెప్పబడినది, నను మధ్యమస్వరేణ మూర్చనానిర్దేశ క్రియతే యది తదాకిముక్తం మధ్యమేన స్వరేణ ఇతి = ఓయీ ! మధ్యమస్వరము చేతనే మూర్చన నిర్దేశింపబడినచో అప్పుడు మధ్యమస్వరముచే ఏమి చెప్పబడును?, సత్యముక్తం = నిజముచెప్పబడినది, స్వరజాత్యపేక్షయా ఏకవచనం = స్వరజాతి నపేక్షించి (ఇక్కడ) ఏకవచనము చెప్పబడినది కార్యే స్వరే మూర్చనా కార్యేతి భావ = స్వరముచేయగా మూర్చన చేయదగినదని అర్థము వైణగ్రహణం చ శరీరే అప్రకీర్తిత తస్మాపి స్థానస్యలాభార్థమ్ = వైణగ్రహణము శరీరమందు చెప్పబడలేదు, దానికికూడ స్థానలాభము కొఱకు, నను ప్రథమాయాం సప్తమ్యాం చ మూర్చనాయాం

షడ్జలుస్తే రిగమపథని ఏకమేవ రూపం భవతి = ఓయీ ! ఒకటి ఏడు మూర్చనయందు షడ్జము లోపించగా రిగమపథని (అని) ఒకే రూపమగును, తత్ర న జ్ఞాయతే విశేషః = అందు విశేషము తెలియబడుటలేదు, సత్యం = నిజము భేదో నాస్తి = భేదములేదు, వస్తుగణనే పున అస్మ్యేవ భేద = వస్తుగణనమందు మాత్రము భేదమున్నది, మంద్రతారకృతో భేద = మంద్రతారస్వరకృతమైన భేదము, నను మూర్చనాస్తావత్ జాతిరాగేషు ఉపయోగిన్య ఇతి యుక్తం తాసాం కదనం = మూర్చనలు జాతిరాగములయందు ఉపయోగిస్తాయి కాన వాటిని చెప్పట యుక్తము తానాస్తు కుత్ర ఉపయుజ్యంతే = తానములు ఎచ్చట ఉపయోగ పడుచున్నవి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నవి, ద్వయో గ్రామయో జాతిరాగాన్యత్వప్రతిపాదనార్థం ప్రయోగస్తానానాం = రెండు గ్రామములయొక్క, జాతిరాగాన్యత్వ ప్రతిపాదనకొఱకు తానముల ప్రయోగము (చేయవలెను) కూటతానానాం సహస్రాణి పంచమ త్రింశదధికాని నిష్పద్యంతే = 1035 కూటతానములు పుట్టినవబడుచున్నవి, దత్తిలేనాప్యుక్తం = దత్తిలునిచేకూడ చెప్పబడినది

పూర్ణ పంచసహస్రాణి త్రయస్త్రింశచ్చ సంఖ్యయా ।

కథయంతి ప్రతిగ్రామం ఉపయోగేణనైధునా ॥

ప్రతిపదార్థము పూర్ణతానములు ప్రతిగ్రామములనిప్పుడు 5033 అని లెక్కచేత ఉపయోగముచేతనని చెప్పుచున్నారు, గణమాత్రపరేణ తానప్రయోగేణ పూర్వస్థాన ప్రయోగో వాన్యతే = గణమాత్రపరమైన తానప్రయోగముచే పూర్వస్థాన ప్రయోగము కొట్టబడుచున్నది, తథా చాహ దత్తిల = దత్తిలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు

హన్యాదనంతరాయేణ పూర్వా యన్య క్రమోత్క్రమాత్ ।

గుణకారసమాస్తత్ర క్రమాచ్ఛేషా స్యురుత్తమా ॥

ప్రతిపదార్థము యన్య క్రమోత్క్రమాత్ = దేనియొక్క క్రమోత్క్రమమువలన అనంతరాయేణ = నిర్విరామముగ, పూర్వా = ముందు చెప్పబడినది హన్యాత్ = కొట్టబడునో, తత్ర = అందు, క్రమా = క్రమములు, గుణకారసమా = గుణకారతుల్యములు, శేషా ఉత్తమా స్యు = మిగిలినవి ఉత్తమములగును

ఇదానీం గణనోపాయం కథయతి = ఇప్పుడు గణనకు ఉపాయము చెప్పుచున్నాడు, ద్వాభ్యాం పరాభ్యాం పూర్వో హన్యేత = రెండు పరములైన వానిచే పూర్వము కొట్టబడును ద్వో ఏవ భవతి = రెండు మాత్రమే అగుచున్నవి, తౌ చ ద్వౌ త్రిభి హత్వా షట్ భవంతి = ఆరెండును మూడింటిచే కొట్టబడి ఆరు(6) అగుచున్నవి, తే చతుర్హతా చతుర్వింశతిర్భవంతి = అవి నాల్గింటిచే కొట్టబడి (24) ఇరువది నాల్గు అగుచున్నవి, వింశత్యధికం శతం పద్భిర్హతంశతాని సప్తవింశత్యధికాని భవంతి = (120) నూటఇరవై ఆరు (6) చేతను కొట్టబడి 720 అగుచున్నవి తాని సప్తభి హతాని పంచసహస్రాణి చత్వారింశత్ అధికాని భవంతి = అవి ఏడింటిచే (7) కొట్టబడి 5040 ఐదువేల నలభై అగుచున్నవి, తత్ర క్రమకృతాన్ తాన్ సంస్ఫృటయిత్వా హ్యుత్క్రమకృతాని కూటతానానాం సప్త సప్త స్వర ప్రయోగాత్ పంచసహస్రాణి త్రయ త్రింశదధికాని భవంతి = అందు క్రమకృతతానములను సంస్ఫృటనచేసి ఉత్క్రమకృతములు, కూటతానముల సప్తసప్తస్వర ప్రపయోగమువలన 5033 ఐదువేల ముప్పది మూడు అగుచున్నవి

ప్రస్తావోయథా - ప్రస్తావమెట్లనగా తత్ర షడ్జస్వరస్య స ఇత్యేక క్రమం = అందు షడ్జస్వరమునకు స అనునదొక క్రమము, సా ఋషభస్య సరిత్యేక ఏవ క్రమం = అది రిషభమునకు సరిఅనునది ఒకటియే క్రమము సరిసరి ఇతి చ వ్యుత్క్రమే ద్వితీయ రీస గాంధారస్య సరిగేత్యత క్రమః = సరిసరి అను వ్యుత్క్రమమందు రెండవదైన రీస గాంధారమునకు సరిగ అనునది క్రమము, సరిగగరిసేత్వాద యోవ్యుత్క్రమా పంచ = సరిగతరిస లనునవి ఐదు (5) వ్యుత్క్రమములు గరిసరిగస గసరిసగరి ఇతి వ్యుత్క్రమేణ కూటతానానాం పంచమ (?) = గరిస । రిగస । గసరి । సగరి అనువ్యుత్క్రమముచే కూటతానములయొక్క పలనము (?) తదేవం గాంధారస్య షట్ తానా = ఈ విధముగా గాంధారమునకు ఆరు (6) తానములు, ఏవం మధ్యమస్య సరిగమేత్యేకం ర క్రమం = ఇట్లు మధ్యమమునకు సరిగమ అని ఒక ర క్రమము, మగరిసేత్యేవమాదయో వింశతిరుత్క్రమా = మగరిస ఈమొదలైనవి 20 వ్యుత్క్రమములు తథ్యదా = సరిగమ, మగరిస, గమసరి, గసరిమ, సగరిమ సరిమగ, రిసమగ, రిగసమ, రిమసగ, సమగరి, మరిసగ, సమగరి, సరిగమ

ఇతి మధ్యమపూర్వ = అని మధ్యమ పూర్వములైనవి షట్ తానా
 వ్యుత్క్రమకృతా = ఆరును వ్యుత్క్రమకృతములు, ఏవం గాంధారముపభషడ్జానాం
 ప్రత్యేకం షట్ తానా భవంతి = ఇట్లే గాంధారవిషభషడ్జములకు ప్రత్యేకముగా
 (6) ఆరుతానములగుచున్నవి, మిలిత్వా చతుర్వింశతిర్భవంతి = కలిపి 24
 ఇరువది నాలుగు అగుచున్నవి, ఏవం పంచమస్య = ఇట్లే పంచమమునకు
 సరిగమపేత్యేక ఏవక్రమ = సరిగమప అనిఒకటి క్రమము, పమగరిసేత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతానాం శతమేకోనవింశతిర్భవంతి = పమగరిస ఇత్వాది
 వ్యుత్క్రమకృతములు 119 అగుచున్నవి, తద్యథా సరిగమప పమగరిస ।
 పమగరిసానాం ప్రత్యేకం చతుర్వింశతిర్భవంతి = పమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా
 24 అగుచున్నవి, మిలిత్వా వింశత్యధికం శతంభవతి = కలిపి 120 అగును,
 ఏవం ధైవతస్య సరిగమపధేత్యేక క్రమ = ఇట్లే ధైవతమునకు సరిగమపధ
 అనునది ఒకక్రమము, ధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = ధపమగరిస అని
 వ్యుత్క్రమము, ధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం వింశత్యధికం భవతి =
 ధపమగరిసలకు ఒక్కొక్కదానికి 20 అధికము అగును, మిలిత్వా సప్తశతాని
 వింశత్యధికాని భవంతి = కలిపి 720 అగుచున్నవి, ఏవం నిషాదస్యాప సరిగమ
 పధని త్యేక క్రమ = ఇట్లే నిషాదమునకును సరిగమపధని అనునది ఒక
 క్రమము నిధపమగరిసేతి వ్యుత్క్రమ = నిధపమగరిస అనునది వ్యుత్క్రమము,
 నిధపమగరిసానాం ప్రత్యేకం సప్తశతాని వింశత్యధికాని భవంతి =
 నిధపమగరిసలకు ప్రత్యేకముగా 720 అగుచున్నవి, మిలిత్వా పంచసహస్రాణి
 చత్వారింశత్ చ భవంతి = కలిపి 5040 అగుచున్నవి, తదేవం ఏతేషాం స్వరాన్
 తానవిధానం షట్ షష్టితంత్ర్యాం శతతంత్ర్యాంచ ఉపలభ్యతే = అదిట్లు
 స్వరములను తానవిధానములు 66తంత్రులు కలదానియందు
 శతతంత్రయందును పొందబడుచున్నది, తయో స్వభావా మధ్యమాదీనాం
 కూటతానభేదప్రదర్శనమిహ న కృతం అతిప్రసంగనివృత్త్యర్థమ్ ఏతేనైవ
 క్రమేణ బుద్ధిమద్భి స్వయమేవ లక్షణీయమితి = వాటి స్వభావములు
 మధ్యమాదుల కూటతానభేదప్రదర్శనమిక్కడ అధికప్రసంగనివృత్తికొరకు
 చేయబడలేదు, ఈవిధమైన పద్ధతిచేతనే బుద్ధిమంతులైన పండితులచే
 స్వయముగానే లక్షణములుచేయవలయునని గుర్తించవలెను, తదేషాం

తానానాం ప్రయోజనం ప్రాప్త్యర్థముక్తం స్థానాని త్రీణ్యుక్తాని కారువింధోభ్యస్తాని
తాని షట్షష్టిం విద్యామంద్రాది సిద్ధయే = ఆతానముల ప్రయోజన ప్రాప్తికొరకు
చెప్పబడినది, కారువింధోభ్యములైన త్రిస్తానములు చెప్పబడినవి, విద్యామంద్రాది
సిద్ధికొరకు షట్షష్టిని చెప్పబడెను, తస్మాత్ యత్కించిత్ గీయతే
తన్మధ్యమధ్వనివిశేషై కంఠధ్వనిభి. మంద్రతార వ్యవస్థాసిద్ధ్యర్థమేవ =
అందువలన యే కొంచెము పాడబడునో దాని మధ్యవిశేషములగు కంఠధ్వనులచే
మంద్రతారవ్యవస్థా సిద్ధికొఱకే (తానములు చెప్పబడినవి)

చతుర్విధా మయాప్రోక్తా మూర్చనా సప్తస్వరాత్మికా ।

ఇదానీం తు ప్రవక్ష్యామి ద్వాదశస్వర మూర్చనామ్ ॥ 118

సప్తస్వరాత్మికా చతుర్విధా మూర్చనా మయా ప్రోక్తా =
సప్తస్వరాత్మికములైన నాల్గువిధములైన మూర్చనలు నాచే చెప్పబడినవి,
ఇదానీం = ఇప్పుడు, ద్వాదశ స్వరమూర్చనాం ప్రవక్ష్యామి = ద్వాదశ
స్వరమూర్చనను చెప్పుదును

తత్ర మూర్చనానిర్దేశ స్థానత్రితయప్రాప్త్యర్థమితి వచనాత్ మంద్రతారసి
ద్ధ్యర్థమితి వచనాచ్చ ద్వాదశస్వరసంపన్నా మూర్చనా ద్రష్టవ్యా ప్రయోగకాలే =
అందు మూర్చనానిర్దేశము స్థానత్రయప్రాప్తికొరకనెడి వచనమువలన,
మంద్రతారసిద్ధికొఱకనెడి వచనమువలనను, ద్వాదశ స్వరయుతమూర్చనలు
ప్రయోగకాలమందు చూడదగినవి,

తదాచాహ కోహల - కోహలుడట్లు చెప్పుచున్నాడు -

“యోజనీయో బుధైర్నిత్యం క్రమో లక్ష్మ్యనుసారత ।

సంస్థాప్య మూర్చనా జాతిరాగభాషాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిరాగభాషాదిసిద్ధయే = జాతిరాగభాషాదుల సిద్ధికొరకు,
బుధై = పండితులచే, లక్ష్మ్యనుసారత = లక్ష్యముననుసరించి, నిత్యం =
సదా క్రమ సంస్థాప్య = క్రమమునుంచి, మూర్చనా యోజనీయా = మూర్చన
చేయదగినది

తాత్పర్యము జాతిరాగభాషాదులసిద్ధి కొఱకు పండితులచే లక్ష్యముననుసరించి

సదా క్రమమునుంచి మూర్ఛనచేయబడినది

నందికేశ్వరేణామృతం

నందికేశ్వరుని చేతరూడ చెప్పబడినది

“ద్వాదశస్వర సంపన్నా జ్ఞాతవ్యా మూర్ఛనా మతై ।

జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం తారమంద్రాది సిద్ధయే ॥”

ప్రతిపదార్థము జాతిభాషాది సిద్ధ్యర్థం = చాల చాలాది సిద్ధియగుట
తారమంద్రాది సిద్ధయే = తారమంద్రాది సిద్ధియగుట ద్వారా మూర్ఛనా
జ్ఞాతవ్యా = ద్వాదశ స్వరయుతమూర్ఛనలు తెలియబడినవి

యద్వాప్యవార్త్య సప్తమూర్ఛనా ప్రతిపాదితా స్థూలతల ప్రాప్త్యర్థం
ద్వాదశస్వరైరేవమూర్ఛనా ప్రయముక్తా ఇతి = లేక అచాలమచే
సప్తస్వరమూర్ఛనలు ప్రతిపాదింపబడినవి స్థూలతలప్రాప్తియగుట
ద్వాదశస్వరములచేతనే మూర్ఛనలు ప్రయోగింపబడినవి అని అనగా
చోక్షపాడనేరితా

ఇతి ప్రయోగోన స్వాత్ = దేనిచో రిగమపాడనేరికమునై ప్రయోగము
జరుగదు ఏవంచ సతి సరాగ సిద్ధ్యాంత (?) స్వాత్ = ఇట్లుండగా రాగ ప్రతి
నగును(?) పక్షజాతా రిగమధని ప్రయోగి తారమంద్రకో స స్వాత్ = ఇట్లు
యందు రిగమధనిప్రయోగము తారమంద్రము కాదు అన్యేషామసరాగాణాం
నాశంకర ప్రయోగ స్వాత్ = ఇతర రాగములకుకూడ నా కరిప్రయోగముగను
తేన సరిగమధని అన్య మూర్ఛనా ధనిగమపాద్యాప్తయ మూర్ఛనా ప్రస్థానా =
అందుచే సరిగమధని ఇతర మూర్ఛన ధనిగమపాదులు ప్రీమూర్ఛనలు
చూడదగినవి తద్యథా = అదినిట్లనగా

ధనిసరిగమపధని సరిగ । ఉత్తరమంద్రా ।

నిసరిగమపధని సరిగమ । రజనీ ।

సరిగమపధని సరిగమప । ఉత్తరయత్ ।

రిగమపధని సరిగమపధ । పుద్గలద్వై ।

గమపధని సరిగమపధని । మత్పరిక్షితా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । అశ్వక్రాంతా ।

పథని సరిగమపథనిసరి ।

అభీరుద్గతా ఇతి షడ్జగ్రామే = షడ్జగ్రామమునందు, మధ్యమగ్రామేఽపి ఏవమేవ పథనిసరిగాద్యా మూర్చనా నిసరిగ మపథనిర్యుగాద్యా రాగకాలే ద్వాదశస్వరమూర్చనా అవగంతవ్యా = మధ్యమగ్రామమందును ఇట్లే పథనిసరిగ మొదిలగు మూర్చనలు నిసరిగమపథని మొదలగునవి (?) రాగకాలమందు ద్వాదశ స్వరమూర్చనలు తెలియదగినవి, తాళ షడ్జగ్రామే మూర్చనాను అంతర్గతా జ్ఞేయా = అవి షడ్జగ్రామమందలి మూర్చనలయందు అంతర్గతములుగా తెలియదగినవి, తద్యధా-

నిసరిగమపథనిసరిగమ । సోమరీ ।

సరిగమపథని సరిగమప । హరిణాశ్వా ।

రిగమపథని సరిగమపథ । కాలే వసతా ।

గమపథని సరిగమపథని తుసమధ్యా ।

మపథని సరిగమపథనిసా । సూర్గీ ।

పథనిసరిగమ పథనిసరి । పారవీ ।

ధని సరిగమ పథనిసరిగ । హృష్యకా ।

అత పరం ప్రదర్శ్యంతే వర్ణాశ్చత్వార ఏవ హి ।

స్థాయిసంచారిణౌ చైవ తథారోహ్యవరోహిణౌ ॥

119

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటు తరువాత, స్థాయిసంచారిణౌ ఆరోహ్యవరోహిణౌ ఇతి = స్థాయి, సంచారి, ఆరోహి, అవరోహిలను, చత్వార వర్ణా ప్రదర్శ్యంతే = నాలుగువర్ణములు చూపబడుచున్నవి

నను వర్ణశబ్దేన కీముచ్యతే = వర్ణశబ్దముచే నేమి చెప్పబడుచున్నది?, వర్ణశబ్దేన గానమభిధీయతే = వర్ణశబ్దముచే గానముచెప్పబడుచున్నది, యత్ర సమా స్వరా అనుపహిత రూపా తిష్ఠంతి తేభ్య యద్గీతం వర్ణాభివ్యక్తికృల్ యత్రవదే నవర్ణ స్థాయిత్వచ్యతే = ఎక్కడ నమస్వరములు అనుపహితరూపములగునో వాటినుండి ఏ గీతము వర్ణమున భివ్యక్తికరించునో ఏ పదమునందో ఆవర్ణముస్థాయి యని చెప్పబడును, యథాషడ్జా సారీసా

సారీసా = షడ్జము సారీసా సారీసా అని మధ్యమాయాం తు మామామామా
 ఇతి = మధ్యమమందు మామామామా అని, యత్రగీతే సంచరంతి స్వరా
 పరస్పరమంతసహితా ఏకైకశో వా స సంచారీవర్ణ ఉచ్యతే = యేగీతమందు
 స్వరములు అంతసహితములుగాగాని, ఒక్కటొక్కటిగాని సంచరించుచున్నవో
 అది సంచారివర్ణమనబడును, యథా మాలవకైశికే సాసా సని పనిపనిపని సాధరీ
 పాపనినినీత్యేవమాదిప్రకారేషు పరస్పరసంచారాత్ ఆరోహంతీత్వాది (?)
 యత్ర గేయా స్వరా ఆరోహంతి ఏకైకశ సాంతరా వా స వర్ణ
 ఆరోహీత్యుచ్యతే = ఎట్లనగా - మాలవకైశికీయందు సాసాసని పని పని పని
 సాధరీ పాపని నీనీ అని ఈ మొదలగు విధములందు పరస్పర సంచారమువలన
 ఆరోహణముచేయుచున్నవనునవి, (?) ఎక్కడ గానముచేయడగు స్వరములు
 ఒక్కొక్కటిగాని సాంతరములుగా గాని ఆరోహణమగుచున్నవో ఆవర్ణము
 ఆరోహీయనబడుచున్నది, యథా = ఎట్లనగా, మాలవపంచమే =
 మాలవపంచమమందు పాపసధరీ సమగరి పమపమ పథమామా పసారిసా
 సమమాపారిగా సాధని పారిమ్మధనీ నీనీ పారిమ్మధనీ పాధని రిరిపా ఇతి =
 అని, పరస్పర ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణాత్ ఆరోహీ = అన్యోన్యము
 ఏకాంతర ద్వ్యంతర స్వరారోహణము వలన ఆరోహీయగుచున్నది

అవరోహంతి స్వరా యత్రైకేనైవ క్రమేణ తు ।

స చావరోహీ శబ్దే తు సమనంతర+ స్వర ॥

120

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకేనైవ క్రమేణ = ఒకే క్రమముచేతనే
 స్వరా = స్వరములు, అవరోహంతి = అవరోహితములగుచున్నవో స
 సమనంతర స్వర = ఆతరువాతి స్వరము అవరోహీ శబ్దే స్వాత్ = అవరోహి
 శబ్దమగును ఉదా -

పామామధ్యమమ గాగగగమమ రిరిరి ప్రమా మమప్రపా పప్రప్రపా మమ్మినిని
 ధధ్య పపప వ్రుగగారిరినివాద్దుపాపా ఇతి అని, పరస్పర ఏకాంతర, ద్వ్యంతర
 స్వరావరోహాత్ అవరోహీతి = అన్యోన్యము ఏకాంతర ద్వ్యంతర
 స్వరఅవరోహము, వలన అవరోహీయని అత ఏవ ఉక్తం = అందుకనే
 చెప్పబడినది

శరీరస్వర సంభూతాస్త్రీ స్థానగణశోభితా ।

అసీ వర్ణాస్తు విజ్ఞేయా అలంకారాదిసిద్ధయే ॥

ప్రతిపదార్థము శరీరస్వరసంభూతా = శరీరస్వరములనుండి పుట్టినటువంటిన్ని
త్రిస్తానగణశోభితా = స్థానత్రయగణములచే ప్రకాశితములును అయిన
అసీ వర్ణా = ఈవర్ణములు, అలంకారాదిసిద్ధయే = అలంకారాదుల
సిద్ధికొఱకు, విజ్ఞేయా = తెలియదగినవి, నను కథం వర్ణనిష్పత్తి = వర్ణనిష్పత్తి
ఎట్లు? ఉచ్యతే యదా హి స్వరా వర్ణకర్షం ఆకర్షయంతి గీతవశాత్ స్థాయిత్వేన
సంచారిత్వేన ఆరోహిత్వేన అవరోహిత్వేన తదావర్ణస్య నిష్పత్తి =
చెప్పబడుచున్నది, ఎప్పుడు స్వరములు గీతవశముగా వర్ణకర్షముగను,
స్థాయిత్వముచేతను సంచారిత్వముచేతను ఆరోహిత్వముచేతను,
అవరోహిత్వము చేతను ఆకర్షించునో అప్పుడు వర్ణముయొక్క నిష్పత్తి (పుట్టుక)
జరుగును యథాషడ్జ స్థాయివర్ణీ (?) = ఏవిధముగాననగా, షడ్జము
స్థాయివర్ణముకలది(?) - సాసాసా సంచారీ యథా = సంచారీవర్ణమెట్లనగా
- ధైవతా = ధైవతము (కలది) ధధనిసీపధా । ఆరోహీ నందయంత్యాం =
నందయంతి యందారోహి = గాగాగాగా పాపా ధపమనరిరిరి పనినధనినిధా
। అవరోహీ తత్రైవ సమనంతర స్వరై = అవరోహి ఆనందయంతియందే
తరువాతి స్వరములచేత పాపాపాపాపాపాపా ధనీ మాపా గాగా గాగా
గాగారప్పవం భవతి = అగుచున్నది యదర్థముక్తం = ఎందుకొఱకు
చెప్పబడినదో యథా ఏవమేతే = అట్లే ఇవి ప్రవర్తంతే = ప్రవర్తించుచున్నవి,
ప్రవర్తయంతీత్యర్థ = ప్రవర్తింప జేయునని యర్థము శరీరస్వరై =
శరీరస్వరమందు

వీణావర్ణాస్తు విజ్ఞేయా చత్వారో గీతయోజకా ।

ప్రతిపదార్థము గీతయోజకా = గీతమును నిర్మించు, చత్వార వీణావర్ణా
విజ్ఞేయా = నాలుగు వీణావర్ణములు తెలియవలెను

ఇదానీం సుప్రసిద్ధా స్త్రయస్త్రింశదలంకారాపాదేన (?) తత
ప్రయోగతశ్చ కధ్యంతే = ఇప్పుడు ప్రసిద్ధములైన 33 అలంకారములు ప్రయోగత
చెప్పబడుచున్నవి, తత్ర అలంకారశబ్దేన కిముచ్యతే = అందు అలంకార శబ్దముచే

ఏమిచెప్పబడినది? అలంకారశబ్దేన మండలముచ్యతే = అలంకారశబ్దముచే మండలము చెప్పబడుచున్నది, యథా కటకేయూరాదినా అలంకారేణ నారీ పురుషో వా మండిత శోభామావహేత్ తథా ఏతైరలంకారైః ప్రసన్నా(ద్యా)ది భిరలంకృతా వర్ణాశ్రయా గీతి గాత్రశోత్వాణాం సుఖావహా భవతీతి = కటకేయూరాద్యలంకారముచే ప్రీతిగాని పురుషుడుగాని అలంకరింపబడి శోభను పొందెదద్రో అట్లే -ఈ అలంకారములచే అలంకరింపబడినవై వర్ణాశ్రయములు అయినఅలంకారములు కల గీతి గాయకులకు శ్రోతలకును సుఖమును కలుగజేయుచున్నదని వ్యుత్పత్తిశ్చ యథా = వ్యుత్పత్తి ఎట్లనగా-

ప్రతిపదార్థము డు కృశ్ కరణే ధాతురలంకరణపూర్వ = డుకృశ్ కరణే అనుధాతువు అలంకరణపూర్వమగును, (కారశబ్దమునకు అలం శబ్దము వెనుకనగును) అలంకృతమలంకార = అలంకృతమైనది అలంకారము అనియగును, ఘశ్ అంతోయమలంకారశబ్ద ఇతి -ఈ అలంకారశబ్దము ఘశ్ అంతమందుకలది, (ఘశ్ అనునది ప్రత్యయము) తత్ర అలంకారాణాం నామాని కధ్యంతే = అలంకారముల పేర్లు చెప్పబడుచున్నవి ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత, ప్రసన్నాద్యంత స్రవమధ్యమ సమ బిందు నివృత్త ప్రవృత్త వ్యుత్పత్తిశ్చ తథా = అట్లే, వర్ణా(?) కంపిత కుహరిత రేచిత ప్రేఖోలిత తారమంద్రప్రమంద్ర తార ప్రసన్ననిసన హ్రస్వారప్రసాద, ఉద్వాహిత, ఉపలోలక, క్రమ నిష్కాజిత హ్రోదమాన రంజిత, ఆవర్తక పరివర్తక ఉద్గతిత, ఆక్షిప్తక, సంప్రదాన, హసిత, హంకార సంధిప్రచ్ఛాదన, విధుత, ఉద్గిత గాత్రవర్ణశ్చ ।

1 ఇదానీం ఏతేషాం లక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడీయలంకారములకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది తద్యథా = అది యెట్లనగా -

2 మంద్రాదారభ్య మేసారోహణం తారగతిం యావత్ అసౌ ప్రసన్నాది । మంద్రస్వారముతో నారంభించి తారగమనము వరకు మేసారోహణ మేదికలదో అది ప్రసన్నాది, మంద్రశబ్దేన ప్రసన్నధ్వనిరుచ్యతే = మంద్ర శబ్దముచే ప్రసన్నధ్వనిచెప్పబడుచున్నది, సారీగామాపాదానీసా ఇతి = అని, ప్రసన్నాది = ప్రసన్నాది, (అలంకారము)

3 తారాదారభ్య అవరోహక్రమేణ ప్రసన్నాంతః = తారస్వరమునుండి ప్రారంభించి అవరోహణక్రమముచే ప్రసన్నాంతమగును యథా = సానీధవమగరీసా ఇతి ప్రసన్నాంత = అని ప్రసన్నాంతము

4 యత్రాద్యంతయో ప్రసన్న మధ్యే చ తార స ప్రసన్నాద్యంత = ఎక్కడ ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నము, మధ్యమందు తారముఉండునో అది ప్రసన్నాద్యంతము

సమ ! యత్ర మంద్రో మధ్యే ఆద్యంతయో తార స ప్రసన్నమధ్య = ఎక్కడ మధ్యమందు ఆద్యంతములందు తారము ఉండునో అది ప్రసన్నమధ్యము, యథా - సానీధావమాగరీసా సారీగమపధనీసా ఇతి = అని ప్రసన్నమధ్య = ప్రసన్నమధ్యము

5 స్థానత్రయేఽపి సదృశధ్వని సప్తస్వరోచ్ఛారణ సమ = మూడు స్థానములయందు సమానధ్వనియు సప్తస్వరోచ్ఛారణయు కలది సమము, ఏతత్ ఉక్తంభవతి = ఇది చెప్పబడుచున్నది, యస్య యావత్ శ్రుతయ స్వస్థానత్రయేషు తావత్ శ్రుతికమేవ కార్యా = దేనికి ఎన్ని శ్రుతులో అంతవరకు స్థానత్రయమందు శ్రుతులు చేయదగినవి, యథా = సరిగమపధనీ ద్వయో ద్వయో స్వరయో సంవాదినో ఉచ్ఛారణాత్ సమ = రెండు రెండు సంవాది స్వరములయొక్క ఉచ్ఛారణవలన సమాలంకార మగును తద్యథా = అదిఎట్లనగా - సమ సవ రిధగనీ గ్రామభేదే తు రివజయితి (?) విశేష = గ్రామభేదమందు మాత్రము రివజ ఇతి(?) విశేషము, ఇతి సమ = ఈవిధముగా సమాలంకారము

6 చిరమేకస్మిన్ స్వరే షడ్జాదిరూపే స్థిత్వా తదీయతారం అగ్నివత్ స్పృష్ట్యా కలామేకాం చ స్థిత్వా యత్ర పునరపి సమాసామంద్రయా గమ్యతే స బిందు = చాలాకాలము షడ్జాదిరూపమైన ఒక స్వరమందు తదీయ తారమును అగ్నివలె తాకి ఒక కలవఱకుండి ఎక్కడ మరల సమాలంకారము మంద్రముచే తెలియబడునో అది బిందువు బింద్వలంకారము సాసా ఇతి బిందు = సాసా అనునది బిందువు

7 ఏకకలాంతరం స్పృష్ట్యా బిందోరీవ విపర్యయోచ్ఛారణాప్రవృత్తై వినివృత్తత్యాత్ నివృత్త్యా = ఒక కలాంతరమును తాకి బిందువుయొక్క యే విపర్యయ

ఉచ్చారణము వలన ప్రవృత్తియందు వినివృత్తమగుటవలన నివృత్తాఖ్యమలంకారము
యధా = సాంసాసా నివృత్త = సాంసాసా నివృత్తము (ప్రవృత్త ?)

8 ఆక్రీడితవత్ ఆరోహత్ అవరోహమ్రేణ షట్కలోవేణు = ఆక్రీడితమువలె
ఆరోహమునుండి అవరోహక్రమముగా షట్కలము వేణువు యధా -
సరిగమపధని నిధపమగరిసా వేణుః = వేణువు

9 మంద్రసప్తమమధ్యే పవనీ (?) రోధేన ద్విశ్రుతే కంపనాత్ కంపితస్త్రీకల =
మంద్రసప్తమమధ్యమందు పవననిరోధము(?) చే ద్విశ్రుతికంపనమువలన
త్రికలము కంపితము, కంపితము అలంకారము యధా - సరిగమపధనిస
కంపిత = కంపితము

10 మధ్యమసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికల కుహరిత = మధ్యమసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలముకు హరితమగును, యధా = సరిగమపధనిసా
కుహరిత

11 తారసప్తకే త్రిశ్రుతే కంపనాత్ త్రికలో రేచిత = తారసప్తకమందు
త్రిశ్రుతికంపనమువలన త్రికలము రేచితము సరిగమపధనిస రేచిత =
రేచితము

12 ద్వయో స్వరయోర్భూతానాం చ స్వరాణాం సమకలగమాగమచ్చతుర్దేశ
కల ప్రేంఖోలిత = రెండు స్వరములకు, అనేక స్వరములకును
సమకలగమాగమము వలన చతుర్దేశకలము ప్రేంఖోలితము, యధా - సరిరి
సరిగ గరిగమ మపపమపధసపనిని నిధ నీససని | ప్రేంఖోలిత = ప్రేంఖోలితము

13 అంశాత్ చతుర్థం పంచమం వా స్వరం గత్వా యత్ర మంద్రే పున ఆగమ్యతే
తారమంద్రప్రసన్న = అంశమునుండి నాలుగవ లేదా ఐదవ స్వరముపొంది,
ఎక్కడ మంద్రమందు మరల వచ్చిచేరునో అది తారమంద్రప్రసన్నము, యధా
సరిగమప, సరిగమప, రిరిగమపధని, గమపగ, గమపధనిగ, మపధనిమ,
మపధనిసమ, అధవా = లేక, మంద్ర స్వరాత్ తారం గత్వా =
మంద్రమునుండితారమునకు వెళ్లి, పున సహసా మంద్రవశాద్వా = మరల
తొందరగానే మంద్రవశమునగాని, గమ్యతే = పొందబడునో, స తార
మంద్రప్రసన్న = ఆతారస్వరముమంద్రప్రసన్నము, సరిగమపధని సాసా తార=

తారము మంద్రప్రసన్నా మంద్రాల్ సహసా తార ప్రాప్య మంద్రత్వేన క్రమేణ
 అవరోహో మంద్రతార ప్రసన్న (?) = మంద్రప్రసన్నము మంద్రమునుండి
 తారము పొంది మంద్రత్వము చే క్రమముగా అవరోహించినదైన యెడల
 మంద్రతార ప్రసన్నము, సపమగరిస రిధ పమగరి గని ధపమగ సమనిధప
 అధవా = లేక మంద్రస్వరాద్వా వర్తార స్వరామచ్చార్య క్రమేణ అవరుహ్య చ
 మంద్రేణ వా గమ్యతే మంద్రతారప్రసన్న = మంద్రస్వరమునుండి గాని
 (ఉంటున్నవై) ప్రవర్తించినవై స్వరములను పలికి క్రమముగా అవరోహించి
 మంద్రముచేతగాని గమ్యమానమగునో అది మంద్రతాప్రసన్నము యథా =
 సాసా నిధపమగరిసా మంద్రతార ప్రసన్నా విరూపశ్చ ప్రస్తారస్థాయీత్యారోహణీ
 చ తత్ర స్థాయిన్యేకస్వర స్వస్య (?) క్రమశస్త్రా - మంద్రావరోహణేన
 మంద్రతారారోహణేన స్వరేణ ప్రస్తార = మంద్రతారప్రసన్నములు విరూపముల
 ప్రస్తారస్థాయీయు ఆరోహణీయు, అందుస్థాయియందు ఒకస్వరము
 స్వత్వమునకు క్రమముగా తారమంద్ర అవరోహణముచేతను
 మంద్రతారారోహణముచేతను (అయిన) స్వరముచే ప్రస్తారము సరిగిన ।
 సరిగ । గరిస । సరిగమప । పమగరిస । సరిగమపధ । ధపమగరిస ।
 సరిగమపధని । నిధపమగరిస । సరిగమపధనిస । సనిధపమగరిస । అధవా =
 లేక, వేలషడ్జగ్రామే షడ్జాద్వా = సప్తమూర్చనా మధ్యమగ్రామే మధ్యమాశ్చ
 సప్త = షడ్జగ్రామమందు షడ్జాది సప్తమూర్చనలు, మధ్యమగ్రామమందు
 మధ్యమములు సప్తమూర్చనలు, ఏతాశ్చతుర్దశ మూర్చనా ప్రత్యేకం
 చతుర్థాభవంతి = ఈ 14 మూర్చనలు ప్రత్యేకముగా నాల్గు విధములగుచున్నవి,
 శుద్ధా కరకలికలితా సాంతరా తద్వయోపేతాచ ఇతి = శుద్ధము,
 కరకలికలితము సాంతరము, తద్వయోపేతము, అని ఏకైకస్యా
 మూర్చనాయాశ్చతుర్విధత్వాత్ షడ్జ వంచచత్వారింశ ద్యుతాని
 వంచనహస్రాణి కూటకూటతానామ్ = ఒక్కొక్కమూర్చనకు
 నాల్గువిధములగుటవలన షడ్జము 5045 కూటకూట తానములగును(?)

షట్పంచాశన్మూర్చనాస్తా పూర్ణకూటాస్తు యోజితా ॥ 121

లక్షద్వయం సహస్రాణి దృశీతిర్వై శతే తథా ।

చత్వారింశచ్చ సంఖ్యాతా అథాపూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే ॥ 122

ప్రతిపదార్థము తా షట్ పంచాశత్ మూర్చనా = ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటా యోజితా = పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి, (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2 వందల 82 ను 40ను గణించబడినవి, అథ = తరువాత పూర్ణాన్ ప్రచక్షుహే = పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

తాత్పర్యము ఆ 56 మూర్చనలు పూర్ణకూటములు కూర్చబడినవి (కలపబడినవి) 2లక్షలు సహస్రములు 2వందల 82ను 40నుగణించబడినవి తరువాత పూర్ణములను చెప్పుచున్నాము

ఏకైకాద్యగ్నివిరహాత్ గభజా షడ్జాయ స్వరా ।

ఏకస్వరోఽత్ర నిర్భేదోఽప్యుక్తో నష్టోదిసిద్ధయే (?) ॥ 123

ప్రతిపదార్థము ఏకైకాది = ఒక్కొక్కటిమొదలుకొని అగ్నివిరహాత్ = అగ్నివిరహము (రాహిత్యము) వలన, గభజా = గభజనితములైన, షడ్జాయ స్వరా = షడ్జాదిస్వరములు, అత్ర = ఇందు ఏకస్వర = ఒకస్వరము, నిర్భేద అపి ఉక్త నష్టోది సిద్ధయే = నష్టోదిసిద్ధికొఱకు(?) నిర్భేదముగా కూడ చెప్పబడినది క్రమాత్ అకూటతానత్వే యుక్తా తేషావయోగిన = క్రమముగా అకూటతానత్వముందు యుక్తములు వాటియందు ఉపయోగింపబడునవి యగును

సప్తస్థానాని - ఆధారస్వాధిష్ఠాన అనాహత మణిపూరక విశుద్ధ్యాజ్ఞాబ్రహ్మరంద్రేషు = సప్త స్థానములు ఆధారము, స్వాధిష్ఠానము అనాహతము, మణిపూరకము, విశుద్ధి, ఆజ్ఞాబ్రహ్మరంద్రములందు గమపధనిసా, రి । సరిగరిగామగ । మమపమధపపధని । ధనిధనిస । ప్రస్తార = ప్రస్తారము

14 ప్రస్వస్తార, పవిపరిత (?) ప్రసాద = ప్రకృష్టమైన స్వస్తారము అంతట (?) కలది ప్రసాదము యథా - సని, నిస, సనిధ, ధనిసా, సనిప, పధనిసా, సనిధపమ, మపధనిసా, సనిధపమగ, గమపధనిసా, సనిధపమగరి । రిగమపధనిసా । సనిధపమగరిసా । సరిగమపధనిసా । అథవా = లేక, సనినిసానిధాధనిపధా । ధపా, పమా । మపా, గాగరిరిస, ప్రసాద = ప్రసాదాలంకారము

15 ద్వౌ ద్వౌ స్వరౌ వికలౌ సంహారంతావరోహక్రమేణ అవరోహాల్ ఉద్వాహిత = రెండు రెండు స్వరములు వికలములు సంహారంతములు అయి ఆరోహక్రమముగా అవరోహణముచేయుటవలన ఉద్వాహితాలంకారము సరి . రిసరి . గ . గమప . పధ . ధని . నీస . సనిధా ధపపమామగాగరి . రీసా (?) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితాలంకారము

16 అయమేవ ద్విరభ్యస్తై ఉపలోలక = ఈ ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు పర్యాయములు అభ్యస్తములైనచో ఉపలోలకమగును. సరి సరి . రిగరిగ . గమగమ . మప మప . పధపధ . ధనిధని . నిసనిస . సనిసని . నిధనిధ . ధపధప . పమపమ . మగమగ . గరిగరి . రిసరిస . ఉపలోలక = ఉపలోలకారంకారము, ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరేషు ఆరుహ్య పునరవరోహణక్రమేణ స్థాయినం స్వరం గత్వా పరివారక్రమేణైవ ఏకైకాభివృద్ధా యత్ర న్వరా ఉచ్చార్యంతే స క్రమ = ఏకాదిక్రమేణ అంతరస్వరములయందారోహించి మరల అవరోహణక్రమముగా స్థాయిస్వరమును పొంది పరివారక్రమముగా ఒక్కొక్కటి అభివృద్ధినొందు (టచే)చు ఎక్కడ స్వరములుచ్చరింపబడుచున్నవో అది క్రమము, అయమేకరూపత్వాత్ ప్రస్తారే భిద్యతే = ఏకరూపతవలన ఇది ప్రస్తారముందు భిన్నమగును సరిరిస . సరిగా . గరిస . సరిగమా . మగరిసా . సరిగమపా . పమగరిసా . సరిగమపధా . ధపమగరిసా . సరిగమపధనీ . నిధపమగరిస . సరిగమపధనిస . సనిధపమగరిస . క్రమ = క్రమము, అధవాంతర స్వరమారుహ్యకాకోలీం గత్వా తేనైవ క్రమేణ అవరుహ్య స్థాయిన్యా గమ్యతే స క్రమ = లేక అంతరస్వరమునారోహించి కాకోలీని పొంది ఆక్రమముచేతనే అవరోహించి స్థాయిని చేరినయెడల అది క్రమమగును సగని నిగసక్రమ .

17 ఆద్యం తృతీయం తతో ద్వితీయం తతశ్చ చతుర్థం అనేనైవ క్రమేణ అన్యాస- ప్యారోహ్య మంద్రాన్నిష్కాజిత . మొదటిదానిని, తృతీయమును, రెండవదానిని నాల్గవ దానిని ఈక్రమముగా మిగిలినవాటిని ఆరోహించి మంద్రమువలన నిష్కాజితమగును కోహలమతే చ ఏకాంతరస్వరారోహాన్నిష్కాజిత = కోహలమతమందు ఒకటి తప్పించి మరియొక స్వరమునారోహించిన నిష్కాజితము, సగారిగమపా . మధాపనీ . ధసా .

18 తారాత్ ఏకాంతర స్వరారోహాత్ త్రిరావృత్తా కలాత్రయకరణాత్ సర్వేషాం కలాత్రయకరణాత్ హ్రోదమాన = తారమునుండి ఏకాంతరముగా త్రిరావృత్తిచేతను కలాత్రయముచేయుటవలన, అన్నిటికి కలాత్రయముచేయుట వలనను హ్రోదమానము సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా । ధామాధామా । పాగాపాగాపాగా । మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా । హ్రోదమాన । (సాధాసాధాసాధా । నీపానీపానీపా ధామాధామాధామా । పాగాపాగాపాగా మారీమారీమారీ । గాసాగాసాగాసా హ్రోదమాన (?)

19 సమనంతరస్వరమారుహ్య = తరువాతిస్వరమునారోహించి, ద్వైకలే స్థిత్యా = ద్వైకలమందుండి, పున స్వరాంతరే = మరల స్వరాంతరమందు అర్కకలామారోహతి = అర్కకలను ఆరోహించుచున్నది పునశ్చ అనంతరమేవ = మరల తరువాతనే ఆద్యకలాం అవరోహతి = మొదటి కలనే అవరోహించును, స రంజిత = అది రంజితాలంకారము, సరి రిగ । రిగమగ । గమపమ । మపధప । ధపనిధ । పనిధనీ ।

20 ఆరోహవరోహాభ్యాం ఆదౌ స్వరం ఉచ్చార్య ప్రాక్స్వరోచ్చారణాంతే క్రమశోఽష్టకల ఆవర్తక = ఆరోహవరోహాణములచే మొదట స్వరమునుచ్చరించి ముందు స్వరమును పలికినచివరయందు క్రమముగా అష్టకలగలది యేదికలదో అది ఆవర్తకము । సరిగమ । పధనిస । పనిధప । మగరిస । ఆవర్తక । అధవా = లేక, సగ । గపపని । సధా సధా । నీపాపగా । గసా ఆవర్తక ।

21 పున ఏకస్వరం చతుర్థం లంఘయిత్వా పంచమం స్వరం ప్రాప్య పునరప్యంతరాన్ త్రిస్వరానవరోహన్ చతుర్థం లంఘయన్ ఆద్యం స్వరం షడ్జం గచ్ఛేత్ = ఏకస్వరము(ను) చతుర్థమును దాటి పంచమస్వరమును పొంది మరలకూడ మధ్యనున్న మూడు స్వరములనవరోహించుచు చతుర్థమును దాటుచు మొదటి స్వరమైన షడ్జమును చేరవలెను, ఆరోహవరోహాభ్యాం కలాష్టకేన తయా ఏవం తారాదారభ్య సర్వస్వరాణాం ఆరోహనవరోహం (?) షోడశకల సరివర్తక = ఆరోహవరోహాణములచే కలాష్టకమైన దానిచే ఇట్లు తారమునుండి మొదలుపెట్టి అన్ని స్వరములయొక్క ఆరోహవరోహాణము

షోడశ (16) కలయుతము పరివర్తకము। స చ లోకే ఓహాడితుచ్యతే = అదిలోకమున ఓహాడియని చెప్పబడుచున్నది సరిగపా। పమగసా। రిగమధ। ధపమరి। గమపని। నిధపగా। మపసధా। సనిధమా। మపధసా। నిధపగా। గమనిధ। పమరిరి। గమధా। మపగసా। సరిగపా। ఇతి పరివర్తక = ఇది పరివర్తకాలంకారము

22 స్వరద్వయే హి కకలయ ఆరోహక్రమేణ తృతీయస్వరం పరిహరన్ ఆరోహక్రమేణైవ ఉపరితనస్వరద్వయమూక్రమాననేనైవక్రమేణ అవరోహ (?) శేషానపి స్వరాననేనైవ క్రమేణ ఆరోహన్ అవరోహన్ అష్టాదశకల ఉద్ధటిత = స్వరద్వయమందు కకలయు ఆరోహక్రమముచే మూడవస్వరమును విడుచుచు ఆరోహక్రమముచేతనే పైనున్న స్వరద్వయము నాక్రమించుచు ఈక్రమముచేతనే అవరోహము (?) మిగిలిన స్వరములనుకూడ ఈక్రమముచేతనే ఆరోహించుచు అవరోహించుచు అష్టాదశకలయుతమేదికలదో అది ఉద్ధటితాలంకారము, సరిమపా। పమరిసా। రిగపధా। ధపగరి। గమధనీ। నిధమగా। మపనిసా। సనిపమా। మపనిసా। నిధమగా। గమధనీ। ధపగరి। రిగపధా। పమరిసా। సరిమపా। మగరిసా। ఉద్ధటిత = ఉద్ధటితము

23 త్రిభి స్వరై ఆరోహక్రమేణ వా ఏకకలాదారభ్య యావత్ పట్కులమిత్యేవం కలామానాత్ ఆక్షిప్తక = మూడు స్వరములచే ఆరోహక్రమముచేతగాని, ఏకకలను మొదలుకొని పట్కులపర్యంతము ఈవిధముగా కలాప్రమాణమువలన ఆక్షిప్తకమగును, సరిగా। ను। రిగమా। ను। మప। ను। పధనీ। ను। సనీపా। ను। ధపమా। ను। మగరి। ను। గరిసా। ను। ఇత్యాక్షిప్తక = అనునది యాక్షిప్తకము

24 ప్రథమాత్ స్వరానంతరం పరిత్యజ్య స్వరద్వయే చ గత్వా తేనైవ క్రమేణ ఆరోహణాత్ ఏకకలాత్ అవరోహణేఽపి చైకకల ఇతి ద్వికలసంప్రదానశ్చ ద్వావింశతికల (సంప్రదాన) = ప్రథమ స్వరముకంటె తరువాత స్వరమును నిడిచి స్వరద్వయమందు వెళ్లి ఆక్రమముచేతనే ఆరోహణమువలన ఏకకలనుండి ఆరోహణమందుకూడ ఏకకలయని ద్వికలసంప్రదానముకూడ, ఇట్లు ద్వావింశతికల (20) కలది సంప్రదానము-సగమము। మరిస। రిమప। పగరిగ। పగధ। ధమగ। మధనీనిపమ। పనిసా। ధధపా। ధనిసా। పనిసానిపమపా।

మధనీసమగా । గపధా । పగరీ । రిపమా । మరిసా । సగమా । గరిసా । సంప్రదాన ।
అధవా - సగమా । మగసా । రిమపా । పమరీగపధా । ధపగా । మధనీ । నిధమా ।
పనిసా । సనిపా ।

25 సంప్రదాన్యైవ ద్వికలయోగేన హసనాద్ధసిత = సంప్రదానమునకే
ద్వికలయోగముచే హసనము (వికాసము) వలన హసితము సగమా । మరిసా ।
రిమపా । పగరిగపధాధమగా । మధని । నిపమ । పనిసా । సధప । సనిధా । నిపమ ।
మధని । సధప । పనిసనిపమ । మధని । ధమగా । గమపధా । పగరి । రిమపా ।
మరిసా । సగమా । గరిసా । హసిత ।

26 హసితవత్ స్వరత్రయారోహణేన చతుష్టయారోహణేన వాక్షభయధా-
ప్యేకకలో హుంకార = హసితమువలె స్వరత్రయారోహణచేతగాని
స్వరచతుష్టయ ఆరోహణముచేతగాని రెండు విధములలో ఏకకలగలది
హుంకారము, సరిగ । గరిసా । రిగమా । మగరీ । గమపా । పమగా । మపధా ।
ధపమా । పధనీ । నిధపా । ధనిసా । సనిధా । పధనీ । నిధపా । పధనీ । ధపమా
। నిపధా । పమగా । మగరీ । రిగమా । గరిసా । సరిగా । అధవా = లేక సరీగమ
। మగరిస । గమప । పమగరి । గమపధ । ధపమగ । మపధని । నిధపమ ।
పధనిస । సనిధప । నిధపమ । మపధని । నిధపమాగా । గమపధా । పమగరి ।
రిగమపా । మగరిసా । సరిగమ । అష్టాదశకలో హుంకార =
అష్టాదశకలయుత్పన్న హుంకారము

27 తారాత్ సప్తమంస్వరం గత్వా పున తత్రైవమాగత్వావరోహక్రమేణ
స్వరద్వయోచ్చారణేన కలాచతుష్టయకారణనాత్ (?) సంధిప్రచ్ఛాదన =
తారమునుండి సప్తమస్వరము పొంది మరల ఆక్కడే ఇట్లే వచ్చి
అవరోహక్రమముగా స్వరద్వయము పలుకుటచే కలాచతుష్టయకారణమువలన
సంధిప్రచ్ఛాదనాలంకారము, - సనిసనిసని (సని) । నిధనిధనిధ (నిధ) ।
ధపధపధపధప । పమపమపమపమ । మగమగమగమగ । గరిగరిగరిగరి ।
రిసరిసరిసరిస । సరిసరిసరిసరి । రిగరిగరిగరిగ । గమగమ గమ గమ ।
మపమపమపమప । ధపధపధపధప । ధనిధనిధనిధని । నిసనిసనిసనిస ।
సంధిప్రచ్ఛాదన ।

28 అంశస్వరం చతురుచ్చార్య తదనంతర స్వరద్వయస్య ద్రుతోచ్చారణాత్
అనేనైవ క్రమేణ ఆరోహత్ ఏకకల విధుత = అంశస్వరము నాల్గుపర్యాయములు
పలికి తరువాతి స్వరద్వయముయొక్క ద్రుతోచ్చారణమువలన ఈవిధముగనే
ఆరోహణము వలన ఏకకల (యుత) మైన విధుతమగును - సాసాసాసా ।
రీరీరీరీ । గమ । గాగాగా । మప । మామామామా । పధ । పాపాపాపా । ధని ।
ధాధాధాధా । రిస । విధుత ।

29 తారాదేశికాంతరస్వరావరోహత్ క్రమేణోద్గీత = క్రమముగా తారమునుండి
ఏకాంతరస్వర ఆవరోహణమువలన ఉద్గీతమలంకారము - సధ । నిపధ ।
మపగ । మరిగ । స । ఉద్గీత = ఉద్గీతము

30 ఓంకారవత్ సమంతరం సంయుక్తద్విస్వరాక్షరమారోహత (?) =
ఓంకారమువలె సమంతరముగా సంయుక్త ద్విస్వరాక్షరము
ఆరోహణముజరుగును, తత ద్వేద్వే స్వకంపనయుక్తౌ కలాంతరయోగాదేవ
ప్రసన్నామంద్రౌ కార్యౌ = తరువాత రెండు రెండు స్వకంపనయుతములైన
ప్రసన్నములు మంద్రములు అయిన స్వరములను కలాంతర
యోగమువలనచేయదగినవి, ఇత్యేకకలస్వరయోగాత్ గాత్రవర్ణ = ఈ
విధముగా ఏకకల స్వరయోగమువలన గాత్రవర్ణాలంకారము అగును ధానీసా,
నీధా, పాధానీ ధప । మాపాధా । మగ । గమాపా । గరి । సారీగా । రిపా । ఇతి
గాత్రవర్ణ = అని గాత్రవర్ణము, నందయత్యలంకార = నందయత్యలంకారము

యస్మిన్ వర్ణే స్థితా యే చ అలంకారా మనోహరా ॥ 124

తానీదానీం ప్రవక్ష్యామి భరతోక్త విధానత ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ప్రసన్నాద్యంత ఏవ చ ॥ 125

తథా ప్రసన్నమధ్యస్తు సమోరేచిత ఏవచ ।

ప్రసాద+ప్రసాదశ్చ స్థాయి వర్ణా సమాశ్రయా ॥ 126

జ్ఞేయాద్యేతదలంకారాదమీ లక్షణ లక్షితా ।

అథ సంవారిణౌ భూతకృత్యమానా నిబోధత ॥ 127

ప్రతిసదార్థము యస్మిన్ = దేనియందు, యే వర్ణా = ఏవర్ణములు మనోహరా

అలంకారా = అందములైన అలంకారములు, స్థితో = ఉన్నవో తాని = వాటిని ఇదానీం = ఇప్పుడు, భరతోక్తవిధానత = భరతుడు చెప్పిన విధానముననుసరించి, ప్రవక్ష్యామి = చెప్పుచున్నాను, ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము, అనునవి స్థాయివర్ణము నాశ్రయించిన అలంకారములు, ఏతదలంకారా లక్షణ లక్షితా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి, అధ = తరువాత, నిబోధత = జ్ఞానముకొఱకు, భూతకృత్యమానా = పూర్వము చెప్పబడినవి, సంచారిణౌ = సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

తాత్పర్యము దేనియందు ఏవర్ణములు అందములైన అలంకారములు ఉన్నవో వాటిని ఇప్పుడు భరతుడు చెప్పినవిధానముననుసరించి చెప్పుచున్నాను ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ప్రసన్నాద్యంతము, ప్రసన్నమధ్యము, సమము, రేచితము, ప్రసాదము అనునవి స్థాయివర్ణమునాశ్రయించిన అలంకారములు ఈఅలంకారములు లక్షణలక్షితములని తెలియదగినవి తరువాత జ్ఞానముకొఱకు పూర్వము చెప్పబడినవి సంచారులుగా (చెప్పబడుచున్నవి)

మంద్రతారప్రసన్నశ్చ బిందు ప్రేంఖోలితస్తథా ।

రుహరశ్చైవ వేణుశ్చ రంజితశ్చ సలాలక ॥ 128

ఆనర్తక పరావర్త ఇతి సంచారిసంభవా ।

అలంకారాస్తు విజ్ఞేయా ఏకాదశమనోహరా ॥ 129

నిఘ్నాజితశ్చకోరో హసితో న బిందురేవ చ ।(?)

ప్రేంఖోలితస్తథోక్షిప్తో విధుతోద్వాహితౌ తథా ॥ 130

ప్రాప్రా దమాన సంప్రదాన సంధిప్రచ్ఛాదనస్తథా ।

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత ఆరోహిణీ త్రయోదశ ॥ 131

ప్రతిపదార్థము మంద్రతారప్రసన్నము, బిందు (పు), ప్రేంఖోలితము, రుహరము, వేణు (పు), రంజితము, ఉలాలకము, ఆనర్తకము, పరావర్తమని, సంచారిసంభవా = సంచారివర్ణజనితములుగా, ఏకాదశమనోహరా అలంకారా విజ్ఞేయా = ఈ11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి,

నిష్కాజితము, చకోరము, హసితము, బిందు (వు), ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము ఉద్వాహితము ప్రోదమానము, సంప్రదానము, సంధిప్రచ్ఛాదనము ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ, త్రయోదశ = అవరోహిణీ అలంకారములు 13

తాత్పర్యము మంద్రతారాప్రసన్నము బిందు(వు) ప్రేంఖోలితము, రుహంము, వేణు (వు), రంజితము ఉవలాలకము, ఆవర్తకము, వరావర్తమని సంహరివర్ణజనితములుగా ఈ 11ను అందములైన అలంకారములుగా తెలియదగినవి నిష్కాజితము చకోరము, హసితము, బిందు (వు) ప్రేంఖోలితము, ఉత్క్షిప్తము, నిధుతము, ఉద్వాహితము, ప్రోదమానము, సంప్రదానము సంధిప్రచ్ఛాదనము, ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, ఆరోహిణీ అవరోహిణీ అలంకారములు 13

విధృతో గాత్రవర్ణశ్చ ఉద్గీతోద్వాహితో వేణు ।

పంచైతే చాప్యలంకారా విజ్ఞేయాశ్చావరోహిణీ ॥ 132

ప్రతిపదార్థము విధృతము, గాత్రవర్ణము ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు (వు), ఏతే పంచలంకారా = ఈ 5 అలంకారములు, అవరోహిణీ విజ్ఞేయా = అవరోహిణీ వర్ణ అలంకారములుగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము విధృతము, గాత్రవర్ణము, ఉద్గీతము, ఉద్వాహితము, వేణు(వు) ఈ 5 అలంకారములు అవరోహిణీ వర్ణఅలంకారములుగా తెలియదగినది

ప్రసన్నాది ప్రసన్నాంత తోబిందు (?) కంపితరోచితౌ ।

ప్రేంఖోలితస్థాంశుండ్రో మంద్రతారసమస్తథా ॥ 133

సన్నివృత్త ప్రవృత్తశ్చ ఉపలోకవేణుకౌ ।

ద్వాదశైశ్చ స్యలంకారా స్వరపర్ణాశ్చ సమస్తా ॥ 134

ప్రతిపదార్థము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము తోబిందు(వు), కంపితరోచితము, ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము మంద్రతారసమస్తము, సన్నివృత్తము, ప్రవృత్తము, ఉపలోకము, వేణుకము ఏతే ద్వాదశ అలంకారా = ఈ 12 అలంకారములు,

సర్వవర్ణా శ్రయా స్మృతా = అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా
తెలియబడుచున్నవి

తాత్పర్యము ప్రసన్నాది, ప్రసన్నాంతము, తోబిందు(వు), కంపితము, రేచితము,
ప్రేంఖోలితము, తారమంద్రము, మంద్రతాసమము, సన్నివృత్తము,
ప్రపుత్తము, ఉపలోలకము, వేణుకము, ఈ 12 అలంకారములు
అన్నివర్ణములనాశ్రయించినవిగా తెలియబడుచున్నవి

మంద్రోమధ్యశ్చ తారశ్చ అవలోకితమేవ చ ।

అపామాఖ్యస్తయోభిశ్చ సర్వవర్ణనతా (?) స్మృతా ॥ 135

ప్రతిపదార్థము మంద్రము, మధ్యము, తారము, అవలోకితము
అపామాఖ్యమును సర్వవర్ణనతా స్మృతా = సర్వవర్ణనతములైనవిగా
చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము మంద్రము, మధ్యము తారము, అవలోకితము, అపామాఖ్యమును
సర్వవర్ణనతములైనవిగా చెప్పబడినవి

సప్తరూపగతజ్ఞేయాదలంకారా బుద్ధైరిమే ।

నైతేషాం తు ధ్రువాస్యిష్టా అతివర్ణా ప్రకర్షణా ॥ 136

ప్రతిపదార్థము ఇమేఅలంకారా సప్తరూపగతా జ్ఞేయా = ఈఅలంకారములు
సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి, ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు, ఏతేషాం
అతివర్ణా ప్రకర్షణా నేష్టా = వీటికి అతివర్ణ, ప్రకర్షణ అసమ్మతము

తాత్పర్యము ఈఅలంకారములు సప్తరూపగతములుగా తెలియదగినవి
ధ్రువములయందు వీటికి అతివర్ణ ప్రకర్షణ అసమ్మతము

ధనహివర్ణప్రకర్షస్త ధ్రువాణాం (?) సంప్రశస్యతే ।

సతేమావాప్య ధవాబిందు రేచాన్యే ప్రతికర్షణా ॥ 137

ధ్రువాణాంచ ప్రయోగే తు కార్యాశ్చారోహణస్వరా ।

గురు సా + + + + భిర్ద్వవా కార్యార్థదర్శిభి ॥ 138

వర్ణానాం తు ఘన కార్యం కృతత్వంచ ధ్రువాస్వలమ్ ।

యత్ర ప్రయోగే గచ్ఛంతి తాంశ్చ వర్ణాన్ నిబోధత ॥ 139

స్థాయివర్ణాద్యతే వైషాం సంప్రవక్ష్యామి లక్షణమ్ ।

క్రమశో దీప్యతే యస్మై ప్రసన్నాది స కథ్యతే ॥

140

ప్రతిపదార్థము ధనవర్ణప్రకర్ష = దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష, ధ్రువాణాం సంప్రవక్ష్యతే = ధ్రువములలో కొనియాడదగినది, సతే మావాప్య = వాటిని పొందక, అథవా = లేక బిందు = బిందువు అన్యే రేచ = మిగిలిన రేచితములు, ప్రతికర్షణా = ప్రతికర్షణములు, ధ్రువాణాం ప్రయోగే = ధ్రువముల ప్రయోగమందు, ఆరోహణస్వరా కార్యా = ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి, కార్వార్ధదర్శిభి = కార్వార్ధదర్శులైన, ++ + భి ధ్రువా కార్య = ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువాసు = ధ్రువములయందు వర్ణానాం పున కృతత్వం యత్ కార్యం తదలం = వర్ణముల యొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును, ప్రయోగే యత్ర గచ్ఛంతి తాన్ వర్ణాన్ నిబోధత = ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణాద్యతే ఏషాంలక్షణం సంప్రవక్ష్యామి = స్థాయివర్ణములేకుండ వీటిలక్షణము చెప్పుదును, య క్రమశో దీప్యతే స ప్రసన్నాది కథ్యతే = ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దైవతనిషాద వర్ణప్రకర్ష ధ్రువములలో కొనియాడదగినది వాటిని పొందక లేక బిందువు మిగిలిన రేచితములు ప్రతికర్షణములు ధ్రువముల ప్రయోగమందు ఆరోహణస్వరములు చేయదగినవి కార్వార్ధదర్శులైన ధ్రువములు చేయదగినవి ధ్రువములయందు వర్ణములయొక్క కృతత్వమేదిచేయబడునో అదిచాలును ప్రయోగమందెక్కడకు పొందుచున్నవో ఆవర్ణములను తెలియజెప్పండి స్థాయివర్ణములేకుండా వీటిలక్షణము చెప్పుదును ఏదిక్రమముగా ప్రకాశించునో అది ప్రసన్నాదియని చెప్పబడుచున్నది

వ్యస్తోచ్చారిత ఏవైష ప్రసన్నాంతో లిఖ్యతే ।

ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ ప్రసన్నాద్యంత ఇష్యతే ॥

141

ప్రతిపదార్థము వ్యస్తోచ్చారిత ఏవ ఏష = వ్యస్తముగా పలికినదియే, ప్రసన్నాంతో లిఖ్యతే = ప్రసన్నాంతముగా చెప్పబడుచున్నది, ఆద్యంతయో ప్రసన్నత్వాత్ = ఆద్యంతములయందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నాద్యంత ఇష్యతే = ప్రసన్నాద్యంతముగా సమ్మతము

తాత్పర్యము వ్యర్థముగా పరిగ్రహించి యే ప్రసన్నాంతముగా చెప్పబడుచున్నది
అర్థంతములయందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నాద్యంతముగా పరిగ్రహము

ప్రసన్నమధ్యమధ్యే తు ప్రసన్నత్వాదుదాహృత .

సర్వసామ్యత్ సమా క్షేయా స్థితశ్చైవ వ్యర్థే ఏవ ॥ 142

ప్రతిపదార్థము మధ్యే ప్రసన్నత్వాత్ = మధ్యమందు ప్రసన్నతవలన
ప్రసన్నమధ్య ఉదాహృత = ప్రసన్నమధ్యముగా చెప్పబడినది, సర్వసామ్యత్ =
సర్వవిధముల సమానమైనందున అథవా = లేక ఏకస్వరే = ఒకే స్వరమందు
స్థితశ్చాపి = ఉన్నదైనను, సమా క్షేయా = సమాంతరముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము మధ్యమందు ప్రసన్నతవలన ప్రసన్నమధ్యముగా చెప్పబడినది
సర్వవిధముల (తుల్యమైనది) సమానమైనది లేక ఒకేస్వరమందు ఉన్నదైనను
సమాంతరముగా తెలియవలెను

లింగురీకలం తారం స్పృష్టే తు పువరాగత .

స్యాన్నీచత్త ప్రవృత్తశ్చ మంద్రాం గత్వా సమాగత ॥ 143

ఆశ్రీడవీలయో (?) యస్తు ఏ చ వేణు ప్రక్షీర్తిత .

ఉరోగత కంపిత స్యాత్ కంపనాచ్చ కల్పాత్రయ ॥ 144

ప్రతిపదార్థము ఏకకలం తారం స్పృష్టే = ఒకకలమైన తారమును తాకి
పువరాగత = మరల వచ్చినదై, నివృత్త = నివృత్తము, ప్రవృత్త చ =
ప్రవృత్తమును అయి, మంద్రాం గత్వా సమాగత = మంద్రమును చేరివచ్చినది,
లింగు, స్యాత్ = లింగువగును, య ఆశ్రీడవీలయ = ఏది
ఆశ్రీడవీలయమగునో(?), ఏ = అది, వేణు ప్రక్షీర్తిత = వేణువుగా
చెప్పబడుచున్నది, ఉరోగత = ఉరస్సునందున్నది, కంపిత స్యాత్ =
కంపితమగును, కంపనాచ్ఛ = కంపనమువలన, కల్పాత్రయ = కల్పాత్రయమగును

తాత్పర్యము ఒకకలమైన తారమునుతాకి మరలవచ్చినదై నివృత్తము
ప్రవృత్తమును అయి మంద్రమును చేరి వచ్చినది లింగువగును ఏది
ఆశ్రీడవీలయమగునో అది వేణువుగా చెప్పబడుచున్నది ఉరస్సునందున్నది
కంపితమగును కంపనమువలన కల్పాత్రయమగును

కంఠే నిరుద్ధి వచనో రుహరో నామ జాయతే ।

త్రికలా కంఠవాచద్యత్ రేచిరాఖ్య శిరోగత ॥ 145

గతాగతప్రవృత్తౌ య సప్రేంభోలిత ఉచ్యతే ।

క్రమోగతస్తు యస్తాశ్చేత్ తత పంచతుమోఽపి నా ॥ 146

ప్రతిపదార్థము కంఠే నిరుద్ధి వచన = కంఠమందు కట్టబడిన వాయువు, రుహర నామజాయతే = రుహరమును నలంకారముఅగును తద్యత్ = అట్లే శిరోగత = శిరోగతమైన త్రికలాకంఠనా = త్రికలాకంఠనము రేచిరాఖ్య = రేచితము గతాగతప్రవృత్త = గమనాగమన ప్రవృత్తమైనది య = ఏవ్వరము క్రమోగత = క్రమముగా యుతముగాని తత = తరువాత పంచతుమోఽపి నా = ఎంతలాయుతముగాని, తా చేత్ = అని అయిన యెడల సప్రేంభోలితం = సప్రేంభోలితము

తాత్పర్యము కంఠమందలి కట్టబడిన వాయువు రుహరమును అలంకారము అగును అట్లే శిరోగతమైన త్రికలాకంఠనము రేచితము గమనాగమన ప్రవృత్తమైనది యేవ్వరము క్రమముగా యుతముగాని తరువాత పంచలాయుతముగాని అనిఅయిన యెడల సప్రేంభోలితము

తారమంద్ర ప్రపన్నాస్తు శ్లేయో మంద్రగరో బుధై ।

లంఘయిత్వా మంద్రం క్రమాత్ తారగతిం గత ॥ 147

మంద్రతారప్రపన్నాస్తు విశ్లేయాలోహణా బుధై ।

ఏకస్వరారీరూపి క్రమశః ప్రస్తారపంజ్జకో శ్లేయ ॥ 148

పమనంతరో ద్వాస్తైశ్చ్యద్వాహత ద్వికలేప (?) ।

అలోహణేక కలాం + + + + ప్రసాధయతి ॥ 149

ప్రతిపదార్థము మంద్రం లంఘయిత్వా = మంద్రమును దాటి పరం = తరువాత, క్రమాత్ = వరుసగా తారగతిం గత = తారమును పొందినదానిని తారమంద్రప్రపన్న = తారమంద్రప్రపన్నముగా శ్లేయ = తెలియదగినది, అలోహణా = మంద్రముననుండి తారమువరకు అలోహణమేదికలదో అదిమంద్రతారప్రపన్నము క్రమశః = క్రమముగా, ఏకస్వరారీరూపి = ఒక్కొక్క స్వరము అదీలోహించుట ప్రస్తారపంజ్జక శ్లేయ =

ప్రస్తావనామకాలంకారమగును. ఏమనగా తర్వాత ద్విజాత ఉద్వాహిత = తరువాతి ఉద్వాహములచేనేది ద్విజాతమునే మద్వాహితమగునో, ఏకకలాంకారోపాతి = ఏకకలనారోపించునో అది, + + + + ప్రస్తావనామకాలంకారములచేనేది

తాత్పర్యము మంద్రముమదాటి తరువాత వరుసగా తారమును పొందిన దానిని తారమంద్రప్రసన్నముగా తెలియదగినది మంద్రముమండి తారమువలకు ఆరోపణమేదికలదో అది మంద్రతారప్రసన్నము క్రమముగా ఒక్కొక్కస్వరము ఆధిరోపించుట ప్రస్తావనామకాలంకారమగును తరువాతి ఉద్వాహములచే నేదిద్విజాతమునే మద్వాహితమగునో ఏకకలనారోపించునో అది ఆలంకరించుచున్నది

ఉద్వాహిత ఏవ హ్యేత ఉపలోకసంజ్ఞకో ద్విరభ్యసనా (?) ।

ఏకం ద్వై త్రిణి గచ్ఛన్ స్వక్రమేణ క్రమో జ్ఞేయః ॥ 150

ప్రతిపదార్థము ఉద్వాహిత ఏవ = ఉద్వాహితాలంకారమే, ద్విరభ్యసనాత్ = రెండు వర్ణాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన, ఉపలోకసంజ్ఞక = ఉపలోకకమగును, స్వక్రమేణ = తనక్రమముచేత ఏకం ద్వై త్రిణి గచ్ఛన్ = ఒకటి రెండు, మూడింటిని పొందుచు (ఉన్నదానిని), క్రమో జ్ఞేయః = క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఉద్వాహితాలంకారమే రెండు వర్ణాయములభ్యసించుట (ఉచ్చరించుట)వలన ఉపలోకమగును తనక్రమముచేత ఒకటి రెండు మూడింటిని పొందుచు (ఉన్నదానిని) క్రమాలంకారముగా తెలియవలెను

ఏకాంతర మారుప్య ప్రత్యేకాంతర స్వరో యన్తు (?) ।

నిష్కూటితపంజ్ఞైః సా జ్ఞేయ మారిధిరలంకార ॥ 151

ప్రతిపదార్థము య = ఏవరము, ఏకాంతరం అరుప్య = ఒకటి అంతరముగా ఆరోపణ చేసి, ప్రత్యేకాంతరస్వర = ప్రత్యేకాంతరస్వరమగునో, స అసా = అది, నిష్కూటిత పంజ్ఞైః అలంకార జ్ఞేయ = నిష్కూటితాలంకారముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము విస్తరము ఒకటి అంతరముగా అరోహణ నేటి ప్రత్యేకాంతర
స్వరమగునో అది విష్ణుజితాలంకారముగా నెలియదగినది

(క్రమయోగే నాసా శ్లేషు పంచార్యమకాంతరస్వరే ?)

త్రికల స్వరపరషడ్జమేవమారోహి (?) ప్రోదమాప. స్వాత్ 152

ప్రతిపదార్థము సంచారియమక అంతరస్వరే = సంచారియమకాంతరస్వరమందు.
క్రమయోగేన = క్రమయోగముచే, త్రికలస్వరపరషడ్జం = త్రికలము వ్య (షడ్జ)
పరషడ్జము(లు) ఏవం = ఇట్లు, అరోహి = అరోహియగునో, అసా ప్రోదమాప.
స్వాత్ = ఇది ప్రోదమాపమగును

తాత్పర్యము సంచారియమ కాంతరస్వరమందు (క్రమయోగముచే త్రికలము
స్వ(షడ్జ) పరషడ్జము(లు) ఇట్లు అరోహియగునో ఇది ప్రోదమాపమగును

అథ రంజితస్తు సమపంతరస్వరే ద్వే కలే పున స్థిత్వాప :

అర్థకలామారోహి పునరేతత్ చాతకో (?) హిస్వాత్ 153

ప్రతిపదార్థము సమపంతరస్వరే = తరువాతి స్వరమందు, పున = మరల,
ద్వే కలే స్థిత్వా = ద్వికలమందుండిన అది రంజిత = రంజితాలంకారమగును,
పున ఏతత్ = ఈరంజితమేమరల అర్థకలామారోహి = అర్థకలనారోహించునో
ఏతత్ = ఇది, చాతకో స్వాత్ = చాతకమగును, అరోహిత =
అరోహణమువలన

తాత్పర్యము తరువాతి స్వరమందు మరల ద్వికలమందుండిన అది
రంజితాలంకారమగును ఈరంజితమే మరల అర్థకలనారోహించునో ఇది
చాతకమగును అరోహణమువలన

అవర్తకశ్చతుర్ను స్వరేషు సమపంతరేషు సంభవతి :

అరోహణావరోహణవిధివా వైకాంతరేచ్ఛపి వా 154

ప్రతిపదార్థము అవర్తక = అవర్తకాలంకారము సమపంతరేషు = తరువాతి
చతుర్ను స్వరేషు సంభవతి = నాలుగైదైదులయందును ఉద్భవమగును
అథవా = లేక, అరోహణావరోహణవిధివా = అరోహణావరోహణవిధిచే,
ఏకాంతరేచ్ఛపి వా = ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంభవించును

తాత్పర్యము అవర్తకాలంకారము తరువాతి వాల్మీకిరములందును ఉద్భవమగును లేక ఆరోపణావరోపణవిధిచే ఏకాంతరస్వరములందుగాని సంభవించును

క్షేమీ నిరంతరరూపాప్తకల సాంతస్వప్త (?) కార్య .

ప్రాజ్ఞ కలాశ్చ తప్త స్వప్నాత్మావర్తతో విత్య . 155

ప్రతిసదాత్మము నిరంతర రూపాప్తకల = ఎల్లప్పుడు రూపమున అప్తకలయుతము, సాంతమ = మద్ధాంతమందు, అప్త(?) (కల) కార్య = అప్తకలయుతముగా చేయదగినది, ప్రాజ్ఞ = వెండితులచే, విత్యం = ఏదా, కలా తప్త = కలావతుష్కము, స్వప్నాత్మావర్తత = యదేష్టముగా అవర్తకమగును

తాత్పర్యము ఎల్లప్పుడు రూపమున అప్తకలయుతము మద్ధాంతమందు అప్తకలయుతముగా చేయదగినది వెండితులచే ఏదా కలావతుష్కము యదేష్టముగా అవర్తకమగును

అధిరుప్యా చ స్వరాన్ త్రీన్ స్వరాంతరం లంఘయతి చ వివృత్తే .

పునరపి చ పరాప్యత్తా పరివర్తమ కల త్తేయ . 156

ప్రతిసదాత్మము త్రీన్ స్వరాన్ అధిరుప్యా = మూడు స్వరములవరోపణముచేసి, వివృత్తే స్వరాంతరం లంఘయతి చ = వివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటునుకూడ, పునరపి = మరల, పరాప్యత్తా = పరావృత్తిచే, పరివర్తమ కల త్తేయ = పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

తాత్పర్యము మూడు స్వరములవరోపణముచేసి వివృత్తమందు స్వరాంతరమును దాటును మరల పరావృత్తిచే పరివర్తనములందు కల తెలియదగినది

య స్వరాంతరం తథా పరస్వరాంతరస్వర భవతి .

ఏకకంశ్చ తథా భవ తదుద్వాహితో విత్యా (?) . 157

శ్రుతిపదార్థము య = ఏవ్వరము స్వరాపతితా = స్వరాపతనమందు,
పరస్వరాంతర స్వర భవతి = పరస్వరాంతరస్వరముగుచున్నదో తదా = అట్లే,
ఏకకలశ్చ భవతి = ఏకకలయు అగునో, తత్ = అది విత్యా = విత్యముగా,
(ఏదా) ఉద్వాహిత = ఉద్వాహితము

తాత్పర్యము ఏవ్వరము స్వరాపతనమందు పరస్వర అంతరస్వరముగుచున్నదో
అట్లే ఏకకలయు అగునో, అది విత్యముగా (ఏదా) ఉద్వాహితము

మోక్షేష్ట త్రిస్వరారణ్యధోజకలాత్రయశ్చ తశ్చ । (?)

ఏకకలస్వరధర స్వాత్ పెక్కులికాచారో క్షేయ ॥ 158

శ్రుతిపదార్థము మోక్షేష్ట త్రిస్వరా = అనాక్షేప్తమునందలి మూడు
స్వరములు, అథ = తరువాత పృథక్ = వేరుగా ఏకకలా = ఒకకలయు,
త్రయశ్చ తశ్చ = కలాత్రయవృతమును(?), ఏకకలస్త్వ = ఒకకలమోతము,
అథర స్వాత్ = క్రిందుగావగును, అథర = తరువాత పెక్కులిక క్షేయ =
పెక్కులముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము అనాక్షేప్తమునందలి మూడు స్వరములు తరువాత వేరుగా ఒక
కలయు కలాత్రయవృతమును ఒక కలమోతము క్రిందుగావగును తరువాత
పెక్కులముగా తెలియదగినది

అక్షేప్తవత్ చతుర్వి స్వరై త్రిస్వరై కలాంతరోపేతై ।

ఏకాంతరస్వరక్షమ ఇహ గదిత పంధ్రదానమ్ ॥ 159

శ్రుతిపదార్థము అక్షేప్తవత్ = అక్షేప్తమువలె, చతుర్వి స్వరై =
స్వరచతుష్టయముతోను, కలాంతరోపేతై = కలాంతరయుతములైన, త్రిస్వరై =
స్వరత్రయముతోను, ఏకాంతర స్వరక్షమ = ఏకాంతరమైన స్వరక్షమముకలది,
పంధ్రదాన గదిత = పంధ్రదానముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము అక్షేప్తమువలె స్వరచతుష్టయముతోను కలాంతరయుతములైన
స్వరత్రయముతోను ఏకాంతరమైన స్వరక్షమముకలది పంధ్రదానముగా
చెప్పబడినది

ద్విరహి ద్విరళం గదితం హిపిత మిహోద్భారిత తతోపహిపితమ్ ।

అనుసంతరస్వరశ్చ తం చాక్షేప్తకమిత ముద్దేశ్యేయమ్ ॥ 160

సమనంతరస్వరేషు హసితవద్యపర చతు పరోహసిత (7).

అరోహత్యేకకతోహంకారాభ్యాం పరిశ్లేయ ॥

161

స్థానాంతరమారుహ్య ప్రత్యేకద్యయశ్చతుష్కతో శ్లేయ ।

క్రమసోర్ధ్వపరిశ్లేప సంధిప్రచ్ఛాదనోవాచు ॥

ప్రతిపదార్థము హసితం ఉపహసితం ద్విరసి = హసితోపహసితములు రెండును ద్వికలం గదితం = ద్వికలముగా చెప్పబడినవి. తత = తరువాత ఉపహసితం = ఉపహసితము అక్షిప్తమునలె = అక్షిప్తమునలె సమనంతరకృతం శ్లేయం = తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా తెలియబడినది హసితవత్ = హసితమునలె. సమనంతర స్వరేషు = తరువాతి స్వరములయందు అపర చతు = తరువాత నాల్గు స్వరములు. పరోహసిత = పరమందుగాని, ఏకకల అరోహతి = ఏకకలముగా అరోహించునో, స = అది, హంకారాభ్య విశ్లేయ = హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను. ప్రత్యేకద్యయ = ప్రత్యేకముగా ద్వికలాస్వరములు. స్థానాంతరమారుహ్య = స్థానాంతర మారోహణచేసి చతుష్కల = కలాచతుష్కము, క్రమ = క్రమముగా, ఊర్ధ్వపరిశ్లేప = ఊర్ధ్వముగా పరిశ్లేపమేదికలదో స = అది. సంధిప్రచ్ఛాదనోవాచు అలంకార = సంధిప్రచ్ఛాదనమునునలంకారమగును

తాత్పర్యము హసితోపహసితములు రెండును ద్వికలముగాచెప్పబడినవి తరువాత ఉపహసితము అక్షిప్తమునలె తరువాతి స్వరము చేయబడినదిగా తెలియబడినది హసితమునలె తరువాతి స్వరములయందు తరువాత నాల్గుస్వరములు, పరమందుగాని ఏకకలముగా అరోహించునో అది హంకారాలంకారముగా తెలియవలెను ప్రత్యేకముగా ద్వి(కలా)స్వరములు స్థానానంతరమారోహణచేసి కలాచతుష్కము క్రమముగా ఊర్ధ్వముగా పరిశ్లేపమేదికలదో అది సంధి ప్రచ్ఛాదనమునునలంకారమగును

అదౌ సదముద్గార్య య స్వాత్ ద్విస్వరో లఘువి ష్టః ।

సమనంతరమారోహత్యేకకలా తం విభూతం తు ॥

163

అదౌ + + పరోహిస్వాత్ ప్రప్తిరో ౭ అవే౭ పరోహితే యత్ర ।

ప్రమాణతశ్చ కలాచు చ సంక్యాకార (7) ముద్గీతమ్ ॥

164

హుంకారపదారోహి అనంతరాంస్తు స్వరాన్ కలాంతరయో ।

ద్వౌ ద్వౌ చ కంపమతో (?) స్వరౌ చ తస్య ప్రసన్నౌ ద్వౌ ॥ 165

ప్రతిపదార్థము అదౌ = మొదట, పదముచ్చార్య = పదమున పలికి, ద్విస్వర పక్ష = ద్విస్వరపక్షము, అఘని = అఘమయందు, సమనంతరం = తరువాత, య ఏకకలా ఆరోహతి = ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో, తం = దానిని, విధాతం ఏడు = విధాతముగా తెలియుదురు, అదౌ = మొదట, ప్రస్తార = ప్రస్తారము, ఆరోహి స్పృత్ = ఆరోహయగును అంతే = చివర, యత్ర = ఏక్కడ, అవరోహతే = అవరోహణమగునో ప్రమాణత = ప్రమాణమునీ, కలాను = కలయందు, అంత్యాకారం = అంత్యాకారముకలదునో, తం ఉద్గీతం ఏడు = దానిని ఉద్గీతముగా తెలియుదురు, హుంకారపత్ = హుంకారమువలె, ఆరోహి = ఆరోహణమందు అనంతరాన్ స్వరాన్ = తరువాతి స్వరములను, కలాంతరయో = కలాంతరములందు, ద్వౌద్వౌ స్వరౌ = రెండు రెండు స్వరములు, కంపమతో = కంపముకలవియగునో, తస్య = దానికి, ద్వౌ ప్రసన్నౌ = రెండు ప్రసన్నములు

తాత్పర్యము మొదట పదమును పలికి ద్విస్వరపక్షము అఘమయందు తరువాత ఏకకలాస్వరమేది ఆరోహణమగునో దానిని విధాతముగా తెలియుదురు మొదట ప్రస్తారము ఆరోహయగును చివర ఏక్కడ అవరోహణమగునో కలయందు అంత ఆకారము కలదునో దానిని ఉద్గీతముగా తెలియుదురు హుంకారమువలె ఆరోహణమందు తరువాతి స్వరములను కలాంతరములందు రెండు రెండు స్వరములు కంపము కలవియగునో దానికి రెండు ప్రసన్నములు

వర్ణాలంకారవిధౌ ఏకేయౌ గాత్రపక్ష ఇత్యమ్ ।

అకారోకారతయా దీర్ఘాక్షరమన్యదపి యోజ్యమ్ ॥ 166

ప్రతిపదార్థము వర్ణాలంకారవిధౌ = వర్ణాలంకారవిధియందు, గాత్రపక్ష ఇతి = గాత్రపక్షమనీ, ఏవం = ఇట్లు, అకారోకారతయా = ఆకార ఉకారమునీ, దీర్ఘాక్షరం అన్యత్ అపి యోజ్యం = మరియొక దీర్ఘాక్షరముకూడ కూర్చుడినది

తాత్పర్యము వర్ణాలంకారవిధియందు గాత్రవర్ణమని ఇట్లు ఆకార
ఉకారముమరియుక దీర్ఘక్షరముకూడ కూర్చుదగినది

గీతాలంకారాణాం కరణవిధిరయం నముద్దిష్టః ।

ఏధిరలంకర్తవ్యా గీతిర్వామవిరోధీన ॥

167

ప్రతిపదార్థము గీతాలంకారాణాం = గీతాలంకారములకు అయం కరణవిధి =
ఈ కరణవిధి, నముద్దిష్ట = ఉద్దేశించబడినది, వామవిరోధీన =
నామవిరోధముచే, ఏధి = ఏదీచే, గీతి అలంకర్తవ్యా = గీతి అలంకరింపదగినది

తాత్పర్యము గీతాలంకారములకు ఈ కరణవిధి ఉద్దేశించబడినది
వామవిరోధముచే ఏదీచే గీతి అలంకరింపదగినది

స్థితే దాలంకారం కుర్వాత్ గాభ్యురసి కించిత్ ఉదావేద ।

ఉపాహోఽ అంకారా స్వర్యర్థవిహీనా ప్రయోక్తవ్యా ॥

168

ప్రతిపదార్థము స్థితే = యుక్తముగదా , గాభి = గావముచే, ఉరసి =
హృదయమందు, కించిత్ = కొంచెము, అలంకారం కుర్వాత్ = అలంకారము
ఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొనవలెను), ఐహావ
అంకారా = అనేక అలంకారములు, స్వర్యవిహీనా = ప్రయోక్తవ్యా స్వ్య =
వర్ణరహితములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

తాత్పర్యము యుక్తముగదా ! గావముచే హృదయమందు కొంచెము
అలంకారముఉంచదగినది(అలంకారవిషయము మనస్సునందుంచుకొన
వలెను) అనేక అంకారములు వర్ణరహితములుగా ప్రయోగింపదగినవగును

శబ్దరహితేన రజనీ విజతేన వదీ అతా ప్యాపృష్టేన ।

అనలంకృతేన వారి గీతిరలంకారహీనా ప్యాత్ ॥

169

ప్రతిపదార్థము అలంకారహీనా గీతి = అలంకారములేని గీతి, శబ్దరహితా
రజనీ ఇవ = చంద్రుడు లేని రాత్రివలె విజతా వదీ ఇవ = పిరులేని వదివలె
అపృష్టే అతా ఇవ = పూర్వము లేని లతవలె, అనలంకృతా వారి ఇవ ప్యాత్ =
అలంకరింపబడని స్త్రీవలె నుండును

తాత్పర్యము అలంకారములేవి గీతి చంద్రుడులేని రాత్రివలె, నీరులేని వదివలె,
పూవులులేని లతవలె, అలంకరణవిధాని ప్రేమలె నుండును

అలంకారస్థాయిస్థిత దేవమేలే మయోపితా ।

నోటియోపి (?) తె. పల్లవ ప్రయోక్తవ్యా మనీషిభి ॥ 170

స్థితివదాన్యము ఏలే శ్రయస్థితిశే అలంకారా = ఈశి అలంకారములును,
నివం = కట్లు మయో ఉరితా = నాచే చెప్పబడినవి న ఉది(యో) తోపి =
చెప్పబడకపోయినను మనీషిభి = బుద్ధిమంతులచే , లే = అది, ఆశ్ర =
ఈశీతములందు, ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయోగింపదగినవి

చిత్ర ప్రస్తారో యథా - అందు ప్రస్తారమెట్లునగా -

పద్ధాదిమ = పద్ధతులందు, సరిగమపథవిసా, ప్రసన్నాది = ప్రసన్నాది,
చనిధవమగరిసా ప్రసన్నాంత = ప్రసన్నాంతము, సరిగమపథవిసా,
రికపమగరిసా ప్రసన్నాద్యంత = ప్రసన్నాద్యంతము, సనిధవమగరిసా
సరిగమపథవిసా ప్రసన్నాద్యమ = ప్రసన్నాద్యము, సరిగమపథవిసా, సమం
ప స్సాత్ = అది పమమగును, ప లిందు = అది లిందువు

పాదపసా విచ్చత్త ప్రచ్చత్త ।

సరిగమ పథవి నిధవమగరిస వేణు ।

సరిగమపథవిసా : కంపిత ।

సరిగమపథవిసా (ప) హరిత ।

పరి మ : గమపథవిసా : శేచిత ।

పరిరస : రిగాగరీ : గమాయగా : మపాపమా : పదాధపా : ధనీనిదా :
విసా : సా : సంద్రంభోలిత ।

సరిగమప : పరిగమప : రిగమపరిరి : గమపథ : గాగమ : పధవిగ :
మపథవి : మ : మపథవిసమ : తారామండ్రప్రసన్న

సప : మగరిపరిధమపగరిగని : ధప : మగ : మప : విధపమ :
మండ్రతారప్రసన్న ।

పరిరస : రిగాగరిస : సరిగమ : మగరిస : పరిగమప : పమగరిస :

సరిగమపథ : ధపమగరిస : పరిగమపథవి : సరిగమపథవి

సరిగమపథవిసా । పనిధపమగరిసా । ప్రస్తార ।
పనినిప । పనిధ । ధనిప । పనిధప । పథనిప । పనిధపమ । మపథవిసా
పనిధపమగరి । రిగమపథవిసా । పనిధపమగరిస । రిగమపథవిస ।

ప్రసాద

సరిగమపథవి । పనిధపనిధధప । పమమగ । గరిసా । ఉద్వాహిత ।

సరిపరి । రిగరిగ । గమగమ । మపమప । పథపథ । ధవిధవి । మినిప
పనిపని । నిధనిధ । ధపధప । పమపమ । మగమగ । గరిగరి । రిపరిప । ఉపలోక ।

సరిరిప । పరిగ । గరిప । పరిగమ । మగరిప । పరిగమప । పమగరిప
సరిగమపథ । ధపమగరిప । పరిగమపథవి । నిధపమగరిప । క్రమా ।

పగరిప । గపమథ । పనిపథ । నిష్కాతిత ।

పథస । ధనిపవిప । ధమధమ । పగపగ । మరిమరి । గపగప ।

ప్రోదమాత ।

సరిగరి । రిగమ । పగ గమ । పమ । మపపథప । పథ । విధ । ధవి
పరిపి । రంతిత ।

సరిగమపథవిసా । పనిధపమగరిసా । ఆచర్తక ।

సరి గప । పమ । గప । రిగ । మధా । ధప మరి గమ । పని నిధ
పగామపథసా పని ధమా నిధ పగా గమ ధనిధమపరి రిగమధా పమ గపా
పరి గపా పరిపర్తక ।

పరి మపా పమ రిసా రిగ మపధా ధప గరి గమధవి నిధమగా
మపనిసా పనిపమా పథనిసా పనిపమా మపనిసా ।

నిధమగా గమధపి ధపగరి రిగపథ పమరిసా ఉద్వాహిత ।

సారీగా రీగామా । గామపా మాపాధా పథపి ధనిప పనిధ నిధప
ధపమ పమగ మగరి గరిపా అక్షిప్తక ।

సగమా మరిసా రిపమా పగరీ గమధా ధమగా మధపి విపమా ।
పనిసా పథప ధనిసా పథపా పనిసా విపమా మధపి ధమగా గపధా పగరి
రిపమా మరిసా పగమా గరిసా సంప్రదానమ్ ।

మగమ, మలిమ, రిమమ, పగరి.

దక్షిణే అతీత చిత్రపత్తా అగత జాతిప్రయోగాత్ నమస్వితా =
దక్షిణమందతీతమైన దియు చిత్రపత్తియందాగతమైనదియు,
జాతిప్రయోగముచలన కూడినది(?)

ప్రథమా మాగధీ త్వేయా ద్వితీయా చార్థమాగధీ ।

పంభాచితా త్పరీయా చ చతుర్థీ పృథులా స్మృతా ॥ 171

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = ఒకటవది మాగధి, ద్వితీయా అర్థమాగధీ =
రెండవది అర్థమాగధి త్పరీయా పంభాచితా = మూడవది పంభాచిత, చతుర్థీ
పృథులా స్మృతా = నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఒకటవది మాగధి, రెండవది అర్థమాగధి, మూడవది పంభాచిత,
నాల్గవది పృథులగా చెప్పబడినది

త్రిద్విపత్తా చ యా గీతి సా గీతిమాగధీ స్మృతా ।

అర్థకాలనిపత్తా చ విశ్వేయా త్వర్థ మాగధీ ॥ 172

ప్రతిపదార్థము యా గీతి = ఏగీతి, త్రిద్విపత్తా = మూడు పర్యాయములు
విపృత్తమగునో, సా గీతి మాగధీ స్మృతా = ఆగీతి మాగధియనబడును,
అర్థకాలనిపత్తా = అర్థకాలనిపత్తమైన గీతిక, అర్థమాగధీ విశ్వేయా =
అర్థమాగధిగా తెలియనగును (పంభాచితా ?) = (పంభాచితములు?)

తాత్పర్యము ఏగీతి మూడు పర్యాయములు విపృత్తమగునో ఆగీతి
మాగధియనబడును, అర్థకాలనిపత్తమైనగీతిక అర్థమాగధిగా తెలియనగును
(పంభాచితములు?)

అలంకారా మయా ప్రోత్తా యథావమ్మనిపత్తమ ॥

అథ గీతిం ప్రవక్ష్యామి ఛందోఽక్షర + + ++ ॥ 173

పంభాచితా చ విశ్వేయా గుర్వక్షరపమన్వితా ।

పృథులాభ్యా చ విశ్వేయా ఉప్సృక్షరపమన్వితా ॥ 174

ప్రతిపదార్థము మునిపత్తమ = మునిశ్లేష్ట, యథావత్ = ఉచ్చయచ్చట్లుగా,

మయా అలంకారా ప్రోక్తా = నాచే అలంకారములుచెప్పబడినవి, అథ = తరువాత, ఛందోక్షర సమన్వితాం = ఛందోక్షరములతో కూడిన, గీతిం ప్రవక్ష్యామి = గీతిని చెప్పుదును, గుర్వక్షరసమన్వితా = గుర్వక్షరములు కలది సంభావితా విశ్లేయా = సంభావిత యగును అభ్యుక్షరసమన్వితా పృథులూ విశ్లేయా = అభ్యుక్షరములతో కూడినది పృథులగా తెలియదగినది

దక్షిణే మార్గపృథులా గీతి వార్తకే మార్గే సంభావితా = దక్షిణమార్గ (మందు) దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభావితము, చిత్రైర్మార్గే మాగధి అష్టా కలా = చిత్రమార్గము(లం)వందు మాగధి అష్టకలాయుతము, తాలప్రయోగక్రమేణ = తాల ప్రయోగక్రమముచేతను

తాత్పర్యము మునిశ్రేష్ఠ! ఉన్నదున్నట్లుగా నాచే అలంకారములు చెప్పబడినవి తరువాత ఛందోక్షరములతో కూడిన గీతిని చెప్పుదును గుర్వక్షరములు కలది సంభావితయగును అభ్యుక్షరములతో కూడినది పృథులగా తెలియదగినది దక్షిణమార్గ(మందు)దక్షిణమందు మార్గపృథులగీతియు, వార్తకమార్గమందు సంభావితము చిత్రమార్గమువందు మాగధి అష్టకలాయుతము తాల ప్రయోగ క్రమముచేతను

చిత్రే వైవళితే తాతే విశ్లేయా గీతిర్మాగధి .

వార్తకే ద్వికలా శ్లేయా గీతి సంభావితా ఋషైః । 175

ప్రతిసదార్థము ఏకకలే చిత్రే తాతే = ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు, మాగధి గీతి విశ్లేయా = మాగధిగీతిగా తెలియదగినది వార్తకే = వార్తకమందు ద్వికలా సంభావితా గీతి శ్లేయా = ద్వికలాయుతమైన సంభావితగీతిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఏకకలాయుతమైన చిత్రముయొక్క తాలమందు మాగధిగీతి తెలియదగినది వార్తకమందు ద్వికలాయుతమైన సంభావితగీతిగా తెలియవలెను

దక్షిణే పృథులా గీతిస్తాక్షరేయా చతుష్కలే ।

అనేనైవ విధానేన గాతవ్యా గీతయో బుధైః ॥

176

ప్రతిపదార్థము చతుష్కలై దక్షిణే = చతుష్కలాయుతద్వైతామందు, తాళై = తాలములచే, పృథులా గీతి జ్ఞేయా = పృథులగీతి తెలియదగినది, అనేనైవవిధానేన = ఈప్రకారముగనే, గీతయ బుధై గాతవ్యా = గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి.

చిత్ర నైకకలే ఏవ తాల ర్క, (?) = చిత్రమందేకకలయందే తాలము చేయదగినది, తం ద్విమాత్రక ప్రయోగాత్ వార్తకే ద్వికలే ఏవ తాల చతుర్మాత్రక ప్రయోగాత్ దక్షిణే చతుష్కల ఏవ తాల అష్టమాత్రక ప్రయోగాత్ (ద్వి?) = దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన వార్తకమందు ద్వికలయందే తాలము, చతుర్మాత్రక ప్రయోగమువలన, దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము, అష్టమాత్రాప్రయోగమువలన (ద్వి?)

తాత్పర్యము చతుష్కలాయుత దక్షిణమందు తాలములచే పృథులగీతి తెలియదగినది, ఈప్రకారముగనే గీతులు పండితులచే గానముచేయదగినవి చిత్రమందే కకలయందే తాలముచేయదగినది దానిని ద్విమాత్రక ప్రయోగమువలన దక్షిణమందు చతుష్కలయందే తాలము అష్టమాత్రాప్రయోగము వలన (ద్వి?)

ద్విగురుద్వినిపృష్టావ చిత్రే గీతస్త్వ మాగధిః ।

సంభాషితా గురుర్భృత్ పృథులా దక్షిణే లఘు ॥

177

ప్రతిపదార్థము ద్విగురు = రెండు గురువులు ద్వినిపృష్టావ = రెండు వృత్తములు కల, మాగధి గీత = మాగధిగీతము, చిత్రే = చిత్రమందగును దక్షిణే పృతే = దక్షిణ వృత్తియందు, గురు సంభాషితా గురువు కల సంభాషితయు, లఘు పృథులాచ = లఘుపృథులయు అగును

యదా మాగధీ = మాగధివలె, అథ సంభాషితా పృథులా వార్తకే సంభాషిత దక్షిణే ఆరీత = ఏమట్లు సంభాషితయు, పృథులవార్తక మందు సంభాషామువలన దక్షిణ మందుచదువబడినది చిత్రవృత్తే అగత జాతి ప్రయోగా (?) = చిత్రవృత్తియందగతమైన తాత్ప్రయోగము(?) వృత్తిల్నామ

చికరితం = వృత్తియవగా (చికరితము), అదా దక్షిణీ వృత్తిశ్రేణి త్రేణిమాత్రా అష్టా చతుశశు ద్విక్రమేణ = అష్ట దక్షిణమందు వృత్తియవ త్రిమాత్ర, అష్టమాత్ర, వాల్మవాల్మ క్రమద్వయమునే (వగును), యదా -

తాత్పర్యము రెండు గురువులు రెండువృత్తములు కల మాగధిగీతము చిత్రమందగును దక్షిణవృత్తియందు గురువుకల సంభావితయు, అమృత్యుధులయు అగును

మాగధివతి (ఎల్లలవగా) ఏమృత సంభావితయు, స్వధువార్తిక మందు సంభావము వలన దక్షిణ మందు చదువబడినది చిత్రవృత్తియందగతమైన జాతిప్రయోగము(?) వృత్తియవగా (చికరితము) అష్ట దక్షిణమందు వృత్తియవ త్రిమాత్ర, అష్టమాత్ర, వాల్మవాల్మ క్రమద్వయమునే (వగును)

ద్రువకా సర్పిణీ కృష్ణా వర్తిస్యధవిసర్జితా ।

విక్షిప్తాన పతాకా చ సతితా చాప్తమీ స్పృతా ॥ 178

ప్రతిపద్యము ద్రువక సర్పిణీ కృష్ణా వర్తిని, విసర్జిత, విక్షిప్త పతాక, చ = మరియు, అప్తమీ పతిత స్పృతా = ఎనిమిదవదిగా పతిత చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ద్రువక, సర్పిణీ కృష్ణా వర్తిని, విసర్జిత, విక్షిప్త పతాక, మరియు ఎనిమిదవదిగా పతిత చెప్పబడినది

తత్ర ద్రువకాచ శక్తిస్యా (?) సర్పిణీ వామగా భవేత్ ।

కృష్ణా దక్షిణతో యాతా వర్తిని చాప్యధోగతా ॥ 179

విసర్జితా ఐహార్యాతా విక్షిప్తా కూర్పితా భవేత్ ।

పతాకా చోర్ధ్వగా క్షేయా పనితా భ్రమ్మగా భవేత్ ॥ 180

ప్రతిపద్యము తత్ర = అందు, ద్రువకాశక్తిస్య సర్పిణీ వామగా భవేత్ = ద్రువకాశక్తియునకు వామము (ఎడమ) గాభావునది సర్పిణీ (అగును), కృష్ణా దక్షిణతో యాతా = కృష్ణా కుడివైపుగా వెళ్లునది, వర్తిని అధోగతా = వర్తిని క్రిందుగా వెళ్లునది విసర్జితా ఐహార్యాతా = విసర్జిత వెలుచలకు వెళ్లునది, విక్షిప్తా కూర్పితా భవేత్ = విక్షిప్త కూర్పితమగును పతాకా చోర్ధ్వగా క్షేయా =

పతాకపైకి వెళ్ళినదిగా తెలియవలెను, వనితా భ్రమిక్మా భవత్ = వనిత పర్యంతము తిరుగువదియగును, వార్తకే చ = వార్తకమందుకూడ

తాత్పర్యము ఇందు ద్రువకాశ్వుమునకు ఏడమగా పోవువది సర్పిణి అగును కృష్ణ కుడివైపుగా వెళ్ళవది వర్తిని క్రిందుగావెళ్ళవది వివర్తత వెలుపలకు వెళ్ళవది విక్షిప్త కూర్చితమగును పతాక పైకి వెళ్ళినదిగా తెలియవలెను వనిత పర్యంతము తిరుగువదియగును వార్తకమందుకూడ,

"దక్షిణా చోర్ధ్వగా చిత్రే ద్వే తు ద్రువకా సర్పిణీ ।

కృష్ణై పద్మినీ + + + + + + + + + + (?) ॥" 181

ప్రతిపదార్థము చిత్రే = చిత్రమందు దక్షిణా = దక్షిణ, ద్రువకా సర్పిణీ ద్వే
తు = ద్రువకా సర్పిణీలు రెండును కూడ క్షిప్యగా = క్షిప్యములు కృష్ణై
పద్మినీ = కృష్ణై పద్మినులు + + + + + + + + + + (?)

తాత్పర్యము చిత్రమందు దక్షిణ ద్రువక, సర్పిణి, క్షిప్యముగా వెళ్ళవది
కృష్ణైపద్మినులు

ప్రథమే మధ్యమాంగులీచో (?) ద్వితీయే పార్థవి + + ।

తృతీయే ముష్టిమోక్షశ్చ చతుర్థే కరపాతనా ।

ద్రువకా సర్పిణీ చిత్రే దక్షిణాచిలీ చితగీతా (?) ॥ 182

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే = మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీ =
మధ్యమాంగులీయు ద్వితీయే = రెండవదానియందు, పార్థవి + + =
పార్థవీయు తృతీయే = మూడవదానియందు, ముష్టిమోక్ష = ముష్టిమోక్షము
(పిడికిలి విప్పుట), చతుర్థే కరపాతనా = వాల్గవయందు హస్తపాతనము ద్రువకా
సర్పిణీ = ద్రువక సర్పిణులు, చిత్రే = చిత్రమందు, దక్షిణాచిలీ = దక్షిణాయని,
చితగీతా (?) = చిత్రగీతములు (?)

తాత్పర్యము మొదటిదానియందు మధ్యమాంగులీయు, రెండవదానియందు
పార్థవీయు, మూడవదానియందు ముష్టిమోక్షము, వాల్గవదానియందు
హస్తపాతనము, ద్రువక - సర్పిణులు చిత్రమందు, దక్షిణాయని చిత్రగీతములు

ఉభయ వాద్య ప్రవర్తనవశాత్ ప్రతిరిక్వాగీత ప్రధాన దక్షిణాపవృత్తి ఉపభయప్రధానాపవృత్తి మాందిత్తి (?) వాద్యప్రధాన చిత్రపవృత్తి = ఉభయవాద్య ప్రవర్తనమువలన ప్రసిద్ధి ఏమనగా అగీత (గీతవర్ణంభము) ప్రధానదక్షిణాపవృత్తి ఉభయ ప్రధానపవృత్తి మాందిత్తి వాద్యప్రధానచిత్రపవృత్తి ఇదానీం ప్రాధాన్యం జ్ఞాపయితి పాణిక్పతం వివర్తితం = ఇప్పుడు ప్రాధాన్యము పాణిక్పతవివర్తనము తెలుపుడుచేయుచున్నది, (ప్రాణిక్పతవివర్తిత ప్రాధాన్యము తెలుపు చేయుచున్నది)

తదుక్త తాం యతి మార్గ ప్రాధాన్యాదాపిం యథా సంఖ్యం స్వరవ్యంజ కావి(?) భవంతి = దావి వలన చెప్పబడిన తాల, యతి, మార్గప్రాధాన్యమువలన వీటికి యథాసంఖ్యముగా (లెక్కననుపరించి) స్వరవ్యంజకములగుచున్నవి

చిత్రమమాయాతిగద్రులోయ ఉపరిపాణి మోగయునాముఖోఽ నయన వార్తికేసోతోగతా యతి మధ్య లయ సమపాణి సంభావితా = చిత్రమందు ద్రుతము,లయ, ఉపరిపాణి మోగదీ, పంబంది ఘనాముఖ అవయవము, వార్తికమందు ప్రోతోగతమైన యతిమధ్యలయ సంభావితమమపాణి వచ్చుచున్నది అత్రగవోపలయన ఉద్యక్షిణీ గోపాచ్ఛాయది (?) విలంబితోలయ అదమపాణి ప్పదులా గీతి తత్సం చావయన పృత్తివాం త వాద్యా సమానఅనమాన అగతదీక్షగ్రహై కార్యం (?) = ఇందు గోపలయనము ఉద్యక్షిణీమందు గోప్పచ్చపైనయెడల (?) విలంబిత లయ అదమపాణి, ప్పదులాగీతి తత్సంభవయనము ప్పత్తుల వాద్యాసమానానమాన అగతాతిత గ్రహములచే చేయదగినది(?) తత్ర చిత్రేఅనాగతోగ్రహ అభిత్సర్యే (?) వాద్యప్రయోగ పశ్చాత్ కలా వతుష్టయేఽ తీతే పరివాద్యగ్రహ యోగ సోఽ ధ పాణిరుచ్యతే = అందు చిత్రమందునాగతగ్రహము, అభిత్సర్యవాద్యప్రయోగము, తరువాత కలావతుష్టమందు అతీతము కాగా వాద్యగ్రహయోగము, అది అదమపాణిగా చెప్పబడుచున్నది తస్మాగధీనామ గీతం విసరిత యోజన తయాద్యశ్చతే = ఆ మోగదీయమ గీతము విసరితయోజనగా కనబడుచున్నది

తద్యదా = అదివిల్లనగా - దక్షిణీ మార్గీ ప్రవృత్తా గీతిర్యదాచిత్రే ప్రయుజ్యతే, తథా ప్పదులా గీతి మోగదీత్యుచ్యతే = దక్షిణమార్గమందు

ప్రవృత్తమైన గీతి ఏవిధముగా చిత్రమందు ఉపయోగించబడునో (ప్రయోగించబడునో) అట్లే వృధులా గీతి మోగియుని చెప్పబడును, వృత్తిమార్గే చ చిత్రే యదా ప్రయుజ్యతే తదా సా మాగధీ సంభావితా శబ్దా వాద్యావ్యా (?) ద్వి పరివృత్త క్రమేణ యోజ్యతే = వృత్తిమార్గ చిత్రమందు ఎప్పుడు ప్రయుజ్యమగునో అప్పుడు ఆ మాగధి సంభావితశబ్దములు వాద్య సంబంధి యగు రెండు పర్యాయములు పరివృత్తిక్రమముచే కూర్చబడినది

యోపద్వజ్జీలా చ చిత్రో మార్గ ప్రయుజ్యతే = అంతవరకు దక్షిణాయను చిత్రమార్గము ప్రయోగించబడును ఆవాపాదిక్రమేణ అష్టదా చతుర్థా చ ఇతి = ఆవాపాదిక్రమముచే 8,4 విధములని ఏవముక్షం భవతి = ఇట్లుచెప్పబడుచున్నది, చిత్రే చ ద్విమాత్రాకాలా (?) పైన మాగధీ గీతి సంభావితయో గీత్యా ప్రయుజ్యతే = చిత్రమందు ద్విమాతృకకల (?) అదియు మాగధీగీతి సంభావితగీతిచే ప్రయోగించబడుచున్నది తదా చతుర్మాతృక వృత్తిశబ్దేన ఉచ్యతే = అప్పుడు చతుర్మాతృక వృత్తిశబ్దముచే చెప్పబడుచున్నది యదా తు చిత్రే మాగధీగీతి సంభావితశబ్దవాచ్యా ద్విగుణేతా అష్టమాత్రా పృథులశబ్దవాచ్యా దక్షిణమార్గే భవతి = ఎప్పుడు చిత్రమందు మాగధీగీతి సంభావితశబ్దవాచ్యమగునో(ను) ద్విగుణమిష్టమాతృకమైనప్పుడులాశబ్దవాచ్యమై దక్షిణమార్గమందుగనున్నది, త్రిత్రిప్పివృత్తిస్త్రీరా వృత్తిమాగధీయదా భవమీశం (?) పదం గీత్యా ప్రథమే కలాం నిర్వాప్య విలంబిత అయేన యదాద్వితీయో కలా మధ్యమవయేన (?) దేవమిత్యనేన పరదేన శర్యమితి సహితేన గాయతి = మోడుమోడు నివృత్తులుకలదియు మోడాపృత్తులుకల మాగధి ఏవిధముగా భవేడు ఈశుడు అయినవయేశ్వరసంబంధిపదముని గానముచేసి ద్రువమందు కలను సమాప్తిచేసి, విలంబితఅయేన ఎప్పుడు రెండు కల మధ్యమవయ(స్సు)చే (?) దేవుడు పరదుడు అమలచే శర్యమవనది కూడ కలిపి గానముచేయుచున్నది(చున్నాడు) తత్రాపిచ తృతీయం కలాద్రుతవయేన దేవశర్యపదద్యయే వందే ఇతి పదద్యయేన వందే ఇతి పదాంతరసహితేన నిర్వాపాయతి కలావయోవ్యాపాతవాత్ (?) = అందును మూడవదానిని ద్రుత వయముచే దేవ, శర్యపదద్యయమువందు వందే అను పదద్యయముచే వందేఅను మరియొక పదముతో కూడ కలావయోవ్యాపాతనము వలన

నిర్వహించుచేయుచున్నది యథా - ఎట్లనగా - మామాసాసా , మాసాసామా , ససమాసమ . మురిరివి . మగధదేశోద్భవత్వాత్ మాగధీ = మగధదేశముందు పుట్టుటవలన మాగధి (అయినది), అన్యే తు నివృత్తాం మాగధీం పఠంతి అన్యమితి పెదసంబంధ్యులపాదత్వేన అర్థమాగధీ = కొందఱు నివృత్తమాగధిని పఠింతురు అర్థమను పెదసంబంధియైన అర్థప్రతిపాదనచే అర్థమాగధియైనది, నక పాదాద్యనివృత్తినివృత్తా వర్గ ప్రవృత్తినివృత్తిగ హేతు మంతవ్యా = పాదాద్యనివృత్తి నివృత్తియందర్థము ప్రవృత్తి నివృత్తిని పొందినవై హేతువుగా తలవరాదు, యత పామవేదగీత ప్రధాదేవ ఆ వృత్తిష్వర్త ఆదియత ఇతి = ఏకాదశమువలన సామవేదగీత ప్రసిద్ధివలన ఆ వృత్తులందు అర్థము అదరింపబడుచున్నది తదుక్తం = అదిచెప్పబడినది య ఉ వృత్తాత్మా జాతవేదసమితి = య ఉవృత్తిచే అత్మ జాతవేదము మి, అత్ర వేదశబ్దపర్యవేతా సంభానితా అశుప్రయోగ (?) పృథులాభాయస్త్యాత్ పరిగ్రామవ్య పృథులేత్యుక్త్యా స్వరతాను ఇతిమార్గలయా మార్గశ్రయో గీతి విధా అయ ప్రయోగో నవదాద్రష్ట్యా (?) = ఇందు వేదశబ్దపర్యవేతములైన సంభానితలయు ప్రయోగ(?) పృథులాదికృతవలన పరిగ్రామమునకు పృథులయని పలికి స్వరతాను అని మార్గలయ, మార్గశ్రయమైవగీతి విధియందు అయప్రయోగమందు తొమ్మిదివిధములుగా చూడదగినవి, అయసంప్రయోగం దర్శయతి = అయ సంప్రయోగము చూపుచున్నాడు- దక్షిణోమార్గో వార్తికో మార్గశ్చిత్రమార్గ ఇతి = దక్షిణమార్గము, వార్తికమార్గము చిత్రమార్గము అని దక్షిణాపృథ్వో అయశ్రయం వార్తికమార్గశ్చిత్రమార్గో ద్రువమార్గ శూన్యమార్గశ్చేతి = దక్షిణాపృథ్వము అయశ్రయము వార్తికమార్గము, చిత్రమార్గము, ద్రువమార్గము అని, వృత్తి మార్గప్రవృత్తి అయశ్రయం చిత్రమార్గో ద్రువమార్గ శూన్యమార్గశ్చేతి = వృత్తిమార్గప్రవృత్తియందు, అయశ్రయము చిత్రమార్గము ద్రువమార్గము శూన్యమార్గము అని చిత్రే అయశ్రయం ఏవం నవదా అయయోగ చిత్రాదిమార్గేషు ద్రష్టవ్య = చిత్రమందు అయశ్రయము ఇట్లు తొమ్మిదివిధములుగా అయయోగము చిత్రాదిమార్గములందు చూడదగినవి, ఇతి గీత్యధ్యాయే ప్రతిపాదితం = అని గీత్యధ్యాయముందు ప్రతిపాదించబడినది, యథా . చిత్ర ఏకో గురు ఏకో లఘు ఏకో ద్రుతం =

చిత్రమందు ఒక గురువు, ఒక అమువు, ఒక ద్రుతము

ఏకద్విగుణో వృత్తా తద్విగుణో దక్షిణే తథా ।

ద్విమూత్రా స్యాత్ కలాచిత్రే చతుర్మూత్రా తు వార్తికే ॥ 183

ప్రతిపదార్థము వృత్తా = వృత్తియందు, ఏకద్విగుణ = ఏకము
ద్విగుణమగును, తథా = అట్లే దక్షిణే = దక్షిణావృత్తియందు, తద్విగుణ =
దానికి ద్విగుణము ద్విమూత్రా స్యాత్ కలాచిత్రే = కలాచిత్రమందు
ద్విమూత్రికమగును, వార్తికే = వార్తికమందు, చతుర్మూత్రా స్యాత్ =
చతుర్మూత్రికమగును

తాత్పర్యము వృత్తియందు ఏకము ద్విగుణమగును అట్లే దక్షిణావృత్తియందు
దానికి ద్విగుణము కలాచిత్రమందు ద్విమూత్రికమగును వార్తికమందు
చతుర్మూత్రికమగును

అష్టమూత్రా తు విద్యద్వి దక్షిణే పముదాహృతా ।

వార్తికే దక్షిణే ఇతి ॥

ప్రతిపదార్థము దక్షిణే = దక్షిణావృత్తియందు, అష్టమూత్రా పముదాహృతా =
అష్టమూత్రలు ఉదహరింపబడినవి వార్తికే = వార్తికమందు, దక్షిణే =
దక్షిణమందు ఇతి = అని

తాత్పర్యము దక్షిణావృత్తియందు అష్టమూత్రలు ఉదహరింపబడినవి
వార్తికమందు దక్షిణమందు అని

ఇదానిం అవసర ప్రాప్తివాం జాతీవాముద్దేశమాహ = ఇప్పుడు
అవసరముగా ప్రాప్తించిన జాతుల ఉద్దేశమునెప్పుడున్నాడు తాత్ర జాతయో
అష్టాదశ ఏవ = అందు జాతులు 18 మాత్రమే, ఏతా సమాఖ్యేదేవ శతం
చత్వారింశద్రోకం సంఖ్యయా భవంతి = ఇవి సమ, అంశభేదముచే గణపచేత
140 అగుచున్నవి, తాత్ర స్వరే = అందు స్వరమందు

సాధారణ కృతాస్త్యథ విశ్లేషా జాతయో జుష్తి ॥

మధ్యమా సుత్పరీ చైవ తథా నై షడ్జమధ్యమా ॥

ప్రతిపదార్థము సాధారణ కృతా జాతయ = సాధారణ కృతములైన జాతులు
 తీవ్ర విజ్ఞేయా = మూడుగా తెలియవగును, తే = అవి, మధ్యమా మత్స్వరీ
 పెదమధ్యమా = మధ్యమ మత్స్వరీ పెద్దమధ్యమము అని, ఇతి ఋషి పద్ధగ్రామశ్రయాయా =
 ఇట్లు ఏడు పద్ధగ్రామశ్రయములు

తాత్పర్యము సాధారణ కృతములైన జాతులు మూడుగా తెలియవగును అవి
 మధ్యమ, మత్స్వరీ పెద్దమధ్యమము ఇట్లు ఏడు పద్ధగ్రామశ్రయములు

గాంధారి మధ్యమా నైవ పంచమీ చ తత్తైవ హి ॥ 185

గాంధారోదీప్య వా నైవ తథాగాంధారపంచమీ ।

తతశ్చ రక్తగాంధారి మధ్యమోదీప్యతా తథా ॥ 186

అంధ్రీ చ నందయంతి చ కర్నాటవ్యథ కైశికీ ।

ఏవమేకాదశ జ్ఞేయా మధ్యమగ్రామపంశ్రయాయా ॥ 187

ప్రతిపదార్థము గాంధారి, మధ్యమ, పంచమీ, గాంధారోదీప్యతా, గాంధారపంచమీ,
 రక్తగాంధారి, మధ్యమోదీప్యతా, అంధ్రీ, నందయంతి, కర్నాట, కైశికీ ఏవం=
 ఇట్లు, మధ్యమగ్రామశ్రయములు, ఏకాదశజ్ఞేయా = 11 గా తెలియదగినవి

అత్య అష్టాదశ జాతిభ్య సప్తస్వరాభ్యాశ్చ ఉక్తా ద్విదాశుద్ధా వికృతాశ్చ
 ఇతి = ఈ 18 జాతులనుండి సప్తస్వరములు శుద్ధములు, వికృతములు అని
 రెండు విధములుగ చెప్పబడినవి, తత్ర శుద్ధా అమ్యానస్వరా స్వరస్వర
 గ్రాహ్యాసాశ్చ (1) ఏభ్య లక్షణేభ్య అన్యతమేన ద్వాభ్యాం బహుభిర్య
 లక్షణైర్యాయ్యాపి తుస్థా (2) న్యాసవర్ణం వికృతమిన్ధా దవంతి = అందు శుద్ధము
 తత్ప్రవేశాని స్వరములు కలది (సంపూర్ణస్వరములుకలది) స్వరస్వర
 గ్రాహములు న్యాసములు కలదియు, ఈలక్షణములనుండి ఒకదానిచే రెండు
 లక్షణములచేగాని, అనేక లక్షణములచే గాని ఏది సంతుష్టము, న్యాసములేనిది
 అగునో అది వికృతములగుచున్నది, తత్ర న్యాస వలమోహ = అందు
 న్యాసలక్షణము చెప్పుచున్నాడు, తత్ర న్యాస విధో యథాతయ శుద్ధా తాసు
 నామకారి(3) యో న్యాస నియమేన మంజ్రోభవతి = అందు న్యాసవిధియందు
 ఏజాతులు శుద్ధములో వాటిలో నామకారి (4)ని న్యాసమో అది నియమముచే

మండ్రమగుచున్నది, విక్రతామ చ వామక వికారీ (?) వా మండ్రో
భవతీత్యనియమః = విక్రతములందు వామవికారిగాని మండ్రమగునెను
నియమములేదు తత్ర శుద్ధానాం జాతీనాం శుద్ధత్వం విక్రతత్వంచ
రూపిద్యయమస్తి = అందు శుద్ధజాతులకు శుద్ధత్వము, విక్రతత్వము
అనులెందు రూపములు కలవు ఏకాదశానాం జాతీనాం విక్రతోద్భవత్వాత్
విక్రతత్వమేవ రూపింతువతి = 11 జాతులయొక్క విక్రతమునుండి పుట్టుట
వలన విక్రత త్వరూపము అగుచున్నది, నను శుద్ధత్వమితి కుత ఏతత్ ? =
ఓయీ ! శుద్ధత్వమనునది ఎక్కడిది?, తా హి పరస్పరసంపర్కాత్ జాయంతే =
అవి అన్యోవ సంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి, తథాచాపా భరత -

శుద్ధా విక్రతాశ్చైవ హి సమవాయాత్భాతయన్తు జాయంతే ।

పునరేవాశుద్ధభృతా భవంత్యైకాదశపరాన్తు ॥

తాసాం యాన్తు నివృత్తా స్వరేష్వధాంశేష జాతిమ చ ।

జాతీస్తా వక్ష్యామి సంక్షేపేణ క్రమేణ చైవాత్ర ॥

ప్రతిసపాద్యము శుద్ధా విక్రతా జాతయ = శుద్ధవిక్రతజాతులు, సమవాయాత్
జాయంతే = సమవాయుసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి, పునరేవ = మరల,
అశుద్ధభృతా = విక్రతములు, అథ = తరువాత, ఏకాదశపరా భవంతి = 11
విధములగుచున్నవి, తాసాం = వాటిలో స్వరము = స్వరములందు, అంశేష =
అంశములందు, జాతిమ చ = జాతులయందును, యా నివృత్తా =
ఏవినివృత్తములో, తా జాతీ = అజాతులను, క్రమేణ = క్రమముగా సంక్షేపేణ =
సంగ్రహముగా, వక్ష్యామి = చెప్పుదుము

తాత్పర్యము శుద్ధవిక్రతజాతులు సమవాయుసంబంధమువలన పుట్టుచున్నవి
మరల విక్రతములు తరువాత 11 విధములగుచున్నవి వాటిలో స్వరములందు
అంశములందు జాతులయందును ఏవి నివృత్తములో అజాతులను క్రమముగా
సంగ్రహముగా చెప్పుదుము

షడ్జాయా మధ్యమాయాశ్చ సంకర్షాత్ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జాయాశ్చ గాంధార్యా జాయతే షడ్జైశికే ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమా యాశ్చ సంపర్కాత్ =
పద్మమధ్యములసంయోగము వలన, పద్మమధ్యమా జాయతే = పద్మమధ్యముము
జనించుచున్నది, పద్మాయా గాంధార్యా సంసర్గాత్ పక్షైశికి జాయతే =
పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పక్షైశికి పుట్టుచున్నది

తాత్పర్యము పద్మమధ్యములు సంయోగమువలన పద్మమధ్యముము
జనించుచున్నది పద్మగాంధారముల సంబంధమువలన పక్షైశికి పుట్టుచున్నది

తయోరేవ సదైవత్యో సద్దోదీచ్యవతి భవేత్ ।

అపాం సమధ్యమావాం తు గాంధారోదీచ్యవా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము తయోరేవ సదైవత్యో = దైవతవహిత పద్మగాంధారసంబంధము
వలన, సద్దోదీచ్యవతి భవేత్ = సద్దోదీచ్యవతి యగును, సమధ్యమావాం అపాం
సంసర్గాత్ = మధ్యమసహితములైన వీటి కలయిక వలన గాంధారోదీచ్యవా
భవేత్ = గాంధారోదీచ్యవయగును

తాత్పర్యము దైవతవహిత పద్మగాంధార సంబంధమువలన సద్దోదీచ్యవతి
యగును మధ్యమసహితములైన వీటి కలయిక వలన గాంధారోదీచ్యవయగును

గాంధార్యా మధ్యమా యాశ్చ సంపర్క్యాశ్చైవ సంకరాత్ ।

సదైవతీవామాపాం తు మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధార్యా = గాంధారియొక్కయు, మధ్యమా యా =
మధ్యమయొక్కయు, సంపర్క్యా వంకరాత్ = సంపర్కయొక్క,
సంసర్గమువలన, సదైవతీవాం అపాం = దైవతవహితములైనవీటి యొక్క,
కలయిక వలన, మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ = మధ్యమోదీచ్యవయగును

తాత్పర్యము గాంధారియొక్కయు మధ్యమయొక్కయు
సంపర్కయొక్కయు సంసర్గమువలన దైవతవహితములైన వీటి యొక్క
కలయికవలన మధ్యమోదీచ్యవయగును

అపాం ప్యాత్ రక్తగాంధారి వైషాదీ తేవ్యశుద్ధిః ।

అర్చభ్యాస్తే భవేద్ద్యంధ్రీ గాంధార్యాశ్చైవ సంకరాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ఆపాం = వీటికి, వైషాదీ చతుర్వికా చేత్ = వైషాది వాల్గవదిగా కలసివచో, రక్తగాంధారి స్వాత్ = రక్తగాంధారియగును, ఆర్ద్రా గాంధార్యాశ్చ సంకరాత్ = రిషభ, గాంధారులవంయోగమువలన, అంధ్రీ భవేత్ = అంధ్రీయగును

తాత్పర్యము వీటికి వైషాది వాల్గవదిగా కలసివచో రక్తగాంధారియగును రిషభగాంధారులవంయోగమువలన అంధ్రీయగును

అనయోర్పు ససంచయో వందయంతి ప్రజాయతే ।

సప్తిషాదా స్వగాంధార్యా కుర్యు కాశ్మరవీమిమామ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ససంచయో అనయో సంకరాత్ = సంచమి సహితములైన ఈ రెండింటి సంకరమువలన, వందయంతి ప్రజాయతే = వందయంతి పుట్టుచున్నది, సప్తిషాదా = విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఇహం కాశ్మరవీం కుర్యు = ఈకాశ్మరవిని చేయుచున్నారు

తాత్పర్యము సంచమి సహితములైన వీటిసంకరమువలన వందయంతి పుట్టుచున్నది విషాదముతో కూడ స్వగాంధారియొక్క కలయికవలన ఈకాశ్మరవిని చేయుచున్నారు

గాంధారి సంచమీ వైవ తథా గాంధారుంచమీ ।

అర్చనీ వైవతీ వర్ణా శైశవీమితి సంకరా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారి సంచమీన = గాంధారి, సంచమిల సంసర్గమువలన, గాంధారసంచమీయగును, అర్చనీ వైవతీవర్ణా = రిషభవైవతవర్ణములు (విహీనములు), శైశవీ ఇతి = శైశవి యని, సంకరా = సంకీర్ణములు

ఇదావీం విభాగమహం - ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

తాత్పర్యము గాంధారి, సంచమిల సంసర్గమువలన గాంధారసంచమీయగును రిషభవైవత వర్ణములు (విహీనములు) శైశవీయని సంకీర్ణములు ఇప్పుడు విభాగమును చెప్పుచున్నారు -

చత్రో జాతయో నిత్యం శ్లేయా సత్తస్యరా ఋషై ।

చతుస్ర పద్ స్వరాశ్వాద్యా దశపంచస్వరా స్మృతా ॥ 188

ప్రతిపదార్థము చతుస్ర జాతయ = నాల్గు జాతులు, సప్తస్వరా = సప్తస్వరములు, విత్యం = ఎల్లప్పుడు, ముద్దై జ్జేయా = పండితులచే తెలియదగినవి, చతుస్ర = నాల్గవది, పద్స్వరా = అరుస్వరములుగలది, ఆద్యా = మొదటిది, దశపంచస్వరా = 15 స్వరములు, స్మృతా = స్మరింపబడినవి, ఏతదేవ మృతంబవతి = ఇదియే స్మృతమగుచున్నది

తాత్పర్యము నాల్గుజాతులు, సప్తస్వరములు ఎల్లప్పుడు పండితులచే తెలియదగినవి నాల్గవది అరుస్వరములు గలది మొదటిది 15 స్వరములుగలదిగా స్మరింపబడినవి ఇదియే స్మృతమగుచున్నది

మధ్యమోదీచ్యవా నైవ తథా నై సద్భైశ్శిశీ ।

కార్మాకపి చ సంపూర్ణా తథా గాంధారపంచమి ॥ 189

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్యవా, సద్భైశ్శిశీ, కార్మాకపి, గాంధారపంచమి, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరములు కలవి

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ, సద్భైశ్శిశీ, కార్మాకపి, గాంధారపంచమి సంపూర్ణస్వరములు కలవి

షడ్జాంధ్రీ నందయంతీ చ గాంధారోదీచ్యవా తథా ।

చతుస్ర పద్ స్వరా హ్యేతా జ్జేయా పంచస్వరా పరా ॥ 190

ప్రతిపదార్థము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవా, ఏతా చతుస్ర = ఈనాల్గును, పద్స్వరా = ఎట్లురములుగలవి, పరా = మిగిలినవి, పంచస్వరా = పంచస్వరములుగలవి

తాత్పర్యము షడ్జ, అంధ్రీ, నందయంతీ, గాంధారోదీచ్యవతి, ఈనాల్గును ఎట్లురములు గలవి మిగిలినవి పంచస్వరములు గలవి

విషావత్యర్హతీ+ దైవతీ షడ్జమధ్యమా ।

షడ్జోదీచ్య పతి నైవ పంచషడ్జా త్రిధా స్మృతా ॥(?) 191

గాంధారీ రక్తగాంధారీ మధ్యమా పంచమీ తథా ।

తైశికీ వేతివజ్జేయా పంచైతే మధ్యమూత్రితా :

192

వ్రతపదార్థము విషాదవతి, రిషభి రైవతి, పద్మమధ్యమా, పద్మోదీచ్యవతి, పంచపెద్దా = ఈ ఐదు పద్మములు, తిద్రా స్మృతా = మూడు విధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రక్తగాంధారి, మధ్యమా, పంచమి, తైశికీ, ఏతే పంచ = ఈ ఐదును మధ్యమూత్రితా విజ్జేయా = మధ్యమూత్రితములుగా తెలియదగినవి తాత్పర్యము విషాదవతి, రిషభి రైవతి, పద్మమధ్యమా, పద్మోదీచ్యవతి, ఈ ఐదుపద్మములు మూడువిధములుగా చెప్పబడినవి గాంధారి, రక్తగాంధారి, మధ్యమా, పంచమి, తైశికీ, ఈ ఐదును మధ్యమూత్రితములుగా తెలియదగినవి

పద్మగ్రామే తు విజ్జేయా గాంధారోదీచ్యవా బురై :

అంధ్రీ చ నందయంతి చ మధ్యమగ్రామపంశ్రయా :

193

ఏవమేతా బురైవజ్జేయా ద్వా గ్రామికో విభాగత :

యాస్తా సప్తస్వరా జ్జేయా యాశ్చైతా పక్షస్వరా స్మృతా :

194

కృచిత్ పాదవితాస్తాస్తు పక్షే తాడువిరీకృతా :

195

వ్రతపదార్థము పద్మగ్రామే = పద్మగ్రామమందు, గాంధారోదీచ్యవా విజ్జేయా = గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి, అంధ్రీ, నందయంతి, మధ్యమగ్రామపంశ్రయా = మధ్యమగ్రామము నాశ్రయించినవి ఏవం = ఇట్లు ఏతా = ఇవి, విభాగత = విభాగముచే ద్వాగ్రామికో జ్జేయా = రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి, యా సప్తస్వరా జ్జేయా = ఏవి సప్తస్వరములు కలవియో, తా = అవి, యా పక్ష స్వరా = ఏవి పక్ష స్వరములో, ఏతాశ్చ = అవి, కృచిత్ = ఒకచోట, పాదవితా = పాదవితములు, పక్షే = పక్షమునందు, తాడువిరీకృతా = తాడువితములుగా చేయబడినవి

తాత్పర్యము పద్మగ్రామమందు గాంధారోదీచ్యవగ తెలియదగినవి అంధ్రీ, నందయంతి మధ్యమగ్రామమునాశ్రయించినవి ఇట్లు ఇవి విభాగముచే రెండు గ్రామములకు చెందినవిగా తెలియదగినవి ఏవి సప్తస్వరములనుకలవియో అవి, ఏవి పక్ష స్వరములోఅవియును ఒకచోట పాదవితములు, పక్షమునందు తాడువితములుగా చేయబడినవి

ఇదానీం లక్షణమహా = ఇప్పుడు లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

శ్రుతిగ్రహస్వరూపిన మూహాత్ జాయంతే జాతయః = శ్రుతిగ్రహ స్వరముమొదలగు సముదాయమువలన జాతులు పుట్టుచున్నవి. అతో జాతయః ఇత్యుచ్యంతే = అందుకనే జాతులని చెప్పబడుచున్నది, యస్మాద్భూయతే రసప్రతీతి ఆరభ్యత ఇతి జాతయః = దేవీవలన రసప్రతీతికల్గునో అందువలన జాతులు అగుచున్నవి అథవా సకలస్య రాగాదేర్జన్మహేతుత్వాజ్ఞాతయః ఇతి = లేక సమస్త రాగాదుల జననకారణముగా జాతులగుచున్నవని యుద్వా జాయన్తే ఇతి జాతయః = లేక పుట్టుచున్నవిగాన జాతులని యుద్వా నరాణాంబ్రాహ్మణత్వాదయో జాతయః = ఉదా - మనుష్యులలో బ్రాహ్మణత్వాది జాతులు, శుద్ధాశ్చ వికృతాశ్చైవ - మత్రాపి జాతిలక్షణం = శుద్ధములని, వికృతములని ఇట్లు ఇక్కడ కూడ జాతిలక్షణము

ఇదానీం విశేషలక్షణ మహా = ఇప్పుడు విశేషలక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

గ్రహాంశో తారమంద్రో చ సిద్ధవౌడనితే తథా ।

అల్పత్వం చ బహుత్వం చ న్యాసోఽనన్యాసో నివచః ॥ 196

జ్ఞాయతే తద్యథా జాతి రేఖజాతీయలక్షణా ।

లక్షణం దశసంఖ్య సంక్షేపేణాభిధీయతే ॥ 197

ప్రతిసదార్థము గ్రహాంశో = గ్రహాంశములు, తారమంద్రో = తారమంద్రములు, సిద్ధవౌడనితే = సిద్ధవ, ఐడవములు, అల్పత్వం = అల్పత్వము, బహుత్వం = బహుత్వము, న్యాసో అన్యాసశ్చ = న్యాసో అన్యాసములు, తద్యథా రేఖజాతీయ లక్షణాజ్ఞాయతే = రేఖ జాతీయ లక్షణము కలదిగా తెలియుటచున్నది, అస్య దశసంఖ్య అపి సంక్షేపేణ లక్షణం అభిధీయతే = ఈ పదింటికి లక్షణము సంగ్రహముగా చెప్పబడుచున్నది

తత్ర ఆదా జాత్యాదిప్రయోగ గృహ్యతే యేన అశౌ గ్రహా = ఇందు మొదట దేవీరేఖను, జాత్యాదుల ప్రయోగము గ్రహించబడునో అది గ్రహము, అంశవర్తిపద్ధి బోధిస్తో బోధ్య = అంశమందున్న 60 భేదములకంటే దీన్నెన్నైనదిగ తెలియదగినది నవ్వేవం గ్రహాంశయో కో భేద = ఓయీ !

అట్లయిన గ్రహము, అంశములకు తేడాపడినా, ఉచ్చతే = చెప్పుబడుచున్నది, అంశో వార్ధ్యేన పరం, గ్రహాస్తు వార్ధ్యాదిభేదభిన్నౌ చతుర్విధః = అంశము వార్ధ్యమందే, గ్రహముమూత్రము వార్ధ్యాదిభేదభిన్నమై నాలుకవిధములగుచు యుద్వా ప్రధానాప్రధానకృతో భేద = లేక ప్రధానము, అప్రధానములపట్లజైన భేదము, గ్రహో వ్యాప్రధానభూత = గ్రహము అప్రధానమైనది నను కథం అంశస్త్వేన ప్రాధాన్యముచ్యతే = అంశమునలే ఎట్లు ప్రాధాన్యము చెప్పబడినది?, రాగజనకత్వాత్ వ్యాపకత్వాచ్చ అంశస్త్వేన ప్రాధాన్యం = రాగజనకత్వమువలన, వ్యాపకత్వమువలనకూడ అంశమునకే ప్రధానత్వము, యుద్ధపి సర్వజాతీవాం గ్రహోఽంశశ్చ ప్రధానీభూత ఇతి ఉత్పల్ల సీర్థం = సర్వజాతులకు గ్రహము, అంశమును కూడ ప్రధానము అనునది సాధారణసీర్థము, తథాపి సంవాద్యనువాదివిధివా చోద్యతే = సంవాది అనువాదివిధినే ప్రయత్నితము తథాపి ప్రథమచతుర్థపక్షగీతేషు మండ్రప్రకృతో విశేష నియమ, ప్రథమే సంవాదిత్వాత్ కథం భేదప్రయోగ = అయినను ప్రథమ, చతుర్థ, పక్ష గీతములందు మండ్రప్రకృత విశేషనియమము ప్రథమమందు సంవాదిత్వమువలన ఎటు భేదప్రయోగము, షడ్జోదీప్యవామధ్యమోదీప్యవా రక్షగాంధారిగాంధారి పంచమీనాం తు గ్రహో వివాది త్యేన(?) గ్రహాస్తు ఆర్షభీ దైవతి నిషాదవత్సంద్రీ పక్షత్తైశికి పక్షమధ్యమా చ ఇతి = షడ్జోదీప్యవ మధ్యమోదీప్యవ రక్షగాంధారి, గాంధారి, పంచమీలకు గ్రహములు వివాదిత్వముచే, గ్రహముమూత్రము రిషభీ, దైవతి, నిషాదవతి, అంధ్రీపక్షత్తైశికి పక్షమధ్యమును, ఏవం వందయంశ్యామితి గ్రహవిధి = ఇట్లే వందయంతియందును గ్రహవిధి, తథాచానా భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“గ్రహాస్తు సర్వజాతీవామంశవత్ పరిశీర్తితః ।

యత్ ప్రప్రత్తో భవేద్ గేయ సోఽంశో గ్రహవికల్పతః ॥”

ప్రతిపదార్థము గ్రహః = గ్రహము, సర్వజాతీవాం = అన్నిజాతులకు, అంశవత్ పరిశీర్తిత = అంశమునలే చెప్పబడినది, యత్ గేయ = ఏగేయము, ప్రప్రత్తో భవేత్ = ప్రప్రత్తమగునో, స = అది, గ్రహవికల్పతః = గ్రహవైకల్పముచే, అంశ = అంశము,

అరాంశ కర్తవ్యే = తరువాత అంశము చెప్పబడుచున్నది, అంశవిభాగ, స దశవిధో బోధ్యమ్ = ఆయుంశవిభాగము 10 విధములుగా తెలియవలెను, యస్మిన్మంత్రే క్రియమాణే రాగాభివ్యక్తిభవతి సోఽంశ = యే అంశము చేయబడగా రాగము అభివ్యక్తము (స్పష్టము) అగునో అది అంశము, యస్మాద్వారభ్య గీత ప్రవర్తతే = దేనిమండి మొదలుకొని గీతము ప్రవర్తించునో వగ్రహస్ఫురిత స్వాంశో ద్వితీయా తారమంద్రాభివ్యక్తికీహేతు స్వాంశ తృతీయ పంచమస్వరమారోహణం తారం కదాచిత్ పష్టస్వరారోహణం పితార = గ్రహస్ఫురితము నుండి స్వాంశద్వితీయము తారమంద్రాభివ్యక్తికీ హేతువు స్వాంశము తృతీయము పంచమస్వర ఆరోహణము తారము ఒక్కొక్కప్పుడు పష్టస్వర ఆరోహణము పితారము, తదా గాంధార్యా పక్ష తార = అట్లే గాంధారికీ పక్షము తారము, విధవిధసా . యథా తారవియోమకమంద్రవియోమకస్వరోఽవ్యంశసప్తస్వరారోహణా = ఎట్లు తారవియోమక మంద్రవియోమకస్వరముకూడ అంశసప్తస్వరారోహణము కలది యథా మంద్రాంతాయా పక్షపంస్తాదే = ఎట్లునగా మంద్రాంశమునకు పక్ష పంస్తాననుండు- సాసాసారా ఇతి = అవి, యశ్చ బహువ్రయోగతర సోఽవ్యంశ = ఏది అనేకముగా వ్రయోగింపబడునో అదికూడ అంశస్వరము, యో రాగస్య విషయత్వేన అవస్థిత స్వర సోఽవ్యంశ = ఏది రాగమునకు విషయముగానుండునో అస్వరముకూడ అంశమగును, యత్ర గీతమితి సమాప్తీరితి సంభావ్యతే సోఽవన్యాస = ఎక్కడ గీతమవి, సమాప్తీయని తలచబడునో అది అవన్యాసము, సర్వవిదారీ మధ్యమో భవతి = సమస్త విచారిస్వరము మధ్యమమగును, సా చ విదారీ ద్వివిధా = అవిదారి రెండువిధములు, గీతవిదారీ పదవిదారీ చేతి = గీత విదారి, పదవిదారియుని నను విదారిశబ్దేన కిముచ్యతే = ఓయీ ! విదారిశబ్దముచేసేమి చెప్పబడుచున్నది పాదావాం ప్యాదిత్యాది విదారణా ఖండవ మితి యావత్ = పాదములలోనగును అను విదారణ ఖండవమవి (ఉదా), గీతకేగీ గీత ఖండమితి యావత్ = గీతకేగీ గీతఖండమనునది (యగును)

ఇదాపిం స న్యాసోఽభీధీయతే = ఇప్పుడావ్యాసము చెప్పబడుచున్నది తత్ర ప్రథమవిదారీ మధ్యే న్యాసస్వరా వ్రయుక్తా = అందు ప్రథమవిదారిలో

స్వాసస్వరములు ప్రయోగించబడినవి, సన్వాస సోఽ భీదీయతే = అది సన్వాసమనబడును అంశస్య విదారీ యదా వభవతి ప్రథమవిదార్యాంతే ర్వాది ప్రవృత్తౌ యదా వ భవతి, తదాసౌ సన్వాస ఇత్యర్థ = అంశమునకు విదారి ఎట్లుకాదో, ప్రథమ విదారి చివరర్వాది ప్రవృత్తిమిప్పుడగునో అప్పుడు సన్వాసమని అర్థము.

ఇదాపిం విన్యాసమాహ - ఇప్పుడు విన్యాసమును చెప్పుచున్నాడు- ఏష ఏవ తు సన్వాస స్వర సదాంతే ఏవస్యతే తదావిన్యాస = ఈ సన్వాసస్వరమే సదాంతమందుంచబడిన యొడల నప్పుడు విన్యాసమగును, అత ఏవ తదుక్తం భవతి = అందుకనే అది చెప్పబడుచున్నది

అంశస్య సంవాదీవా భవతి యస్మాచ్చైవ ప్రవర్తతే ।

నేతావతారమంద్రాణాం యోత్యర్థ ముపలభ్యతే ॥ 197

గ్రహసన్యాసవిన్యాససన్యాస గోచర ।

అనువృత్తశ్చ యశ్చేహ సోఽంశ స్వాత్మకలక్షణ ॥ 198

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ ప్రవర్తతే = దేవినలన ప్రవర్తించునో, తస్మాత్ = అందువలన అంశస్య సంవాదీ వా భవతి = అంశమునకు సంవాదిగాని యగుచున్నది తారమంద్రాణాం నేతా య అత్యర్థం ఉపలభ్యతే = ఏది తారమంద్రములకు నేత మిక్కిలిగా యగునో యగుచున్నది గ్రహ, అవిన్యాస, విన్యాస, సన్వాస, వ్యాస గోచరములు, అనువృత్తము, య = ఏది, ఇహ = ఇక్కడ యగునో, ప = ఆ, అంశ = అంశము, దశలక్షణ స్వాత్ = పదిలక్షణములుకలదుగును

ఇదాపిం తారలక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడు తారలక్షణము చెప్పబడుచున్నది, బలవతి (ప్రతిజేతే దుష్టేర్భవేణానే అంశస్వర ప్రయోగాదారభ్య సంవస్వరసదా తార గతి = బలవంతమైన (స్థిరమైన) (త్రితి గల అంశమందు, దుర్బలాంశమందు అంశ స్వరప్రయోగముమండి ప్రారంభించి సంవస్వరపరమైనది తారగతి (గమనము), కిముక్తం భవతి = ఏమి చెప్పబడుచున్నది, సంవ స్వరమారోహణం తార ఇతి, చతుష్స్వరమారోహణం

తార ఇతి = పంచమ్యారోహణము తారమని, చతు స్వరమారోహణము తారమని, పంచమంతి యథా - సావరిగపా । ఇతి పంచమాంశత్వాత్ పట్టస్త్వై = పంచమంతి ఎట్లనగా - సావరిగపా ఇట్లు పంచమాంశమువలన పట్టము తారము, అపంచమంతి యోగవా = పంచమము మండియని కూడిక, అష్టభ్యా వితార్యా బోధ్యవ్య = ఎనిమిదవదానితో అండించి బోధింపదగినది (తెలియదగినది), పంచస్వరం యావత్ తారయిరిం యథా గాంధార్యాం విదవిసా । ఇతి = పంచమస్వరమువరకు తారయిదిని ఎట్లనగా గాంధారి యందు విదవిసా । యని, వా శబ్దాత్ పప్తస్వరస్యాపి తారతా భవతి = వాశబ్దము వలన పప్తస్వరమునకు గూడ తారత్వమగుచున్నది, చతుర్థా తారగతి తరాచారా భరత = తారగతి నాలుగు విధములు ఇట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు -

“అంకాత్ తారగతివిద్యారాచతుర్థ స్వరారితి ।

అపంచమాత్ సప్తమార్వా వాత పరమహేష్వరే ॥”

ప్రతిపదార్థము అచతుర్థస్వరారితి = చతుర్థస్వరారులు మొదలు కొని, అపంచమాత్ = పంచమస్వరము మండి, సప్తమార్వా = సప్తమముమండి తారగతిని తెలియవలెను, అత పరం ఇహ స ఇష్వరే = ఇటు తరువాత ఇక్కడ ఇష్టముకాదు

ఇహానీ మండ్రముశ్యతే = ఇప్పుడు మండ్రము చెప్పుటచున్నది, మృదుస్వరో మండ్ర = కోమలమైన స్వరము మండ్రము, సా చ మండ్రగతి ప్రేరా = ఆ మండ్రగతి మూడువిధములు, అంశపరా న్యాసపరా తత్పరా చేతి = అంశపరము, న్యాసపరము, తత్పరము అని, అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ ఇతి, బహుప్రేరా తస్మాత్ పూర్వో య స్వర స మండ్ర = అంశస్వరస్య పరోయస్మాత్ (అంశస్వరమునకు వరములేనికంటి), అను బహుప్రేరాయమాచుమువందు దానికంటి పూర్వవేస్వరయో అది మండ్రము, యథా ధైవత్యాం = ధైవతమందు ధాధనిధమ పరమా । మామామా । ఏవం అత్రాపి వ్యాపస్వర ఇతి = ఇట్లే ఇక్కడ వ్యాపస్వరముకూడ అని, వ్యాపస్వరోపేష్వరమేవ వ్యాపస్వరముకూడ ఇట్లే

ఇహానీ పాదమయ్యతే = ఇప్పుడు పాదవేస్వరము చెప్పుటచున్నది,

షట్స్వరం పాదమితి = షట్ స్వరము(ల) ను పాదమందురు, చతుర్దశ జాతివిషయత్వాత్ చతుర్దశవిధ = చతుర్దశ (14) జాతులకు విషయమగుట వలన 14 విధములైనది, చతస్పదాం జాతీనాం విత్యసంపూర్ణత్వే తదభావాత్ జాత్యంశభేదేన తు సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం చ తద్భవతి = వాల్మ జాతులకు విత్యము సంపూర్ణత్వమైనచో, అపూర్ణతలేక పోవుటవలన జాతియొక్క అంశభేదముచే అది 47 విధములు అగుచున్నది, తదాదాహ భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

షట్స్వరం పాదవం చతుర్దశవిధం సప్తచత్వారింశత్ ప్రకారం పూర్వోక్తం లక్షణం చ అవ్య = షట్ స్వర (యుత) పైన పాదవము 14 విధములైనది 47 విధములైనదని దీనికి లక్షణము ముందుచెప్పబడినది చతు స్వరాన్ ప్రత్యుతి న మార్గ శబరపులింద కాంబోజవంగకిరాతబాహ్లికాంధ్రవిదవవనాదిషు ప్రయుజ్యతే = చతు స్వరమునుండి మార్గభేదము శబర, పులింద, కాంబోజ, వంగ కిరాత, బాహ్లిక, అంధ్ర, ద్రవిడమారులలో ప్రయోగింపబడదు, అనియమాత్ శ్రుతిమాత్రం ఆత్ర గ్రాహ్యం = నియమములేకపోవుటవలన శ్రుతిమాత్రమిక్కడ గ్రహింపదగినది, యదా చతు స్వర ప్రయోగోఽపి స్వరాంతరమాహ అవకృష్టద్రువాప్యపి వేదితవ్యం = ఎప్పుడు చతు స్వరప్రయోగము స్వరాంతరమును చెప్పుచో అవకృష్టద్రువములందే తెలియదగినచో, తం ద్రువం మధ్యే సుప్రీకరిష్యామి = ఆద్రువమును మధ్యన స్పష్టముచేయుచున్నాము, తదా దాహ భరత = అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

షట్స్వరస్య ప్రయోగోఽస్తి తథా పంచస్వరస్యచ ।

చతు స్వరప్రయోగోఽపి హ్యవకృష్టద్రువాప్యపి ।

ప్రతిపదార్థము అవకృష్టద్రువాప్యపి = అవకృష్ట ద్రువములందు కూడ, షట్ స్వరస్య = షట్ స్వరమునకు, పంచస్వరస్య = పంచస్వరమునకు, ప్రయోగ ఆస్తి = ప్రయోగముకలదు చతు స్వరప్రయోగ ఆపిఆస్తి = చతు స్వర ప్రయోగముకూడ కలదు అపిశబ్దాత్ ఆత్ర పంచూర్లోఽపి గ్రాహ్య = అపిశబ్దమువలన నిక్కడ పంచూర్ణస్వరముకూడ గ్రహింపదగినది, ఏవం చతుర్విధ ప్రయోగ ద్రువాణాం వేదితవ్య = ఇట్లు ద్రువముల చతుర్విధప్రయోగము తెలియదగినది.

ఇదానీమల్పత్వ బహుత్వే బ్రహ్మి = ఇప్పుడు అల్పత్వ, బహుత్వములను గూర్చి చెప్పుచున్నాను తీత వ్యుదాహం అల్పశ ప్రయోగాత్ అల్పత్వం బహుశ ప్రయోగాత్ బహుత్వం = వ్యవసాయమునకు అల్ప (తక్కువ)ప్రయోగమువలన అల్పత్వము, అధిక ప్రయోగమువలన బహుత్వమునగును, తదా అల్పత్వం బహుత్వం చ ద్వివిధం = అట్లే అల్పత్వ బహుత్వములు రెండును రెండువిధములు, సన్న్యాసాదిగత భవేత్ తదంతరమార్గజీతి = సన్న్యాసాదిగతము, అంతర మార్గము అని (రెండు విధములు) అగును, అంతరమార్గస్య లక్షణం యదా - జాతీయ క్షుద్రా అనంశో వినాస్య = అంతరమార్గ లక్షణమెట్లునగా - జాతులయందొక్కొక్కచోట గాని అనంశములేక యే అల్పము తదాచ కార్మారవ్యాం గాంధారవ్య సర్వవ్యవసంగత్యా బహుత్వేనాంతరమార్గ ప్రయోగ ఇతి వక్ష్యతే = అట్లే కార్మారవియందు గాంధారమునకు సమస్తవ్యవసంబంధముచే బహుత్వముచే అంతరమార్గప్రయోగమని చెప్పబడుచున్నది, గాంధారవ్య విశేషణ సర్వతో గమనం భవేత్ ఇతి = గాంధారము యొక్క విశేషముచే అంతట గమనముండునని, అథ బహుత్వామాహ = తరువాత బహుత్వమును గూర్చి చెప్పుచున్నాడు, అల్పవదత్ర బహుత్వమితి = అల్పత్వమునలే నిక్కడ బహుత్వమును అని, లక్ష్యేదితి విశేష = లక్షణసమన్వయముచేయవలెననునది విశేషము, కదమిత్యాహ = ఎట్లునగా చెప్పుచున్నాడు, బలవదబలవతోర్విపర్యాహ బలమల్పం తద్విపర్యయే బలవదితి బలవల్లక్షణం గమ్యతే ఏవ = బలముకలదానికి బలములేనిదానికి విపర్యయము అల్పబలము కలదానికి విపరీతమైనది బలవంతము అని బలవంతమైన దానికి లక్షణము గమ్యమామగుచున్నది, అత ఏవ ఆహ = అందుకే చెప్పుచున్నాడు -

పంచారోఽంశబలస్థాన మల్పత్వం దుర్బలాను చ ।

ద్వివిధాంతరమార్గస్య జాతీయాం వ్యక్తికారక ॥

ప్రతిపదార్థము దుర్బలాను = దుర్బలములయందు, అంశ బలస్థానం = అంశబలస్థానము, అల్పత్వం = అల్పత్వము జాతీయాం ద్వివిధాంతరమార్గ సవదార వ్యక్తికారక = జాతులయొక్క ద్వివిధాంతరమార్గసంవారము వ్యక్తి కారకము, (ప్రస్థీకరణమునకు హేతువు), ఇదానీం వ్యాసమాహ = ఇప్పుడు

న్యాయమును చెప్పుచున్నాడు, న్యాయలే త్యక్తలే యస్మిన్ యేవ నా గీతం తస్మాన
 ఇతి = దేనియందు గాని దేనిచేతను గాని గీతము న్యాసము చేయబడునో
 (ఉంచబడునో) త్యాగ్యమగునో (విడువబడునో) అది న్యాసమని, ఏ న్యాస ఏ
 ఏకవింశతి సంఖ్య ఇతి = అట్టి అన్యాసము 21 విధములని చెప్పబడినది,
 తద్వధావద్ధాయా ఏకపక్ష్యానాం న్యాస = అది ఎట్లనగా పక్ష్యమునకు
 ఏకపక్ష్యమను న్యాసము ఏకమాది బోధవ్యం = ఈ మొదలైనవి
 తెలియదగినవి, అష్టాదశ జాతిము చ న్యాసా = 18 జాతులయందును
 న్యాసములు, అంశ సమాస్తా కార్య ఇత్యర్థ = అంశము సమాప్తయందు
 చేయదగినదని యర్థము ఇదానీమనన్యాసమాదా = ఇప్పుడు అపన్యాసమును
 గూర్చి చెప్పుచున్నాడు - అపన్యాసోఽంతే ప్రయోగసమాప్తి అపన్యాసః =
 అపన్యాసము అంతమందు, ప్రయోగసమాప్తి యందు అపన్యాసము, సచ
 స్మృంచాత్ భేదస్థి భవతి గీతానాం మధ్యే బోధవ్యం = అది గీతముల
 మధ్యన 56 విధములగుచున్నదిగా తెలియదగినది, యథా యత్ర సమాప్తమివ
 గీతం ప్రతిభాసితే సోఽపన్యాస = ఎట్లనగా ఎక్కడ గీతము సమాప్తమైనదిగా
 భాసించునో అది అపన్యాసము, ఏ చ విధారీమధ్యే భవతి = అది విధారి -
 యందగుచున్నది, గీతకరీరమధ్యమ ఇత్యర్థ = గీతకరీరమధ్యమమని అర్థము,
 యథా పక్ష్యగ్రామే మధ్యాయా సప్తాపన్యాసా భవంతి = ఎట్లనగా పక్ష్యగ్రామమందు
 పక్ష్యమధ్య (ను)ము నకు ఏడు అపన్యాసములగుచున్నవి, పక్ష్యదీప్యవాయాశ్చ
 ద్వై సంవానాం ప్రత్యేకం త్రయం త్రయమితి చతుర్వింశతి కేహస్త్వి
 మధ్యమగ్రామే = పక్ష్యదీప్యవాకు రెండు, బదింటికి ప్రత్యేకముగా మూడుమూడు
 అని ఇరువదివాల్సి, మిగిలినవి మధ్యమగ్రామమందగును తదాదాశ భరత -
 అట్లే భరతుడు చెప్పుచున్నాడు-

“న్యాసో న్యాసశసమాప్తి స చైకవింశతివిధో విధాతవ్యః ।

పక్షపంచాకత్పంభ్యో భవేదపన్యాసపంజ్ఞోఽ సా ॥”

ప్రతిపదార్థము అంశసమాప్తి = అంశసమాప్తయందు, ఏ న్యాస = పక్ష్యాసము,
 ఏకవింశతి విధో విధాతవ్య = ఇరువదియొక్క విధములుగా చేయదగినది,
 అసౌ అపన్యాసపంజ్ఞ = ఈ అపన్యాసమనునది, పక్షపంచాకత్ సంఖ్య భవేత్ =
 56 విధములగును దశవిధజాతిలక్షణమితి = పదివిధములైన జాతియొక్క

లక్షణము అని (ఇట్టిదియునె)

తాత్పర్యము అంశమహస్త్రయందు పెద్దవ్యాసము ఇరువదియొక్క విధములుగ చేయబడినది - ౪- అపవ్యాసమనునది 56 విధములగును పెదివిధములైన బాతయొక్క లక్షణము అని (ఇట్టిదియునె)

అంశ స్వ పంచ పెద్దాయాం విషాదర్షభవర్తితా ।

అపవ్యాసస్త్వ గాంధార పంచమశ్చాత పంగతి ॥

ప్రతిపదార్థము పెద్దాయాం విషాదర్షభవర్తితా పంచ అంశ స్వ = పెద్దమందు విషాదరిపభములు తప్ప ఐదు అంశములుండును, గాంధార అపవ్యాస = గాంధారమపవ్యాసము, అథ పంచమశ్చ పంగతి = తరువాత పంచమము పంగమము

తాత్పర్యము పెద్దమందు విషాదరిపభములు తప్ప ఐదు అంశములుండును గాంధారమపవ్యాసము తరువాత పంచమము పంగమము

పెద్దగాంధారయోస్తు స్యాత్ పెద్దవైవతయోస్తథా ।

షాడపంచ విషాదే స్యాత్ వాప్యాయామితం భవేత్ ॥ 202

ప్రతిపదార్థము పెద్దగాంధారయో తథాపెద్దవైవతయో = పెద్దగాంధారములందు పెద్దవైవతములందు, (స్యాత్ = అగును)విషాదే షాడపంచ స్యాత్ = షాడపము విషాదమందు అగును, ఔదువితం న భవేత్ = ఔదువితముకాదు

తాత్పర్యము పెద్దగాంధారములందు పెద్దవైవతములందు (అగును) షాడపము విషాదమందు అగును ఔదువితముకాదు

అర్హభ్యాస్తు ప్పుతా అంశా విషాదర్షభవైవతా ।

పెద్దపంచమహితే చ షాడవోరప్యితే క్రమాత్ ॥ 203

ప్రతిపదార్థము అర్హభ్యా విషాదర్షభ వైవతా, అంశా ప్పుతా = విషాదరిపభ వైవతాంశములు రిపభసంబంధులని చెప్పబడినవి, క్రమాత్ = క్రమముగా, పెద్దపంచమహితే = పెద్దపంచమరహితము నందు షాడవోరప్యితే -?

తాత్పర్యము విషాదరిపభ వైవతాంశములు రిపభసంబంధులని చెప్పబడినవి,

క్రమముగా పట్టపంచమ రహితము వందు గాపాడవోరవ్వితే ?

దైవత్యాం గురుభి ప్రోక్తై అంశాభ్యుపభదైవతా ।

పమధ్యమా పవన్యాసా ప్రాగుక్తై హీనతో త్కృమాత్ ॥ 204

ప్రతిపదార్థము దైవత్యాం = దైవతీయందు, ఋషభదైవతా అంశ ప్రోక్తై = రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి, హీనతోత్కృమాత్ = ఉత్కృమరహితము వలన, పమధ్యమో అపన్యాసో ఉక్తై = పట్టమధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

రాత్మర్యము దైవతీయందు రిషభదైవతాంశములు చెప్పబడినవి ఉత్కృమరహితము వలన పట్టమధ్యమములు అపన్యాసములుగా గురువులచే చెప్పబడినవి

అంశో విషాదపత్యాస్తు ద్విక్రతుః పర్వభా స్స్పృహా ।

దైవతీవత్ భవేచ్ఛేదో వ్యాసో నామకృదేవ తు ॥ 205

అంశాస్తు పట్టైశిక్యాం పట్టగాంధారపంచమా ।

పవిషాదా అగాంధారా అపన్యాసాస్త ఏవ తు ॥ 206

ఋషభోఽల్పప్రయోగ స్సాన్యాసో గాంధార శిష్యతే ।

నిత్యం పూర్ణస్వరా చేయమాదాస్త్యై పరిశ్రీతా ॥ 207

స్యాత్ పట్టోదీచ్యవత్యంతై పట్టమత్యమగ్నివతై ।

పవిషాదైశపన్యాసా విశ్లేయా పట్టదైవతా ॥ 208

ప్రతిపదార్థము విషాదపత్యా = విషాదపతీకి, ద్విక్రతుః = ద్విక్రతుఃశిష్యులైన, పర్వభా = పట్టరిషభములు, అంశ స్పృహా = అంశముగా చెప్పబడినవి శేష = మిగిలినవి దైవతీవత్ భవేత్ = దైవతీయందువలెనగును, వ్యాస నామకృత్ ఏవ = వ్యాసము, నామమాత్రముగానే, పట్టైశిక్యాం = పట్టైశికీయందు, పట్టగాంధార పంచమో అంశ = పట్టగాంధార పంచమములు అంశములు పవిషాదా = విషాదిపహితములు, అగాంధారా = గాంధారరహితములు అయిన, తే ఏవ = ఆ పట్టగాంధారపంచమములే, అపన్యాసా = అపన్యాసములు, ఋషభో అల్పప్రయోగ స్సాన్యాత్ = రిషభము అల్పప్రయోగమగును, గాంధార

న్యాయ ఇష్టతే = గాంధారము న్యాయముగా నమ్మతము నిత్యం = సర్వదా, ఇయం = ఇది, పూర్ణస్వరూ = పూర్ణ స్వరములు కలది (అని) అచార్యై పరిశీర్షితా = పండితులచే చెప్పబడినది, షడ్బద్ధివ్యవరీ సనిషాదై = షడ్బద్ధివ్యవరీ నిషాదవహితములైన, షడ్మధ్యమధైవలై అంశై స్యాత్ = షడ్మధ్యమధైవతాంశములతోనగును, షడ్మధైవతౌ అపన్యాసా విశ్లేయా = షడ్మధైవతములు అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

తాత్పర్యము నిషాదవహితీ ద్విక్రతుకములైన షడ్మరిషభములు అంశముగాచెప్పబడినవి మిగిలినవి దైవతయందువలెనగును న్యాయము నామమాత్రముగానే షడ్మగాంధార పంచమములు అంశములు నిషాదవహితములు గాంధారహితములయిన ఆషడ్మగాంధారపంచమములే అపన్యాసములు రిషభము అల్పస్వరముగను గాంధారము న్యాయముగా నమ్మతము సర్వదా ఇది పూర్ణస్వరములు కలది యని పండితులచే చెప్పబడినది నిషాదవహితములైన షడ్మమధ్యమధైవతాంశములతోనగును షడ్మధైవతములు అపన్యాసములుగా తెలియబడవలెను

ఋషభేణ విహీనేయం ద్వాభ్యాం ద్వే పంచమేన చ ।

మండ్రగాంధార భూయస్త్వ మపన్యాసస్తే మధ్యమ ॥ 209

పర్వాంశాన్వామక్యన్వాసా విశ్లేయా షడ్మమధ్యమా ।

ప్రీత్యాం నిషాదగాంధారాపప్రీత్యాం గీతత్వకారితౌ ॥ 210

ప్రతిపదార్థము షడ్మమధ్యమా = షడ్మమధ్యము, పర్వాంశా(న్) = సర్వాంశము, వామక్యత్ న్యాసా = వామమాత్రమైన న్యాయముకలదిగా, విశ్లేయా = తెలియదగినది, అప్రీత్యాం = దీనియందు, నిషాదగాంధారౌ గీతత్వకారితౌ ప్రీత్యాం = విషాద గాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

తాత్పర్యము షడ్మమధ్యము సర్వాంశము వామమాత్రమైన న్యాయముకలదిగా తెలియదగినది దీనియందు నిషాదగాంధారములు గీతత్వకారకములగుచున్నవి

యశ్చేష్టం ప్రీత్యై సంవారో యథా గ్రామవిరోధభృత్ ।

షడ్మగ్రామే తు పప్రీత్యా శేషా మధ్యమజాతయ ॥ 211

గాంధార్యా ద్వావసంశో చ హేయో వృషభ దైవతౌ ।

క్రమాన్నిత్యంత్యమవన్యాసో విశ్లేయో షడ్జవంచమా ॥ 212

ప్రతిపదార్థము సంవార యధేష్ఠం స్వాత్ = సంవారము యధేష్ఠముగావగును, యథా గ్రామవిరోధభృత్ = (అట్లే) గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఏతా వృషభాతయః = ఈ ఏడుజాతులు పెద్దగ్రామే = పెద్దగ్రామమందును, శేషా = మిగిలినవి, మధ్యమ జాతయః = మధ్యమగ్రామజాతులు, గాంధార్యా = గాంధారిచేత, ద్వౌతసంశో = రెండు అంశరహితములు, ఋషభదైవతౌ హేయౌ = రిషభదైవతములు విడువదగినవి, విత్యం = సదా, క్రమాత్ = క్రమముగా, షడ్జవంచమా అవన్యాసో విశ్లేయౌ = షడ్జవంచమములవన్యాసములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము సంవారము యధేష్ఠముగావగును గ్రామవిరోధమును చేయునదియు, ఈ ఏడు జాతులు పెద్దగ్రామమందును, మిగిలినవి మధ్యమ గ్రామజాతులు గాంధారిచేత రెండు అంశరహితములు రిషభదైవతములు విడువదగినవి సదా క్రమముగా షడ్జవంచమములవన్యాసములుగా తెలియవలెను

దైవతార్కషణం గచ్ఛేదేవం స్వాత్ సర్వమేవ తత్ ।

ప్రాయశో రక్త గాంధార్యామవన్యాసం మధ్యమ ॥ 213

ఋషాప్రయోగ కర్తవ్యో దైవతోఽథ నిషాదవాన్ ।

షడ్జగాంధార సంవార కార్యత్వాస్య ప్రయోక్తుధి ॥ 214

ప్రతిపదార్థము దైవతాత్ ఋషిభం గచ్ఛేత్ = దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను, సర్వమేవ తత్ ఏవం స్వాత్ = అదంతయు అట్లే జరుగవలెను, ప్రాయశః = తరచుగా, రక్తగాంధార్యాం = రక్తగాంధారియందు, అవన్యాస మధ్యమ = అవన్యాసము మధ్యమము, దైవత = దైవతము, నిషాదవాన్ = నిషాదయుతులను (గా), ఋషాప్రయోగ కర్తవ్యః = అనేకముగా ప్రయోగము చేయదగినది, అస్యా = దీనికి, షడ్జగాంధారసంవార ప్రయోక్తుధి కార్యత్వ = షడ్జగాంధార సంవారము ప్రయోక్తులచే చేయదగినదియును

తాత్పర్యము దైవతమునుండి రిషభమును చేరవలెను అదంతయు

అట్లేజరుగవలెను తరచుగా రత్నగాంధారియందు అపవ్యాసము మధ్యమము
లైవతము నిషాదయుతమును, షడ్ గాంధారసంహితము ప్రయోక్తలచే
చేయదగినదియును

గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్దోదీచ్యవతీసమా ।

షడ్భు మధ్యమశ్చంశో న ఔదువిభమిష్యతే ॥ 215 ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారోదీచ్యవా ప్రాయ షడ్దోదీచ్యవతీ సమా =
గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్దోదీచ్యవసమానము షడ్భు = షడ్మమును
మధ్యమశ్చ అంశ = మధ్యమమును అంశము, ఔదువిభం వేష్యతే =
ఔదువితముగాపమ్ముతము కారు

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవ తరచుగా షడ్దోదీచ్యవసమానము షడ్మమును
మధ్యమమును అంశము ఔదువితముగా అపమ్మతము

సంహంశా మధ్యమాయాస్తు జ్ఞేయా ద్విశ్రుతివర్జితా. ।

క్రమాత్ తాభ్యాం హవత్వం బహులో షడ్మమధ్యమౌ ॥ 216

గాంధారోదీచ్యవా తుల్యా మధ్యమోదీచ్యవా భవేత్ ।

సాప్తస్వర్యం తు నిత్యంప్యాడన్యాడంశిస్తు సంపమ ॥ 217

సంచర్యాం గురుభి ప్రోక్తా వంశాప్యషభదైతౌ ।

సమధ్యమోవపన్యాసౌ మధ్యమర్హపంశతా ॥ 218

షడ్మమధ్యమగాంధారా అల్పాశ్చ పరిశీర్షితా ।

స్యాప్సిషాదాచ్చ గాంధారో అల్పాశ్చ పరిశీర్షితా ॥ 219

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాయా. = మధ్యమమునకు, ద్విశ్రుతివర్జితా. =
ద్విశ్రుతిరహితములైన, సంహ అంశా జ్ఞేయా. = ఇదు అంశములుగా
తెలియదగినవి, క్రమాత్ =వరసగా, తాభ్యాం హవత్వం = ఆ రెండింటినే
లేమి, షడ్మమధ్యమౌ బహులో = షడ్మమధ్యమములు ఇతికములును,
మధ్యమోదీచ్యవా గాంధారో దీచ్యవాతుల్యాభవేత్ = మధ్యమోదీచ్యవ
గాంధారోదీచ్యవతో సమానముగును, నిత్యం= ఎల్లప్పుడు, సాప్తస్వర్యం స్వాత్=

సప్తస్వరములు కలదగును, అవ్యాజ్ = అన్యమువలన, పంచమ అంశ = పంచమంశము, పంచమ్యం = పంచమయందు, ఋషభుడైనచో అంశో ప్రోక్షై = రిషభుడైనచోములు అంశములుగా చెప్పబడినవి, మధ్యమో అవవ్యాజో = మధ్యమధ్యమములు అవవ్యాసములు, మధ్యమర్షభపంగతి = మధ్యమరిషభ సంబంధము, షడ్మధ్యమగాంధారా అల్పా పరికీర్తితా = షడ్మధ్యమ గాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి, నిషాదాత్ గాంధార అల్పశ్చ పరికీర్తితా = నిషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మధ్యమమునకు ద్విక్రతులీకరణములైన ఐదు అంశములుగా తెలియదగినవి వరుసగా ఆ రెండింటినిచేత లేచి షడ్మధ్యమములదికములును, మధ్యమదీప్యత గాంధారోదీప్యతతో సమానమగును ఎల్లప్పుడు సప్తస్వరములు కలదగును అన్యమువలన పంచమంశము పంచమయందు, రిషభుడైనచోములు అంశములుగా చెప్పబడినవి షడ్మధ్యమములు అవవ్యాసములు మధ్యమరిషభసంబంధము షడ్మధ్యమగాంధారములు అల్పములుగా చెప్పబడినవి నిషాదముకంటే గాంధారము అల్పమని చెప్పబడినది

స్వాస్విషాదాచ్చ + + మధ్యమా చచ్చహేతతా (?) :

శ్లేషో గాంధారపంచమ్యా పంచమోఽంశ ప్రయోక్తుః । 220

సర్వప్రకృతవ్యాసో వ్యాసో గాంధార ఇష్యతే ।

గాంధారమథ పంచమ్యా స్వత్సంవారాదికీర్తిత । 221

తదస్యాపిచి విశ్లేయం కిం తు పూర్ణస్వరా వదా ।

అంధ్ర్యామనంశా విశ్లేయా షడ్మధ్యమశ్చైవతా । 222

ప్రతిసవ్యాకము నిషాదాత్ = నిషాదమునుండి, + + + మధ్యమాచహేతతా స్యాత్ = మధ్యమము హేతమగును, ప్రయోక్తుః = గాయకులచే, గాంధారపంచమ్యా = గాంధారపంచమికి, పంచమ అంశ శ్లేయం = పంచమంశము తెలియదగినది, అవవ్యాస ఇష్యతే = గాంధారము వ్యాసముగా అంగీకారము, గాంధారం = గాంధారిమును, పంచమ్యా = పంచమికి, స్వత్సంవారాదికీర్తిత = స్వత్సమందు పంచారాదిగా చెప్పబడినది, తత్ = అది, అస్యా అపి = దీనియందుకూడ, విశ్లేయం = తెలియదగినది, కింతు =

కాని, సదా = ఎల్లప్పుడు, పూర్ణస్వరా = పూర్ణస్వరములుకలది, అంద్రాం = అంద్రీయందు పెద్దమధ్యమ దైవతా అనంతా విశ్వేయా = పెద్దమధ్యమ దైవతములు అనంతములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము విషాదముమండి మధ్యమము హీనమగును గాయకులచే గాంధారపంచమికి పంచమాంశము తెలియదగినది గాంధారము వ్యాసముగా అంగీకారము, గాంధారముమ పంచమికి స్వత్యమందు పంచారాదిగా చెప్పబడినది అది దీనియందు కూడ తెలియదగినది కాని ఎల్లప్పుడు పూర్ణస్వరములుకలది అంద్రీయందు, పెద్దమధ్యమ దైవతములు అనంతములుగా తెలియదగినవి

షాడవం పెద్దహీనం స్వాత్ వ్యాసో గాంధార ఇష్వతే ।
పంచయంత్యాంసుపివ్యాసో శ్చేయో మధ్యమపంచమో ॥ 223

గ్రహో వ్యాసశ్చ గాంధార పంచమోఽంశః స్రక్షీర్తిత ।
అంద్రీవత్ షాడవం శ్చేయంసుపాచితమేవ చ ॥ 224

స్వావ్యంధ్రవర్ణపంచారో లంఘనీయశ్చ ప కృచిత్ ।
కార్మాదవ్యామనంతాస్తు పెద్దగాంధారమధ్యమా ॥ 225

పూర్ణతా పంచమో వ్యాసో గాంధారగమపంచ శపాః ।
శైశ్విక్యామృషధోఽంశో వ్యాసో య ద్విశ్రుతో + + ॥ 226

స్రతిపదార్థము పెద్దహీనం షాడవం స్వాత్ = పెద్దరహితము షాడవమగును, గాంధార వ్యాస ఇష్వతే = గాంధారమువ్యాసముగా అంగీకృతము, పంచయంత్యాం = పంచయంతి యందు, మధ్యమపంచమో అపవ్యాసో శ్చేయో = మధ్యమ పంచమముఅపవ్యాసములుగా తెలియవలెను, గాంధార గ్రహ వ్యాసశ్చ = గాంధార గ్రహము, గాంధార వ్యాసమును, పంచమ అంశ స్రక్షీర్తిత = పంచమ అంశముగా చెప్పబడినది, అంద్రీవత్ = అంద్రీవలె, షాడవం శ్చేయం = షాడవము తెలియవలెను, అనాడు పితమేవ = బొడుపితముకాదు, మంద్రవర్ణ సంచార స్వాత్ = మంద్రరవిభము సంచారమగును, కృచిత్ ప లంఘనీయం = ఒక్కొక్కచోట పెద్దము లంఘనీయము (దాటదగినది) కార్మాదవ్యాం =

అంశత్వములేకపోవుట వలన, కైశ్చిర్మున = కొందరిచేత మాత్రము, అంశవత్ = అంశమువలె, ఋషభ అపన్యాస కృత = రిషభమపన్యాసము చేయబడినది, పంచమ బలవాన్ముస్యాత్ = పంచమము దుర్బలమగును నిషాద తదైవ స్యాత్ = నిషాదమునుబట్టి యగును, ఇతి = ఈవిధమైన, యే త్రిషష్టి అంశా = ఏ 63 అంశములో, తేషాం = వాటిలో, ఏకైకశ అంశతాం = క్రమముగ అంశత్వమును తాత్పర్యము ఇందు వరుసగా రిషభశ్చైవతములు వర్ణ్యములు నిషాదాంశమునందు మరియు దైవతమందు పంచమముకూడ న్న్యాసమగును రిషభమపన్యాసమగును అట్లే కొందరిచే అంశమువలె చెప్పబడినది మాగురువుగారి మతమందు రిషభమపన్యాస మగును అంశత్వము లేకపోవుట వలన కొందరిచేత మాత్రము అంశమువలె రిషభమపన్యాసము చేయబడినది పంచమము దుర్బలమగును నిషాదమును అట్లే యగును ఈవిధమైన ఏ 63 అంశములో వాటిలో క్రమముగ అంశత్వమును

ప్రకల్ప్యాపోద్యతే ప్రాప్తషాడవాడునితం కృచిత్ ।

అషాడవానితే త్రిషష్టిరంశా ఏతేషామంశో న జాతి + + + + ॥ 230

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, కృచిత్ = ఒక్కొక్కచోట, ప్రాప్తషాడవాడునితం అపోద్యతే = పొందబడిన షాడవత్వబొడువత్వము నిరసించబడుచున్నది, ఏతే అషాడవా = ఇవి అషాడవములు, ఏతేషాం = వీటియొక్క, అంశా త్రిషష్టి = అంశములు 63, అంశ, = అంశము, నజాతి + + +

తాత్పర్యము కల్పించి ఒక్కొక్కచోట పొందబడిన షాడవత్వ బొడువత్వము నిరసించబడుచున్నది ఇవి అషాడవములు వీటియొక్క అంశములు 63 అంశము నజాతి + + + +

అంశవచ్చగ్రహో జ్ఞేయా సర్వాపాదేవ విత్యళా ।

సర్వపాదేవ జాతినాం త్రిజాతిస్తు గణ స్మృత ॥ 231

లక్షణాత్ న చ విశ్లేషో వర్ణమాస స్వరోజురై ।

ఏకస్వరో ద్విస్వరశ్చ త్రిస్వరశ్చ చతు స్వర ॥ 232

పంచస్వరశ్చతుర్థా చ ఏకథా పప్తవత్ స్వరా ।

ప్రతిపదార్థము ఏత్కళ = పర్వదా, అంబుత్ = అంశమువలె, పర్వాసాం ఏవ = అస్థింటికి, గ్రహా, త్తేయా = గ్రహములు తెలియదగినవి, త్రిజాతిస్తు గణ స్వత = అన్నిజాతులలో త్రిజాతిమూలము గణముగా చెప్పబడుచున్నది, టుచ్చై = పండితులచే, మధ్యమానిస్వర = మధ్యయుగమున్న స్వరముకల, ప = అది లక్షణాల్ విజ్ఞేయ = లక్షణమువలన తెలియదగినది ఏకస్వరము, ద్విస్వరము, త్రిస్వరము, చతు స్వరము, పంచస్వరము, (అవి), చతుర్థా = నాలుగవరములుగను, షట్ = పప్తస్వరములు ఏకదా = ఒక విధము

అప్యార్థ = దీనియర్థము - త్రిజాతికో గణ ఇతి నిర్దేశనం తత్ర ఏకస్వరాంశ తీవ్ర మధ్యమోదీచ్ఛవా గాంధారపంచమీ వందయంతీ చ ఇతి = త్రిజాతికము గణమని నిర్దేశము అందు ఏకస్వరాంశములు మూడు - మధ్యమోదీచ్ఛవ, గాంధార పంచమీ, వందయంతీ అని, - పపమ

ద్విస్వరాంశ తీవ్ర = ద్విస్వరాంశముల మూడు, తైవతీ, గాంధారోదీచ్ఛవా పంచమీ చ, ఇతి = అని, ధరిపరిపరి :

త్రిస్వరాంశ తీవ్ర = త్రిస్వరాంశములు మూడు, అర్హతీ, వైపాదీ, మృతైశీ, ఇతి = అని, దనిసాగరిససగ (ప?పా) చతుస్వరాంశ తీవ్ర = చతు స్వరాంశములు మూడు, మధ్యోదీచ్ఛవతి, అంధ్రీ కర్మారవీవ, ఇతి = అని, పమధనినిగపమి పరిధని . పంచ స్వరాంశా చతవ్ర = పంచస్వరాంశములు నాలుగు, మధ్య గాంధారీ, రక్త గాంధారీ, మధ్యమా, చ ఇతి = అని పగమపద . గుగమపని పరిగమపద . పరిమపద . మధ్యస్వరాంశ తైశీ = మధ్యస్వరాంశము తైశీ, పమగపదని . పప్తస్వరాంశా మధ్యమధ్యమా = మధ్యమధ్యమము పప్తస్వరాంశము, పరిగమపదని .

ఏవం త్రిపప్తీరంశా వ్యాఖ్యాతా = ఇట్లు 63 అంశములు వ్యాఖ్యానింపబడినవి

మధ్యమోదీచ్ఛవా వైవ తథా గాంధార పంచమీ . 233

వందయంతీ చ తీవ్రస్తా పంచమై కాంశ త ప్పుతా .

తైవతీపంచమి వైవ త్తేయ ధరిదివాంశే . 234

ప్రతిపదార్థము మధ్యమోదీచ్ఛవ, గాంధార పంచమీ, వందయంతీయు , తా తీవ్ర = ఆ మూడును, పంచమైకాంశత ప్పుతా = పంచమము యొక్క, ఒకఅంశ

వలన చెప్పబడినవి, భైవతి, పంచమి రెండును, దరిదివాంశజే క్షేయే = భైవత రివభాంశములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ, గాంధార పంచమి, వందయంతియు ఆముడును పంచమముయొక్క ఒక అంశవలన చెప్పబడినవి భైవతి, పంచమి రెండును భైవతరివభాంశములుగా తెలియవలెను

గాంధారోదీచ్యవా ద్యాభ్యాం మధ్యమర్షభ ఇత్యసీ ।

ఆర్షభ్యాం నిరిధా అంశా నిషాద్యాం నిరిగాస్త్రయ ॥ 235

ప్రతిపదార్థము మధ్యమర్షభ ఇత్యసీ ద్యాభ్యాం అంశాభ్యాం = మధ్యమరివభాంశములు రెండింటితోను కూడినది. గాంధారోదీచ్యవా = ఆర్షభ్యాం = అర్షభియందు, నిరిధా అంశా = నిషాదరివభ భైవతములంశములు, నిషాద్యాం = నిషాదియందు, నిరిగా (త్రయ అంశా = నిషాదరివభగాంధారములు మూడంశములు

తాత్పర్యము మధ్యమరివభాంశములు రెండింటితోను కూడినది అర్షభియందు నిషాదరివభ భైవతములంశములనిషాదియందు నిషాదరివభగాంధారములు మూడంశములు

సగపా షడ్జైశిక్యాంతి స్ర త్ర్యంశా ప్రకీర్తితా ।

చతురంశ్చాపమనిజై షడ్జోదీచ్యవతి ప్పుథా ॥ 236

ప్రతిపదార్థము షడ్జైశిక్యాం = షడ్జైశికియందు, సగపా = షడ్జగాంధార పంచమములు, తిస్ర త్ర్యంశా = మూడు మూడంశములు, (6), ప్రకీర్తితా = చెప్పబడినవి, సమనిజై = షడ్జమధ్యమ నిషాదభైవతములచే, చతురంశా = నాల్గంశములు, షడ్జోదీచ్యవ తిప్పితా = షడ్జోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము షడ్జైశికియందు షడ్జగాంధారపంచమములుమూడు మూడంశములు (6) చెప్పబడినవి షడ్జమధ్యమ నిషాదభైవతములచే నాల్గంశములు షడ్జోదీచ్యవతి చెప్పబడుచున్నది

కర్పారసి రివనిజై రాంధ్రీచ గపనిజైరసి ।

సగమనజై షాడ్జీప్యా పంచభిక్యాపి మధ్యమా ॥ 237

పరిమపనై రంజై స్వాత్ గాంధారి నగమానిపై ।

తద్వత్ స్వాత్ రక్షగాంధారి పూర్వైరంజై శ్చ పంచధి ॥ 238

కైశక్యేనా షడంశస్వాత్ పగమపనిపై ప్పుతా ।

షడ్జమధ్యమోతు సప్తాంశా త్రిషష్ఠిరితి తేంశనా ॥ 239

ప్రతిపద్యము కర్కారవీ రిపనిపై = రిషదపంచమనిషాదధైవతాంశములనేతను, అంధ్రీగపనిపై = అంధ్రీగాంధారపంచమనిషాదమధ్యమ పంచమ దైవతములనేతను, పిడ్డీ నగమపనిపై అంజై = పిడ్డీ, షడ్జగాంధార మధ్యమ పంచమపై వతములనేతను, గాంధారి నగమనిపై = గాంధారి, షడ్జగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములనేతను, స్వాత్ = అగును, తద్వత్ = అట్లే రక్షగాంధారి పూర్వై పంచధి అంజై నగమానిపై స్వాత్ = రక్షగాంధారి పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్జగాంధారమధ్యమ నిషాదపంచమములనే తనేయగును, ఏకాక్షైకి = ఒక్కక్షైకికి మోతము, నగమపనిపై = షడ్జగాంధారమధ్యమ పంచమ నిషాద దైవతములనే, షడం స్వాత్ = షడంశమగును షడ్జమధ్యమో తు సప్తాంశా = షడ్జమధ్యమము మోతము సప్తాంశము, ఇతి = ఈవిధముగా, తేత్రి షష్ఠింశనా = ఆ 6కి అంశములు తాత్పర్యము రిషదపంచమనిషాద దైవతాంశములనేతను, అంధ్రీ గాంధారపంచమనిషాదపంచమములనేతను, పిడ్డీ షడ్జరిషదమధ్యమపంచమ దైవతములనేతను, షడ్జగాంధారమధ్యమనిషాదపంచమములనేతను అగును అట్లే రక్షగాంధారి పూర్వపు పంచాంశములైన షడ్జగాంధార మధ్యమ నిషాద పంచమములనేతనే యగును ఒక్కక్షైకికి మోతము షడ్జ గాంధార మధ్యమ పంచమనిషాదదైవతములనే షడంశమగును షడ్జమధ్యమముమోతము సప్తాంశము ఈ విధముగా ఆ6కి అంశములు

అంజై, గ్రామరాగాస్తు జనయంతీతి జాతయ ।

అపాం ప్రయోగ కాలేతు యుగ్మా యుగ్మా ప్రయోపిధి ॥ 240

ప్రతిపద్యము అంజై గ్రామరాగాస్తు జనయంతీ ఇతి జాతయ = అంశములనే గ్రామరాగాములను పుట్టించుచున్నవని జాతులగుచున్నవి, అపాం ప్రయోగకాలే =

వీటి ప్రయోగ సమయమందు విధి = విధి యుగ్మయుగ్మశ్చతు = యుగ్మ
అయుగ్మములవాశ్రయించునదగును

తాత్పర్యము అంశములచే గ్రామరాగములను పుట్టించు చున్నవని
జాతులగుచున్నవి వీటిప్రయోగ సమయమందు విధి యుగ్మఅయుగ్మముల
వాశ్రయించునదగును

మార్గేష్ఠిరి ప్రయోక్తవ్యాఖ్యిత వార్తిక దాక్షిణి ।
పూర్వరంగే కృతే శుద్ధా కర్తవ్యం గీతయోక్తుధి ॥ 241

అపారికం వాచికాది తతో చాత్యంశకల్పనమ్ ।
స్వరాణా మంగవోరైక్యత ఏవాపారితక్రమై ॥ 242

ప్రతిపదార్థము చిత్రవార్తిక దాక్షిణి త్రిధి మార్గి = చిత్ర వార్తిక దక్షిణమార్గముల
మూడిటిచేతను, ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయోగింపదగినది, పూర్వరంగే కృతే =
పూర్వరంగము చేయుటగా గీతయోక్తుధి = వాగ్గేయ కారులచే, శుద్ధాకర్తవ్యం =
శుద్ధ (అంశ) మునేయదగినది, అపారికం = అపారికము, వాచికాది =
వాచికము మొదలగునది, తత = తరువాత వా = లేక, (వికల్పముగా),
అత్యంశ కల్పనం = అత్యంశ కల్పనము, స్వరాణాం = స్వరములకు, అత ఏవ =
అందుకనే, అపారితక్రమై అంగవోరై = అపారితక్రమ (ముగా)
అంగవోరములచే

తాత్పర్యము చిత్రవార్తిక దక్షిణమార్గములమూడిటిచేతను ప్రయోగింపదగినది
పూర్వరంగమునేయనడగా, వాగ్గేయకారులచే శుద్ధ (అంశ)మునేయదగినది,
తరువాత లేక (వికల్పముగా) అత్యంశకల్పనము స్వరములకు అందుకనే
అపారితక్రమ (ముగా) అంగవోరములచే

వర్తమాన పతేతాపాం కార్యాస్యాదంశ కల్పనా ।
ఇతి త్రిషష్టిరంశాయే తేషామేతైక తోంశతామ్ ॥ 243

ప్రతిపదార్థము వర్తమానపదే = వర్తిమాగ్గమందు, తాపాం = వారికి, అంశకల్పనా
కార్యాస్యాత్ = అంశత్వకల్పనముచేయదగినదగును, ఇతి = ఈవిధముగా,
యేత్రిషష్టి అంశా = ఏ అర్ధ మూడంశములు గలవో, తేషాం = వారికి,
ఏతైకత = ఒక్కటొక్కటిగా అంశతాం = అంశర్యము

తాత్పర్యము వృద్ధిహర్షమందు వాటికి అంశత్వకల్పనము చేయదగినదగును ఈవిధముగా ఏ అరవై మూడంశములు గలవో వాటికి ఒక్కటొక్కటిగా అంశత్వము

ప్రకల్ప్యా పోద్యతే ప్రాప్తం పాదవౌడులితం కృచిత్ ॥ 244

ప్రతిపదార్థము ప్రకల్ప్య = కల్పించి, కృచిత్ = ఒకానొకచోట, ప్రాప్తం = పొందబడిన పాదవౌడులితం = పాదవ త్వదుబత్వము(లు), అపోద్యతే త్రిష్పదంశాయ ఉక్తా తేషాం మధ్యేయే అనంశా తేషామనంశానాం ప్రత్యేక మంశానాం పరికల్ప్య పాదవత్త్వం బాదులితత్వం ప్రాప్తం కృచిదితి జాతి విషయే అపోద్యతే = ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆఅనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదవత్వదుబత్వములోక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతి విషయమున విరసించ బడుచున్నది ఏతదేవ స్ఫుటయతి = దీనినే స్పష్టము చేయుచున్నాడు తాత్పర్యము కల్పించి ఒకానొకచోట పొందబడిన పాదవత్వదుబత్వము (లు) ఈవిధముగా 63 అంశములేవి చెప్పబడినవో వాటిలో యేవి అనంశములో ఆ అనంశములకు అంశత్వము ప్రత్యేకముగా కల్పించి పాదవత్వదుబత్వము లొక్కొక్కచోట పొందబడినదని జాతివిషయమున విరసించబడుచున్నది దీనినే స్పష్టము చేయుచున్నాడు

అపాదూనిషాదేఽంశే పని స్థ్యాత్ పద్మమధ్యమా ॥ 244

గాంధారీ న యతో బోధో లాంశపంచాదివో మత ॥

ప్రతిపదార్థము పని స్థ్యాత్ = పద్మమధ్యమ (ము) అపాదబలపై పద్మనిషామగును, యత = ఎందువలన, గాంధారీ = గాంధారయందు, లోప = లోపమో, అత = అందువలన, న అంశ పంచాదివ మత = అంశ పంచాదులకు సమ్మతముకాదు, అస్మాద్ద దీవయద్దము -నిషాదేఽంశే పద్మమధ్యా - జాతిరపాదలా - నిషాదాంశమందు పద్మమధ్యాజాతి అపాదబలము కథం = ఎట్లు?, పద్మగ్రామే పాదవనిచో గాంధారస్య లోపో నాస్తి = పద్మగ్రామమందు పాదవనిచిలో గాంధారమునకు లోపములేదు, గాంధారీంశే నిషాదేవ అపాదా బోధ్యాయ =

గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తెలియదగినవి, అంశుంబాదివో రోపాభావం = అంశ సంవాదులకు రోపము లేకపోవుటవలన తాత్పర్యము పెద్దమధ్యమ (ము) అషాదమైన పెద్దనిషాదుగలదు ఎందువలన గాంధారమందురోపమో, అందువలన అంశసంవాదులకు సమ్మతముకాదు అషాదము, ఎట్లు, పెద్దగ్రామమందు షాదవవిధిలో గాంధారమునకు రోపములేదు గాంధారాంశమందు నిషాదముచే అషాదవములుగా తెలియదగినవి అంశ సంవాదులకు రోపము లేకపోవుటవలన

కైశికీ రత్నగాంధారీ గాంధారీ చైవ పంచమే । 245

తదా పాశ్చాత్యగాంధారీ చైవత తదాచీచ్యతా ।

ప్రతిపదార్థము కైశికీ రత్నగాంధారీ = కైశికీ రత్నగాంధారీ, గాంధారీచైవ పంచమే = గాంధారీ పంచమమందు, తదా = అట్లే, గాంధారీ = గాంధారమందు పెద్ద తదాచీచ్యతా = పెద్దచీచ్యతా, నిశ్చయమేదో = నిషాదాంశ రిషవముచే, పెద్దచీచ్యతా = అషాదనా విశ్లేషా = అషాదవము (లు)గా తెలియవలెను, ఇదాసం బొదులితంప్రాప్తమాచార్యతే = ఇప్పుడు పొందబడిన బొదులితత్వము నిరసంపలకుచున్నది

గాంధారీ రత్నగాంధార్యో పెద్దమధ్యమపంచమో । 246

సనిషాదా స్మృతా అంశా అనౌదులిత భాగిన ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ- రత్నగాంధార్యో = గాంధారీ రత్న గాంధారులకు, పెద్దమధ్యమ పంచమో = పెద్దమధ్యమపంచమములు, సనిషాదా = నిషాద సహితములుగా, అనౌదులితభాగిన అంశా స్మృతా = అనౌదులితములైన అంశములు చెప్పబడినవి, ఏతచ్చ అసంగతం = ఇది సరియైనదికాదు, బొదులితప్రాప్తమాచార్యతే = బొదులిత ప్రాప్తి లేక పోవుటచే, సత్యముత్తం = యదార్థముచెప్పబడినది, బొదులితవిషేషన చనావి విదేశ్యప్రాప్తమేవ బొదులితం నిషిద్ధతే = బొదులితవిషేషనవచనములు విధికి అప్రాప్తమయ్యే బొదులితత్వము విషేషించబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారీ రత్నగాంధారులకు పెద్దమధ్యమ పంచమములు నిషాద సహితములుగా అనౌదులితములైన అంశములు చెప్పబడినవి ఇది

సరియైనదికాదు బొడుగుతప్తాప్తీక పోవుటచే యధార్థము చెప్పబడినది బొడుగుతప్తాప్తీకవచములు విధికి అప్రాప్తమయియు బొడుగుతత్వము విషయించుచున్నది

షడ్మధ్యమజాతౌ తు గాంధారోఽథవిషాదవాన్ ॥ 247

శైశిక్యమథ పంచమ్యం క్రమాప్యపథ్యైవతౌ ।

ప్రతిపద్యము షడ్మధ్యమజాతౌ = షడ్మధ్యమజాతీయందు, గాంధార = గాంధారము అథ = తరువాత విషాదవాన్ = విషాదియు, శైశిక్యం = శైశిక్యము, పంచమ్యం = పంచమీయందు, క్రమాత్ = క్రమముగా, ఋషభ్యైవతౌ = రిషభ్యైవతములు గాంధారోఽథ విషాదవానౌడులితభాగీ = గాంధారము విషాదియు బొడుగుతభాగులు, శైశిక్యం ఋషభ్యై పంచమ్యం దైవతశ్చ అనౌడులితభాగీ స్యాత్ = శైశిక్యము రిషభ్యై పంచమీయందు దైవతమును, అనౌడులిత (భాగం) ము(అ)గును, తత్ర ప్రాప్త మేవ అనౌడులితత్వం నిషిద్ధతే అంశతావ అప్రాప్తైవ కల్పితే = అందు పొందిన అనౌడులితత్వము నిషిద్ధమైనది, పొందబడని అంశత్వము కల్పించబడినది, ఇదాసిం యే అపవాదీ భూతా స్వరా పాదవాడులితవిధౌ తానుదస్యతి = ఇప్పుడు అపవాద భూతములైన స్వరములు ఏవి పాదవాడులిత విధియందు కలలో వాటిని చెప్పుచున్నాడు

యోజ్యా సప్తారికాశ్చైవ చత్వారింశ చ్చపాదవే ॥ 248

ప్రతిపద్యము పాదవే = పాదముందు, సప్తారికా చత్వారింశత్ యోజ్యా = 47 అంశములు కూర్చుడిగినవి అస్యార్థ = దీని అర్థము - పాదవే విధౌ క్రియమాణే సప్తారికాశ్చైవ చత్వారింశచ్చ పాదవ అస్యార్థ విధౌక్రియమాణే సప్తారికాశ్చైవ చత్వారింశ దంశకా అపవాదస్వరరహితా యోజనీయా ఇత్యర్థ = పాదవవిధిచేయుగా 47మ పాదముందు దీనికి అర్థవిధిచేయుగా 47 అంశములు అపవాదరహితములు యోజ్యములనెయ్యర్థము, చతస్వరణం జాతీయం నిత్యసంపూర్ణానాం సమాంశ పాతనీయా త్రివష్టమధ్యే = నిత్యపూర్ణములైన వాల్మజాతులకు 63 దీలో 9 అంశములు వేయదగినవి, తద్యథా = అదిఎట్లునగా- రిషభ్యైవతాన్ 9, పథ, ఏమి సమాంశేష పాతనీయ చతుష్టయవాతదంశ వశస్యంతే =

పాతీతములైన ఈ తొమ్మిదంశములందు 54 అంశములుండును, తల్లాపి
షడ్మధ్యమా షడ్దీప్యవా కైశీ గాంధారి రక్షగాంధారి దైవతీ ఆపాం షడ్దానాం
సప్తాంశా పాతనీయా = అందును, షడ్మధ్యమా, షడ్దీప్యవా, కైశీ, గాంధారి,
రక్షగాంధారి దైవతీ ఈ ఆరింటిలో సప్తాంశములు వేయబడినవి, తేమ సప్తాంశేమ
పాతీతేమ సప్తవత్సారింశదంశా దశంతి = వేసిన ఆ సప్తాంశములందు 47
అంశములున్నవి. తద్వదా -

మధ్యమోదీప్యవాయాం వా తథా గాంధార సంచమి ।

కార్మారపి రిపనిదై, సగస్తా షడ్వైశీ ।

249

సగమవదై స్మృతా + + + + + ।

సందయంతి భవేత్సాగా గాంధారోదీప్యవా సమా ।

ప్రతీపదాభ్యము మధ్యమోదీప్యవాయాం = మధ్యమోదీప్యవాయందు తదా = అట్లే,
గాంధారపంచమి = గాంధారపంచమియు, రిపనిదై = రిషభపంచమిపాద
దైవతములతో, కార్మారపి = కార్మారపియు, షడ్వైశీ = షడ్వైశీ, సగస్తా =
షడ్మధ్యమాపంచమియులతోను, సగమవదై = సగమవదలతో, స్మృతా =
చెప్పబడినది + + + + + , గాంధారోదీప్యవా సమా =
గాంధారోదీప్యవాతుల్యముగా, సందయంతి పాగా భవేత్ = సందయంతి
పంచమ గాంధారములు అగును, తేమ వత్సారింశదంశేమ ఉక్తపై పదావధి
కర్తవ్య = ఆ 40 అంశములందు చెప్పగా మిగిలిన వానితోపాడవ
విధిచేయబడినది,

ఇదానీం ఔదుదీతవిదౌ యేమ అనవారీన స్వరా తాన్ దర్శయంతి = ఇప్పుడు
ఔదుదీత విధియందేని అనవారీస్వరములో వాటిని చూపుచున్నాడు.

తథాపవాదనిర్ముక్త త్రింశదౌదుదీతే భవేత్ ।

250

అట్లే అనవారత్యక్తమైన 30 (అంశముల సముదాయము)
ఔదుదీతమందగును

అస్సార్ధ - దీవియర్థము - తదా తేషాంకాలేణ అనవార నిర్ముక్తస్త్రింశత్
ప్రకారో బోధ్యవ్య = అట్లే ఆప్రకారముగా అనవారత్యక్తమైన 30 విధములైన

దానిని బోధించదగినది. తద్వారా - అదిఎట్లనగా - త్రిషష్టిమధ్యే నిత్యసంపూర్ణాణాం చతస్సుణాం జాతీనాం నవాంశా పాతనీయా = 63 అంశములలో నిత్యసంపూర్ణములైన నాల్గుజాతులలో నవాంశములు వేయదగినవి, తేమ పాతితేమ చతుష్పంచాశత్ అంశా తత్ర వశిష్ట్యంతే = వేయబడిన తరువాత వాటియందు 54 అంశములుండును, తత్రాపి చతుష్పంచాశ్చద్యే చతస్సుణాం జాతీనాం నిత్యసంపూర్ణా పాదజానాం ద్వాదశ సప్తాంశా పాతనీయా = అందును 54 లోను నాల్గు నిత్యసంపూర్ణ పాదజాతులలోను 12,7 (19) అంశములు వేయదగినవి, తేమ పాతితేమ ద్విచత్వారింశదంశేష ఉక్తస్యై ఔదులితవిధిర్భవతీతి = అట్లు వేయబడిన వాటియందు 42 అంశములందు చెప్పబడిన స్వరములనేత ఔదులితవిధి యగుచున్నది, తదాచాచ భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

షట్స్వరా సప్తమే త్వంశే వేష్యతే షడ్మమృతాః ।

సంధార్యలోపాత్ గాంధారీ తద్వత్ దైవతహీనతా ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్మమృతాః = షడ్మమృతములు, షట్ స్వరా = షట్స్వరములు, సప్తమేతంశే = సప్తమాంశమందు, న ఇష్యతే = ఇష్టముకాదు, గాంధారీ = గాంధారమందు సంధారి అలోపాత్ = సంధారిలోపము లేకపోవుట వలన, తద్వత్ = అట్లే దైవతహీనతా = దైవతరాహిత్యము

తాత్పర్యము షడ్మమృతములు షట్స్వరములు సప్తమాంశమందు ఇష్టముకాదు గాంధారమందు సంధారిలోపము లేకపోవుట వలన అట్లే దైవతరాహిత్యము

గాంధారీ రక్తగాంధారీ శైశిలీనాం చ పంచమః ।

షడ్జాయాశ్చైవ గాంధారమంశో మధ్యమషాడజౌ ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ రక్తగాంధారీ శైశిలీనాం = గాంధార, రక్తగాంధారీ, శైశిలీలకు పంచమ = పంచమాంశము, షడ్జాయా = షడ్జమునకు, గాంధారం అంశ = గాంధార మంశము, మధ్యమషాడజౌ = మధ్యమషాడజములును

తాత్పర్యము గాంధార, రక్తగాంధారీ, శైశిలీలకు పంచమాంశము షడ్జమునకు గాంధారమంశము, మధ్యమషాడజములును

షాడవం ధైవతేనాస్తి షడ్వీద్యంశో ద్విజాః ।

గాంధారిరక్ష గాంధార్యో షడ్వమధ్యమ పంచమా ।

ప్రతిపదార్థము షాడవం ధైవతేనాస్తి = ధైవతమందు షాడవములేదు
షడ్వీద్యంశో ద్విజాః = షడ్వీద్యంశమందు ద్విజాతికము, గాంధారి
రక్షగాంధార్యో = గాంధారిరక్ష గాంధారులయందు, షడ్వమధ్యమ పంచమా =
షడ్వమధ్యమ పంచమాంశములు

తాత్పర్యము ధైవతమందు షాడవములేదు షడ్వీద్యంశమందు ద్విజాతికము
గాంధారిరక్షగాంధారులయందు షడ్వమధ్యమ పంచమాంశములు

సప్తమశ్చైవ ఏళ్లేయో యో స్వనాడుదితం భవేత్ ।

ద్వోషడ్వమధ్యమాంశౌ తు గాంధార స నిషాదవాన్ ।

ప్రతిపదార్థము యో = వేటి చేతను, స్వనాడుదితం భవేత్ = స్వయముగా
బొడుబితములుకావో లే = అని, (అది) సప్తమశ్చఏళ్లేయో = సప్తమాంశముగా
తెలియదగినది, ద్వో షడ్వమధ్యమాంశౌ = షడ్వమధ్యమాంశములు రెండు (కలది),
స = అది, గాంధార = గాంధారము, స = అది, నిషాదవాన్ =
నిషాదపహితమైనది

తాత్పర్యము వేటిచేతను స్వయముగా బొడుబితములుకావో అని (అది)
సప్తమాంశముగా తెలియదగినది షడ్వమధ్యమాంశములు రెండు (కలది) అది
గాంధారము నిషాదపహితమైనది

ఋషభశ్చైవ పంచమ్యాం శైశిక్యాం ధైవతస్తథా ।

ఏవం చ ద్వాదశైతే పర్వా పంచస్వరే సదా ।

256

ప్రతిపదార్థము పంచమ్యాం ఋషభ = పంచమియందు రిషభము శైశిక్యాం =
శైశికియందు, ధైవత = ధైవతము, ఏవం = ఇట్లు, ఏతే ద్వాదశ = 4+ 12,
సదా = ఎల్లప్పుడు, పంచస్వరే = పంచస్వరమందు, పర్వా = విడువదగినవి

తాత్పర్యము పంచమియందు రిషభము శైశికియందు ధైవతముఇట్లు 4+
12 ఎల్లప్పుడు పంచస్వరమందు విడువదగినవి

సర్వస్వరాణాం వాగోత విహిత సర్వజాతిషు ।

న మధ్యమస్య లోపో హి కర్తవ్యమ్మ కదాచన ॥

ప్రతిపదార్థము ఆత్ర = ఇక్కడ, సర్వజాతిషు = అన్నిజాతులయందు, సర్వస్వరాణాం = అన్ని స్వరములకు వాగో విహిత = వాగము విహితమైనది కింతు = కాని, కదాచన = ఒకప్పుడును, మధ్యమస్య లోప న కర్తవ్య = మధ్యమమునకు లోపము చేయరాదు

తాత్పర్యము ఇక్కడ అన్నిజాతులయందు అన్నిస్వరములకు వాగము విహితమైనది కాని ఏ ఒకప్పుడును మధ్యమమునకు లోపముచేయరాదు

స్వరస్వరాణాం ప్రవర అవాశీ మధ్యమస్వర ।

గాంధర్వకల్ప విహిత సామాన్యసి చ మధ్యమ ॥

ప్రతిపదార్థము మధ్యమస్వర = మధ్యమస్వరము, సర్వస్వరాణాం ప్రవర. = అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది, అవాశీ = శాశ్వతమైనది, సామాన్యసి = సామములందుకూడ, మధ్యమ = మధ్యము(నకు), గాంధర్వకల్ప విహిత = గాంధర్వ కల్పమువిహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

తాత్పర్యము మధ్యమస్వరము అన్నిస్వరములలో శ్రేష్ఠమైనది శాశ్వతమైనది సామములందుకూడ మధ్యము (నకు) గాంధర్వ కల్పము విహితమైనది (నిర్ణీతమైనది)

ఇదానీం పాదవాదబీజవిధిమ్మ ఉత్పర్గ్గ అపవాద విధిమ్మ వికృతాప్సేవ జాతిషు లోకర్తవ్య = ఇప్పుడు పాదన దెబ్బబడివిధియు, ఉత్పర్గ్గ అపవాదవిధియు వికృత జాతులందే యవి తెలియదగినది నను శుద్ధాను జాతిషు తాపాం శుద్ధానాం అన్యజాత్యుత్పత్తౌ మూలత్వాత్ ఏతా ఏవ శుద్ధావికృతా భవంతి = ఓయీ ! శుద్ధజాతులయందు, ఆశుద్ధములలో అన్యజాతి ఉత్పత్తియందు ప్రాధాన్యమగుట వలన ఇవియే శుద్ధములు వికృతములు అగుచున్నవి, కథం = ఎట్లు?

తద్రహితదమన్యాపాతరంశాచ యథా భవేత్ ।

మంద్రన్యాపాత పూర్ణాచ శుద్ధా జాతిష్టథో చ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము తగ్గెనో = అదియే గ్రహము, తరువ్యాసా = అదియే
అపవ్యాసము తదంతా = అదియే అంశము, యదా భవేత్ = ఎప్పుడు అగునో,
మంద్రన్యాసా = మంద్రవ్యాసముకలదియు, పూర్ణా చ = సంపూర్ణమగునదియు
అయినచో, శుద్ధజాతి ఉచ్ఛతే = శుద్ధజాతియని చెప్పబడుచున్నది

ఇతి శుద్ధలక్షణముత్తం = అని శుద్ధలక్షణము చెప్పబడినది

ఏతేన లక్షణేన ఏకేన ద్వాభ్యాం వాచిక్యా భవంతి = ఈలక్షణముచేత
ఒకదానిచేతను గాని రెండింటిచేతను గాని వికృతములగుచున్నవి పున న్యాస
వర్ణ్యమితి = మరల న్యాసవియుక్తమనియు, న్యాసేనవికృతం చ వాస్త
న్యాసవర్ణ్యమితి వచనాత్ = న్యాసవర్ణ్యమని చెప్పుట వలన న్యాసముచేతన
వికృతముండదు, వికృతా ప్లాష్టి ద్వివిధా నిత్యసంపూర్ణా ప్లాడవాచేతి = నిత్య
సంపూర్ణము, ప్లాడవము అని వికృతప్లాష్టి రెండు విధములు, వామాంశేన ప్లాష్టి
శుద్ధవికృతాప్లాష్టి గాంధారాంశేన సంపూర్ణా అంశసంవాద్యలోపాత్ =
అంశసంవాది అలోపమువలన వామాంశముచే ప్లాష్టి శుద్ధవికృతమును
గాంధారాంశముచే సంపూర్ణమును (అగుచున్నది), మధ్యమపంచమలైవలాంశే
విషాదేన ప్లాడవా యదా తు ప్లాష్టి శుద్ధా గీయతే తదా పంచమస్య అంశత్వేన
శేషాణాం స్వరాణాం బహుత్వం = మధ్యమపంచమ లైవలాంశమందు
విషాదముచే ప్లాడవము శుద్ధప్లాష్టి ఎప్పుడు గావమునేయబడునో అప్పుడు
పంచమాంశముతో శేషస్వరములకు అధికత్వమగును, బహుత్వేన
షడ్జపంచమయో త్రింశదంతా భవంతి = బహుత్వముచే షడ్జపంచమములందు
30 అంశములగుచున్నవి, షడ్జి చతుర్థశబిరో భవతి = ఆరింటినేతను
సదువాల్నివిధములగుచున్నది, గాంధారశ్చ ఏకోవంశతి ఏద = గాంధారము
19 విధములగుచున్నది, మధ్యమ చతుర్థశబిధ = మధ్యమము 14 విధములైనది
మిరిత్వా సప్తస్వరా అష్టావంశత్యధికం శతం భవతిత్యలం = కలసి
ఏడుస్వరములు 128 విధములగుచున్నది, ఇదాపి దశలక్షణమధ్యే యద్యస్యాం
జాలా భవతి తత్ తస్యా దర్శయతి = ఇప్పుడు దశలక్షణమధ్యమందు ఈ
జాలాయందు కనబడినయెడల అది దానికి చూపబడుచున్నది, తత్ర పాద్భ్యా
షడ్జగ్రామపంచధాయా అంతా గ్రహా, పంచభవంతి = అందు ప్లాష్టి

షడ్వ్రామికమైన అంశములు గ్రహములు ఐదు అగుచున్నవి. తద్యదా
షడ్వ్రామికమైన మధ్యమ పంచమమైనచో గ్రహ అంశాశ్చ = అదిట్లనగా షడ్వ్రామికమైన
మధ్యమ పంచమమైనతములు గ్రహములు అంశములును, గాంధార పంచమో
అవన్యాసా = గాంధారపంచమములు అవన్యాసములు, నిషాదహీనా పాదవ
షడ్వ్రామము న్యాసము, షడ్వ్రామికమైనచో, షడ్వ్రామికమైనచో పరిగతి =
షడ్వ్రామికమైనచో షడ్వ్రామికములకు సంయోగము, పంచమమైనచో తారగతి =
పంచమమైనచో షడ్వ్రామిక (తరువాతిది) తారగతి షడ్వ్రామిక పంచమమైనచో =
షడ్వ్రామికమైనచో పరిగతి (గావి) మంద్రగతి, షడ్వ్రామికమైనచో
ఐదులితత్వంచ పరిగతిమైనచో = షడ్వ్రామికములకు ఐదులితత్వము
అస్థివిధములుగను లేదు, (ఉండదు) సంపూర్ణా పాదలా = పాదము
సంపూర్ణము యదా సంపూర్ణ గీయనే తదా ఋషభపంచమయో అల్పత్వం
కార్యం = ఎప్పుడు సంపూర్ణముగావముచేయబడునో అప్పుడు
రిషభపంచమములకు నిషాదపంచమములకు అల్పత్వము చేయబడును, కుత =
ఎందువల్లననగా -

యంవివా హీనతా యస్యాస్యా స్యాత్ చేత్ తస్మాంతు స్సోల్పక =
యొడిలేనిదే దేనియందు హైస్యము పంచమమైనచో దానియందది అల్పమగును,
ఇతి వచనాత్ = అందుచేత వచన, యదా పాదలాగీయనే తదా ఋషభస్య
అల్పత్వం కార్యం = ఎప్పుడు పాదముగా నముచేయబడునో అప్పుడు
రిషభమునకు అల్పత్వముచేయవలెను, శేషాచాం స్వరాణాం బహుత్వం =
మిగిలిన స్వరములకు బహుత్వము, అస్యాశ్చ దశాంశకా = దీనికి దశ
అంశములు తద్యదా = అదిట్లనగా - శుద్ధా విభృతాశ్చ పంచపూర్ణా తత్సార
పాదలా గాంధారీ పాదలాపచారాత్ తేనాంశా స్ఫురయంతే తేన రిభితా
పద్మాంశేన శుద్ధత్వం షడ్వ్రామికమైనచో, సంపూర్ణాపద్మాయాం అష్టవిధలక్షణం =
శుద్ధములు విభృతములును పంచపూర్ణాపద్మములు నాల్గు పాదములు
గాంధారాంశమందు పాదవ అవవాదము వలన దానికే అంశములు
ప్రప్తమగుచున్నవి, అందుచే ప్రాయబడినవిషయాంశముచేత శుద్ధత్వము
షడ్వ్రామికమైనచో సంపూర్ణాపద్మాయందు అష్టవిధలక్షణము పాదలాపద్మాయాం
నవవిధత్వం = పాదలాపద్మాయందు నవ (9) విధములైనది, శుద్ధం పరిత్యజ్య

చతుర్విదాపాక్షో విశ్వతాలోద్భవ్యా = శుద్ధమును ఏడిచి నాల్గువిధములైన పాక్షి
విశ్వతముగా తెలియదగినది అప్యాశ్చ దైవతాదిమూర్త్యా పంచపాణిశ్చిత్రమార్గే
మాగదీతి పంచపాణి ద్వికల దక్షిణే మార్గే పృథులాగీతి = దీనికి దైవతాది
మూర్త్యవ పంచపాణి చిత్రమార్గమందు మాగదీగీతియు పంచపాణి
కలాద్యము, దక్షిణమార్గమందు పృథులాగీతియు అవేవ క్రమేణ స్వాపాం
జాతీవాం బోద్ధవ్యం = ఈ విధముగనే అన్ని జాతులకు తెలియదగినది
వీరర్థాద్యుతా రసా కార్యా = వీరర్థాద్రాద్యుత రసములుచేయదగినవి
ప్రథమోపక్షే గోధువాగానే వివియోగ = ప్రథమోపక్షేపణమందు/ధువాగానమందు
వివియోగము

ఆర్వభీ శుద్ధా గీయతే = రిషభి శుద్ధముగ గావముచేయబడును,
నిషాదపంచమాల్యత్వం ఋషభగాంధార మధ్యమ పంచమమైననిషాదా పద్మపద్మ
మిలీత్వా ప్త్యాం = నిషాద పంచమాల్యత్వమును రిషభగాంధార
మధ్యమ పంచమమైనత నిషాదములు పద్మపద్మములు కలిపి ప్త్యాం (?),
ఋషభదైవత నిషాదా గ్రహో వ్యయమేవాంశా = రిషభదైవతనిషాదములు
గ్రహములు, వ్యయముగానవియే అంశములు, త ఏవాప్యాసో = రిషభదైవత
నిషాదములే ఆప్యాసములు, పంచస్వర పరస్పార = పంచస్వరముకంటె
తరువా(తది)త తారము, నిషాద ఋషభో వ్యాస = నిషాదరిషభము (ఋ)
వ్యాసము వ్యాసపరమైత్వరోవా మంత్ర = వ్యాసస్వరముకంటె పెరమైనది గాని
రావితరువాతది గాని మంత్రము, పద్మదైవతపంచమ ఋషభగాంధారయోశ్చ
సంగతి = పద్మదైవత పంచమము (ఋ) రిషభగాంధారముఅందు సంతోగము,
షడ్జహీనం షాదవం = షడ్జహీత షాదవము, షడ్జపంచమహీనం ఔడులితం=
షడ్జపంచమ రహితమౌడులితము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్జగాంధార
పంచమవామాల్యత్వం = పూర్ణావస్థాయందు షడ్జగాంధార పంచమములకు
అల్పత, ఔడులిత గాంధారమధ్యమయారల్పత్వం కేహీణాం చ ఐహిత్యం =
ఔడులితమందు గాంధారమధ్యమములకు అల్పతయు మిగిలినవాటికి
ఐహిత్యమును, దశవిధత్వం దాస్యా దశాంశా శుద్ధవిశ్వో పూర్ణాస్థయ =
దీనికి దశ (10) విధత్వము, దశ(10) అంశములు శుద్ధవిశ్వములు, పూర్ణములు
మూడు (3), పంచమదిమూర్త్యా చవృత్త్యుపస్తాః = పంచమాదిమూర్త్యవయు

చచ్చత్పుటముతాళము ఏకకలేన చిత్రేణ మాగధీ = ఏకకలాయుత చిత్రమార్గము చేమాగధీగీతియు, ద్వికలేన వార్తికేన సంభావితా = ద్వికలవార్తికముచే సంభావితము, చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా మాత్రా = చతుష్కలాయుత దక్షిణమార్గముచే పృథులా మాత్రయు.

దక్షిణేకలా = దక్షిణమందు కల, ఏవోర్లాడ్కుతా రసా = ఏవోర్లాడ అద్భుత రసములు ప్రథమప్రీక్షణ కే వైష్ణామిక్రీ ధ్రువాగానే వినియోగ = ప్రథమప్రీక్షణమందు విష్ణామనంబందమైన ధ్రువాగానమందు వినియోగము, దైవతాది మూర్త్యా దైవత్వాదైవతం మహా గ్రహా అంశో చ = దైవతాది మూర్తిన దైవతినే దైవతము మహత్తుదైన గ్రహములును అంశములును, శుద్ధావస్థాయాం దైవత్వేన వ్యాస = శుద్ధావస్థాయందు దైవతయేవ్యాసము, వికృతావస్థాయాం చ దైవతర్వదమద్యమా అపవ్యాసా = వికృతావస్థాయందు దైవతరసిద్ధమద్యములు అపవ్యాసములు దైవతోవ్యాస = దైవతమువ్యాసము, వంచమహీనాం షాడవం వంచమషడ్వహీనం షాడవం వంచమషడ్వహీనమౌదులితం = వంచమహీనషాడవము, వంచమషడ్వహీనము దొడవితము, తాచేన షడ్వవంచమన్వరో తు బలో కర్తవ్యో = అష్టస్థానంచమన్వరములే అధికములు చేయబడవలెను, కృచ్ఛిల్లంఘనీయో = ఒక్కొక్కచోట లంఘనీయములు (దాటదగినవి), వంచస్వరపరస్పర = వంచస్వరపరము తారము, వ్యాసపర్వత్పరో వా మంద్ర = వ్యాసపరస్పరపరీగావి దావికంటె వరమైనదిగావి మంద్రము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదానామల్పత్వం వంచమషడ్వవర్ణం చ = పూర్ణావస్థాయందు షడ్వగాంధారమధ్యమపంచమనిషాదములకు అల్పత, వంచమషడ్వములు త్యాజ్యములును ఏతేషాం దొడుదితే అల్పత్వం = ఏదీకీ దొడుదితమందల్పత్వము, శేషాణాం చ బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి బహుత్వము, వివిధత్వమస్యా సప్రాంశికా శుద్ధావికృతా పూర్ణా యుష్మాదిమూర్త్యా తాం వంచపాటి ఏకకలశ్చిత్రో మార్గ మాగధీగీతి = వివిధత్వము దీనికి సప్రాంశికములు శుద్ధములు వికృతములు పూర్ణములు, రిషాది మూర్తిన, తాంము వంచపాటి, ఏకకలాయుత చిత్రమార్గము, మాగధీగీతి, ద్వికలోవార్తిక సంభావితా = ద్వికలవార్తికము సంభావితము,

చతుష్కలో దక్షిణ స్వధులాకలా దక్షిణే కలా ద్వాదశ వార్తికే కలా
 అష్టవత్సారింశత్ = చతుష్కలా దక్షిణము స్వధులాకలా, దక్షిణమందు 12
 కళలు, వార్తికమందు 48 కళలు రషా పీఠభిభత్సయూచకా = పీఠభిభత్స
 భయూనకరసములు, ద్రువాగానే ప్రథమే ప్రేక్షణకే వివియోగ =
 ప్రథమప్రేక్షణమందు ద్రువాగానమందు వివియోగము విషాదవత్సా
 నిషాదర్షణగంధరా గ్రహ అంశాశ్చ = విషాదవత్తికి విషాదరసభగంధారములు
 గ్రహములు అంశములును, అపన్యాసాశ్చ నిషాదగంధారర్షభా =
 నిషాదగంధారరసభములుఅపన్యాసములు, నిషాద ఏకో న్యాస =
 నిషాదమొక్కటియే న్యాసము, పంచమహీనం షాదబం = పంచమ
 రహితషాదబమును, పంచమషడ్భూపమౌదులితం = పంచమ షడ్భూపాతమైన
 టెడులితము, పూర్ణావస్థాయాం షడ్భగంధార మధ్యమ పంచమానాం అల్పత్వం=
 పూర్ణావస్థయందు షడ్భగంధారమధ్యమపంచమములకు అల్పత, టెడులితే
 మధ్యమదైవత యోరల్పత్వం = టెడులితమందు మధ్యమ దైవతములకు
 అల్పత, పంచస్వరపరా తారగతి = పంచ స్వరపరమైనది తారగతి
 న్యాసపరస్పరాత్మరో వా మంద్ర = న్యాసపరముకంటి పరమైనదానికి గావి
 మంద్రము, గంధారాది మూర్తినా = గంధారాది మూర్తిన, తాలశ్చస్థిత్వం =
 చచ్చుత్వంలాంము, దక్షిణే కలా చతుష్ప్తి = దక్షిణమార్గమందు 64 కలలు
 చిత్ర అడ్వి = చిత్రమార్గమందెనిమిది, దశవిధత్వం చాప్యా దశాంశ కుర్తా
 త్రయో వికృతా పూర్ణా = దశవిధత్వము దీనికి దశాంశములు కుర్తములు
 మూడువికృతులు, పూర్ణము రసశ్చ కరుణ = కరుణరసము ద్రువాగానే
 ప్రథమప్రేక్షణకే వివియోగ =ద్రువాగానమందు ప్రథమ ప్రేక్షణమందు
 వివియోగము,

షడ్భైరిక్యా షడ్భగంధారపంచమా గ్రహో అంశాశ్చ = షడ్భైరికికి
 షడ్భగంధార పంచమములు గ్రహములు అంశములును పంచస్వరపరస్పార =
 పంచస్వరముకంటి తరువాతిది తారము, న్యాసపరస్పరాత్మరోవా మంద్ర = న్యాస
 పరముగాని తరువాతిదిగాని మంద్రము, నిత్యసంపూర్ణా చ = నిత్య
 సంపూర్ణమును, భైవతనిషాదగ్రహో = భైవతనిషాదగ్రహములంకలది
 మధ్యమావామల్పత్వం = మధ్యమములకు అల్పత , ఋషభవ్య అల్పతరత్వం=

రిషభమునకు మిక్కిలి అల్పత, శేషాబాం బహుత్వం = మిగిలినవాటికి
 బహుత్వము, వ్యాపప్తి గాంధార = గాంధార (ము)వ్యాపము, వ్యవహారముచేత,
 అష్టదైవతస్యా శుద్ధత్వం అంశా పూర్ణా చచ్చత్పుటస్త్రాం = పద్మ
 నిషాదపంచమములు ఎనిమిది విధములుగా దీనికి శుద్ధత్వము, అంశములు
 పూర్ణములు తాలము చచ్చత్పుటము, ఏకకటిచిత్ర మాగధీ గీతి =
 ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ గీతి, ద్వికటి వార్తికే సంభావితా =
 ద్వికలావార్తికమందు సంభావితము, చతుష్కలి దక్షిణే పృథులా = చతుష్కలా
 దక్షిణమందు పృథులాగీతి యశ్చ కరుణ = కరుణ యము, ప్రథమప్రవేశితే
 ద్వితీయ ప్రేక్షణకే వినియోగ = ప్రథమప్రవేశితమందు ద్వితీయ ప్రేక్షణమందు
 వినియోగము పద్మోదీచ్యవయా పద్మమధ్యమధైవతవిషాదాగ్రహో అంశాశ్చ =
 పద్మోదీచ్యవాకు పద్మమధ్యమ ధైవతనిషాదములు గ్రహములు అంశములు,
 పంచస్వరపరస్పర = పంచస్వరము తారము, న్యాసపరస్పరే వా మంద్ర =
 న్యాసముగాని దావితరువాతిదిగాని మంద్రము, ఋషభహీనం షాడజం =
 రిషభహీనము షాడవము ఋషభవంచమహీనమోడులితం =
 రిషభపంచమరహితమోడులితము పూర్ణావస్థాయాం ఋషభపద్మగాంధార
 పంచమయోరల్పత్వం గాంధారస్య అంశత్వే ప్రాప్తౌ బాహుల్యం షాడభే పంచమస్య
 అల్పత్వం దౌడులితేన కస్యాపి అల్పత్వం అశేషాబాం బహుత్వం మధ్యమో
 న్యాస = పూర్ణావస్థాయందు రిషభపద్మగాంధార పంచమములకు అల్పత,
 గాంధారమునకు అంశత్వమురాగా బహుళత, షాడవమందు
 పంచమమునకుఅల్పత దౌడులితమందు లేనికి అల్పత లేదు, అన్నిటికి
 బహుత్వము,మధ్యమన్యాసము, ఋషభదైవతో ఆపిన్యాసో = రిషభదైవతములు
 ఆపిన్యాసములు, అంశానాం పరస్పరగమనం = అంశములకు
 అన్యోన్యగమనము దశవిధత్వమస్యా పస్తాంశక తత్ర పప్తపూర్ణా పంచ
 షాడబా పంచ దౌడులగాంధార మూర్ధవా తాల పంచపాటి = దశవిధత్వము
 దీనికి పస్తాంశము అందు ఏడు పూర్ణములు, ఐదు షాడవములు, ఐదు
 దౌడువములు, గాంధారమూర్ధవా, తాలము పంచపాటి, ఏకకలిత చిత్రేణ
 మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గముచే మాగధీ గీతి, ద్వికలిత వార్తికే సంభావితా=
 ద్వికలావార్తికముచే సంభావితము చతుష్కలిత దక్షిణేన పృథులా = చతుష్కలా

దక్షిణమార్గముచే పుడులాగితి, రసా శృంగారహాస్య = శృంగారహాస్యరసములు
 ద్రువాగానే ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు
 ద్వితీయప్రేక్షణమున వినియోగము, పద్మమధ్యమాయా గ్రహా అంశాశ్చ సత్తైవ
 స్వరా = పద్మమధ్యమమునకు సప్తస్వరసవరస్తార = పంచస్వర
 పరమైవదితారము, వ్యాపవరస్తాత్ పరో వా మంద్ర = వ్యాపముకంటె
 తరువాదిదిగాని రావితరువాదిది గాని మంద్రము, విషాదహీనా పాదలా =
 విషాదరహితపాదపము, విషాదగాంధార హీనా బౌడబితా =
 విషాదగాంధారరహితము బౌడబితము, గ్రామపిరోధేన యధేష్టం సంహార =
 గ్రామపిరోధములేకపోవుటచే స్వేచ్ఛాగమనము, పూర్ణావస్థాయాం
 విషాదగాంధారయో అల్పత్వం = పూర్ణావస్థయందు విషాదగాంధారములకు
 అల్పత పద్మమధ్యమో వ్యాసా = పద్మమధ్యమములు వ్యాపములుగా కలది,
 దశపదత్వమస్యా ఏతదంశాశ్చత్వార పాదలా = దశపదత్వము దీనికీ, దీనికీ
 వాల్గంశములు పాదలములు, తదైవ దైవతేనే పాదలానా బౌడబితాశ్చ
 తుర్జత్వం వాస్త్రీ = అట్లే దైవతాంశమందు పాదలములకు బౌడబితములు
 తుర్జత్వములేదు, మధ్యమాదిమూర్తినా = మధ్యమాదిమూర్తిన, తాల
 పంచపాణి = పంచ పాణితాలము, ఏకకలేన చిత్రేణ మాగధీ =
 ఏకకలాచిత్రమార్గముచే మాగధీగీతి, ద్వికలేన వార్తికేన సంభావితా = ద్వికలా
 వార్తికముచే సంభావితము, చతుష్కలేన దక్షిణేన పృథులా = చతుష్కలా
 దక్షిణమార్గముచే పృథులా గీతి, సర్వరహస్యికా = సవరహస్యికము, ద్రువాగానే
 ద్వితీయప్రేక్షణకే వినియోగ = ద్రువాగానమందు ద్వితీయప్రేక్షణమందు
 వినియోగము, ఏతా పద్మగ్రామపంచంధా సప్తజాతయ = ఇవి
 పద్మగ్రామపంచంధాగీతములైన ఏడు జాతులు, ఇదాపిం మధ్యమ గ్రామ సంబంధా
 జాతయ ఉచ్యంతే = ఇప్పుడు మధ్యమగ్రామసంబంధములైన జాతులు
 చెప్పుదుమన్నవి, తత్ర గాంధార్యా గాంధార పద్మమధ్యమపంచమనిషాదా గ్రహా
 త వివాంశా = అందు గాంధారికి గాంధారపద్మమధ్యమ పంచమనిషాదములు
 గ్రహములు, అవియే అంశములును, పంచస్వరపరస్తార = పంచస్వరపరము
 తారము వ్యాపపరస్తాత్పరో వా మంద్ర = వ్యాపపరముగాని రావితరువారిదిగాని
 మంద్రము, ఋషభహీనం పాదపం = రిషభరహితము పాదపము,

ఋషభదైవతహీనమౌడునితం = రిషభదైవతరహితమౌడునితము.
 పూర్ణాపిష్ఠయోం ఋషభదైవతయోరబ్రత్యం = పూర్ణాపిష్ఠయందు
 రిషభదైవతములకు అబ్రత. శేహిణాం బహుత్వం = మిగిలిన వాటికి
 బహుత్వము, స్వరజాతిత్వాత్ గాంధారో వ్యాస = స్వరజాతిత్వమువలన
 గాంధారవ్యాసము షడ్జమధ్యమావనవ్యాసౌ = షడ్జమధ్యమములు
 అవన్యాసములు, దైవతర్షభయో పెంగతి. = దైవతరిషభములకు సంబంధము
 తద్వధా - గాంధారి యదా సంపూర్ణా గీయతే తదా మారాగిగా ఇలి గాయంతీతి
 ప్రయోగ స్సౌత్ = గాంధారి ఎప్పుడు సంపూర్ణముగా గానముచేయుటకునో
 అప్పుడు మారాగిగా అనిగానముచేయుచున్నారని ప్రయోగముగును, యదా
 ఋషభహీనా గీయతే ధర్వర ప్రవేశనం (?) మారాధాగా ఇతి ప్రయోగ స్సౌత్ =
 రిషభహీనముగా గానముచేసెప్పుడు మారాధాగా అని ధర స్వర ప్రయోగముగును,
 యదా బెడులితా గీయంతే ఉత్తర స్వర ప్రవేశ మేగాగా ఇతి ప్రయోగ స్సౌత్ =
 ఎప్పుడు బెడులితములు గానముచేయుటకునో అప్పుడు ఉత్తరస్వరప్రవేశమందు
 మేగాగా అని ప్రయోగముగును, మచరిధ ఇతి ప్రయోగ కదాపిది న స్సౌత్ =
 మచరిధ అను ప్రయోగమెప్పుడును అరుగదు, దశ విధత్వమస్య ఏకాదశాంశకా
 శుద్ధా విశ్వతా పూర్ణా పెంచ చత్వర పాదకా బెడలిత ఏక మూర్ధనా దైవతాది
 చచ్చత్పుట తాం ఏకకలవిధ చిత్రమర్గే మగధీ ద్వికలే వార్తకే సంభావితా
 చతుష్కల దక్షిణే పృథులా య కరుణ మూత్రాదక్షిణే వార్తకే చిత్రే కలా
 ద్రువాగానే తృతీయప్రక్షణకే వినియోగ = దశవిధత్వము దీనికి 11 అంశముల
 బద్ధములు ఏకృతములు పూర్ణములుక, పాదపములు4, బెడులితమొకటి,
 దైవతాదిమూర్ధన చచ్చత్పుటము తాంము, చిత్రమర్గమందేక కలా
 మగధీగీతియు ద్వికలావార్తకమందు సంభావితము, చతుష్కలాదక్షిణమందు
 పృథులాగీతయు, కరుణరసము, దక్షిణ వార్తకమందు మూత్ర చిత్రమర్గమందు
 కల ద్రువాగానమునందు తృతీయప్రక్షణమందు వినియోగము,

రక్తగాంధార్యా షడ్జమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదగ్రహ అంశాశ్చ =
 రక్తగాంధారికి షడ్జమధ్యమపంచమగాంధారవిషాదములు గ్రహములు
 అంశములును, పంచ స్వరపరస్పరై = పంచస్వరముతారము, వ్యాసపరస్పరత్వో
 వా మంద్ర = వ్యాసపరముగాని దానితరువాదిగాని మంద్రము, ఋషభహీనం

పాదవం = రిషభరహితపాదవము, ఋషభదైవతహీనమౌదురితం =
రిషభదైవతరహిత మౌదురితము, పూర్ణావస్థాయం ఋషభదైవతయోరల్పత్వం
కేషాణాం బాహుళ్యం = పూర్ణావస్థాయందు రిషభదైవతములకు అల్పత,
మిగిలినవాటికి బహుత్వము, విషాదస్య అంశత్వాత్ అబహుత్వే ప్రాప్తే
వచనాబహుత్వం (?) = విషాదమునకు అంశతవలన అల్పత్వే ప్రాప్తే వచనాత్
బాహుళ్యం = దైవతమునకు అనంశతవలన అల్పత్వములాగా వచనమునలన
బహుళతయు, పాదవే దైవతస్యాబాహుళ్యం = పాదవమందు దైవతముకు
అల్పత, ఋషభస్య న కదాచియే = రిషభమునకు ఎప్పుడును అల్పత్వముండదు
ఔదురితే సర్వేరహిమంశత్వాస్తతస్సాల్పత్వం = ఔదురితమందు అప్పటికి
అంశతవలన దానికి అల్పత్వము లేదు ఉక్తబంధ్యా కేషాణాం బాహుళ్యం =
చెప్పిన ప్రకారముగా మిగిలిన వాటికి బహుళత, న్యాసో గాంధార ఏవ య =
గాంధార న్యాసము అపన్యాసంపు మధ్యమ ఏవ = మధ్యమమే అపన్యాసము,
షడ్జగాంధారయోస్తు సంవార. = షడ్జగాంధారములకు సంవారము,
దశవిధత్వమస్యా ద్వాదశాంశక్రమ = దశవిధత్వము దీనికి ద్వాదశాంశక్రమము,
పూర్ణా సంవ = పూర్ణములైదు, తత్కార పాదవే = పాదవమందు వాల్చు,
సంవాప్యంశే అపవార = అపవారులైదు అంశమందు, ఋషభాదిమూర్ధవా =
రిషభాది మూర్ధన, కరుణో య = కరుణదనము, తాల సంవపాణి =
సంచపాణి తాళము, ఏకకలే చిత్రే మాగధీ = ఏకకలాచిత్రమార్గమందు మాగధీ
గీతి, ద్వికలే వార్తకే సంభావితా = ద్వికలావార్తకమందు సంభావితము.

(షడ్ అంశ) పత్తస్వరా షడ్జమధ్యమయా మిథశ్చ తే ||

ప్రతిపదార్థము షడ్జమధ్యమయా = షడ్జమధ్యమకు, షడ్ అంశ = 6
అంశములు పత్తస్వరా. = ఏడు స్వరములు, తే మిథ = అవి, పరస్పరము,
విరల్ప = బహుత్వము, అంశాంగాద్యతే = అంశాంగములు లేవిదే

తాత్పర్యము షడ్జమధ్యమకు 6 అంశములు, ఏడు స్వరములు అవి పరస్పర
బహుత్వము, అంశాంగములులేనిదే

సంగచ్ఛంతే పరత్సంశాంగాద్యతే వాచితాం ఏనా ।

నిలోపే సిగలోపే చ షిడవోడదితే మతే ।

ప్రతిపదార్థము వాదితాం వివా = వాదిత్యములేనిదే, పంగచ్చవై = సంయోజ్య
మగుచున్నది విలోప = నిషాదలోపమునందు, వీగలోప = నిషాదగాంధార
లోపమునందు, క్రమాత్ = వరుసగా, షాడవాడుబీతే మతే = షాడవ
బొడువితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము వాదిత్యములేనిదే సంయోజ్యమగుచున్నది నిషాదలోపమునందు
నిషాదగాంధారలోపమునందు వరుసగా షాడవ బొడువితములసమ్మతములు

షాడవాడవయో ప్యాతాం ద్విశ్రుతీ తు విరోధిన్ ।

గీతితాలకలాదీని షాడ్వీవస్మార్తవా పున ।

మధ్యమాదిరిపా శ్లేయా పూర్వవత్ వినియోజనమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము షాడవాడవయో = షాడవ బొడువములందు, ద్విశ్రుతీ విరోధిన్
ప్యాతాం = ద్విశ్రుతికలములు విరోధినులగును, గీతితాలకలాదీని =
గీతితాలము కలమొదలగునవి, షాడ్వీవత్ = షాడ్వీవలేను, మూర్తవా పున. =
మూర్తవమోత్రము, మధ్యమారి = మధ్యమారి, ఇవా = ఇందు, పూర్వవత్ =
ముందువలె వినియోజన శ్లేయా = వినియోగాదులు తెలియదగినవి

అప్యాం షడ్మధ్యమో న్యాసా = ఇందు షడ్మధ్యమములు న్యాసములు,
సప్తస్వరా, అపన్యాసా = సప్తస్వరములు అపన్యాసములు, ప్రస్తోర - మాగానగప
(ధప) మాలిధనిమా (1) మామానిరీగరిని (ధ) పరాపా (2) మాగారిగామామా
సాపా (3) రాగధరిరిగరిగని సధపధా : రిగరిగసాపా : సాపారిగరిగ (5)(?)
నిధధరీమమ మామామామా (6) మాంమాం మగమమమ : పపధపనిమగ
(7) ధాపధపనిమ గారిగని+ పగ (8) మామాధనిధపధపపపాపా(9)
మామగమామా పధపమగమగప (10) రాగధరిరిగరిగనిసధప (11) నిధనిమగ
మమామామామా : షడ్మధ్యమా సా

తాత్పర్యము షాడవ బొడువములందు, ద్విశ్రుతికములు విరోధినులగును
గీతితాలము కలమొదలగునవి షాడ్వీవలేను, మూర్తవమోత్రము మధ్యమారి,
ఇందు ముందువలె వినియోగాదులు తెలియదగినవి ఇందు షడ్మధ్యమములు
న్యాసములు, సప్తస్వరములు అపన్యాసములు

గాంధారోదీచ్యవాయాం తు ద్వాపంశో షష్టమధ్యమో ॥ 255

రిలోపాత్ షాడవం శ్లేయం పూర్ణత్యేనే తలాల్పతా ।

అల్పా విభవగాంధారా షాడవత్యే ప్రకీర్తితా ॥ 256

రిభయో సంగరస్థేయా దైవతాచిశ్చ మూర్చనా ।

తాలశ్చత్పుటో శ్లేయ కలా షోడశ కీర్తితా ॥ 257

వినియోగో ద్రువా గావో చతుర్థప్రేక్షణే మత ॥

ప్రతివదాత్మము గాంధారోదీచ్యవాయాం = గాంధారోదీచ్యవాయందు, షష్టమధ్యమో ద్వా అంశో = షష్టమధ్యమములు రెండంశములు రిలోపాత్ షాడవంశ్లేయం = రిషభలోపమువలన షాడవముగా నెరుగవలెను, పూర్ణత్యే అనే తరఅల్పతా = పూర్ణతయందు అంశమందు మిక్కిలి అల్పత, షాడవత్యే నిదవగాంధారా అల్పా ప్రకీర్తితా = షాడవమందు విషాదభైవత సంచమగాంధారములల్పములు, రిభయో సంగతిః = రిషభదైవతములకు సంగతి, దైవతాచి మూర్చనా = దైవతాచి మూర్చన, తాల చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాలము, షోడశ కలా కీర్తితా = 16 కలలు చెప్పబడినవి, ద్రువాగావో చతుర్థప్రేక్షణే వినియోగ మత = ద్రువాగావమందు చతుర్థప్రేక్షణమున వినియోగమిస్తుము, అస్యాం మధ్యమో వ్యాస = ఇందు మధ్యమవ్యాసము, షష్టదైవతావసన్యాసో = షష్టదైవతములు ఆపవ్యాసములు, ప్రస్తావ = పాపాపాపా పాదవమామా । తాపామామా పాపాపాపా తాపీపాపా మామాపాపా । నీనీనీనీనీనీనీ । మామాతాపాప నీనీనీనీ, మాపామాపరిగాపాపా, గాగమపాపభ మాదవిపాపా, రిగపాపాప నీనీదాదా, (గారిగపాపవి)గారిగపాపా పాపాపామా మనిధనీనీనీ । తామా పాపాపరి గాగపాపా, గాపాగాపా మాపామాప రిగా గాగాగాగాగాపాపా వీవిపాదా నీగాగాగా నీనీదాపా తాపామాపా తాపామామా మామామామా । గాంధారోదీచ్యవతి । మః

తాత్పర్యము గాంధారోదీచ్యవాయందు షష్టమధ్యమములు రెండంశములు రిషభలోపమువలన షాడవముగా నెరుగవలెను పూర్ణతయందు అంశమందు మిక్కిలిఅల్పత, షాడవమందు విషాదభైవతసంచమగాంధారములల్పములు రిషభదైవతములకు సంగతి, దైవతాచి మూర్చన, చచ్చత్పుటతాలము, 16కలలు

చెప్పబడినది ద్రువాగావమందు చతుర్థప్రక్షణమున వినియోగమిష్టము ఇందు
మధ్యమన్యాసము, పెద్దదైవతములు అపన్యాసములు

అంశ స్వ రక్షగాంధార్యాం పంచ మ భద్రవర్జితా ॥ 258

రిమతిక్రమ్య సగయో కార్యే సన్నిధిమేవే ।

రిలోపరిభలోపాభ్యాం పాదబౌడవమిష్టతే ॥ 259

ఎహత్యం విభయారంశ పంచమో ద్వేష్టి పాదబమ్ ।

ద్విషంత్కృదుచితం పెద్దనిమపా సంగతో సగౌ ॥ 260

పంచపాణ్యాది పాక్షీవత్ ఋషభాదిన్త మూర్ఖనా ।

తృతీయప్రక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥ 261

ప్రతిపదార్థము రక్షగాంధార్యాం = రక్షగాంధారియందు, భద్రవర్జితా పంచ
అంశ స్వ = దైవతరిషభయోతములైన 5 అంశములుండును, రింజలిక్రమ్య =
రిషభమునతిక్రమించి సగయో = పెద్దగాంధారములకు, సన్నిధిమేవే కార్యే =
సంగతిని చేయవలెను, రిలోపరిభలోపాభ్యాం = రిషభలోపముచేతను
రిషభదైవతలోపముచేతను, క్రమేణ = క్రమముగా, పాదబౌడలం ఇష్టతే =
పాదవౌడవిషయముల పెమ్మతము, నిదయో బహుత్యం = విషాదదైవతములకు
బహుత్యము పాదలం = పాదలమును పంచము, అంశ ద్వేష్టి =
పంచమాంశము ద్వేషించును, పెద్దనిమపా కొడుచితం ద్విషంతి =
పెద్దనిపాదమధ్యపంచమములు కొడుచితమును ద్వేషించుచున్నవి, సగౌ
సంగతో = పెద్దగాంధారములు సంగతములు, పాక్షీవత్ పంచపాణ్యాది =
పంచపాణ్యాది తాలాదులు పాక్షీవలెనగును ఋషభాదిన్త మూర్ఖనా =
రిషభాదిమూర్ఖుల, తృతీయప్రక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనం =
ద్రువాగావమందు తృతీయ ప్రక్షణగతమైనది వినియోగము, తస్మి గాంధారో
న్యాస = దానికి గాంధారము న్యాసము, మధ్యమోపన్యాస, =
మధ్యమపాన్యాసము

తాత్పర్యము రక్షగాంధారియందు దైవతరిషభయోతములైన 5
అంశములుండును రిషభమునతిక్రమించి పెద్దగాంధారములకు సంగతిని
చేయవలెను రిషభలోపముచేతను రిషభదైవతలోపముచేతను, క్రమముగా

షాడవోదవితములు సమ్మతము నిషాదభైవతములకు బహుత్వము
షాడబమును పంచమాంశము ద్వేషించును పెద్దనిషాదమధ్యమపంచమములు
బోడువితమును ద్వేషించుచున్నవి పెద్దగాంధారముల పంగతములు,
పంచపాచ్యారితాలారులు షాడ్వలెనును రిషభాదిమూర్ధన ద్రువాగావమందు
త్పతీయప్రేక్షణగతమైపది వినియోగము దానికి గాంధారము న్యాసము,
మధ్యమమపచ్యుధము

ప్రస్తార - పానీ పాపా గాపాపానీ । పాంపాం పాపా మామాగాగా మాపాదాపా
మాపాదప (మ)గ మామామామా మామామామా । దానీపాపధదానీపాపా । మాంపా
మాంపాపాపా పామా రీగాం మాంపా పాపామాపా । రీగామాపా పాపామాపా
పాపాపాపా పాపా పాపా, రీగాందాదా రీగాగాగా గాపాపాదం దానిదపాపా
మాపరీమాగా గాగాగాగా రక్తగాంధారీ ॥

తైశిక్యం ఋషభాన్యంశా నిధానంశో యదా తదా ।

న్యాస పంచమ పేత ప్యాదవ్యధా ద్విక్రతుతీ మతో ॥ 262

ప్రతిపద్యము తైశిక్యం = తైశికియందు, ఋషభాన్యంశా = రిషభన్యాసము,
నిధా శంశో = నిషాదభైవతములు, అంశములు, యదా = ఎప్పుడగునో, తదా =
అప్పుడు, పంచమ న్యాస = పంచమన్యాసము, అన్యధా = అట్లుకానిచో
ద్విక్రతుతీ మతో = ద్విక్రతుతీకములగును

తాత్పర్యము తైశికియందు రిషభన్యాసము నిషాదభైవతములు అంశములు
ఎప్పుడగునో అప్పుడు పంచమన్యాసము అట్లుకానిచో ద్విక్రతుతీకములగును

అన్యేతు నిగపన్యాసా విధయోకంశమోర్పిడు ।

రితోపరిధలోపేన షాడవోదవితం మతమ్ ॥ 263

ప్రతిపద్యము నిధయో, అంశయో = నిషాదభైవతాంశములందు, అన్యే =
మిగిలిపది, నిగపన్యాసా = నిషాదగాంధార పంచమములు న్యాసములు అని
తెలిసికొనిరి, రితోపరిధలోపేన = రిషభలోపముచేతను రిషభభైవతలోపము
చేతను, షాడబవోదవితం మతం = పెద్ద బోడవితములు సమ్మతములు

తాత్పర్యము నిషాదభైవతాంశములందు మిగిలిపది నిషాదగాంధార
పంచమములు న్యాసములు అనితెలిసికొనిరి రిషభలోపముచేతను

రిషభశైవతలోపమునేతను, పాదబ బౌడపితములు నమ్మితములు

రిభల్స్ నిపటాచుల్యం అంశానాం పంగతిర్మిత ।

షాడబౌడబితే ద్విష్ట క్రమాత్ పంచమధైవతౌ ॥

264

ప్రతిపద్యము రిభల్స్ = రిషభాల్పము, నిపటాచుల్యం = నిషాదపంచమ బహుళత, అంశానాం మిథ పంగతి = అంశములకన్యోన్యము పంయోగము, క్రమాత్ = క్రమముగా, పంచమధైవతౌ = పంచమధైవతములు, షాడబౌడబితే ద్విష్ట = షాడబౌడవములను ద్వేషించుచున్నవి

తాత్పర్యము రిషభాల్పము, నిషాదపంచమబహుళత, అంశములకన్యోన్యము పంయోగము క్రమముగా పంచమధైవతములు షాడబౌడవములను ద్వేషించుచున్నవి

షాడ్వీవత్ పంచపాణ్యాది గాంధారాదిస్తు మూర్ఖణా ।

పంచపప్రేక్షణగతం ద్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥

265

ప్రతిపద్యము షాడ్వీవత్ = షాడ్వీవతి, పంచపాణ్యాది = పంచపాణిమొదలగు తాళములు గాంధారాది మూర్ఖణా = గాంధారాది మూర్ఖన, ద్రువాయాం = ద్రువయందు, పంచప్రేక్షణగతం వినియోజనమ్ = పంచప్రేక్షణగతమైన వినియోగము, అప్య గాంధారపంచమనిషాదా వ్యాపా = దీనికి గాంధారపంచమనిషాదములు వ్యాసములు, రివర్తా పత్ పప్త వా అపన్యాసా = రిషభత్వములైన అరుస్వరములు గాని సప్తస్వరములుగాని అపన్యాసములు

తాత్పర్యము షాడ్వీవతి పంచపాణిమొదలగు తాళములు, గాంధారాది మూర్ఖన, ద్రువయందు పంచప్రేక్షణ గతమైన వినియోగము దీనికి గాంధార పంచమనిషాదములు వ్యాసములు రిషభత్వములైన అరుస్వరములుగాని సప్తస్వరములుగాని అపన్యాసములు

ప్రస్తావ - పాదవిపాదవి గాగా గాగా పాపామాదవి విధపాపాపా । ధాపిపాపిరిరిరిరిరిరి । సాంసాంసాంరిం గామామామా । మాధానీరా (మా) ధామాపా । సగరిపాధవి రిరిరిరి । గాంరింపాంపాం పాధామామా గాగాగామా మానీధనీవి । గాగావీవీ గాగాగాగా గాగావీవీ ధాపాపాపా మాపామాపా

పాపామమూ ధామాగావిదానీనీగాగా కైతికీ ము

పంచమాంశ సదా పూర్ణ మధ్యమోదీచ్యవా మతా ।

లక్ష్మ శేషం విజానీయాత్ గాంధారోదీచ్యవాగతమ్ ॥ 266

మూర్ధ్యమాదిర్మూర్ధ్వవా స్వాత్ తాలచృచ్ఛత్పుబో మత ।

చతుర్థస్య ప్రేక్షణకే ధ్రువాయాం వినియోజనమ్ ॥

ప్రతికవాక్యము మధ్యమోదీచ్యవా = మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశా = పంచమాంశము, సదా పూర్ణా = సర్వదా సంపూర్ణము, శేషం = మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవాగతం లక్ష్మ విజానీయాత్ = గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను, మధ్యమాదిర్మూర్ధ్వవా = మధ్యమాది మూర్ధ్వవ, తాల చచ్ఛత్పుట, = చచ్ఛత్పుట తాలము, చతుర్థస్య (ప్రేక్షణకే = చతుర్థమునకు ప్రేక్షణమందు ధ్రువాయాం = ధ్రువయందు, వినియోజనం = వినియోగము, అస్యా మధ్యమో వ్యాస = దీనికి మధ్యమవ్యాసము, పెద్దదైవతో అపవ్యాసా = పెద్దదైవములు అపవ్యాసములు

తాత్పర్యము మధ్యమోదీచ్యవ పంచమాంశము, సర్వదా సంపూర్ణము మిగిలినది గాంధారోదీచ్యవకు సంబంధించినలక్షణముగా తెలియవలెను మధ్యమాది మూర్ధ్వవ, చచ్ఛత్పుటతాలము, చతుర్థమునకుప్రేక్షణమందు, ధ్రువయందు వినియోగము, దీనికి మధ్యమవ్యాసము పెద్దదైవములు అపవ్యాసములు

ప్రస్తావ = పాధవివీచీ మామానీపా । రీరీరీగా పారిగగాగా । నీనీనీనీ (నీనీనీనీ), నీనిధపమా నిధనిధపాపా పాపారీరీ రీరీరీరీ మారిగపాపధ నీనీనీనీ । పాపానీమా పాపాగాంగాం । గాపామావి ధానీనీపాపా । పాపామాధవి పాపాపా మాపామారిగ గాగాగాగా గాపామాపా నీనీనీనీ మాపామాపరి గాగాగాగా గాగాగామా మానిధనీనీ నీనీధపమా నిధనిధపాపా రీంగాంపాంగాం మానిధనీనీ నీనీధాపా ధాపామామా మధ్యమోదీచ్యవా । ము ॥

కార్కారవ్యాం భవప్రపంశ నిషాదరిపదైవతా ।

ఐహవోఽంతరమార్గత్వాదపంశ పరికీర్తితా ॥ 268

గాంధారోఽత్యంతరహంశ సర్వాంశత్వం ప్రదంశతై ।

చచ్చత్పుట జోడశాత్ర కలా పెద్దది మూర్ఖవా ||

269

పంచమస్య ప్రేక్షణస్య ద్రువాయాం వినియోజవమ్ ।

ప్రతిపదార్థము కార్కారవియందు నిషాదరిచబడెనతా అంశ = నిషాదరిచుట పంచమ దైవతములంశములు అంతరమార్గత్వాత్ = అంతర మార్గము వలన, బహుళ అనంశ పరికీర్తితా = అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధార అత్యంతబహుళ = గాంధారము మిక్కిలి అధికము స్వసంగతై, పర్వాంశత్వం = స్వసంగతములచే పర్వాంశత్వము, చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటలాంఘము, అత్ర జోడశ కలా = ఇక్కడ 16 కలలు, పెద్దదిమూర్ఖవా = పెద్దది మూర్ఖునలు, ద్రువాయాం = ద్రువయందు, పంచమస్య ప్రేక్షణస్య వినియోగ = పంచమ ప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము, అస్మాం పంచమో వ్యాధి = ఇందు పంచమవ్యాధియు, అంశ ఏవాపవ్యాధి = అంశములే అపవ్యాధియు

తాత్పర్యము కార్కారవియందు నిషాదరిచబడెనంచమ దైవతములంశములు అంతర మార్గమువలన అనేకములు అనంశములుగా చెప్పబడినవి గాంధారము మిక్కిలి అధికము స్వసంగతములచే పర్వాంశత్వము చచ్చత్పుటలాంఘము ఇక్కడ 16 కలలు, పెద్దదిమూర్ఖునలు, ద్రువయందు పంచమప్రేక్షణముయొక్క వినియోగము ఇందు పంచమ వ్యాధియు అంశములే అపవ్యాధియులు

ప్రస్తావ - రీరీరీరీరీరీరీ మం గాం పాం గాం సా వీవీవీవీ వీమావీమాపా (పాగాగా) గాపామాపా వీవీవీవీ రీంగాపావీ రీంగాంరీంగాం రీగారీసా నిధనీపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా రీంరీంగాం వమమామాపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా ధానీపామా ధానీపాపా వీవీవీవీ వీవీవీవీ మామాధానీ వీధాపాపా మాపామాపరి గాగాగాగా వీవీపాధవి గాగాగాగా పారీమాసా వీవీవీవీ వీవీపాపా పాపాపాపా కార్కారవి ము

అంశో గాంధారపంచమ్యం పంచమ పంగతి పువ ||

270

కర్తవ్యాత్రాపి గాంధారపంచమ్యారివ సూరిధి ।

చచ్చత్పుట జోడశాత్ర కలా గాదిశ్చ మూర్ఖవా ||

271

తుర్యప్రేక్షణపంచంధి ద్రువశావే నియోజవమ్ ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారపంచమ్యం పంచమ అంశ = గాంధారపంచమము

పంచమిలో అంశము, పంగతి. = సంయోగము, అత్రాపి = ఇందుకూడా, గాంధారి పంచమ్యోగివ = గాంధారిపంచమిలవలె, కర్తవ్యా = చేయుదగినది, చచ్చత్పుట = చచ్చత్పుటతాలము, షోడశల = 16 కలలు, గారి మూర్ఖవా = గాంధారాది మూర్ఖున, ధ్రువాగావే = ధ్రువాగావమున, తుర్కప్రేక్షణ పంబంది, నియోగజం = చతుర్థప్రేక్షణమున నియోగము, అస్యాం గాంధారోన్యాస = ఇందు గాంధారము వ్యాసము, ఋషిభిరంచమో అపవ్యాసౌ = రిషిభిరంచమములు అపవ్యాసములు

తాత్పర్యము గాంధార పంచమిలో పంచమము అంశము సంయోగము ఇందుకూడా గాంధారి, పంచమిలవలె చేయుదగినది చచ్చత్పుటతాలము 16 కలలు గాంధారాది మూర్ఖున ధ్రువాగావమున చతుర్థ ప్రేక్షణమున నియోగము, ఇందు గాంధారము వ్యాసము రిషిభిరంచమములు అపవ్యాసములు

ప్రప్తార - పామనమధన ధనమాధానీ, పనిధాపాపాపాపాపాపా, ధానీపాపా మామా పాపా, నీనీనీనీ నీనీనీనీ . నీనీధవమా విధవిధపాపా, పాపారీరీ రీరీపాపా, మారిగపాపర నీనీనీనీ వీరీపాపర రీరీరీరీ, వీగాపావిగ పానీనీనీ, వీమాం నీమాం పాపాగాంగాం, గాంపామాంపా నీనీనీనీ మాపామాపర గాగాగాగా, నీనీపాధా వీగాంగాంగాం, నీనీనీనీ నీనీనీనీ, మాంమాంధానీ సనిధపాపా, మాంపాం మాంపర, గాంగాంగాంగాం, గాంధార పంచమీ॥

అంధ్ర్యామంశా విరగపా రిగయోర్నిధయోస్తథా ॥ 272

పంగతిర్వాసపర్యంతమంశానుక్రమతో ప్రజేత్ ।

షోడశం షడ్జతోపేన సుధ్యమోచిశ్చ మూర్ఖవా ॥ 273

పూర్వపత్తు కలాతాలవినియోగా ప్రకీర్తితా. ।

ప్రతిపదార్థము అంధ్ర్యాం = అంధ్రీయందు, విరగపా అంశా = విషాదరిషభ గాంధార పంచమములు అంశములు, రిగయో విధయో పంగతి = రిషభగాంధారములకు విషాదరైపతములకు పంగతి, వ్యాసపర్యంతం = వ్యాస పర్యంతము, అంశానుక్రమత ప్రజేత్ = అంశముననుసరించి వెల్లెను, (పొందును), షడ్జతోపేన షోడశం = షడ్జమోతముచే షోడశము, మధ్యమోచి

మూర్ఖవా = మధ్యమూది మూర్ఖవ, కళాతాలవినియోగా = కళాతాళ
వినియోగములు, పూర్వపత్ ప్రతీత్రితా = పూర్వము వలె చెప్పబడినవి, అస్యాం
గాంధారో న్యాస = ఈ ఆంధ్రీయందు గాంధారన్యాసము,
మధ్యమపంచమావచ్ఛాసా = మధ్యమ పంచమములు అవచ్ఛాసములు

తాత్పర్యము ఆంధ్రీయందు నిషాదరిషభగాంధారపంచమములు అంశములు
రిషభగాంధారములకు నిషాదరైవతములకునంగతి న్యాస పర్యంతము,
అంశముననుసరించివెళ్ళును (పొందును) పెద్దరాహితముచే పాదవము
మధ్యమూది మూర్ఖవ కళాతాళ వినియోగములు పూర్వము వలె చెప్పబడినవి
ఇందు గాంధారన్యాసము మధ్యమపంచమములు అవచ్ఛాసములు

ప్రాప్తిర - గారీరీరీ రీరీరీరీ రీగారీగా రీరీరీరీ, రీరీగాగా రీరీమామా రీగాపాదవి
వీంవీంవీంవీం, వీంరీంవీంరీం ధవిధవిపాపా, మాపామారిగ గాగాగాగా,
రీరీగావమమాపాపా, మాపామారిగగాగాగాగా, ధావీగాగా గాగాగాగా,
పాపామారిగ గాగాగాగా వీవీవీవీరీరీరీరీ రీరీమాసీ పాపావీవీ, పాపామారి
గాగాగాగా, రీరీగావమ మాపాపాపా, మాపావీవీపారిగాపా, రీగగాగాగా
గాగాగాగా ఆంధ్రీ ము

పంచయంత్యాం పంచమో_ యో గాంధారమ్మగపా పృథత ।

తైశ్చిత్త పంచమ ప్రోక్ష గ్రహో_ ప్యాంగీతవేదిధి ॥

పంచరత్నభస్య బాహుళ్యం పాదపం పెద్దలోపత. ।

పృష్ఠవామూర్ఖవా తాల పూర్వపత్ ద్విగుణా కలా ॥

వినియోగోద్రువాగానే ప్రథమప్రేక్షణే భవేత్ ॥

ప్రతిపద్యము పంచయంత్యాం = పంచయంతియందు, పంచమ, అంశ. =
పంచమాంశము, గ్రహ గాంధార = గాంధారిగ్రహము, తైశ్చిత్గీతవేదిధి =
కొందరు పంగీతజ్ఞులచే, అస్యాం = దీనియందు, పంచమ గ్రహ ప్రోక్ష =
పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది, పెద్దలోపత పాదపం = పెద్దరాహిత్యమునవలన
పాదవము, పృష్ఠవామూర్ఖవా పూర్వపత్ తాల = ముందుదానికివలె తాలము,
కలార్విగుణా = కళలు ద్విగుణములు, ద్రువగానే ప్రథమప్రేక్షణే వినియోగ =
ద్రువగావము ప్రథమప్రేక్షణమందువినియోగము, అస్యాం గాంధారోన్యాస. =

ఇందు గాంధారవ్యాసము, మధ్యమపంచమపంచ్యాసా = మధ్యమపంచమములు
ఆపవ్యాసము

తాత్పర్యము నందయంతియందు పంచమోపము గాంధారగ్రహము కొందరు
సంగీతజ్ఞులచే దీనియందు పంచమగ్రహమని చెప్పబడినది పెద్దరాహిత్యమువలన
పాదపము ముందుదానికీవలె తాలము కళలుద్విగుణతములు ద్రువాగానమున
ప్రథమప్రేక్షణమందు వివిధోదాగము ఇందు గాంధారవ్యాసము
మధ్యమపంచమములు ఆపవ్యాసములు

ప్రప్తిర - గాగాగాగా పాపాధపమ, రాధాధా దసీసనిధా, పాపాపాపా పాపాపా
ధాసీమాపా గాంగాంగాంగా, మారీగాగా గాగాగాగా మాపామాపా ధాధనిపాపా
ధాసీమాపా గాగాగాగా మపాపాపా మామాగాగా ధాసీమాపా గాగాగాగా
మామామామా మామామామా రీగామాపా పామపాపానీ రీరీరీరీ పాపామామా
ధాసీసనిధా పాపాపాపా, ధాసీమాపా గాగాగాగా గాపాపాపా ధామాగామా
ధాధనిధా పాపాపాపా, రీగామాపా పమపాపాప, రీరీరీరీ పాపాపాపా, పాపాపాపా
ధామామామా నిపాగాగమ గాంగాంగాంగా, రీంగాంగా మామామామా
సీపాసీమా వీధాపాపా, సాసాదనిధా పాపాపాపా, మాపా(మా) పా(రిగ)
గాగాపాంపాం, రీరీగాగా మామాపామా రీంగింగింగి, మారీగమా (మా)
మాసీపానీ గాగాగాగా మామాపాపా ధాధనిధిధమా ధాధాసానీ ధాసీపాపా
రీంగింగింగింగి మాపాధామా నీనీనీనీ ధాపామామా మావరిగాగాగాగాగా
నందయంతి : పు :

భం జ్యోతిస్తదతో హంస తస్మాత్ తం భరతం విదుః ।

తద్భవం భరతజ్ఞానం తద్భవా భరతీ శుభా ॥ 277

కిముచ్యతే రాగశబ్దేన కిం వా రాగస్య లక్షణమ్ ।

ప్యత్ప్రతిలక్షణం తస్య యథావద్ వత్తుమర్హసి ॥ 278

ప్రతిపదార్థము భం = స్వర్ణతము, జ్యోతి = జ్యోతిష్వరూపము, హంస తద్రత =
పరమాత్మ ఆజ్యోతిష్వరూపమందు రమించువాడు, తస్మాత్ = అందువలన,
తం = అవిరమాత్మను, భరతం విదుః = భరతునిగా తెలియుదురు, తద్భవం
భరతజ్ఞానం = భరతజ్ఞానము అవిరమాత్మమందే పుట్టినది, శుభా =

మంగళప్రదమైన భారతి = వాక్కు (సర్వస్వతి), తద్భవా = దానిమండి పుట్టినది, రాగజ్ఞేవ కిం ఉచ్యతే = రాగజ్ఞముచే నేమిచెప్పబడుచున్నది? రాగస్య లక్షణం కిం = రాగమునకు లక్షణమేమి? ప్యుత్పత్తిలక్షణం = ప్యుత్పత్తి లక్షణమును, యథావత్ = యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదున్నట్లుగా), వత్సం అర్హసి = చెప్పుటకు తగియున్నావు, మతంగ ఉవాచ = మంతంగమహర్షి చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము సర్వత్రము త్యోగివ్యరూపము సరమాత్మ్య ఆత్యోగివ్యరూపమందు రహించువాడు అందువలన ఆసరమాత్మ్యను భరతునిగా తెలియుదురు దివచజ్ఞానము ఆసరమాత్మ్యమండి పుట్టినది మంగళప్రదమైన వాక్కు (సర్వస్వతి) దానిమండి పుట్టినది రాగజ్ఞముచే నేమిచెప్పబడినది? రాగమునకు లక్షణమేమి? ప్యుత్పత్తిలక్షణమును యథాశాస్త్రముగా (ఉన్నదున్నట్లుగా) చెప్పుటకు తగియున్నావు మంతంగ మహర్షి చెప్పుచున్నాడు

రాగమార్గస్య యద్రూపం యన్వేక్షం భరతారిధి ।

విరూప్యతే తదస్మిధి లక్ష్యలక్షణసంయుతమ్ ॥ 279

ప్రతిపదార్థము రాగమార్గస్య యత్ రూపం = రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో, భరతారిధి = భరతాదులచే, యన్వేక్షం = ఏదైతే చెప్పబడలేదో, తత్ = అది అస్మిధి = మారేత, లక్ష్యలక్షణసంయుతం = లక్ష్యలక్షణసహితముగా విరూప్యతే = విరూపించబడుచున్నది, తత్రాదౌ = అందు మొదట

తాత్పర్యము రాగమార్గమునకు ఏరూపముకలదో భరతాదులచే ఏదైతే చెప్పబడలేదో అది మారేత లక్ష్యలక్షణసహితముగా విరూపించ బడుచున్నది అందు మొదట

ప్యరవల్లవిశేషిణ ధ్వనిభేదేవ వా పువ. ।

కన్యతే యేవ య కశ్చిత్ ప రాగ వమ్మత వతామ్ ॥ 280

ప్రతిపదార్థము ప్యరవల్లవిశేషిణ = ప్యరవల్లవిశేషముచేతను గాని, ధ్వనిభేదేవ వా = ధ్వనిభేదముచేతముగాని, యేవ = దేనిచేతను, య కశ్చిత్ కన్యతే = ఏవ్మత్తమైనను రంజింపజేయబడునో, ప = అది, సతాం మతే = సర్వల సతమున రాగ ఇతి వమ్మత = రాగమనియంగీకరింపబడినది, అర్థవా = భోగ

తాత్పర్యము స్వరవర్ణవిభాగముచేతను గాని, ద్వవిభేదముచేతనుగాని భేదితేతను ఏవ్యక్తియైనను రంజింపజేయబడునో అది పెద్దలమతమున రాగమనియంగీకరింపబడినది లేక

యోఽ సౌ ద్వవివిశేషస్తు స్వరవర్ణవిభాషితః ।

రంజకో జననిత్వానాం స చ రాగ ఉదాహృతః ॥ 281

ప్రతిపదార్థము స్వరవర్ణవిభాషిత = స్వరవర్ణములలో అలంకృతమైన, యు అసౌ ద్వవివిశేష = ఏద్యవి విశేషము, జననిత్వానాం రంజక = ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో, ఏ = అది రాగ ఉదాహృత = రాగముగా ఉదాహరింపబడినది

తాత్పర్యము స్వరవర్ణములలో అలంకృతమైన ఏద్యవి విశేషము ప్రజల మనస్సులను రంజింపజేయునో అది రాగముగా ఉదాహరింపబడినది

సామాన్యం చ విశేషంచ లక్షణం ద్వివిధం మతమ్ ।

చతుర్విధం తు సామాన్యం విశేషశ్చాంశకాదీకమ్ ॥ 282

ప్రతిపదార్థము సామాన్యం విశేషంచ లక్షణం ద్వివిధం మతం = సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది, సామాన్యం చతుర్విధం = సామాన్యము నాల్గువిధములైనది, విశేషశ్చాంశకాదీకం = అంశకాదులు విశేషము

తాత్పర్యము సామాన్యము విశేషము అని లక్షణము రెండు విధములైనది సామాన్యము నాల్గువిధములైనది అంశకాదులు విశేషము

ఇత్యేవం రాగశబ్దశ్చ పృథ్వుత్తి రభిధీయతే ।

రంజనాశ్చాయ తే రాగో పృథ్వుత్తి నముదాహృతః ॥ 283

ప్రతిపదార్థము ఇతి ఏవం = ఈవిధముగా, రాగశబ్దశ్చ = రాగశబ్దమునకు పృథ్వుత్తి అభిధీయతే = పృథ్వుత్తి చెప్పబడుచున్నది, రంజనాత్ = రంజనమువలన, రాగ జాయతే ఇతి = రాగము పుట్టుచున్నదని, పృథ్వుత్తి నముదాహృతః = పృథ్వుత్తి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఈవిధముగా రాగశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పుటయందున్నది
 సంజయమునకు రాగము పుట్టుచున్నదని వ్యుత్పత్తి చెప్పుటచేసి

అశ్వకర్ణాదివక్త్రాభో యోగికో వాచీ వాచకః ।

యోగరూఢోఽథవారాగో జ్ఞేయ సంజయశబ్దవత్ ॥ 284

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి సప్తగీతీర్మనోహరా ।

ప్రథమా శుద్ధగీతి స్వీత్ ద్వితీయా భిన్నక భవేత్ ॥ 285

తృతీయా గౌడికా వైవ రాగగీతిశ్చతుర్థికా ।

సాధారణీ తు విశ్లేయా గీతిశ్చైవ సంజయీ తథా ॥ 286

భాషాగీతిస్త్ర సప్తీ స్వీత్ విభాషావైవ సప్తమీ ।

సప్తగీత్యో మయాప్రోక్తా ఇదానీం భేద ఉచ్యతే ॥ 287

ప్రతిపదార్థము అశ్వకర్ణాది వత్ = అశ్వకర్ణమువలె, వాచక = వాచకము,
 యోగిక = యోగికము, రూఢ జపి = రూఢమును అగుచున్నది, అదవా =
 లేక, సంజయశబ్దవత్ = సంజయశబ్దమువలె, యోగరూఢ జ్ఞేయ = యోగరూఢముగ
 తెలియదగినది, ఇదానీం = ఇప్పుడు, మనోహరా సప్తగీతీ సంప్రవక్ష్యామి =
 అందములైన సప్తగీతులను చెప్పుదును, ప్రథమాశుద్ధ గీతి స్వీత్ = మొదటిది
 శుద్ధగీతి, ద్వితీయా భిన్నక భవేత్ = రెండవది భిన్నకము, తృతీయా గౌడికా =
 మూడవది గౌడిక చతుర్థికారాగగీతి, = నాల్గవది రాగగీతి, సంజయీ సాధారణీ
 విశ్లేయా = అదవది సాధారణీ, సప్తీ స్వీత్ భాషాగీతి = ఆరవది భాషాగీతి,
 సప్తమీ విభాషా = ఏడవది విభాష, మయా సప్తగీత్య ప్రోక్తా = నాచే సప్తగీతులు
 చెప్పుటచేసి, ఇదానీం భేద ఉచ్యతే = ఇప్పుడు భేదము చెప్పుటయందున్నది

తాత్పర్యము అశ్వకర్ణమువలె వాచకము యోగికము రూఢము అగుచున్నది
 సంజయశబ్దమువలె యోగరూఢముగ తెలియదగినది ఇప్పుడు అందములైన
 సప్తగీతులను చెప్పుదును మొదటిది శుద్ధగీతి, రెండవది భిన్నకము, మూడవది
 గౌడిక, నాల్గవది రాగగీతి, అదవది సాధారణీ, ఆరవది భాషాగీతి ఏడవది
 విభాష నాచే సప్తగీతులు చెప్పుటచేసి ఇప్పుడు భేదముచెప్పుటయందున్నది

గీతయ సంజ విశ్లేయా శుద్ధా భిన్నాభ వేసరా ।

గౌరవ సాధారణ ప్రాంత యాస్థికేవల మహాత్మానా ।

288

ప్రతిపదార్థము యాస్థికేవల మహాత్మానా = యాస్థికునిచే, ప్రాంత = చెప్పబడిన, గీతము = గీతులు, శుద్ధా భిన్నా వేసరా గౌరవ సాధారణ ఇతి పంచమశ్లోకా = శుద్ధములు భిన్నములు వేసరములు గౌరవములు సాధారణములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి, ఇతితేషాం అక్షరమువ్యతే దుర్గశక్తిమతం = ఇట్టి అక్షరము దుర్గ శక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము యాస్థికునిచే చెప్పబడిన గీతులు శుద్ధముల భిన్నములు వేసరములు గౌరవములు సాధారణములు అని ఐదు విధములుగా తెలియదగినవి ఇట్టి అక్షరము దుర్గశక్తిమతమున చెప్పబడుచున్నది

“ప్రథమా మాగధీ శ్లేషా ద్వితియా చార్థమాగధీ ।

సంభాషితా తృతీయా చ చతుర్థీ పృథులా మలా ॥”

ఇతి భరతమతే -

ప్రతిపదార్థము ప్రథమా మాగధీ = మొదటిది మాగధి, ద్వితియా అర్థమాగధీ = రెండవది అర్థమాగధి, తృతీయా సంభాషిత = మూడవది సంభాషితా, చతుర్థీ పృథులా = నాల్గవది పృథుల, ఇతి = అని, భరతమతే = భరతమతమందు తాత్పర్యము మొదటిది మాగధి, రెండవది అర్థమాగధి, మూడవది సంభాషిత, నాల్గవది పృథుల అని భరతమతమందు

భాషా వైవ విభాషావ తథా చాంతరభాషితా ।

తీప్రస్తు గీతయ ప్రాంత యాస్థికేవల మహాత్మానా ।

289

ప్రతిపదార్థము భాషా = భాషాగీతి, విభాషా చ = విభాషాగీతియు, అంతరభాషితా ఇతి = అంతరభాషితాగీతియని, తీప్ర గీతయ = మూడు గీతులు, యాస్థికేవల మహాత్మానా = మహాత్ముడైన యాస్థికునిచే, ప్రాంత = చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము భాషాగీతి విభాషాగీతి అంతరభాషితాగీతియని మూడు గీతులు మహాత్ముడైన యాస్థికునిచే చెప్పబడినవి

భాషాగీతిర్విభాషా చ మతంగేవాప్యదాచ్ఛతా ।

భాషాగీతిస్తద్వైతేన శార్వాలమతసమ్మతా ॥

290

ప్రతిపదార్థము భాషాగీతి = భాషాగీతియు, విభాషాచ = విభాషాగీతియు
మతంగేన అపేక్షదాచ్ఛతా = మతంగమునచే కూడ చెప్పబడినది, తదా =
అట్లే భాషాగీతి ఏకా ఏవ = భాషాగీతి ఒక్కటియే, శార్వాలమతసమ్మతా =
శార్వాలమతమందిష్టము

తాత్పర్యము భాషాగీతియు విభాషాగీతియు మతంగమునచే కూడ
చెప్పబడినది అట్లే భాషాగీతి ఒక్కటియే శార్వాలమతమందిష్టము

ఇదానీం సంప్రవక్ష్యామి రాగలక్షణముత్తమమ్ ।

మంద్రా మంద్రైశ్చ తాల్లిశ్చ ఋజుభిర్లలితై నమై ॥

291

స్త్రైశ్చ శ్రుతిభి పూర్ణా చోక్తా గీతిరుదాచ్ఛతా ।

సూక్ష్మైశ్చ ప్రచలైర్వత్తైరుల్లసిత ప్రసారితై ॥

292

ప్రతిపదార్థము ఇదానీం ఇప్పుడు, ఉత్తమం రాగలక్షణం = ఉత్తమమైన
రాగలక్షణమును, సంప్రవక్ష్యామి = చెప్పుదును మంద్రా = మంద్రము మంద్రై =
మంద్రములైనవట్టియు, తాల్లి = తారములైనవట్టియు, ఋజుభి =
ఋజునైనవట్టియు, లలితై = లలితములైనవట్టియు, సమై స్త్రై = సమములచేతను,
స్వరములచేతను, శ్రుతిభి = శ్రుతులచేతను పూర్ణా = సంపూర్ణమైన, చోక్తాగీతి
ఉదాచ్ఛతా = చోక్తగీతి చెప్పబడినది సూక్ష్మై = సూక్ష్మములైనవట్టియు, ప్రచలై =
చలితములైనవట్టియు వత్తై = వక్రములైన, ప్రసారితై = ప్రసారితములచే
ఉల్లసీత = ప్రకాశించును(?)

తాత్పర్యము ఇప్పుడు ఉత్తమమైన రాగలక్షణమును చెప్పుదును మంద్రము,
మంద్రములైనవట్టియు, తారములైనవట్టియు, ఋజువులైనవట్టియు,
లలితములైనవట్టియు, సమములచేతను శ్రుతులచేతను, సంపూర్ణమైన
చోక్తగీతిచెప్పబడినది సూక్ష్మములైనవట్టియు, చలితములైనవట్టియు, వక్రములైన
ప్రసారితములచే ప్రకాశించును

లలితైస్త్రైమంద్రైశ్చ దివ్యాగీతిరుదాచ్ఛతా ।

ఓహోలలితైశ్చాపి త్రయో గౌడ్యా శోభనా ।

293

ప్రతిపదార్థము లలితై = లలితములచేతను, తారమంద్రై = తారమంద్రములచేతను, భిన్నగీతి ఉదాహృతా = భిన్నగీతచెప్పబడినది, ఓహోలలితై = ఓహోల లలితములచే, గోధనా = మంగళప్రదములైన త్రయ గౌడా ఉక్త = మూడుగౌడలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లలితములచేను తారమంద్రములచేతను భిన్నగీతచెప్పబడినది ఓహోలలితములచే మంగళప్రదములైన మూడు గౌడలు చెప్పబడినవి

హకారోకారయోర్యోగాదోహలి పరికీర్తితా ।

చిలుకం పృథయే వ్యస్య ఓహోడి మంద్రజా భవేత్ ॥

294

ప్రతిపదార్థము హకార ఉకారయో యోగాత్ = హకార, ఉకారసంబంధము నలవి, ఓహోలి పరికీర్తితా = ఓహోలి చెప్పబడినది, చిలుకం = చిలుకమును పృథయే వ్యస్య = పృథయమందుంచి, ఓహోడిమంద్రజా భవేత్ = ఓహోడి మంద్రజనితమగును

తాత్పర్యము హకార ఉకారసంబంధమునలవి ఓహోలి చెప్పబడినది చిలుకమును పృథయమందుంచి ఓహోడి మంద్రజనితమగును

ద్రుతా ద్రుతతతా కార్యా సహ కంపిత వీడితా ।

ఓహోడి లలితా చాపి దృష్టాదృష్టేన పాణినా ॥

295

ప్రతిపదార్థము కంపిత సహావీడితా = కంపముచే వీడితమైన ద్రుతా ద్రుతతతా కార్యా = ద్రుతము ద్రుతతతము చేయదగినది ఓహోడి, లలితా, చాపి = ఓహోడి లలితకూడ, దృష్టాదృష్టేన పాణినా = దృష్టాదృష్టపాణినేత కార్యా = చేయదగినది

తాత్పర్యము కంపముచే వీడితమైన ద్రుతము, ద్రుతతతము చేయదగినది ఓహోడి లలితకూడ దృష్టాదృష్టపాణి చేయదగినది

త్రస్థానకరతైర్యుక్తా వ్యస్థానచలాకాశుతా ।

చతుర్విధా తథాహోడి కర్తవ్యా గేయవేదిభి ॥

296

ప్రతిపదార్థము త్రిస్థానకరణై యుక్త = త్రిస్థానకరణములతో కూడినదియు,
 స్వస్థాన చలనాకులా = స్వస్థానమందు చలనము ఆకులము అయినదియు
 ఓహడి = ఓహడి, చతుర్విధా కర్తవ్యా = వాల్నవిధములుగా చేయుటదవలెను
 తాత్పర్యము త్రిస్థానకరణములతో కూడినదియు స్వస్థానమందుచలనము
 ఆకులము అయినదియు ఓహడి వాల్నవిధములుగా చేయుటదవలెను

సమాక్షరా సమా నైవ కార్యరోహపరోహితే ।

అవిశ్రమేణ త్రిస్థానే గాడి గీతిరుదాప్యాతా ॥ 297

ప్రతిపదార్థము సమాక్షరా , సమా , అరోహితే, అపరోహితే, ఇతి = అని,
 కార్య = చేయదగినది, త్రిస్థానే = త్రిస్థానములందు, అవిశ్రమేణ =
 విశ్రమములేకనే, గాడి గీతి ఉదాప్యాతా = గాడి గీతి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సమాక్షరా, సమా, అరోహితే, అపరోహితే అని చేయదగినది
 త్రిస్థానములందు విశ్రమములేకనే గాడిగీతి చెప్పబడినది

ప్రయోగైశ్చ ద్రుతై కార్య మిత్రై శ్చ మాలనై ।

ఈషత్ ప్రకంపితై కించిద్యతివైప్తారదీపితై ॥ 298 ॥

సోప్యన్తై ఖండఖండైశ్చ ధివ్నా గీతిరుదాప్యాతా ।

+ + + + + ++ +ఓహడి పరిగీయతే ॥ 299 ॥

ప్రతిపదార్థము ప్రయోగై = ప్రయోగములచేతను, ద్రుతై = ద్రుతములచేతను,
 మిత్రామిత్రై = మిత్రామిత్రములైన మాలనై = మాలనములచేతను, ఈషత్ ప్రకంపితై
 = కొంచెము చలితములచేతను, కించిత్ పరితై = కొంచెము
 వక్రములైనట్టియు తారదీపితై = తారముచే ప్రకాశించునట్టివియు, సోప్యన్తై
 = ఉప్యన్తై పహితములును అయిన, ఖండఖండైశ్చ = ఖండఖండములచే,
 ధివ్నా గీతి = ధివ్నగీతి, ఉదాప్యాతా = ఉక్తమైనది + + + + +++ ఓహడి
 పరిగీయతే = ఓహడి గానముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయోగములచేతను ద్రుతములచేతను మిత్రామిత్రములైన
 మాలనములచేతను కొంచెముచలితములచేతను, కొంచెము వక్రములైనట్టియు,

తాదముచే ప్రకాశించునట్టివియు, ఉచ్ఛ్వాస నహితములును అయిన
ఋణఋణములచే భిన్నగీతి ఉత్పన్నమనది ఓహడి గాము చేయుదుమున్నది

అలితైర్లమైశ్చైత్రై ప్రసన్నైరౌరై నస్థై ।

రంజై సురసందర్భై రాగగీతిరుదాహృతా ॥

300

ప్రతిసదాశ్చము అలితై గమకై = అలితములైన గమకములచేతను, చిత్రై ప్రసన్నై
= చిత్రములైన ప్రసన్నతలచేతను, రౌరై వస్థై = రౌరసములచేతను, రంజై
= ఆనంద దాయకములైన సురసందర్భై = సురసందర్భములచే, రాగగీతి
ఉదాహృతా = రాగగీతిచెప్పబడినది

తాత్పర్యము అలితములైన గమకములచేతను, చిత్రములైన
ప్రసన్నతలచేతను, రౌరసములచేతను ఆనందదాయకములైన
సురసందర్భములచే రాగగీతి చెప్పబడినది

చతుర్థాంశుపి నర్థానాం యో రాగ శోభనో భవేత్ ।

స పర్యో దృశ్యతే యేషు తేన రాగా ఇతి స్మృతా ॥ 301 ॥

ప్రతిసదాశ్చము చతుర్థాంశుపి నర్థానాం = నాల్గవర్ణములలో యే రాగ శోభన
భవేత్ = ఏరాగము మంగళప్రదమగునో, స = అది, యేషు = వేటియందు,
పర్యో దృశ్యతే = పర్యముగా కనబడునో, తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా
= రాగములని చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము నాల్గవర్ణములలో ఏరాగము మంగళప్రదమగునో అది
వేటియందు పర్యమగా కనబడునో అందుచే రాగములని చెప్పబడినవి

ఋజుభిర్లరితై కీంచిత్ సాక్షాన్మాక్ష్యైశ్చ స్యత్వై ।

ఈషుద్భుతైశ్చ కర్తవ్యా మృదుభిర్లరితైస్తథా ॥

302

ప్రయోగైర్భుక్తై సాక్ష్యై కాశుమిత్రై సుయోశితై ।

స్వరై పాధారణాగీతి గీతితై సముదాహృతా ॥

303

ప్రతిసదాశ్చము ఋజుభి = సాధుత్వముకలిగినట్టి, అలితై =
అలితములైనట్టివియు, కీంచిత్ = కొంతెము, సాక్షాన్మాక్ష్యై =

సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు, మ్రతలై = చక్కని శ్రావ్యతకలవియు, ఈఎత్
 ద్రుతలై = కొంచెము ద్రుతత్వముకలిగినట్టి మృదులై = మృదువైనట్టియు
 లలితలై = లలితములైనట్టియు, స్వరై = స్వరములచే అపవ = మరియు,
 మస్మదై ప్రయోగై = అందములైన ప్రయోగములుగల, కాకుమెనై సూక్ష్మై =
 కాకుస్వరమైశ్రిత సూక్ష్మములచేతను, మయోతిలై స్వరై = చక్కగా కూర్చబడిన
 స్వరములచే, సాధారణా గీతి గీతశ్చై సముదాహృతా = సాధారణగీతి
 సంగీతజ్ఞులచే ఉదహరింపబడినది

తాత్పర్యము సాధుత్వముకలిగినట్టియు లలితములైనట్టియు కొంచెము
 సూక్ష్మాసూక్ష్మములైనట్టియు చక్కని శ్రావ్యత కలిగినట్టియు కొంచెము
 ద్రుతత్వముకలిగినట్టియు మృదువైనవియు లలితములైనవియు స్వరములచే
 మరియు అందములైన ప్రయోగములుగల కాకుస్వరమైశ్రితసూక్ష్మములచేతను
 చక్కగా కూర్చబడిన స్వరములచే సాధారణగీతి సంగీతజ్ఞులచే
 ఉదహరింపబడినది

ఏవం సాధారణా శ్లేయా సర్వగీతసమృశయా ।

ప్రయోగైర్లాతలై శ్లశ్చై కాకురై మయోతిలై । 304 ॥

ప్రతిపదార్థము ఏవం = ఇట్లు సర్వగీతసమృశయా = సమస్తగీతులను
 ఆశ్రయించినది, సాధారణా శ్లేయా = సాధారణగీతిగా తెలియదగినది, గృతలై
 ప్రయోగై = గృతజనిత ప్రయోగములచేతను శ్లశ్చై = విభేదములచేతను,
 కాకురై = కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు మయోతిలై = సమీచినముగా
 యోజన చేయబడినట్టియు

తాత్పర్యము ఇట్లు సమస్తగీతులను ఆశ్రయించినది సాధారణగీతిగా
 తెలియదగినది గృతజనితప్రయోగములచేతను విభేదములచేతను
 కాకుస్వరముచే రంజకములైనట్టియు సమీచినముగా యోజనచేయబడినట్టియు

కంపిలై కోమలైర్దీప్తై మాలనికాకువాన్విలై ।

లలిలై మమూరైశ్చ ప్రయోగైశ్చ సునయనై ।

305

ప్రతిపదార్థము కంపిలై = గమకములుకలదియు, కోమలై =

సుస్థితములైనవియు, దీప్తై = ప్రకాశములును, మాలవీకాకువా జన్వితై = మాలవసంబంధిత కాకున్నచే కూడినవియు లలితై = లలితములైనవీయు, సుకుమారై = సుకుమారములైన, సువంశులై ప్రయోగై = సునియమిత ప్రయోగములచే

తాత్పర్యము గమకములుకలదియు సుస్థితములైనవియు ప్రకాశములును మాలవ సంబంధిత కాకున్నచే కూడినవియు లలితములైనవీయు సుకుమారములైన సునియమిత ప్రయోములచే

భాషాగీతి సమాఖ్యాతా ఏషా గీతివిషయజ్ఞై ।

యథా నై రజ్యతే లోక తథా నై పరిధ్రయజ్యతే । 306

ప్రతిపద్యము ఏషాభాషాగీతి = ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది, యథా లోక రజ్యతే = ఎట్లు లోకము రంజింప బడునో తథా పరిధ్రయజ్యతే = అట్లే ప్రయోగింప బడుచున్నది

తాత్పర్యము ఈ భాషాగీతి చెప్పబడినది ఎట్లు లోకమురంజింప బడునో అట్లే ప్రయోగింపబడుచున్నది

లలితైర్గుహాధీర్దీప్తై కంపితైరౌరస్తై సమై ।

తారీతి తానై మధ్యక్షైర్మధ్యై మధ్యమదీపితై ॥ 307

గమకై శ్రోతముఖై లలితైస్తు యద్యచ్చయా ।

విభాషాగీతిస్తు (విశ్లేయా) పరియోజ్యా యథా లోకోఽనురజ్యతే ।

308

ప్రతిపద్యము లలితై = లలితములైన, బహులి దీప్తై = అనేక దీప్తులచేతను కంపితై = కంపితములైన, ఔరస్తై సమై = స్వయములైన సమములచేతను, తారాతితానై = తారాతితాయములచేతను, మధ్యక్షై = అందుములైన, మధ్యమదీపితై = మధ్యమదీపితములలో, శ్రోతముఖై గమకై = శ్రోతములకు ముఖమును కలుగజేయు (వినుటకీంపను) గమకములచేతను, లలితై = లలితములైన స్వరములచే, యద్యచ్చయా = స్వచ్ఛగా, భాషాగీతి = భాషాగీతి, యథా లోక అనురజ్యతే తథా = లోక రంజనముననువదించి, పరియోజ్యా =

కూర్మదగినది

తాత్పర్యము అతితములైన అనేక దీప్తులచేతను కంపితములైన స్వీయములైన
సమములచేతను తారాతారములచేతను, అంధములైన మధ్యమదీపితములలో
శ్రోతములకు ముఖమును కలుగజేయు (విమలహింసగు) గమకములచేతను
అతితములైన స్వరములచే స్వేచ్ఛగా భాషాగీతి లోకరంజనమువనుపరించి
కూర్మదగినది

గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం రాగసభ్యోద్యతేఽ ధునా ।

పంచ చోక్షా సమాఖ్యాతా ప్రత్యుపానాశ్చభిన్నతా ॥ 309

ప్రతిపదార్థము గీతానాం లక్షణం ప్రోక్షం = గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది,
అధునా రాగసంఖ్యా ఉద్యతే = ఇప్పుడు రాగ సంఖ్య చెప్పుబడుచున్నది, పంచ
చోక్షా సమాఖ్యాతా = పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి, తత్ ప్రమాణా భిన్నతా
= వాటి ప్రమాణములు మాత్రము భిన్నములు

తాత్పర్యము గీతముల లక్షణము చెప్పబడినది ఇప్పుడు రాగసంఖ్య
చెప్పుబడుచున్నది పంచచోక్షములు చెప్పబడినవి వాటి ప్రమాణములు మాత్రము
భిన్నములు

గౌడాస్రయస్సు కథితా రాగాశ్చాష్ట ప్రక్షీర్తితా ।

సప్త సాధారణా ప్రోక్తా భాషాశ్చైవాత్ర షోడశ ॥ 310

ప్రతిపదార్థము గౌడా (స్రయ కథితా) = గౌడరాగము మూడుగా చెప్పబడినది,
రాగా అష్ట ప్రక్షీర్తితా = రాగములు ఎనిమిదిగా చెప్పబడినవి, సాధారణా
సప్త ప్రోక్తా = రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి, భాషాశ్చ ఆత్ర షోడశక్షీర్తితా =
భాషా విభేదములందు 16 గా చెప్పబడెను

తాత్పర్యము గౌడ(రాగము)లు మూడుగా చెప్పబడినవి రాగములు
ఎనిమిదిగాచెప్పబడినవి రాగములు ఏడుగా చెప్పబడినవి భాషా విభేదములందు
16 గాచెప్పబడెను

ద్వాదశైష విభాషా మ్య నామాని ఁ వితోధమే ।

షాడలు పంచమశ్చైవ తథాశ్లేశిక మధ్యమ ॥ 311

చోక్షసాధారితశ్చైవ చోక్షశ్లేశిక ఇత్యపి ।

ఏతే చోక్షస్తు విశ్లేయా భిన్నకాన్ సాంప్రతం శృణు ॥ 312

ప్రతిపదార్థము ద్వారత విభాషా మ్య = విభాషా రాగములు 12 అగును, మే = నామ, నామాని విబోధ = పేర్లు తెలియజేయుము, షాడలుము, పంచమము, శ్లేశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షశ్లేశికమిత్యపి = అని, ఏతే = ఇవి, చోక్ష విశ్లేయా = చోక్షములుగా తెలియదగినవి, సాంప్రతం భిన్నకాన్ శృణు = ఇప్పుడు భిన్నకములను గూర్చిచెనుము -

తాత్పర్యము విభాషారాగములు 12 అగును నాని పేర్లు తెలియజేయుము షాడలుము, పంచమము శ్లేశికమధ్యమము, చోక్షసాధారితము, చోక్షశ్లేశికము, అని ఇవి చోక్షములుగా తెలియదగినవి ఇప్పుడు భిన్నకములను గూర్చిచెనుము

భిన్నపక్షశ్చ తానశ్చ భిన్నశ్లేశిక మధ్యమ ।

భిన్నపంచమ ఇత్యుక్త త్రయో గౌడా ప్రకీర్తితా ॥ 313

ఊకురాగశ్చ సావీరస్తథా మాలవపంచమ ।

షాడతో బోట్టరాగశ్చ తథా హిందోలక వర ॥ 314

ఊక శ్లేశిక ఇత్యుక్తస్తథా మాలవశ్లేశిక ।

ఏతే రాగా సమాఖ్యాతా నామతో మునిపుంగవైః ॥ 315

ప్రతిపదార్థము భిన్నపక్షము, తానము, భిన్నశ్లేశికమధ్యమము, భిన్నపంచమము, ఇత్యుక్త = అని చెప్పబడినవి, త్రయ గౌడా ప్రకీర్తితా = మూడు గౌడలుచెప్పబడినవి, ఊకురాగము, సావీరము, మాలవపంచమము, హిందూము బోట్టరాగము, హిందోలకము, ఊకశ్లేశికము, మాలవశ్లేశికము, ఇరింద్ర = అనిచెప్పబడినది, ఏతే రాగా = ఈరాగములు, మునిపుంగవై = మహర్షులచే నామత సమాఖ్యాతా = నామములచే నిర్దేశించబడినవి

తాత్పర్యము భిన్నపక్షము, తానము, భిన్నశ్లేశికమధ్యమము, భిన్నపంచమము,

అనిచెప్పబడినవి టకురాగము, సావీరము, మాంవపంచమము, షాడబము, టోట్టరాగము, హిందోలకము, టక్టైశికము, మాంవకైశికము, అని చెప్పబడినవి, ఈరాగములు మహర్షులచే వాచుములచే నిర్దేశించబడినవి

(గర్త) శకాజ్య కకుభప్తథా హార్మాణ సంవమ .

రూపసాధారిత శ్చైవ తథా గాంధారపంచమ .

షడ్జైశికపంచశ్చ సప్త పాదారణా స్పృతా .

316

ప్రతిపదార్థము గర్తము శకము, కకుభము, హార్మాణపంచకము రూపసాధారితము, గాంధారపంచమము, షడ్జైశికము అని, పాదారణా సప్త స్పృతా = పాదారణరాగములేడు చెప్పబడినవి ఇదానీం ఖద్గానం లక్షణమోహా = ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము గర్తము, శకము, కకుభము, హార్మాణపంచకము రూపసాధారితము, గాంధారపంచమము, షడ్జైశికము అని సాదారణ రాగములేడు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు శుద్ధములకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

నిరస్వేజ్యస్వజాతీర్యే స్వజాతీమనువర్తతా .

స్వజాత్యస్వతమాశ్చైవ తే శుద్ధా పరికీర్తితా .

317

ప్రతిపదార్థము యే = ఏవి, అన్యజాతీ నిరస్వేజ్య = ఇతర జాతులను అస్వేక్షించక, స్వజాతీం అనువర్తతా = స్వజాతీని అనుసరించుననియో, స్వజాత్యస్వతమా = స్వజాతీలోకొప్పియో తే = అవి, శుద్ధా పరికీర్తితా = శుద్ధములని చెప్పుచుచున్నవి

తీత్ర షాడవ ఇతికస్మాత్? = అందు షాడవమని ఎందుకు?, కిం పశ్యే స్వరైర్గేయత ఇతి షాడవ యద్వా పట్టు రాగము ముఖ్యఇతి షాడవ = అరు స్వరములచే గావము చేయబడునది అని షాడవమా? లేక అరు రాగములందు ముఖ్యమగునదియని షాడవమా?, తీత్రనాయమార్య పక్ష = ఇందిక్కిడ మొదటిపక్షము కాదు కుత = ఎందువలన? సంపూర్ణత్వాత్ అముష్మ రాగస్య = ఈ రాగమునకు సంపూర్ణత్వమువలన, తస్మాత్ ఉత్తరపక్ష ఏవ జ్యాయాన్ = అందువలన తరువాతి పక్షమే విశిష్టము, నను కథం పట్టున

రాగము ముఖ్యముమధ్యతే = ఓయీ ! ఆరు రాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వం శుద్ధపాదబ ప్రయోగప్రకృతి ఇది సంగీత = పూర్వము శుద్ధ పాదవము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. అందుకే ప్రచుర ప్రయోగాత్ అన్య శుద్ధపాదబన్య అదౌ నిర్దేశ = పూర్వంంగములు అరితిప్రయోగమువలన ఈ శుద్ధపాదబమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది తాత్పర్యము అందు పాదవమని ఎందుకు? ఆరువర్గములచే గానముచేయబడునది అని పాదబమా? లేక ఆరురాగములందు ముఖ్యమగువదియని పాదబమా? ఇందిక్కడ మొదటి పక్షముకారు ఎందుకంటే ఈ రాగమునకు సంపూర్ణత్వమువలన అందువలన తరువారి శక్తిమే శక్తి .. ఓయీ! ఆరురాగములందు ఇది ముఖ్యమైనను ఎందుకు చెప్పబడలేదు? పూర్వము శుద్ధపాదవము ప్రయోగించదగినదియని చెప్పబడెను. పూర్వంగమందు అరితి ప్రయోగమువలన శుద్ధపాదబమునకు నిర్దేశము మొదట చేయబడినది

వికారమధ్యమజాతే సంభూత శుద్ధపాదబ .

గర్త శిశ్యా శకుభస్తథా పార్వా (ంప) గానంచమ || 318 :

ప్రతిపదార్థము శుద్ధపాదబ వికారమధ్యమజాతేసంభూత = శుద్ధపాదవము వికారమధ్యమజాతీనుండి జనించినది, గర్తము, శిశ్యాము, శకుభము, పార్వాణ పంచమము, రూపసాధారితము

తాత్పర్యము శుద్ధపాదవము వికారమధ్యమజాతీనుండి జనించినది గర్తము, శిశ్యాము, శకుభము, పార్వాణ పంచమము, రూపసాధారితము

రూపసాధారతశ్చైవ తథా గాంధారపంచమ :

షడ్జైశిశపంజ్ఞాశ్చ, + + + + + || 319

న్యాసోఽన్య మధ్యమాంశశ్చ గాంధారేణ చ దుర్బల || 320

ప్రతిపదార్థము అన్య న్యాస అంశశ్చ మధ్యమ = దీనిలో మధ్యమన్యాయమును అంశమును, గాంధారేణ దుర్బల = గాంధారమల్పము అస్పష్ట = దీని దుర్బలము - శుద్ధపాదబోమధ్యమగ్రామనంబంద =

శుద్ధషాడబముమధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమో గ్రహ = తారమధ్యమము
 గ్రహము మధ్యమోశో న్యసశ్చ = మధ్యమము అంశము, న్యసముమకూడ
 గాంధారస్య చ అల్పత్వం = గాంధారముకు అల్పత్వము, నిషాదగాంధారో
 చాత్ర కా(కల్యం) తరో = నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు
 (క్రమముగా) పూర్ణస్వరశ్చ అయం = ఇది పూర్ణస్వరము, పూర్వరంగేఽ స్వ
 ప్రయోగ = పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము, మధ్యమో వాదీ = మధ్యము
 వాదిస్వరము, పక్ష సంవాదీ = పక్షము సంవాదిస్వరము, ఋషభపంచమో
 అనువాదీనో = రిషభ పంచమములు అనువాదిస్వరములు ఏవాదీ వాస్తీ =
 ఏవాదిస్వరములేదు, శృంగారహస్తీ రశో = శృంగార హస్తములు రసములు,
 మధ్యమోది మూర్ఖా = మధ్యమోది మూర్ఖున, అవరోహో వర్ణ = వర్ణము
 లవరోహి, ప్రసన్నాంతోఽ లంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము, త్రిమ
 మార్గేషు గీయతే = మూడు మార్గములందు గావము చేయుటకును, దక్షిణీ
 కలా పృత్తి కలా విలేకలా = దక్షిణమందు కల, పృత్తియందు కల, చిత్రమందు
 కల, స్వరపదేషు చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటాదితాలము ఆక్షిప్తకా = ఆక్షిప్తము, శుద్ధపంచమ పుష్కరీచ్యవతి
 జాతి స్మితా = శుద్ధపంచమము పుష్కరీచ్యవతి జాతియని భావించబడినది

తాత్పర్యము దీనికి మధ్యమన్యాసమును అంశమును, గాంధారమల్పము
 దీనియర్థము- శుద్ధషాడబము మధ్యమగ్రామికము తారమధ్యమము గ్రహము,
 మధ్యమము అంశము న్యసముమకూడ, గాంధారమునకు అల్పత్వము,
 నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు (క్రమముగా), ఇది పూర్ణస్వరము
 పూర్వరంగమందు దీనికి ప్రయోగము మధ్యమము వాదిస్వరము, పక్షము
 సంవాదిస్వరము రిషభపంచమములు అనువాదిస్వరములు ఏవాదిస్వరము
 లేదు శృంగార హస్తములు రసములు మధ్యమోది మూర్ఖున, వర్ణము అవరోహి,
 అలంకారము ప్రసన్నాంతము, మూడు మార్గములందు గావముచేయుటకును
 దక్షిణమందు కలపృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదములందు
 చచ్చత్పుటాదితాలము ఆక్షిప్తము శుద్ధపంచమము పుష్కరీచ్యవతి జాతియని
 భావించబడినది

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస స్వల్పద్విశ్రుతికస్వరః ।

స్యాత్ షడ్మధ్యమజాతే శుద్ధ సాధారితస్తదా ॥

321

ప్రతిపదార్థము షడ్భాంశ = షడ్భాంశము మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము
స్వల్పద్విశ్రుతిక స్వర = అల్పద్విశ్రుతిస్వరము, షడ్మధ్యమజాతే = షడ్మధ్యమ
జాతినంబునదితములు, తదా = అట్లే శుద్ధ సాధారిత = శుద్ధసాధారితము

అస్వార్థ - దీనియర్థము - శుద్ధసాధారితో రాగ షడ్వ్రామనంబునంద = శుద్ధ
సాధారితరాగము షడ్వ్రామికము, షడ్మధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
షడ్మధ్యమ జాతినుండి పుట్టుటవలన, తారషడ్వ్రామ అంశే = తారషడ్వ్రామ
గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాసశ్చ = మధ్యమము న్యాసము
విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = విషాదగాంధారములకు అల్పత, పూర్వశ్చాయం
= ఇది పూర్వము, గర్భసంధౌ వివియోగ = గర్భసంధియందునియోగము
వీరభౌద్ధాదిక రస = వీరభౌద్ధాదికము రసము, షడ్ధారి మూర్ధనా = షడ్ధారి
మూర్ధన, అవరోహీ వర్గ = వర్గమవరోహి, ప్రసన్నానంద లంకార =
అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తకలా =
వృత్తియందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమార్గమందును కల, స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారి తాలము

తాత్పర్యము షడ్భాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విశ్రుతిస్వరము షడ్మధ్యమ
జాతినంబునదితములు అట్లే శుద్ధసాధారితము, శుద్ధసాధారిత రాగము
షడ్వ్రామికము షడ్మధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన తారషడ్వ్రామ గ్రహము,
అంశమును, మధ్యమము న్యాసము, విషాదగాంధారములకు అల్పత ఇది
పూర్వము గర్భసంధియందు నియోగము వీరభౌద్ధాదికము రసము, షడ్ధారి
మూర్ధన వర్గమవరోహి అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల
వృత్తియందు కల చిత్రమార్గమందును కల స్వరపదగీతమందు
చచ్చత్పుటారి తాలము

శైలిషడ్మధ్యమన్యాసాం శుద్ధశైలికమధ్యమ ।

షడ్భాంశో మధ్యమన్యాస త్పత్తశ్రితమివమ ॥

321

ప్రతిపద్యాము శైలిపద్యమద్యామ్యం = శైలిపద్యమద్యములచేత, శుద్ధశైలికమద్యమ
= శుద్ధశైలిక మద్యమరాగముగను, పెద్దాంశ = పెద్దాంశము మద్యమన్యాస =
మద్యమన్యాసము త్వక్త త్రిశ్రుతివంచన = విడువబడిన
త్రిశ్రుతివంచనముకలది

అపార్థ - శుద్ధశైలికమద్యమోరాగ = శుద్ధశైలికమద్యమము రాగము పెద్దగ్రామ
సంబంధ = పెద్దగ్రామములో సంబంధము, శైలిపద్యమద్యమజాత్యో
సముత్పన్నత్వాత్ = శైలిపద్యమద్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన, (నను) శైలిపద్య
మద్యమగ్రామసంబంధ, పెద్దమద్యమ పెద్దగ్రామసంబంధ, అత ఉభయగ్రామతా
అస్తీతి భావ = శైలిక మద్యమ గ్రామసంబంధము, పెద్దమద్యమము
పెద్దగ్రామసంబంధము అందువలన ఉభయ గ్రామత్వము ఉన్నదని భావము
తారపద్ధి అన్య గ్రహోంశశ్చ = తారపద్ధము దీనికి అంగము, గ్రహమును,
మద్యమోన్యాస = మద్యమన్యాసము విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = విషాద
గాంధారములకు అల్పత, పంచమర్షభయో లోప = పంచమర్షములకు
లోపము, విషాదోఽత్ర కాకలిషాదవశ్చ = విషాదమందు కాకలిషాదవము
నిర్వహణే వాన్య ప్రయోగ = నిర్వహణమందు దీనికి ప్రయోగము, పెద్దది
మూర్ఖనా = పెద్దది మూర్ఖన, రౌద్రదీరాదికో రస = రౌద్రదీరాదికము రసము
ప్రసిద్ధాంతోఽలంకార = అలంకారము ప్రసిద్ధాంతము,

పెద్దాంశై పంచమోన్యాస శైలిజాతివంధవ :

తథా కార్మారవిజాతే స్వరై పూర్ణైశ్చ శైలిక :

ప్రతిపద్యాము పెద్దాంశై పంచమోన్యాస = పెద్దాంశములచే
పంచమమున్యాసము శైలిక జాతివంధవ = శైలికజాతిజనితము, తథా
కార్మారవిజాతే స్వరై పూర్ణైశ్చ శైలిక = అట్లే కార్మారవి జాతియొక్క
పూర్ణస్వరములచే శైలికము

తాత్పర్యము పెద్దాంశములచే పంచమము న్యాసము శైలికజాతిజనితము
అట్లే కార్మారవిజాతియొక్క పూర్ణస్వరములచే శైలికము

అపార్థ - శుద్ధశైలికో నామ మద్యమగ్రామసంబంధ = శుద్ధశైలిక రాగము

మధ్యమగ్రామ పరిపాలనము కైశికీకార్యరహిత్య సముత్పన్నత్వాత్ =
 కైశికీకార్యరహిత జాతులనుండి పుట్టుటవలన, తారామధ్యేఽ ప్య గ్రామ అంశశ్చ
 = తారామధ్యము దీనికి గ్రహము, అంశమును, పంచమో న్యాస =
 పంచమన్యాసము విహితోఽత్ర కాకలీ = ఇందు విహితము కాకలీ,
 పూర్ణప్రకారము = ఇది పూర్ణప్రకారములుకలది, చిత్రావ్యవహారాంగస్య నిర్వహణే
 వినియోగ = (18) అష్టాదంశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణమందు
 వినియోగము, వీరరాజాదికో రస = వీర రాజాదికము రసము ఉద్భవి
 మూర్తినా = ఉద్భవి మూర్తిన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణము ఆరోహీ
 ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణ
 మార్గమందుకల, వృక్షే కలా = వృక్షియందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు
 కల, స్వరసదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరసదగీతియందు చచ్చత్పుటాది
 తాలము, నమ ఏతే గ్రామవిశేషపరిపాలనా = ఓయీ! ఇవి గ్రామ
 విశేషపరిపాలనములు, కుతోఽయం విశేషలాభ = విశేషలాభమేమి? ఉచ్యతే
 = చెప్పుటచున్నది భరతవచనారోహితీ విశేష లభ్యతే = భరతునియొక్క
 మాటవలననే ఈ విశేషము లభ్యమగుచున్నది, తదానానా భరతముని =
 తరుతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు. "జాతిపరిపాలనాత్ గ్రామరాగాణా మితి" =
 గ్రామరాగములు జాతిపరిపాలనములగుటవలన అవి యుత్ కించిత ఏతత్ గీయతే
 లోకే తత్ స్వరజాతిమ స్థితమితి వచనాత్ = ఏకొద్దిపాటైనను లోకమున
 గావముచేయుటచున్నదో అది అష్టజాతులయందు ఉచ్ఛేదమహిమవలన,
 తరా కాశ్యపేనాప్యక్షం = అట్లే కాశ్యపచేతను కూడ చెప్పబడినది .

తాత్పర్యము కైశికీపద్ధమధ్యమలనేత కుర్తకైశిక మధ్యమరాగమగును
 పద్ధాంశము మధ్యమన్యాసము, విరుచుబడిన ద్రిశుతిపంచములుకలది కుర్తకైశికీ
 మధ్యమమురాగము పద్ధగ్రామములో పరిపాలనము
 కైశికీపద్ధమధ్యమజాతులనుండి పుట్టుటవలన కైశికీ మధ్యమగ్రామపరిపాలన,
 పద్ధమధ్యమపద్ధగ్రామ పరిపాలనము, కైశికీ మధ్యమగ్రామపరిపాలనము, పద్ధమధ్యము
 పద్ధగ్రామపరిపాలనము అందువలన ఉభయగ్రామత్వము ఉన్నదని భావము
 తారామధ్యము దీనికి అంశము గ్రహమును, మధ్యమ
 న్యాసమువిహితగంధారములకు అల్పత పంచమ రిషభములకు లోపము

సిపాదమందు కాకలిపాదము నిర్వహణమందు దీనికి ప్రయోగము పెద్దది మూర్ఖున రోద్రదీరాదికము రసములలంకారము ప్రసిద్ధాంతము దీనియర్థము పెద్దకైశిక రాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధితము కైశికకార్మారవిజాతులనుండి పుట్టుటవలన తారవద్దము దీనికి గ్రహము, అంశమును, పంచమస్వారము, ఇందు విపాదము కాకలి, ఇది పూర్వస్వరములుకలది (18) అష్టాదశాంగములు కల చిత్రముయొక్క నిర్వహణమందు వినియోగము వీర రోద్రాదికములను పెద్దది మూర్ఖున వర్ణము అలోపా అలంకారము ప్రసిద్ధాది దక్షిణమార్గమందు కల వృద్ధియందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్పూరి తాలము ఓయా । ఇవి గ్రామనిశేష సంబంధములు విశేషలాభమేమి చెప్పబడుచున్నది భరతునియొక్క మాటవలనే ఈవిశేషము లభ్యమగుచున్నది భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు గ్రామరాగములు అవి జాతిజనితములగుటవలన ఏ కొద్దిపొత్తివను లోకమున ఇదిగావము చేయబడుచున్నదో అది అన్ని జాతులయందు ఉన్నదను మాట వలన అట్లే కావనిచేతమ కూడ చెప్పబడినది

“పాదలే మధ్యమగ్రామే పంచమ కకుభస్తథా ।

షడ్జే సాధారితశ్చైవ తథా కైశిక మధ్యమ ॥”

ప్రతిపదార్థము మధ్యమగ్రామే = మధ్యమగ్రామమునందు, పాదలే = పాదలునందు (మధ్యమగ్రామపాదలునందు), పంచమ = పంచమము, కకుభ = కకుభము, షడ్జే = షడ్జగ్రామమునందు, సాధారిత = సాధారితము, కైశికమధ్యమ = కైశిక మధ్యమము

నను అదీ వినియోగవిశేషా కస్మిన్లభ్యంతే ? = ఓయా! ఈవినియోగవిశేషములు దేనిమండివచ్చుచున్నవి?, నననాదేవ లభ్యంతే = వననము వలన లభించుచున్నవి, తథావాపా భరత = భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు

తాత్పర్యము మధ్యమగ్రామమునందు పాదలునందు (మధ్యమగ్రామపాదలునందు) పంచమము కకుభము షడ్జగ్రామమునందు సాధారితము కైశికమధ్యమము

ఓయీ ! ఈవివియోగ విశేషములు దేవిమండి చెప్పుచున్నవి? వచనమువలనే
లభించుచున్నవి భరతుడట్లే చెప్పుచున్నాడు-

“ముఖే తు మధ్యమగ్రామః షడ్జ ప్రతిముఖే భవేత్ .

గర్భే సాధారితశ్చైవ అవమర్శేః తు పంచమః ॥”

ప్రతిపదార్థము ముఖే = ముఖసంధియందు, మధ్యమగ్రామ =
మధ్యమగ్రామము, ప్రతిముఖే = ప్రతిముఖసంధియందు, షడ్జ = షడ్జము
(గ్రామము), గర్భే సాధారిత = గర్భసంధియందు సాధారితము, అవమర్శే
పంచమ = అవమర్శసంధియందు పంచమము

తాత్పర్యము ముఖసంధియందు మధ్యమగ్రామము ప్రతిముఖసంధియందు
షడ్జము (గ్రామము) గర్భసంధియందు సాధారితము అవమర్శసంధియందు
పంచమము

సంహారే శైలిక ప్రోక్ష పూర్వరంగే తు పాదవ .

చిత్రస్యాష్టాదశాంగగన్య త్వంతే శైలికమధ్యమ .

శుద్ధానాం వివియోగోఽయం బ్రహ్మణా సముదాహృతః .

ప్రతిపదార్థము సంహారే శైలిక ప్రోక్ష = సంహారమందు శైలికము చెప్పబడినది,
పూర్వరంగే పాదవ = పూర్వరంగమందు పాదవము, చిత్రస్య అష్టాదశాంగగన్య
త్వంతే = చిత్రాష్టాదశాంగముయొక్క, అంతమందు, శైలికమధ్యమ =
శైలికమధ్యమము, అయం శుద్ధానాం వివియోగ బ్రహ్మణా సముదాహృత =
శుద్ధముల ఈవివియోగము బ్రహ్మచేతను ఉదహరింపబడినది ఇదాసిం
ద్విత్వానాం లక్షణమహా = ఇప్పుడు భిష్ణుముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము సంహారమందు శైలికము చెప్పబడినది
పూర్వరంగమందుపాదవము చిత్రాష్టాదశాంగముయొక్క అంతమందు
శైలికమధ్యమము శుద్ధముల ఈవివియోగము బ్రహ్మచేతను
ఉదహరింపబడినది ఇప్పుడు భిష్ణుముల లక్షణమును చెప్పుచున్నాడు-

శ్రుతిభివృ జాతిభివృ శుద్ధభివృ స్వరైవైతా .

చతుర్థీ భిద్యతే యస్మాత్ తస్మాత్ భిచ్ఛక ఉచ్యతే .

ప్రతిపదార్థము శ్రుతిభిన్నము, జాతిభిన్నము, కుద్దభిన్నము, తదా = అట్లే
వ్యర్తే భిన్న = వ్యర్తభిన్నము అని యస్మాత్ = ఎందువలన, చతుర్థి భిన్నతే
= నాల్గిటి చేతను భేదించబడినదో అస్మాత్ భిన్నక ఉచ్యతే = అందువలన
భిన్నకమని చెప్పబడినది

నను భిన్నశబ్దేన కిమభిధీయతే? = ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే
నేమిచెప్పబడినది? కిం విధానితోఁగల ర్థ = అర్థము భిన్నమైనదా?, ఏతస్మాదయం
వ్యతిరిక్త ౭వ్యర్తే వా భిన్నశబ్ద = ఇందువలన ఇదివ్యతిరిక్తమైనదని అర్థమా?,
భిన్నశబ్ద = ఎవ్వక్షము ఏతన్నవాచ్యం = ఇట్లనరాదు, భిన్నోఽత్ర వికృత ఉచ్యతే
= అక్కడ భిన్నశబ్దముచే వికృతము చెప్పబడినది, వికృతత్వం
అస్మాత్ భిన్నభిన్నాది లక్షణాత్ = వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
భిన్నశబ్దము మొదలగు లక్షణమువలన, నను పంచమరాగము మధ్యే భిన్నపక్షస్య
అస్మాత్ = ఓయీ ! పంచరాగములలో భిన్నపక్షమునకు లక్షణము
ఉదీనది

సప్తము శ్రుతిభిన్నము, జాతిభిన్నము, కుద్దభిన్నము, అట్లే వ్యర్తభిన్నము
= ఎందువలన నాల్గిటిచేతను భేదించబడినదో అందువలన భిన్నకమని
చెప్పబడినది

ఓయీ ! భిన్నశబ్దముచే నేమి చెప్పబడినది? అర్థముభిన్నమైనదా? ఇందువలన
ఇదివ్యతిరిక్తమైనదని భిన్నశబ్దమునకు అర్థమా? ఇట్లనరాదు ఇక్కడ భిన్నశబ్దము
(చే) వికృతము చెప్పబడినది వికృతత్వమనగా పూర్వము చెప్పబడిన
శ్రుతిభిన్నము మొదలగు లక్షణమువలన ఓయీ ! పంచరాగములలో
భిన్నపక్షమునకు లక్షణము చెప్పబడినది

యదా వాచీ గృహీత స్వాత్ సంవాదీ త విమోక్షితే ।

ప్రతిపదార్థము యదా = ఎప్పుడు వాచీ గృహీత స్వాత్ = వాచి ప్రబోధించునో,
తదా సంవాదీ విమోక్షితే = అప్పుడు సంవాది విడువబడును ఇత్యాదావేన
అధికానం కుత? = ఇత్యాదులందే చెప్పకు ఎందుకు?, సత్యముక్షం = నిజము
చెప్పబడినది ముఖ్యత్వాత్ అప్య = దీనికి ముఖ్యతవలన ముఖ్యత్వం త యదా

శుద్ధగీతిమ శుద్ధషాడబస్య ఏవం భిన్నగీతిమ భిన్నషడ్భస్యేతి తద్భేదాదస్యేతి = ముఖ్యత్వమెట్లునగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధషాడబమునకు, ఇట్లే భిన్నగీతులందు భిన్నషడ్భమునకు అని దాని భేదమువలన దీనికిని, ఇదానీం భిన్నానాం ప్రాగుక్షలక్షణప్రకటనార్థం తత్రాదా స్వరభిన్నస్య లక్షణముచ్యతే = ఇప్పుడు భిన్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకుమందు ఇందు స్వరభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఎప్పుడు వారి గ్రహింపబడునో అప్పుడు సంవాది విడువబడును ఇత్వాదులందే చెప్పుట ఎందుకు? నిజము చెప్పబడినది దీనికి ముఖ్యతవలన, ముఖ్యతమెట్లునగా శుద్ధగీతులయందు శుద్ధషాడబమునకు, ఇట్లే భిన్నగీతులందు భిన్నషడ్భమునకు అని, దాని భేదమువలన దీనికిని ఇప్పుడు భిన్నములకు ఇదివరకు చెప్పబడిన లక్షణమును వెల్లడి చేయుటకు ముందు ఇందు స్వరభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పబడుచున్నది -

యదా వాది గృహీత స్థాత్ సంవాది చ విమోక్ష్యతే || 323

వివాదివామవాది వా స్వరభిన్న ఉచ్యతే ।

ప్రతిపదార్థము యదా వాది గృహీత స్థాత్ = వాదిస్వరవెప్పుడు గ్రహింపబడునో, తస్మాత్ = అందువలన, సంవాది విమోక్ష్యతే = సంవాదిస్వరము విడువబడును వివాదివా అమవాది వా = వివాదిస్వరముగాని, అమవాదిస్వరముగాని, ఏ = అది, స్వరభిన్న ఉచ్యతే = స్వరభిన్నమని చెప్పబడును

తాత్పర్యము వాదిస్వరమెప్పుడు గ్రహింపబడునో అందువలన సంవాదిస్వరము విడువబడును వివాదిస్వరముగాని, అమవాదిస్వరముగాని అదిస్వరభిన్నమని చెప్పబడును

అస్మాద్ధ - మధ్యమగ్రామృతితస్య శుద్ధషాడబస్య యోఽ సౌ మధ్యమో గ్రహోఽ తత్త్వానే దైవతోఽ పి వాదిత్యేన అమవాదిత్యేన వా గృహీతో భవతి = మధ్యమగ్రామృతితమైన శుద్ధషాడబమునకు యే మధ్యమము గ్రహంకయో, తత్త్వానమందు దైవతముకూడ వాదిత్వముచేతగాని, అమవాదిత్వముచేతగాని

గ్రహింపబడుచున్నది, మధ్యమ స్వర్యమ సంవారీ త్యజ్యతే న్యస్యతే వా తదాసా
స్వరభిన్న ఉచ్యతే = మధ్యమస్వరమునకు సంవారి విడిచిపెట్టబడినను
ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది. భిన్నపక్ష ఆత్ర వచనాత్
వారీ = భిన్న పక్షము వచనమువలన ఇక్కడ వాదిస్వరము, రైవత పున
బహుప్రయోగో భవతి = రైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

మధ్యమగ్రామాశ్రితమైన పుద్గషాడవమునకు యేమధ్యమము గ్రహింశమో,
తత్త్వావమందు రైవతము కూడ వాదిత్వము చేతగాని, అనువాదిత్వముచేతగాని
గ్రహింపబడుచున్నది మధ్యమస్వరమునకు సంవారి విడిచిపెట్టబడినను
ఉంచబడినను అది స్వరభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది భిన్నపక్షము వచనము
వలన ఇక్కడ వాదిస్వరము రైవతము మరల బహుప్రయోగము కలదగును

రైవతాంశో మధ్యమాంత పంచమర్షభవద్భిత్ ||

324

షడ్వీరీచ్యపతిజాతో భిన్నపక్ష స్త్రితో జురై ।

ప్రతిపదార్థము భిన్నపక్ష = భిన్నపక్షము రైవతాంశ = రైవతాంశము,
మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమర్షభవద్భిత్ = పంచమరిషభత్వము,
షడ్వీరీచ్యపతి జాత ఇతి = షడ్వీరీచ్యపతినుండి పుట్టినదని, స్త్రితో =
ఛాపించబడినది, భిన్నపక్ష పక్షగ్రామసంబంధ = భిన్నపక్షము
షడ్వీరీచ్యపతిజాతము, షడ్వీరీచ్యపతిజాతే జాతత్వాత్ =
షడ్వీరీచ్యపతిజాతినుండి పుట్టుటవలన, రైవత గ్రహోఽంశశ్చ = రైవతము
గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము,
ఋషభపంచమహీన ఔడుతిత్ = రిషభపంచమరహితమౌడుతిత్ము
నిషాదగాంధారౌ కాకంఠాంతౌ = నిషాదగాంధారములు కాకలి అంతరములు,
సర్వోపకరణప్రవృత్త్యవ్య విజాతీయౌ నిరణావిచ్ఛేద్య (?) మృగయాయాం
ప్రవృత్త్యవ్య నాయకవ్య ప్రవేశాదిజాను అవ్య వినియోగ = నమస్త
ఉపకరిణములయందు ప్రవర్తించినట్టియు, విజాతీయ రణవిచ్ఛేద్యుడైనట్టియు,
వేయందు ప్రవృత్తుడైన నాయకుని ప్రవేశములందు దీనికి వినియోగము,
భీభత్సభయానకరసా = భీభత్స భయానక రణములు రైవతాదిమూర్తినా =
రైవతాది మూర్తిన సంవారీ పక్ష = పక్షము సంవారి, ప్రనిష్ఠాదిరంకార =

అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీ కలా వృత్తై కలాచిత్రై కలా = దక్షిణమందు కల, పుష్టియందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చుత్పూరి లాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పూరి లాలము, పంచమస్థానై స్థానై వివారిత్వమునే గృహీతో భవతి = పంచమముయొక్క ప్రతి స్థానమందు వివారిత్వమునే గ్రహించబడుచున్నది. పంచమస్థాన అనంబాదిత్వమున వర్ణముతో కదాచిదసా భిన్నపంచమ స్వరభిన్నై భిన్నీయతే = పంచమమునకు అనంబాదిత్వమునే విడువబడుచున్నది, ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది, లక్షణం చ తద్యధా = అలక్షణమెట్లునగా -

తాత్పర్యము భిన్నపద్ధము, ధైవతాంశము మధ్యమంతము పంచమరిషభత్వము పద్ధోదీచ్యవతిసుండి పుట్టినదనిబాపించబడినది భిన్నపద్ధము పద్ధగ్రామపంచందితము, పద్ధోదీచ్యవతిజాతిమండి పుట్టుకువలన ధైవతము గ్రహము, అంశమును, మధ్యమస్థానము రిషభపంచమరహితమౌదుదీతము నిషాదగాంధారములు కాళీ అంతరములు నమస్త ఉపకరణములయందు ప్రవర్తించినట్టియు, విజాతీయ రణనివృత్తులైనట్టియు మేయందు ప్రవృత్తులైన నాయకునిప్రవేశాదులందు దీనికి వివియోగము భీభత్సభయనకరములు ధైవతాది మూర్తన వర్ణము సంచారి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల పుష్టియందు కల చిత్రమందు కల స్వర పదగీతమందు చచ్చుత్పూరితాలము పంచమస్థానమందు వివారిత్వమునే గ్రహించబడుచున్నది పంచమమునకు అనంబాదిత్వమునే విడువబడుచున్నది ఒక్కొక్కప్పుడు ఇది భిన్నపంచమము స్వరభిన్నమనియు చెప్పబడుచున్నది అలక్షణమెట్లునగా -

శుద్ధపంచమవల్ ప్రోక్ష స్వరజ్ఞైర్భిన్నపంచమ ॥

325

ధైవతాంశ పంచమంత సూత్రధారప్రవేశనే ।

ప్రతిపదాకృతము స్వరజ్ఞై = స్వరజ్ఞానముకలవారిచే, భిన్నపంచమ = భిన్నపంచమము, శుద్ధపంచమవల్ ప్రోక్ష = శుద్ధపంచమమువలె చెప్పబడినది, ధైవతాంశ = ధైవతముఅంశము, పంచమంత = పంచమంతము, సూత్రధార ప్రవేశనే వివియోగ = సూత్రధార ప్రవేశమందు వివియోగము

తాత్పర్యము స్వరజ్ఞానముకలవారిచే భిన్నవంచనము కుర్చవంచనవలె చెప్పబడినది దైవతము అంశము, వంచనాంతము సూత్రధారప్రవేశమందు వినియోగము

అపార్థ - భిన్నవంచనా మధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిన్నవంచనము మధ్యమగ్రామ సంబంధము పెద్దదీచ్యవతీ జాతో మధ్యమా (వంచమీ) జాత్యోద్ధాతత్వాత్ = మధ్యమావంచనమీ జాతులనుండి పుట్టుట వలన, పెద్దదీచ్యవతీ జాతికి చెందినది, గ్రహాంశృ దైవత = దైవత్వగ్రహము అంశమును, వంచనా వ్యాస = వంచన మవ్యాసము, విషిదోఽత్ర కాశలీ = ఇందు కాశలీనిషాదము, కృచిన్విషాదస్యాదు ప్రయోగ = ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు సంపూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, సూత్రధార ప్రవేశే ఆస్య వినియోగ = సూత్రధార ప్రవేశమందు దీనికి వినియోగము, దీభత్సభయానకౌ రశి = దీభత్సభయానకములు రసములు, దైవతాదిమూర్త్యా = దైవతాది మూర్త్యన, సంహారీ వర్ణ = వర్ణము సంహారి, ప్రసన్నాదీరంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా వృత్తా కలా చిత్రే కలా = దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల, వ్యరపదగీతే చచ్చత్సుటారి తాల = వ్యరపదగీతియందు చచ్చత్సుటారితాలము ఇదాపిం జాతిభిన్నస్య లక్షణమాహ = ఇప్పుడు జాతిభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

దీనియర్థము - భిన్నవంచనము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమ వంచనమిజాతులనుండి పుట్టుటవలన పెద్దదీచ్యవతీ జాతికి చెందినది దైవతగ్రహము, అంశమును, ఇందు కాశలీ నిషాదము ఒక్కొక్కచోట నిషాదమునకు కూడ ప్రయోగముగలదు ఇది సంపూర్ణము సూత్రధారప్రవేశమందు దీనికి వినియోగము దీభత్సభయానకములు రసములు దైవతాది మూర్త్యన వర్ణము సంహారి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వృత్తియందు కల, చిత్రమందు కల వ్యరపదగీతియందు చచ్చత్సుటారి తాలము

ఇప్పుడు జాతిభిన్నమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

జాతీనాం మంశికం స్థాయ(7) స్వల్పకష్టం బహుత్వతా । 326

అల్పత్వం చ బహుత్వం చ ప్రయోగాల్పబహుత్వత ।

సూక్ష్మాతిసూక్ష్మీభ్యశ్చైశ్చ జాతిభిష్చ ప ఉచ్యతే । 327

ప్రతిపదార్థము జాతీనాం అంశికం = జాతుల అంశము, స్థాయస్వల్పక = స్థాయస్వల్పము, తథా = అట్లే, బహు = బహుత్వము, ప్రయోగాల్పబహుత్వత = అల్పత్వ బహుత్వప్రయోగమువలన, అల్పత్వం బహుత్వం చ = అల్పత్వము బహుత్వమును అగును, సూక్ష్మతాతిసూక్ష్మి = సూక్ష్మములచేతను, అతిసూక్ష్మములచేతను, వక్త్రై = వక్రములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, స = అది, జాతిభిష్చ ఉచ్యతే = జాతిభిష్చనుని చెప్పుబడుచున్నది

తాత్పర్యము జాతుల అంశము స్థాయస్వల్పము అట్లే బహుత్వము అల్పత్వబహుత్వప్రయోగమువలన అల్పత్వము బహుత్వమును అగును సూక్ష్మములచేతను అతిసూక్ష్మములచేతను వక్రములచేతను (ప్రయోగము) ఏదికలదో, అది జాతిభిష్చనుని చెప్పుబడుచున్నది

అస్మాత్త - శుద్ధతైశికమధ్యమ హి తైశికీషడ్వమధ్యమజాత్యో జాత = శుద్ధతైశిక మధ్యమము తైశికీ షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది, భిన్నతైశికమధ్యస్తు షడ్వమధ్యమజాతీర్థాతత్వాత్ తదంశగ్రహిత్యేన మస్థాయివర్ణగ్రహిత్యేన చ సూక్ష్మాతిసూక్ష్మి ప్రయోగశ్చ జాతిభిష్చ భవేదిత్యర్థ = భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యమస్థాయి వర్ణగ్రహణముచేతను కూడ సూక్ష్మతాతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను జాతి భిన్నమగునని అర్థము, లక్షణం దాన్య యదా = దీనికి లక్షణమనగా -

శుద్ధతైశికీ మధ్యమ తైశికీ- షడ్వమధ్యమజాతులనుండి పుట్టినది భిన్నతైశికమధ్యమము షడ్వమధ్యమజాతినుండి పుట్టుటవలన దాని అంశగ్రహణముచే మధ్యస్థాయివర్ణ గ్రహణముచేతను కూడసూక్ష్మతాతి సూక్ష్మప్రయోగములచేతను, జాతిభిన్నమగునని అర్థము దీనికి లక్షణమనగా -

స్థాత్ షడ్వమధ్యమజాతే భిన్నతైశికమధ్యమ ।

షడ్వాంశో మధ్యమవ్యాసో మందైష్ట్య నిమజ్జైర్యుత । 328

ప్రతిపదార్థము భిన్నతైశికమధ్యమ = భిన్నతైశికమధ్యమము పెద్దమధ్యమజాతే
 ప్యాత్ = పెద్దమధ్యమజాతీనుండి అగును పెద్దాంశ = పెద్దాంశము,
 మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, మంద్రై గమకై యుత =
 మంద్రైగమకములతో కూడియున్నది.

తాత్పర్యము భిన్నతైశిక మధ్యమము పెద్దమధ్యమజాతీనుండి అగును
 పెద్దాంశము మధ్యమన్యాసము మంద్రైగమకములతో కూడియున్నది

భిన్నతైశికమధ్యమ పెద్దగ్రామసంబంధ = భిన్నతైశికమధ్యమము
 పెద్దగ్రామసంబంధితము, పెద్దమధ్యమజాతే ఉత్పన్నత్వాత్ =
 పెద్దమధ్యమజాతీనుండి పుట్టుటవలన పెద్దో స్వగహోఽంశ్య = పెద్దము దీనికి
 గ్రహము, అంశమును, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము మంద్రైగమకశ్చ =
 మంద్రైగమకము, నిషాదోతకాకలీ = ఇందుకాకలీవిషాదము, షూర్లశ్చాయం =
 ఇది షూర్లము, దానవీరే చాప్యప్రయోగ = దానవీర మందు దీనిప్రయోగము,
 వీరరోద్రాదికోరస = వీర రోద్రాదకమురసము పెద్దారి మూర్ఖవా = పెద్దారి
 మూర్ఖున, వర్ణ సంచారి = సంచారి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరింకార =
 అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీకలా వార్తికే కలా చిత్రేకలా = దక్షిణమందు
 కల వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, చచ్చత్పుటాది తాల =
 చచ్చత్పుటాదితాలము, శుద్ధభిన్నస్వ లక్షణమాహ = శుద్ధభిన్నలక్షణము
 చెప్పుచున్నాడు

భిన్నతైశికమధ్యమము పెద్దగ్రామసంబంధితము పెద్దమధ్యమజాతీనుండి
 పుట్టుటవలన పెద్దము దీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము,
 మంద్రైగమకము ఇందు కాకలీవిషాదము ఇది షూర్లము దానవీరమందు
 దీనిప్రయోగము వీరరోద్రాదికమురసము పెద్దారి మూర్ఖున సంచారి వర్ణము
 అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు
 కల చచ్చత్పుటాది తాలము

శుద్ధభిన్నలక్షణము చెప్పుచున్నాడు-

పరిత్యజప్రస్థానిం ప్రజాతి కుంభాషణ ।

ప్రకం కులం య సంగృహ్లాన్ శుద్ధవిష్ణు ప్రకీర్తిత. । 332 ॥

ప్రతిపదార్థము అవ్యజాతిం పరిత్యజన్ = ఇతర జాతిని విడుచుచు, వ్యజాతికులభూషణ = తన జాతికులము(ల)నకు అలంకారముగను స్వకం కులం వంగుష్టాన్ = తనకులమును గ్రహించుచున్నది, శుద్ధభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇతర జాతిని విడుచుచు తన జాతికులము (ల)నకు అలంకారమగుచు తనకులమును గ్రహించుచు ఉన్నది శుద్ధభిన్నమని చెప్పబడుచున్నది

అస్పృశ్య - అన్యం జాతిం పరిహరన్ వ్యజాతికులభూషితం వ్యమూలంతు సంకృష్టాస్థితి = ఇతర జాతిని విడుచుచు స్వీయజాతికులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు(ను) చుంబని, శుద్ధస్య లక్షణం ఏమగ్రం భిన్నతైశిస్యాపి విద్యతే = శుద్ధముయొక్క పూర్తిలక్షణము భిన్నతైశికుకూడ కలదు తర్హి కో భేద ? = అట్లయిన తేదా ఏమి? గీతికృతోభేద = గీతికృతమైన భేదము శుద్ధతైశి హి శుద్ధగీత్యా గీయతే = శుద్ధతైశి శుద్ధగీతిచే గానము చేయుటను భిన్నతైశిస్తు భిన్నగీత్యా గీయతే = భిన్నతైశి భిన్నగీతిచే గానముచేయుటను ఏతదుత్తం భవతి = ఇది చెప్పబడినది యేన సంస్థానేన రాగీయంతే శుద్ధతైశికేన తేన సంస్థానేన భిన్నతైశికే రాగీయత (?) ఇతి = శుద్ధతైశికవేత భిన్నతైశికయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనది, లక్షణం వాన్య యథా - దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

ఇతరజాతిని విడుచుచు స్వీయజాతికులాలంకృతమును స్వప్రధానతను గ్రహించు (ను) చుంబని శుద్ధముయొక్క పూర్తిలక్షణము భిన్నతైశికు కూడ కలదు అట్లయిన తేదా ఏమి? గీతికృతమైన భేదము శుద్ధతైశి శుద్ధగీతిచేగానము చేయుటను భిన్నతైశి భిన్నగీతి గానముచేయుటను ఇది చెప్పబడినది శుద్ధతైశిక వేత ఏనంస్థానముచే రాగముగా గానముచేయుటనున్నా? అనంస్థానముచేతనే భిన్నతైశికయందు రాగముగా గానముచేయుటదీనదని, దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

శుద్ధతైశికవత్ రూపస్వరజ్జ్యోత్సరైశిశిః ।

విద్వాంశ పంచమవ్యాస పంపూర్ణ పత్తిభి స్సరైః ॥

333

ప్రతిపదార్థము రూపస్వరజ్జ్య = రూపస్వరజ్జ్యవములచే, శుద్ధతైశికవత్ =

శుద్ధైశికవతి భిష్మకైశిక = భిష్మకైశికము, పెద్దాంశ = పెద్దాంశము, పెంచుచున్నాన = పెంచుచున్నాను, సప్తభి సప్త సప్తార్థా = సప్తస్వరములనేతను సంపూర్ణము

తాత్పర్యము రూపస్వరజ్ఞానములచే శుద్ధైశికవతి భిష్మకైశికము పెద్దాంశము పెంచుచున్నాను సప్తస్వరములనేతను సంపూర్ణము

అస్యార్థ - భిష్మకైశికోమధ్యమగ్రామ సంబంధ = భిష్మకైశికము మధ్యమగ్రామికము, కైశికకార్మాదపి జాత్యుత్పన్నత్వాత్ = కైశిక కార్మరవిజాతినుండి పుట్టుటవలన, గ్రహోఽంశశ్చ వర్ణ = వర్ణగ్రహము అంశము, పెంచుచున్నాన = పెంచుచున్నాను, విషాదోత కాకలి = ఇందు కాకలివిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము శుద్ధైశిక ఉదయం యుద్ధపి రాగ తలాపి భేదస్తి = శుద్ధైశికవతి రాగము ఉదయమగును కాని భేదము కలదు మంద్రబహులోఽయం = ఇది మంద్రబహులము, యేవ సంస్థానేన శుద్ధైశిక స్వరాలాప క్రియతే, తత్ సంస్థానం ఏవోయ తైరేవ స్యతై, అలాప కర్తవ్య ఇతి = భిష్మకైశికయందు తారస్వరములచే అలాపము చేయదగినది యని రూపాస్యత్వేన తయం భిద్యంతే = రూపము వేరగుటచే ఇది భేదించుచున్నది, తానపీతీ చాప్య వినియోగ = తానపీతమందు దీనికి వినియోగము, వీర్యోద్రాచికో య = వీర్యోద్రాచిము యము, పెద్దది మార్చినా = పెద్దది మార్చిన, వర్ణ సంహారీ = సంహారి వర్ణము, ప్రవహ్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రవహ్నాది దక్షిణీ కలా వాక్తినీ కలా చిత్రీ కలా = దక్షిణమందు కల వాక్తీమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపద్యగీతే చచ్చియుటారితాల = స్వరపద్యగీతమందు చచ్చియుటారితాలము, పాంప్రతం భిష్మతానస్య లక్షణమాహ = ఇప్పుడు భిష్మతానమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు

భిష్మకైశిక మధ్యమగ్రామికము కైశిక కర్మారవిజాతినుండి పుట్టుట వలన వర్ణగ్రహము అంశమును, పెంచుచున్నాను ఇందు కాకలివిషాదము ఇదిసంపూర్ణము శుద్ధైశిక వతి రాగము ఉదయమగును కానిభేదముకలదు ఇది మంద్రబహులము యే సంస్థానముచే శుద్ధైశికయందు స్వరాలాపము చేయబడువో ఆ సంస్థానమును విడిచి అన్యరములనేతనే అలాపము చేయదగినది భిష్మకైశికయందు తారస్వరములచే అలాపము చేయదగినదియని రూపము వేరగుటచే ఇది భేదించుచున్నది తానపీతమందు దీనికి వినియోగము

పీఠాధికము రసము పద్మాది మూర్తిన పంచాదివర్ణము అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చుర్బూరితాలము ఇప్పుడు భిన్నతాపమునకు లక్షణము చెప్పుచున్నాడు -

చతు శ్రుతిస్వర యత్ర భిన్న ద్విశ్రుతికేవ తు ।

గాంధారో ద్విశ్రుతిశ్చైవ శ్రుతిభిన్న స ఉచ్యతే ॥ 331

ప్రతిపదార్థము చతు శ్రుతిస్వర = చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికేవ = ద్విశ్రుతికమున, భిన్న = భేదమగునో, గాంధార = గాంధారము, ద్విశ్రుతిశ్చ = ద్విశ్రుతియునగునో, స = అది శ్రుతిభిన్న ఉచ్యతే = శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

తాత్పర్యము చతు శ్రుతిస్వరము, ద్విశ్రుతికమున భేదమగునో, గాంధారము ద్విశ్రుతియునగునో, అది శ్రుతిభిన్నమని చెప్పుటచున్నది

అర్థార్థ - చతు శ్రుతి పంచమస్య యదా శ్రుతిద్వయం గృహ్యతి నిషాద తదాశా శ్రుతి భిన్న అభిధీయతే = చతు శ్రుతిపంచమమునుండి, నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్వయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది, మమ మధ్యమగ్రామే పంచమస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ కదం శ్రుతిద్వయం గృహ్యతి నిషాద ? = ఓయీ ! మధ్యమ గ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమునలన నిషాదమెట్లు శ్రుతిద్వయము గ్రహించును? ఉచ్యతే = చెప్పుటచున్నది, భూతపూర్వన్యాయేన చతు శ్రుతిరుచ్యతే = భూతపూర్వ న్యాయమున చతు శ్రుతిచెప్పబడినది, యదా భిన్నైశికలాగే త్రిశ్రుతి పంచమస్య చతు శ్రుతిత్వమాత్రిత్యరోప కృత పద్ధత్యామి ఏవమాత్రాని భవిష్యంతి న దోష = భిన్నైశికలాగమందు త్రిశ్రుతిపంచమమునకు చతు శ్రుతిత్వమువాక్రయించి పద్ధత్యామి నోషముచేయబడినది, అట్లే ఇక్కడ కూడ అగునని దోషములేదు, లక్షణం చాప్య తద్యదా = దీనికి లక్షణమెట్లునగా-

చతు శ్రుతిపంచమమునుండి నిషాదమెప్పుడు శ్రుతిద్వయమును గ్రహించునో అప్పుడు అది శ్రుతిభిన్నముగా చెప్పుటచున్నది ఓయీ

మధ్యమగ్రామమున పంచమమునకు త్రిశ్రుతికమునలన విషాదమెల్ల
 శ్రుతిర్వయముగ్రహించును⁹ చెప్పబడుచున్నది భూతపూర్వవ్యాయముచే చతు.
 శ్రుతి చెప్పబడినది భిన్నక్షేతిక లాగమందుత్రిశ్రుతి పంచమమునకు చతు
 శ్రుతిర్వయమువాశయించి పక్షగ్రామమున లోపము చేయబడినది అట్లే ఇక్కడ
 కూడ అగునని దోషములేదు దీనికిలక్షణమెట్లనగా

తానస్తు మధ్యమన్యాస పంచమాంశోఽల్పపత్తమ ।

మధ్యమాపంచమీజాత్యో ఋషభేణ తు దుర్బల ॥ 332

ప్రతిపదార్థము తాన = తానము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము,
 పంచమాంశ = పంచమాంశము, అల్పపత్తమ = సప్తమస్వర మల్పము
 మధ్యమాపంచమీజాత్యో = మధ్యమపంచమజాతులకు ఋషభేణ దుర్బల =
 రిషభాల్పము

తాత్పర్యము తానము మధ్యమన్యాసము పంచమాంశము సప్తమస్వరమల్పము
 మధ్యమపంచమజాతిజనితము రిషభాల్పము

అన్యార్థ. - భిన్నవాసికా⁽⁹⁾ మధ్యమగ్రామసంబంధ = భిన్నవాసిక (తానము)
 మధ్యమగ్రామసంబంధితుము మధ్యమాపంచమీజాత్యుత్పన్నత్వాత్ = మధ్యమా
 పంచమజాతులనుండిపుట్టుటనలన, పంచమో గ్రహోంశశ్చ = పంచమ గ్రహము,
 అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము,
 మధ్యమవిషాదయోరల్పత్వం = మధ్యమవిషాదములకు అల్పత, విషాదోఽత్ర
 కాకలీ = ఇందు కాకలీవిషాదము, పూర్వశ్చాయం = ఇదిసంపూర్ణము,
 ప్రాధకరుణేఽస్య ప్రయోగ = ప్రాధకరుణమందు దీనిప్రయోగము, పంచమాది
 మూర్తవా = పంచమాది మూర్తన పంచాది పక్ష = పక్షము పంచాది,
 ప్రపన్నాదీదలంకార = అలంకారము ప్రపన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
 కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరపదగతే
 చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగతమందు చచ్చత్పుటారితాలము భిన్నానాం
 గ్రామవిభాగస్తు కాశ్యపేనోక్త = భిన్నములకు గ్రామవిభాగము కాశ్యపానిచే
 చెప్పబడినది. తదాచ -

భిష్మవాసిక(తానము) మధ్యమగ్రామమనలంఛితము మధ్యమనలనను
జాతులనుండి పుట్టుటవలన పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమవ్యాసము
మధ్యమనిషాదములకు అల్పత ఇందు కాకరీవిషాదము ఇది సంపూర్ణము
ప్రాధికరణముందు దీనిప్రయోగము పంచమది మూర్ఖత వర్ణము సంచారి
అలంకారములు ప్రసన్నాది దక్షిణముందు కల, వార్తికముందు కల, చిత్రమందు
కల స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటాది తానము భిష్మములకు గ్రామవిభాగము
కాశ్యపునిచేప్పబడినది తదాచ-

భిష్మపక్షస్తు పక్షే స్సార్థ భిష్మకైశికమధ్యమం ।

పంచమ కైశికస్తానే మధ్యమగ్రామసంక్రమితం ॥

ప్రతినదాక్షమ పక్షే = పక్షగ్రామమందు భిష్మపక్ష భిష్మకైశిక మధ్యమ స్సార్థ=
భిష్మపక్షము, భిష్మకైశికమధ్యమముఅగును, కైశికస్తానే = కైశికస్తానమందు
పంచమ = పంచమము మధ్యమగ్రామసంక్రమిత = మధ్యమగ్రామము
వాశ్రయించియుండునది

తాత్పర్యము పక్షగ్రామమందు భిష్మపక్షము, భిష్మకైశిక మధ్యమముము అగును
కైశికస్తానమందు పంచమము మధ్యమగ్రామము వాశ్రయించియుండునది

ఇతి భిష్మా సమాఖ్యాతా గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతమ్ ।

ఇతి భిష్మా సమాఖ్యాతా = ఈ విధముగా భిష్మములు చెప్పబడినవి
గౌడకాన్ శృణు సాంప్రతం = ఇప్పుడు గౌడకములను వినుము, నమ
గౌడా కథం? = ఓయీ! గౌడము లెట్లు?, ఉచ్యతే గౌడగీతి
సంబంధత్యాత్ = గౌడగీతి సంబంధమువలన (అవి) చెప్పబడుచున్నది,
కిం లక్షణం? = లక్షణమేమి?, ఉచ్యతే తద్గదా = చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా

ఈ విధముగా భిష్మములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు గౌడకములను
వినుము ఓయీ! గౌడములెట్లు? గౌడగీతిసంబంధము వలన (అవి)
చెప్పబడుచున్నది లక్షణమేమి? చెప్పబడుచున్నది అదిఎట్లునగా -

ఓహో మంత్రతా(?) + యప్రయోగై ద్రుతకంపితై ॥ 334

అప్రయోగై ప్రస్తావే గౌడగీతి రుద్రాచ్యతా ।

ప్రతిపదార్థము ఓహడి మంత్రతా = మంత్రతము ఓహడి, ద్రుతకంపితై.
 ప్రయోగై = ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే, త్రిస్థానే = త్రిస్థానము (లం)
 వందును, అప్రామేణ = ఏకామము లేకయుండుటవలన, గౌడగీతి ఉదాహరింపబడినది
 గౌడగీతి ఉదాహరింపబడినది, గౌడపంచమస్య లక్షణం = గౌడపంచమమునకు
 లక్షణము-

తాత్పర్యము మంత్రతము ఓహడి ద్రుతకంపిత ప్రయోగములచే త్రిస్థానము
 (లం)వందును ఏకామము లేకయుండుటవలన గౌడగీతి ఉదాహరింపబడినది
 గౌడపంచమమునకు లక్షణము

గౌడపంచమనిష్పల్తై దైవతీషడ్వమధ్యమే :

334

దైవతాంశో మధ్యమాంతో రహిత పంచమేవతి ।

ప్రతిపదార్థము గౌడ పంచమనిష్పల్తై = గౌడపంచమ జననమందు,
 దైవతీషడ్వమధ్యమే = దైవతీషడ్వమధ్యమతాతులు (కారణము), దైవతాంశ =
 దైవతాంశము మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, పంచమేన రహిత =
 పంచమరహితము

తాత్పర్యము గౌడపంచమజననమందు, దైవతీషడ్వమధ్యమతాతులు (కారణము)
 దైవతాంశము మధ్యమాంతము పంచమరహితము

అస్యార్థ - గౌడపంచమ షడ్వగ్రామ సంబంధ = గౌడపంచమము
 షడ్వగ్రామసంబంధితము దైవతీషడ్వమధ్యమతాత్మ్యే సముత్పన్నత్వాత్ = దైవతీ
 షడ్వమధ్యమతాతులనుండి పుట్టుటవలన దైవతాంశో గ్రహాశ్చ = దైవతాంశము,
 గ్రహమును మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారౌ
 కాకల్యంతరౌ = నిషాద గాంధారములు కాకలీ అంతరములు,
 పంచమరహితో యం షట్స్వర = పంచమము వినా షట్స్వరము,
 (షాడవము), ఉద్భుటనాట్మ్యే విప్రలంభశృంగారే చాన్య వినియోగః =
 ఉద్భుటనాట్మ్యమున వియోగశృంగారమునందుదీనికే వినియోగము,
 దీర్ఘాదయావౌ రహి = దీర్ఘత్వ భయావతులు యములు, దైవతాది మూర్తనా =
 దైవతాది మూర్తిన అరోహే వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నమధ్యోలంకారః =
 అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా =
 వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరుదగీతే య్యత్కృతులాల =

స్వర పదగీతియందు చచ్చుతుంటాళము

గొడ పంచమము పెట్టగ్రామసంబంధము దైవతిపద్ధమధ్యమజాతులనుండి
పుట్టుటవలన దైవతాంశము, గ్రహమును, మధ్యమస్వాసము,
నిషాదగాంధారములు కాకలీ అంతరములు పంచమము వినా పద్ స్వరము
(షాడవము) ఉచ్చటనాట్యమున వియోగశృంగారమునందు దీనికి వివియోగము
దీర్ఘత్వభయోపకములు రసములు దైవతాది మూర్ఛన పల్లపారోహ
అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల,
చీత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చుతుంటాళము

ఉత్పన్న శైశవీష్యమధ్యమాజాతిలో మతః : 335

షడ్జాంశ పంచమస్వాస సంప్రొక్ష గౌడశైశవః :

ప్రతిపత్యము గౌడశైశవ = గౌడశైశవము, శైశవీష్యమధ్యమాజాతి
ఉత్పన్న = శైశవీష్యమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినది, షడ్జాంశ = షడ్జాంశము,
పంచమస్వాస = పంచమస్వాసముగా, సంప్రొక్ష = చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గౌడశైశవము శైశవీష్యమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టినది
షడ్జాంశము పంచమస్వాసముగా చెప్పబడినది

అప్యార్థ - గౌడశైశవోరాగో మధ్యమగ్రామసంబంధః = గౌడశైశవరాగము
మధ్యమగ్రామసంబంధము, శైశవీష్యమధ్యమాభ్యాం జాతః = శైశవీష్యమధ్యమ
ములనుండి పుట్టినది, షడ్జ అస్య గ్రహ అంశశ్చ = షడ్జగ్రహము అంశమును,
పంచమో స్వాస = పంచమస్వాసము, విషాదోత్ర కాకలీ = ఇందుకాకలీ
విషాదము, పూర్వశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, తథా ప్రయోగో స్త్రీ = అట్లే
ప్రయోగముకలదు, త్రిత్రుతిక త్వాత్ పంచమస్య, చతుః త్రివిధత్వాత్ దైవతస్య
మధ్యమగ్రామసంబంధ ఏవాసౌ రాగ = పంచమమునకు త్రిత్రుతికము పంచమ
దైవతమునకు చతుః త్రితికమునకును ఈరాగము మధ్యమగ్రామసంబంధము
కలదీయే, యద్యం గ్రామస్తయజాతౌ జాత తదపి షడ్జీతస్య గ్రామ, న మధ్యమ, =
ఇదిగ్రామధ్వయ జాతమైవచ్చుటికి దీనికి షడ్జగ్రామమే విశ్రితము,
మధ్యమగ్రామము కాదు, తథా దర్శనాత్ = అట్లే కనబడుటవలన, కరుణే

చాస్య వివియోగ = కరుణమందుదీనికివివియోగము వీరాదికో దన = వీరాదికము దనము, పెద్దారి మూర్ఖవా = పెద్దారి మూర్ఖవ, అరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నాదితలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారి లాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారి లాలము

గౌడతైశిక రాగము మధ్యమగ్రామసంబంధితము పద్ధము గ్రహము అంశమును, పెంచమన్యానము ఇందు కాకలి విషాదము ఇది సంపూర్ణము అట్లే ప్రయోగము కలదు పెంచమనునకు త్రిశ్రుతికము వలనను, చైవతమునకు చతుశ్రుతికమువలనను ఈరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలదియే ఇది గ్రామద్వయ జాతమైనప్పటికి దీనికి పద్ధగ్రామమే నిశ్చితము, మధ్యమగ్రామము కాదు, అట్లే కనబడుటవలన కరుణమందు దీనికి వివియోగము వీరాదికము దనము పెద్దారి మూర్ఖవ, వర్ణమారోహి, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారి లాలము

షడ్జాంశో మధ్యమన్యాన పద్ధమధ్యమయా కృత || 336

పరిపూర్ణస్వర ప్రోక్తో గౌడ తైశికమధ్యమ ।

ప్రతిపదార్థము గౌడతైశికమధ్యమ = గౌడతైశికమధ్యమరాగము, పెద్దాంశ = పెద్దాంశము, మధ్యమన్యాన = మధ్యమన్యానము, పద్ధమధ్యమయా కృత = పద్ధమధ్యమాణితము, పరిపూర్ణస్వర = సంపూర్ణస్వరములుకలది

తాత్పర్యము గౌడతైశికమధ్యమరాగము, మధ్యమన్యానము పద్ధమధ్యమాణితము సంపూర్ణస్వరములు కలది

అప్యర్థ - గౌడతైశికమధ్యమ పద్ధగ్రామసంబంధ = గౌడ తైశికమధ్యమము పద్ధగ్రామసంబంధి తము పద్ధమధ్యమజాతే జాతల్యాల్ = పద్ధమధ్యమజాతినండి పుట్టుటవలన, పద్ధస్య గ్రహోఽంశశ్చ = పద్ధగ్రహము అంశమును, మధ్యమోన్యాన = మధ్యమన్యానము, విషాదోక్త కాకలి = ఇందు కాకలివిషాదము, పూర్ణశ్చయం = ఇది సంపూర్ణము, భయవతే చాస్య

వినియోగ = భయపకమందు దీనికి వినియోగము, వీరాదికో రస = వీరాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖునా = పెద్దది మూర్ఖున, ఆరోహి వర్ణ = ఆరోహివర్ణము ప్రసన్నమధ్యలంకార = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యము, దక్షిణి కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల చిత్ర కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారి తాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారి తాలము, ఇదానీం గౌడానాం గ్రామవిభాగమూహ = ఇప్పుడు గౌడములకు గ్రామ విభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడ శైలికమధ్యమము పెద్దగ్రామ సంబంధితము పెద్దమధ్యమజాలిమంది ముట్టుటవలన పెద్దగ్రహము అంశమును, మధ్యమస్యానము ఇందు కాకలినిషాదము ఇదిసంపూర్ణము భయపకమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము పెద్దది మూర్ఖున ఆరోహి వర్ణము అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము దక్షిణమందు కల వార్తకమందు కల చిత్రమందు కల స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారి తాలము ఇప్పుడు గౌడములకు గ్రామవిభాగమును చెప్పుచున్నాడు

గౌడపంచమక పెద్దే గౌడశైలికమధ్యమ : 337

గౌడశైలికరాగస్థ మధ్యమగ్రామ సంశ్రయ : ।

త్రయో గౌడా సమాఖ్యాతా రాగాన్ వర్ణ్యామ్యత పరమ్ : 338

ప్రతిపదాక్షము పెద్దే = పెద్దగ్రామమందు, గౌడపంచమక = గౌడపంచమము, గౌడ శైలికమధ్యమ = గౌడశైలిక మధ్యమమును, (కలపు), గౌడశైలికరాగ = గౌడ శైలికరాగము మాత్రము, మధ్యమగ్రామ సంశ్రయ = మధ్యమగ్రామమువాత్రయించినది, త్రయ గౌడా సమాఖ్యాతా = గౌడత్రయము చెప్పబడినది, అత పరం = ఇటుతరువాత, రాగాన్ వర్ణ్యామి = రాగములను చెప్పుచును

తాత్పర్యము పెద్దగ్రామమందు, గౌడపంచమము గౌడశైలికమధ్యమమును (కలపు) గౌడశైలికరాగము మాత్రము మధ్యమగ్రామము వాత్రయించినది గౌడత్రయము చెప్పబడినది ఇటుతరువాత రాగములను చెప్పుచును

మమ వేసరాజాం కథం రాగశ్చ ప్రవర్తతే = ఓయీ ! వేసరములకెట్లు రాగశ్చము ప్రవర్తించును?, అప్రోచరేశాత్ = హితుల ఉపదేశమువలన, తదాచారాదాకశ్చ = కశ్యపుడట్లు చెప్పును

ఓయీ ! వేసరముకెట్లు రాగశ్చము ప్రవర్తించును? హితుల ఉపదేశమువలన కశ్యపుడట్లు చెప్పును

“చతుర్థామపి వర్ణానాం యోగా రాగ. + శోభనా ।

స సర్వో దృశ్యతే యేన తేన రాగా ఇతిస్మృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము చతుర్థామపి వర్ణానాం = నాల్గువర్ణములకు యోగా(లీ) కలయుక వలన, రాగ శోభనా(?) = కుభప్రదమైన రాగము(?) యేన స సర్వ దృశ్యతే = దేనిచేతను అచింతితయు కనబడుచున్నదో తేన = అందుచే, రాగా ఇతి స్మృతా = రాగములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతే రాగా ఏన వేసరా గణ్యంతే = దుర్గశక్తి మతమందు రాగములే వేసరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి? తదాచారా దుర్గశక్తి = దుర్గశక్తి అట్లేచెప్పును

తాత్పర్యము నాల్గువర్ణములకు యోగా(లీ) కలయుక వలన కుభప్రదమైన రాగము దేనిచేతను అచింతితయు కనబడుచున్నదో అందుచే రాగములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతమందు రాగములే వేసరములుగా లెక్కింపబడుచున్నవి దుర్గశక్తి అట్లేచెప్పును

“స్వరా సరంతి యద్యేగాత్ తస్మాత్ వేసరకా స్మృతా ॥”

ప్రతిపదార్థము యద్యేగాత్ = ఏవేగమువలన స్వరా సరంతి = స్వరములు నడచుచున్నవో, తస్మాత్ = అందువలన, వేసరకా స్మృతా = వేసరములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతే వేసరషాడట ఏన ముఖ్య = దుర్గశక్తిమతమందు వేసరషాడటమే ముఖ్యము షాడటమైన క్రమాయాతర్వాత్ = షాడవత్వరే క్రమముగా గమనమువలన, కశ్యమతే తు ఐత్తిరాగ ఏన ముఖ్య = కశ్యమతమందు ఐత్తిరాగమే ముఖ్యము, లక్ష్మీప్రీతికరత్వాత్ = లక్ష్మీప్రీతికరమగుటవలన, తద్వారా = అదిచిట్లనగా

తాత్పర్యము ఏవేగమువలన స్వరములు నడచుచున్నవో అందువలన

వేనకములనబడుచున్నవి దుర్గశక్తిమతమందు వేనకపాదబిమ్మ ముఖము, పాదవత్సమునే క్రమముగా గమనమునలన కశ్యపమతమందు టక్కరాగమే ముఖము లక్ష్మీప్రియకరముగంటనలన అదిపెట్లవగా,

షడ్ధాంశవ్యాసవంయుక్తస్థగరాగోఽల్పవంచమ ।

కారణం దావ్య నిర్దీప్తీ దైవతీషడ్వమధ్యమే ॥

339

ప్రతిపదార్థము టగరాగ = టగరాగము, షడ్ధాంశవ్యాసవంయుక్త = షడ్ధాంశవ్యాసవంయుతము, అల్పవంచమ = వంచమము అల్పము దైవతీషడ్వమధ్యమే అస్య కారణం నిర్దీప్తీ = దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి జనకకారణములుగా నిర్దేశింపబడెను

అపార్థ - టక్కరాగ షడ్భగ్రామ సంబంధ = టక్కరాగము షడ్భగ్రామికము, దైవతీ షడ్వమధ్యమసముత్పన్నత్వాత్ = దైవతీషడ్వమధ్యముల నుండి పుట్టుటవలన, షడ్భాస్య గ్రహాంశశ్చ వ్యాసశ్చ = షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము వ్యాసమును, విషాదవంచమయోరైతాల్పత్వం = విషాదవంచమములకు ఇందు అల్పత, విషాదగాంధారౌ అత్ర కాకల్యంతరౌ = విషాదగాంధారములిందు కాళీ అంతరములు, పూర్ణశ్చాయం = ఇది పంపూర్ణము శుద్ధవీర అన్య ప్రయోగ = శుద్ధవీరమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాద్యుత్ రసౌ = వీరాద్యుతములు రసములు, షడ్బాది మూర్చనా = షడ్బాది మూర్చన, వర్ణ, సంధారి = సంధారి వర్ణము, ప్రసన్నాంతోఽలంకార = ప్రసన్నాంతము అలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికీ కలా = వార్తికమందు కల, చిత్ర కలా = చిత్రమందు కల, వ్యరవదగీతే చచ్చత్పుటారితాల = వ్యరవదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

తాత్పర్యము టగరాగము షడ్ధాంశవ్యాసవంయుతము, వంచమముఅల్పము దైవతీషడ్వమధ్యమములు దీనికి జనకకారణములుగా నిర్దేశింపబడెను

టక్కరాగము షడ్భగ్రామికము దైవతీషడ్వమధ్యమములనుండి పుట్టుటవలన షడ్వము దీనికి గ్రహము, అంశము, వాక్యమును, విషాదవంచమములకు ఇందు అల్పత విషాదగాంధారములిందు కాళీ అంతరములు ఇదిపంపూర్ణము, శుద్ధవీరమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాద్యుతములు రసములు షడ్బాది మూర్చన సంధారివర్ణము ప్రసన్నాంతము అలంకారము దక్షిణమందు కల,

వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటారితాలము

అంశశ్చ షడ్జో వ్యాసశ్చ కారణం షడ్జమధ్యమా ।

సోవీరకస్య గాంధారో నిషాదశ్చాపీ దుర్భలః ॥

340

శ్రుతిపదార్థము సోవీరకస్య = సోవీరకమునకు, షడ్జ అంశ వ్యాసశ్చ = షడ్జము అంశము, వ్యాసమును షడ్జమధ్యమా కారణం = షడ్జమధ్యమ జనకము, గాంధార నిషాదశ్చాపీ దుర్భలః = గాంధార నిషాదములు అల్పములు

తాత్పర్యము సోవీరకమునకు, షడ్జముఅంశము వ్యాసమును షడ్జమధ్యమ జనకము గాంధారనిషాదములు అల్పములు

అస్యార్థ - సోవీరక షడ్జగ్రామసంబంధ = సోవీరము షడ్జగ్రామసంబంధితుము, షడ్జమధ్యమాజాతే జాతత్వత్ = షడ్జమధ్యమజాతిమండి పుట్టుటవలన, షడ్జోఽస్యగ్రహోఽంశో వ్యాసశ్చ = షడ్జగ్రహము వ్యాసము, అంశమును గాంధార నిషాదయోరల్పత్వం = గాంధార నిషాదములకు అల్పత, నిషాద కాకలీ = కాకలీనిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇదిసంపూర్ణము, గృహమేధిశాం సంయమినాం తాపసానాం చ ప్రవేశాదికే పరితే శాంతరసవాన్యవినియోగ = గృహమైలయొక్క, యతులయొక్క, మునులయొక్క ప్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము, వీరాదికో రస = వీరాదిక రసము, షడ్జాది మూర్త్యా = షడ్జాది మూర్త్యన, ఆరోహీ వర్ణ = వర్ణమారోహి, ప్రసన్నాదిరసంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చుత్పటారితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పటారితాలము

సోవీరము షడ్జగ్రామసంబంధితుము షడ్జమధ్యమజాతిమండి పుట్టుటవలన షడ్జగ్రహము వ్యాసము, అంశమును, గాంధార నిషాదములకు అల్పత కాకలీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము గృహమైలయొక్క, యతులయొక్క, మునులయొక్క, ప్రవేశాదికమందు, చరిత్రయందు శాంతరసమందు వినియోగము వీరాదికరసము షడ్జాది మూర్త్యన, వర్ణమారోహి, అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల,

స్వర్ణదండోదయం చక్రవర్తిరాజ్యము

పంచమాంశస్తయంశ్ర పంచమీశుభ్యమోద్యువ

హైదరాబాదులోని పాత నగరం పట్టణం పట్ల చాలా దూరం ఉంది. 341

ప్రతిపక్షాధ్యము   మూలపంచమము   =   మూలపంచమముము, పంచమోంశ   =
 పంచమోంశము, తదంతోశ్చ   =   పంచమోంతముము, పంచమీమధ్యమోద్భవ   =
 పంచమీ మధ్యమబలితము, స్వల్పద్విక్రతులిత   =   అల్పద్విక్రతులితముగా, క్షేయ   =
 తిరియదీనది

తాత్పర్యము మాంచమంచము వంచమాంకము వంచమాంతమును వంచమీ
మధ్యమణితములుఅభ్యాస్యితులకముగాతెలియదగినవి.

అపార్వర్త - మాలవపించమో మధ్యమగ్రామపించంత = మధ్యమగ్రామ
సంజంతితము, మధ్యమపంచమేనముత్పత్తిత్వం = మధ్యమపంచమేనమందీ
పృథ్వివలన, పంచమోశో గ్రహోన్యపశ్చి = పంచమము అంశము గ్రహము
న్యపమును, విషాదోత్ర కాళీ = ఇందు కాళీ విషాదము, పూర్వస్వరశ్చాయం =
ఇది సప్తస్వరము, విప్రలంభశృంగారో కంఠక్షప్రవేశో చాప్య వినియోగ =
విప్రలంభశృంగారమందును, కంఠక్ష ప్రవేశమందును దీనికి వినియోగము,
పంచమారి మూర్చనా = పంచమారి మూర్చన, రసా శృంగారహాస్యా =
శృంగారహాస్యరసములు, ఆరోహ్యది వర్ణ = ఆదివర్ణము ఆరోహి,
ప్రసన్నాదీరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
కల, వార్తే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదోతే
చపృత్యుటాదితాల = స్వరపదోతమందు చపృత్యుటాది తాలము

మాలవచందమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము మధ్యమాచందమిల
నుండి పుట్టుటవలన పంచమము అంశము గ్రహము వ్యాసమును, ఇందు
కాకలీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము వివ్రలంభశృంగారమందు,
కంచుకీప్రవేశమందును దీనికి వీనియొగము పంచమాలి మూర్ధన
శృంగారహాస్యరసములు అదీవర్ణము అరహి అలంకారముప్రసన్నాది
దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతమందు
చట్రుట్రాదితాలము

మధ్యమంశ మైదాన్యాన కారణం పెద్దమధ్యమంశ :

ద్విత్వతుల్యం విహీనమై భవేత్ వేసరషాడట ॥ 342

ప్రతిపదార్థము వేసరషాడట = వేసరషాడవము, మధ్యమంశ మధ్యమంశము,
తదాన్యాన = మధ్యమన్యానము, పెద్దమధ్యమాకారణం = పెద్దమధ్యమానితము,
ద్విత్వతుల్యం విహీన భవేత్ = ద్విత్వతులనే రహితమగును

తాత్పర్యము వేసరషాడవము, మధ్యమంశము, మధ్యమన్యానము,
పెద్దమధ్యమానితము ద్విత్వతులనే రహితమగును

అస్యార్థ - వేసరషాడట పెద్దగ్రామసంబంధ = వేసరషాడటము పెద్దగ్రామికము
పెద్దమధ్యమాకారణత్వాత్ = పెద్దమధ్యమమునుండి పుట్టుటవలన, మధ్యమంశో
గ్రహాన్యానశ్చ = మధ్యమంశము గ్రహము న్వానమును (గాంధారవిషాద
యోరల్పత్వం = గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధారవిషాదో కాకల్యంతరౌ =
గాంధార విషాదములుకాకల్యంతరములు, నిత్యం పూర్ణస్వరస్యాదుం = సదా
ఇది పూర్ణస్వరము శాంతరసేదాస్య ప్రయోగ = శాంతరసమందు దీని
వినియోగము, శృంగారహాస్యరసా = శృంగారహాస్యములు రసములు
మధ్యమారి మూర్చనా = మధ్యమారి మూర్చన అహోహిర్ల = వర్ణమారోహి,
ప్రసన్నాదిరలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాది, దక్షిణీకలా = దక్షిణమందుకలా,
వార్తీకలా = వార్తీకమందుకలా, చిత్రేకలా = చిత్రమందుకలా స్వరసదగీతే
చచ్చత్పూరితాల = స్వరసదగీతమందు చెచ్చత్పూరితాలము

వేసరషాడటము పెద్దమధ్యమము నుండి పుట్టుటవలన మధ్యమంశము గ్రహము
న్యానమును (గాంధారవిషాదములకు అల్పత) గాంధార విషాదములు
కాకల్యంతరములు సదా ఇది సప్తపూర్ణస్వరము శాంతరసమందు దీని
వినియోగము శృంగారహాస్యములు రసములు మధ్యమారి మూర్చన
వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు కల, వార్తీకమందు కల,
చిత్రమందు కల, స్వరసదగీతమందు చెచ్చత్పూరితాలము

స్యాత్ పెద్దమధ్యమకాతే పంచమ్యాశ్చ వివిధత :

బోట్టరాగశ్చ విశ్లేయ పంచమోశోఽంతమధ్యమ ॥ 343

ప్రతిపదార్థము బోట్టరాగ పెద్దమధ్యమకాతే, పంచమ్యంత = బోట్టరాగము

షడ్మధ్యమజాతిమండి జనించినది, పంచమ్యునివిగ్గత = పంచమముచే వివిగ్గతము, పంచమ అంగ = పంచమంశము, మధ్యమంత = మధ్యమంతముగా, విజ్ఞేయ = తెలియదగినది

తాత్పర్యము బోట్టరాగము షడ్మధ్యమజాతిమండిజనించినది పంచమముచే వివిగ్గతము, పంచమంశము మధ్యమంతముగా తెలియదగినది

అస్యాష్ట - బోట్టరాగ షడ్మగ్రామసంబంధ = బోట్టరాగము షడ్మగ్రామసంబంధితము, షడ్మమధ్యమాపంచమీజాత్యో జాతత్వాత్ = షడ్మమధ్యమాపంచమీజాతులనుండి పుట్టుటవలన, యద్యపి ఉభయగ్రామసంభూతజాతీర్షయముత్పన్న = రెండు గ్రామములనుండి పుట్టిన జాతీర్షయమునుండి పుట్టినదయినను, తదాపి పంచమస్య చతుశ్రుతికత్వాత్ షడ్మగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతుశ్రుతికత్వము వలన షడ్మగ్రామసంబంధము, పంచమో గ్రహోఽంశశ్చ = పంచమగ్రహము అంశమును, మధ్యమోన్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారయోరల్పత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాకలి = ఇందు నిషాదము కాకలి పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము ఉత్పన్నే రాస్య వినియోగ = ఉత్పన్నమందు దీనికి వినియోగము, శాంతాదికో రస = శాంతాదిరసము పంచమాది మూర్చనా = పంచమాది మూర్చన, ఆరోహే వర్గ = వర్గమారోహే ప్రసన్నాంతోఽ అంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకీ కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రీ కలా = చిత్రమందు కల, స్వరవదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరవదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

బోట్టరాగము షడ్మగ్రామసంబంధితము షడ్మమధ్యమాపంచమీజాతులనుండి పుట్టుటవలన రెండు గ్రామములనుండి పుట్టిన జాతీర్షయమునుండి పుట్టినదయినను, పంచమమునకు చతుశ్రుతికత్వము వలన షడ్మగ్రామసంబంధము పంచమగ్రహము, అంశమును, మధ్యమన్యాసము నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు నిషాదముకాకలి ఇది పూర్ణస్వరము ఉత్పన్నమందు దీనికి వినియోగము శాంతాదిరసము పంచమాది మూర్చన

వర్ణమాదోహి అలంకారము ప్రవహంతము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు
కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చుత్పూరితాలము

షడ్వాంశన్యాసపంచముక్తి దైవతర్షభవర్జిత .

దైవత్వార్షభికాత్మక్తో భిందోల ప్రేక్షకే భవేత్ .

344

ప్రతిపదాబ్జము భిందోల = భిందోలము, షడ్వాంశన్యాసపంచముక్తి = షడ్వాంశము
న్యాసముతో కూడినది, దైవతర్షభవర్జిత = దైవతరిషభ వర్జితము,
దైవత్వార్షభికాత్మక్త = దైవతీ ఆర్షభిలచేతను వివిధితము, ప్రేక్షకే భవేత్ =
ప్రేక్షక మందగును

తాత్పర్యము భిందోలము, షడ్వాంశమున్యాసముతో కూడినది,
దైవతరిషభవర్జితము దైవతీఆర్షభిలచేతను వివిధితము ప్రేక్షకమందగును

అప్యార్థ - భిందోలకో మధ్యమగ్రామసంబంధ = భిందోలకము
మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవత్వార్షభీయోత = దైవత ఆర్షభీయోతము,
ఉదయ గ్రామసంబంధశిష్యరాజ్యకాతిసముత్పన్నత్వాత్ ఉభయగ్రామకత్వమేవ
యుక్తం = ఉభయగ్రామసంబంధశిష్యరమమజాతివలన పుట్టుటచే
ఉభయగ్రామసంబంధిత్వమే యోగ్యము, కదం మధ్యమగ్రామాశ్రిత ఇతి =
మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లగుచున్నది? దైవతర్షభీకత్వాత్ మధ్యమగ్రామసంబంధ
విత = దైవతరిషభి రాహిత్యమువలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే
భరతకోహారాదిని అచార్యైః పద్మగ్రామదైవతర్షభలోపస్యానిష్ఠత్వాత్ కేచిత్
పద్మగ్రామాశ్రిత ఏవామితి మన్యంతే = భరతకోహారాద్యావార్యులచే
పద్మగ్రామదైవతర్షభలోపమునకు ఇష్టపదకపోవుటవలన కొందరు ఇది
పద్మగ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు, చతు ప్రతికన్య పంచమన్య అత్ర
ఉపలంఛాత్ = చతు ప్రతికన్యంచమము ఇక్కుడ దొరుకుటవలన దైవతన్యప
అనాశిత్వం తానవిషయమేవ ద్రవ్యవ్యం న నిర్వ్రతేతి = దైవతమునకు
నాశరూపత్వము తానవిషయమందే గాని అంతటకాదు అని ఏతస్మి అయక్తం =
అది నిరనియైనది కాదు, ఏవం హి పతి గ్రామమూర్ధ్వాభీదో వ స్థానితి =
ఇట్లయినచో గ్రామమూర్ధ్వా భేదిముందడు అని, పద్మస్య బ్రహ్మోగో న్యాసశ్చ =
పద్మము దీవికీ గ్రహము అంశము న్యాసమును, విషాదగీత కాళీ = ఇందు

కాకలి నిషాదము, దైవతముపభరహీనం ఔదునితం = దైవతరీషదరహీనైవ
ఔదునితము, సంభోగశృంగారము వినియోగ = సంభోగశృంగారమందు
దీనికి వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాది రసము, మూర్ఖనా పద్మాది =
పద్మాది మూర్ఖన ఆరోహి = ఆరోహి వర్ణము, ప్రసన్నాదిరంజకార =
అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికకలా =
వార్తికమందు కల, చిత్రకలా = చిత్రమందు కల, స్వరవదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాదితాలము

భిందోలకము మధ్యమగ్రామసంబంధితము దైవతరీ ఆర్షభీరహితము
ఉభయగ్రామసంబంధ శేషస్వరమను జాతివలన మెట్టుటచే ఉభయ
గ్రామసంబంధితమే యోగ్యము మధ్యమగ్రామాశ్రితము ఎట్లగుచున్నది?
దైవతరీషదరహీత్యమువలన మధ్యమగ్రామమునకు సంబంధించినదియే
భరతకోహలాద్యావార్యులచే పక్షగ్రామశ్లేవతర్షభలోపమునకు
ఇష్టపడకపోవుటవలన కొందరు ఇది పక్షగ్రామాశ్రితమనియే తలచుచున్నారు
చతు శ్రుతికవంతమము ఇక్కడ దోరుకుటవలన శ్లేవతమునకు
వాళిహీతత్వము తాన విషయముననే గాని అంతటకాదు- అని, అది సరియైనది
కాదు ఇట్లుచూచో గ్రామమూర్ఖనాభేదముండదుఅని, పక్షము దీనికి గ్రహము,
అంగము, వ్యాసమును, ఇందు కాకలి నిషాదము, దైవతరీషదరహీతమైన
ఔదునితము సంభోగశృంగారమందు దీనికి వినియోగము వీరాదిరసము
పద్మాది మూర్ఖన ఆరోహి వర్ణము అలంకారము ప్రసన్నాది దక్షిణమందు
కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతయందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

దైవతాంశస్తవంతశ్చ పృల్లద్విశ్రుతిక స్వర ।

దైవతీమధ్యమాజాత్యో పంచాతాస్తక శైలిక ॥

345

ప్రతిపదార్థము అట్లశైలిక = అట్లశైలికము, దైవతాంశ = దైవతాంశము
తదంతశ్చ = దైవతాంతమును, పృల్లద్విశ్రుతికస్వర = అల్పద్విశ్రుతిస్వరము
కలది, దైవతీమధ్యమాజాత్యో పంచాతా = దైవతీమధ్యమాజాతులమంది
ఉద్భవించివది

తాత్పర్యము అట్టజైశికము దైవతాంశము, దైవతాంతమును, అల్పద్విగుణితస్వరము కలది దైవతీమధ్యమాజాత్యో సంజాతా = దైవతీ మధ్యమాజాతులనుండి ఉద్భవించినది

అస్సార్జ - దైవతీమధ్యమాజాత్యో జాతత్వాత్ అట్టజైశిక పద్ధగ్రామసంబంధ = దైవతీ మధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టజైశికము పద్ధగ్రామికము, నమ ఉభయగ్రామసంబంధిన్యో జాత్యో నమత్సన్నో యం రాగ పద్ధగ్రామసంబంధ ఇతి కథం వక్తుం యుక్తం? = ఓయీ! ఉభయగ్రామసంబంధిజాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పద్ధగ్రామసంబంధియని ఎట్లుగా చెప్పవచ్చును?, అన్య ప్రయోగే చతు శ్రుతిసంబంధ పంచమ ఉపరిభ్యతే = దీనిప్రయోగమందు చతు శ్రుతిపంచమము లభ్యమగుచున్నది, (పంచమే దైవతేన భిగ్రామయోచ్చేద కారణో? = పంచమమందు దైవతముచే భిన్నగ్రమములకు భేదకారణము?) అత పంచమస్య చతుశ్రుతికత్వాత్ పద్ధగ్రామసంబంధ ఏవాయం రాగ = అందువలన పంచమమునకు చతుశ్రుతికత్వమువలన ఈరాగము పద్ధగ్రామ సంబంధితమేమగుచున్నది, గ్రహోంశో న్యాభ్య దైవత = దైవతము గ్రహము అంశము న్యానమును, విషాదగాంధారోహాత్ర కాకల్యంతరౌ = విషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు పూర్ణస్వరస్థాయం = ఇది సంపూర్ణస్వరము, కశ్యపమతే విషాదగాంధారయో లోపాత్ ఆయం ఔదుదిత = కశ్యపమతమందు విషాదగాంధారములలోపమువలన ఇది ఔడవరాగము, ఉద్భటసాట్వో కామగ్రస్త తత్కంఠకిప్రవేశే చాన్య వివియోగ = ఉద్భటసాత్వమందు కామగ్రస్తమైవ కంఠకిప్రవేశమందును దీనికి వివియోగము, దీర్ఘత్పారప = దీర్ఘత్పారపము, మధ్యమారి దైవతా(?) మూర్ఛనా = మధ్యమారి దైవతము(?) మూర్ఛన, ఆరోహే పల్ల = పల్లమారోహ, యక్షిణే కలా వార్తికే కలా చిత్రే కలా, = యక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చుత్పూచితాలము

దైవతీమధ్యమాజాతిజనితమగుటవలన అట్టజైశికము పద్ధగ్రామికము ఓయీ! ఉభయగ్రామసంబంధిజాతులనుండి ఈరాగము జనించినది పద్ధగ్రామ

పంబందియవి ఎట్లుగాచెప్పవచ్చును? దీని ప్రయోగమందు చతు
 ప్రతిపంచమము లభ్యమగుచున్నది (పంచమమందుఁజైవతముచే
 భిగ్రామములకు భేదభావము?) అందువలన పంచమమునకు చతు
 ప్రతికత్వమువలన ఈరాగము పెద్దగ్రామసంబంధితమే యగుచున్నది
 జైవతము గ్రహము, అంశము, వ్యాసమును నిషాదగాంధారములిందు
 కాకల్యంతరములు ఇది పంచార్ణవర్గము కళ్యణమతమందు
 నిషాదగాంధారములలోపమువలన ఇది బౌడవరాగము ఉద్భవవాక్యమందు,
 కామగ్రస్తమైన కంచుకప్రవేశమందును దీనిని వినియోగము బీభత్సాపిరసము
 మధ్యమాదిజైవతము(?) మూర్ఛన వర్ణహారోహ దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు
 కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చట్టుటారితము

శైశవీ జాతిసంభూతి పెద్దాంశవ్యాససంయుత .

దుర్బలో చైవతేన స్ఫూర్త రాగో మాలవశైశవీ . 346

పంచమం కేచిదిచ్చంతి హాస్యాద్యా + + కర్మణి .

గాంధారం చ తథా ఇన్యే తర్హిత్యే న దృశ్యతే . 347

ప్రతిపదార్థము మాలవశైశవీ రాగ = మాలవశైశవీరాగము, శైశవీజాతిసంభూతి =
 శైశవీజాతినుండి పుట్టినది పెద్దాంశవ్యాససంయుత = పెద్దఅంశము, వ్యాసమును
 కల్గియున్నది, చైవతేన దుర్బలం స్ఫూర్త = చైవతమల్పము పంచమం కేచిత్
 ఇచ్చంతి = పంచమమును కొందరు కోరుచున్నారు హాస్యాద్యా = హాస్యములు,
 + + కర్మణి = + + కర్మయందు, అన్యే = మరికొందరు, గాంధారం =
 గాంధారమును, తథా ఇచ్చంతి = అట్లే కోరుచున్నారు, తర్హి = అది, లక్ష్యే =
 లక్ష్యమందు, న దృశ్యతే = కనబడలేదు

తాత్పర్యము మాలవశైశవీకరాగము శైశవీజాతినుండి పుట్టినది
 పెద్దాంశమువ్యాసమును కల్గియున్నది చైవతమల్పము పంచమమును కొందరు
 కోరుచున్నారు హాస్యములు, కర్మయందు మరికొందరు గాంధారమును అట్లే
 కోరుచున్నారు అది లక్ష్యమందు కనబడలేదు

లస్పార్శ్వ - మాలవశైశవీకో మధ్యమగ్రామసంబంధ = మాలవశైశవీకము
 మధ్యమగ్రామ సంబంధితము, శైశవీజాతే జాతస్వార్త = శైశవీజాతినుండి

జనించుటవలన, పెద్దగ్రహాంశోన్మాసశ్చ = పెద్దగ్రహము ఆంశము
 న్మాసమును దైవతవ్య అల్పత్వం = దైవతమునకు అల్పత, ప్రయోగో
 విహితోత్రాకలి = ఇందుకాకలినిహితప్రయోగము పూర్ణస్వరణ్యయం = ఇది
 సంపూర్ణస్వరణ్యయతము, విప్రలంభేశ్వంగాలి నాన్యవినియోగ =
 విప్రలంభేశ్వంగారమందు దీని వినియోగము, నీరాదికోరస = నీరరసము,
 పెద్దాదిమూర్తినా = పెద్దాదిమూర్తిన ఆరోహి వర్ణ = వర్ణమారోహి, అలంకార
 ప్రసన్నమధ్యమ = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు
 కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రకలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే
 చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇదాపి
 వేసరాగాం గ్రామవిశేషో దృశ్యతే = ఇప్పుడు వేసరములకు గ్రామవిశేషము
 చూడబడుచున్నది

మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, శైలికీజాతిమండిజనించుటవలన
 పెద్దగ్రహము ఆంశమున్మాసమును, దైవతమునకు అల్పత ఇందు కాకలి
 విహితప్రయోగము ఇది సంపూర్ణస్వరణ్యయతము విప్రలంభేశ్వంగారమందు దీని
 వినియోగము నీరరసము పెద్దాదిమూర్తిన వర్ణమారోహి అలంకారము
 ప్రసన్నమధ్యమము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల,
 స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటాదితాలము, ఇప్పుడు వేసరములకు
 గ్రామవిశేషము చూడబడుచున్నది

ఓక్మరాగశ్చ సోపీరస్తథా వై ఓక్మశైలిక ।

బోట్టరాగశ్చ పెద్దాశ్చ ధేవత్ వేసరషాడధ ।

348

హిందోలకస్తు నిశ్చేయో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

మాలవసంచమశ్చైవ మాలవశైలికస్తథా ॥

349

శైలికపాద్యము ఓక్మరాగము, సోపీరము, ఓక్మశైలికము, బోట్టరాగము,
 వేసరాగము పెద్దాశ్చ ధేవత్ = పెద్దగ్రామముసంబంధము, హిందోలకము,
 మాలవసంచమము మాలవశైలికము మధ్యమగ్రామసంభవ నిశ్చేయం =
 మధ్యమగ్రామజనితము (లు) గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఓక్మరాగము, సోపీరము, ఓక్మశైలికము, బోట్టరాగము,

వేసరపాదము, వర్ణగ్రామమునందగును హిందోలకము, మాలవ పరిచయము, మాలవక్షణము మధ్యమగ్రామ ఇవితము (లు)గా తెలియవలెను

ఇతి వేసరకా ప్రోత్తా వర్షే విశ్రితలక్షణా ।

స్వరాణాం ద్విశ్శతే వేగ తేన వేగస్వరా స్పృతాః ॥ 350

కుద్ధా భిష్వాశ్చ గౌడాశ్చ తథా వేగస్వరా వరే ।

కథితా పాంధ్రతం వక్ష్యే సప్త సాధారణాంస్తత ॥ 351

ప్రతిపద్యాకు ఇతి = ఈవిధముగా, విశ్రితలక్షణా = నిర్ణీతలక్షణములుకల, వర్షే వేసరకా ప్రోత్తా = అన్ని వేసరములు చెప్పబడినవి, స్వరాణాం వేగ ద్విశ్శతే = స్వరములకు వేగము కనబడుచున్నది, తేన వేగస్వరాః స్పృతాః = అందుచే వేగ స్వరములుగా భావించబడినవి, కుద్ధా = కుద్ధములు, భిష్వా = భిష్మములు, గౌడా = గౌడరాగములు, తథా = అట్లే, వేగస్వరాః = వేసరములు, కథితా = చెప్పబడినవి, పాంధ్రతం = ఇప్పుడు, సప్త సాధారణాన్ వక్ష్యే = ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

తాత్పర్యము ఈవిధముగా నిర్ణీతలక్షణములుకల అన్నివేసరములు చెప్పబడినవి స్వరములకు వేగముకనబడుచున్నది అందుచే వేగస్వరములుగా భావించబడినవి కుద్ధములు, భిష్మములు, గౌడరాగములు, అట్లే వేసరములు చెప్పబడినవి ఇప్పుడు ఏడు సాధారణములను చెప్పుచున్నాను

నమసాధారణానాం కథం సాధారణత్వం = ఓయీ ।

సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము సిద్ధించినది?, ఉచ్ఛతే = చెప్పబడుచున్నది, పూర్వక్రమాం వర్షేహిం రాగాణాం యా గీతయ తాభి జాయమానత్వాత్ తేషాం సాధారణత్వం = పూర్వముచెప్పబడిన అన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నచో వాటిచే ఇంచులదుల వలన వాటికి సాధారణత్వము, ఏతత్ సాధారణగీత్యా గీయమానత్వాత్ = ఇదిసాధారణ గీతిచే గావముచేయబడుల వలన, తథా రావా కళ్యణ = కళ్యణుడట్లే చెప్పుచున్నాడు -

ఓయీ । సాధారణములకెట్లు సాధారణత్వము సిద్ధించినది? చెప్పబడుచున్నది పూర్వముచెప్పబడిన అన్నిరాగములయొక్క యేగీతులున్నచో

వాటిని పరిపరిచియును వాటికి సాధారణము ఇది సాధారణ గీతిని గానముచేయుటకును.

కర్మములతో ముగియున్నాడు -

“పంచ సాధారణ ప్రోక్త సర్వగీతిపమానయా ।”

సర్వగీతిపమానయా = అన్ని గీతులనాశ్రయించిన, సాధారణా పంచ ప్రోక్త = సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి, నను కాశ్యపమునినా నర్తరాగస్య కీమిత్వాదో నిర్దేశ కృత ? = ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షి చేత నర్తరాగమునకు ఎందువలన మొదట నిర్దేశముచేయబడినది?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, ఉద్భటచారిమండలాదౌ వినియోగ్యమానత్వాత్ ముఖ్యత్వమితి కశ్యపమతే = ఉద్భటచారిమండలాదులందు వినియోగింపబడుట సంపాద్యమునని కశ్యపమతమునందు, దుర్గభక్తిమితే తు పక్షైశిక ఏవముఖ్య = దుర్గభక్తిమతమునమాత్రము పక్షైశికయే ముఖ్యము, కుత = ఎందుకు?, వాదల్యైవ క్రమాయతత్వాత్ = వాదనలముచే క్రమాగమనమువలన, తద్వధా = అది ఎట్లునగా-

తాత్పర్యము అన్నిగీతులనాశ్రయించిన సాధారణములు పంచవిధములుగా చెప్పబడినవి ఓయీ ! కాశ్యపమహర్షిచేత నర్తరాగమునకు ఎందువలనమొదట నిర్దేశముచేయబడినది ? చెప్పబడుచున్నది ఉద్భటచారిమండలాదులందు వినియోగింపబడుటవలన ముఖ్యత్వమని కశ్యపమతమునందు, దుర్గభక్తిమతమునందు మాత్రము పక్షైశికయే ముఖ్యము ఎందుకు? వాదనలముచే క్రమాగమనమువలన, అది ఎట్లునగా -

పంచమాంశో మధ్యమాంత పంచమిమధ్యమోద్భవః ।

నర్తరాగస్థ పక్షేయ ప్రియద్యుతుతికన్వరః ॥

352

ప్రతిపాద్యము నర్తరాగి = నర్తరాగము, పంచమాంశ = పంచమాంశము, మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము పంచమిమధ్యమోద్భవ = పంచమిమధ్యమము మండిపుట్టివది, ప్రియద్యుతుతికన్వర = అల్పద్యుతుతికన్వరముకంటిగా పక్షేయ = తెలియదగినది

తాత్పర్యము నర్తరాగము పంచమాంశము, మధ్యమాంతము, పంచమీమధ్యమము నుండి పుట్టివది అల్పద్విక్రతుతివ్వరముకలదిగా తెలియదగివది

అస్పృష్ట - నర్తరాగ మధ్యమగ్రామసంబంధ = నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధము కలది, పంచమీమధ్యమోద్భవత్వాత్ = పంచమీ మధ్యమోద్భవమువలన, పంచమో గ్రహో^౧ ౦శశ్చ = పంచమగ్రహము అంశమును, మధ్యమో న్యస = మధ్యమన్యాసము, విషాదగాంధారయోరల్పత్వం = విషాదగాంధారములకు స్వల్పత, విషాదో^౨ త్ర కాళీ = ఇందు కాళీవిషాదము ఉచ్చటాచారిమండలాదౌ చాస్య వినియోగ = ఉచ్చటాచారిమండలాదులందు వినియోగము, శృంగారాదిరస = శృంగారిరసము, పంచమాదిమూర్త్యానా = పంచమారి మూర్తిన, అలంకార ప్రసన్నమధ్యమ = అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము, వర్ణ సంచారీ ఇతి కశ్యపమతే = కశ్యపమునిమతము నందు వర్ణము సంచారి, దుర్గశక్తిమతే తు అయమేన రాగ పంచమీ దైవతీజాత్యర్థాయతే = దుర్గశక్తిమంతమునందు ఈరాగమే పంచమీ దైవతీజాతినముద్భవము, షడ్జగ్రామ సంబంధ ఏవ బోధ్యవ్య = షడ్జగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగిది కుత = ఎందుకు?, పంచమస్య చతు క్రతుతికత్వాత్, దైవతస్య త్రిక్రతుతికత్వాత్ షడ్జగ్రామసంబంధ = పంచమమునకు చతు క్రతుతివలనను, దైవతమునకు త్రిక్రతుతివలనను షడ్జగ్రామ సంబంధము

నర్తరాగము మధ్యమగ్రామ సంబంధముకలది పంచమీమధ్యమోద్భవమువలన పంచమగ్రహము అంశమును మధ్యమన్యాసము, విషాదగాంధారములకు స్వల్పత ఇందుకాళీవిషాదము ఉచ్చటాచారిమండలాదులందు వినియోగము శృంగారాది రసము పంచమాదిమూర్త్యాన, అలంకారము ప్రసన్నమధ్యమము కశ్యపముని మతమునందు వర్ణము సంచారి దుర్గశక్తి మతమునందు ఈరాగమే పంచమీదైవతీ జాతినముద్భవము షడ్జగ్రామసంబంధమనియే తెలియదగివది ఎందుకు? పంచమమునకు చతు క్రతుతివలనను, దైవతమునకు త్రిక్రతుతివలనను షడ్జగ్రామసంబంధము

స్వాత్ షాష్ఠీవైవరీజాత్యో వక్షన్యాసాంశ సంయుతః ।

దుర్బల సంవమా యత్ర శశశ పరిక్షీర్తితః ॥

353

ప్రతిపద్యము యత్ర = ఎచట, షాష్ఠీవైవరీజాత్యో = షాష్ఠీవైవరీ జాతులనుండి పుట్టినది వక్షన్యాసాంశసంయుతః = వక్షన్యాస అంశయుతము, సంవమా దుర్బల = సంవమమల్పము, స్వాత్ = అగునో, శశశ = శశరాగముగ, పరిక్షీర్తితః = నిషాదము కాకలిగాచెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఎచట షాష్ఠీవైవరీజాతులనుండి పుట్టినది వక్షన్యాస అంశయుతము సంవమమల్పము అగునో అది శశరాగముగ చెప్పబడినది

అస్యార్థ - శశ వక్షగ్రామసంబంధః = శశము గ్రామీకము, షాష్ఠీవైవరీ నముత్పన్నత్వాత్ = షాష్ఠీవైవరీతలనుండి పుట్టుటవలన, వక్షన్యాస హ్రోంకోన్యాసశ్చ = వక్షగ్రామ అంశమున్యాసమును, (సంవమస్వాల్పత్వం = సంవమమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారౌ వాత్ర కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరముకలది, వీరాద్భుతహృస్య నిర్వహణే వాన్య వినియోగః = వీరాద్భుతములందు హృస్యనిర్వహణమందు దీని వినియోగము, వీరాదికో రస = వీరాదికము రసము, షడ్ధాది మూర్ధనా = షడ్ధాది మూర్ధన, అరోహ వర్ణ = వర్ణమారోహ, ప్రసన్నమధ్యోః లంకారః = ప్రసన్నమధ్యమలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారీతాల = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారీతాలము

శశము వక్షగ్రామము షాష్ఠీవైవరీతలనుండి పుట్టుటవలన వక్షగ్రామ అంశము న్వాసము (సంవమమునకు అల్పత) నిషాదగాంధారములిందు కాకల్యంతరములు ఇది పూర్ణస్వరముకలది, వీరాద్భుతములందు హృస్యనిర్వహణమందు దీని వినియోగము వీరాదికము రసము షడ్ధాది మూర్ధన, వర్ణమారోహ ప్రసన్నమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారీ తాలము

మధ్యమాపంచమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ వినిష్క్రుతః ।

కకుభ పంచమన్యాసో దైవతాంశస్తు నిర్మితః ॥

354

ప్రతిపదార్థము కకుభ = కకుభము, మధ్యమాపంచమీజాత్యో దైవత్యాశ్చ =
మధ్యమాపంచమీ దైవతీజాతులనుండి, వినిష్క్రుతః = జనించినది పంచమన్యాస =
పంచమన్యాసము దైవతాంశ నిర్మితః = దైవతాంశముగా నిర్మితము

తాత్పర్యము కకుభము మధ్యమాపంచమీ దైవతీజాతులనుండి జనించినది
పంచమన్యాసము, దైవతాంశముగా నిర్మితము

అపార్థ - కకుభ పక్షగ్రామసంబంధ = కకుభము పక్షగ్రామీకము,
మధ్యమాపంచమీదైవతీసముత్పన్నోపి పక్షగ్రామ ఏవ = మధ్యమాపంచమీ
దైవతులనుండి పుట్టినను పక్షగ్రామమే కుభ = ఎందుకు? పంచమన్య దతు
శ్రుతికర్త్యాత్ = పంచమమునకు చతు శ్రుతిచలనను, దైవతన్య శ్రుతికర్త్యాచ్చ =
దైవతమునకు శ్రుతికర్తృమువలనను దైవతోన్య అంశో గ్రహాశ్చ = దైవతము
దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమో న్యాస = పంచమన్యాసము
పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, మధ్యమకరణే అన్య వినియోగ =
మధ్యమకరణమందు దీని వినియోగము, కరుణోఽన్య రస = దీనికి
కరుణరసము దైవతాదిమూర్తినా = దైవతాది మూర్తిన, అరోహో వర్ణ =
వర్ణమారోహి, ప్రసిష్ఠమధ్యోలంకార = అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము, దక్షిణే
కలా = దక్షిణమందు కల వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా =
చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

కకుభము పక్షగ్రామీకము, మధ్యమాపంచమీదైవతులనుండి పుట్టినను పక్షగ్రామమే
ఎందుకు? పంచమమునకు చతు శ్రుతిచలనను, దైవతమునకు శ్రుతికర్తృము
వలనను, దైవతము దీనికి అంశము గ్రహమును, పంచమన్యాసము
ఇది పూర్ణస్వరము మధ్యమకరణమందు దీని వినియోగము దీనికి కరుణరసము
దైవతాది మూర్తిన, వర్ణమారోహి అలంకారము ప్రసిష్ఠమధ్యము దక్షిణమందు
కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

షడ్ధాంశో మధ్యమన్యాస స్వల్పద్విశ్రుతికస్వరః ।

శుద్ధమధ్యమికాశాతేభ్యవేత్ భమ్మాణపంచమ ॥

355

ప్రతిపదార్థము భమ్మాణపంచమ = భమ్మాణ పంచమము, షడ్ధాంశ = షడ్ధాంశము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, స్వల్పద్విశ్రుతికస్వర = అల్పద్విశ్రుతిస్వరము, శుద్ధమధ్యమికాశాతే భవేత్ = శుద్ధమధ్యమికాశాతినుండి ఉద్భవించినది

తాత్పర్యము భమ్మాణపంచమము, షడ్ధాంశము, మధ్యమన్యాసము అల్పద్విశ్రుతిస్వరము శుద్ధమధ్యమికాశాతినుండి ఉద్భవించినది

అస్యాష్ట - భమ్మాణపంచమో మధ్యమగ్రామసంబంధః = భమ్మాణపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, శుద్ధమధ్యమాశాతే ఎముత్పన్నత్వాత్ = శుద్ధమధ్యమాశాతినవితము కమక, షడ్జ = షడ్జము, గ్రహామంశం = గ్రహము అంశమును మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, నిషాదగాంధారయోరల్పత్వం = నిషాదగాంధారములకు అల్పత, నిషాదోత్ర కాశలీ = ఇందు కాశలీనిషాదము, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది పూర్ణస్వరము, పరి గ్రీష్మశాంతేష్వరణ్యమి తాన్య వినియోగ = మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందలసినపుడు దీని వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, షడ్ధారి మూర్చనా = షడ్ధారి మూర్చన, లలోహీ వర్ణ = వర్ణమలోహీ, ప్రవిన్దుమధ్యం లంకార = ప్రవిన్దుమధ్యమలంకారము దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికే కలా = వార్తికమందు కల చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతేచచ్చత్పటారి తాం. = స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పటారితాలము

భమ్మాణ పంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము శుద్ధమధ్యమాశాతీ జనితము కమక షడ్జము గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాసము నిషాదగాంధారములకు అల్పత ఇందు కాశలీ నిషాదము ఇది పూర్ణస్వరము మార్గమందు, గ్రీష్మమందు, అరణ్యములందలసినపుడు దీని వినియోగము, వీరాదిరసము, షడ్ధారిమూర్చన, వర్ణమలోహీ ప్రవిన్దుమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పటారితాలము

షడ్వమధ్యమనిషాదాభ్యాం రూపసాధారిత్ భవేత్ ।

షడ్వాంతో మధ్యమన్యాస పంచమర్షభస్వల్పక ॥

356

ప్రతిషష్టాశ్చము రూపసాధారిత్ = రూపసాధారిత్ము, షడ్వమధ్యమనిషాదాభ్యాం = షడ్వమధ్యమనిషాదములనుండి భవేత్ = జనితమగును షడ్వాంతో = షడ్వాంతము, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాసము, పంచమర్షభస్వల్పక = పంచమరిషభాల్పము

లోత్పత్త్యము రూపసాధారిత్ము, షడ్వమధ్యమనిషాదములనుండి జనితమగును షడ్వాంతము మధ్యమన్యాసము పంచమరిషభాల్పము

లపాక్ష్య - రూపసాధారిత్ షడ్వగ్రామసంబంధ = రూపసాధారిత్ము షడ్వగ్రామ సంబంధితము, షడ్వమధ్యమనిషాదనికాకాదుత్పన్న త్వాత్ = షడ్వమధ్యమనిషాదముల నుండి పుట్టుటవలన, షడ్వస్యగ్రహాంశస్య = షడ్వము దీనికి గ్రహము అంశమును, మధ్యమన్యాస = మధ్యమన్యాస, (పంచమరిషభయోరల్పత్వం = పంచమరిషభములకు అల్పత్వ), నిషాదోక్త కాకలీ = ఇందు కాకలీ నిషాదము, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము, వీరకరుణే అన్యప్రయోగ = వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, షడ్వాది మూర్తినా = షడ్వాదిమూర్తిన, ఆరోహి వర్ణ, = వర్ణమారోహి, అలంకార ప్రసన్నమిధ్య = ప్రసన్నమధ్యము అలంకారము, దక్షిణే కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తకే కలా = వార్తకమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతే చచ్చత్పుటారితాలా = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

రూపసాధారిత్ము షడ్వగ్రామసంబంధితము షడ్వమధ్యమనిషాదములనుండి పుట్టుటవలన షడ్వముదీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము (పంచమరిషభములకు అల్పత్వ) ఇందు కాకలీ నిషాదము ఇది సంపూర్ణము వీరకరుణమందు దీనికి ప్రయోగము వీరాదిరసము, షడ్వాది మూర్తిన వర్ణమారోహి, ప్రసన్నమధ్యమఅలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తకమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

గాంధారీరక్తగాంధారీశ్శత్రో గాంధారపంచమము ।

గాంధారోఽప్యభవేదంశో వ్యాసో గాంధార ఏవ చ ॥ 357

ప్రతిపదార్థము గాంధార పంచమము = గాంధారపంచమము,
గాంధారీరక్తగాంధారీ శత్రో = గాంధారీరక్త గాంధారీజనితము, గాంధార
అంశ = గాంధారమంశము గాంధార ఏవ వ్యాస = గాంధారమే వ్యాసము
తాత్పర్యము గాంధారపంచమము, గాంధారీరక్తగాంధారీజనితము,
గాంధారమంశము, గాంధారమే వ్యాసము

అన్వయ - గాంధార పంచమో మధ్యమగ్రామ సంబంధ = గాంధారపంచమము
మధ్యగ్రామసంబంధితము, గాంధారీ రక్తగాంధారీ సముత్పన్నత్వాత్ = గాంధారీ
రక్త గాంధారులనుండి పుట్టుటవలన దుర్గశక్తిమతమందు దైవత సముత్పన్నోదే =
తదాపి పంచమస్య త్రిశ్రుతికత్వాత్ ఉభయగ్రామజాతిజాతమైవమ మధ్యమగ్రామ
ఏవ = దుర్గశక్తిమతమందు ఇది దైవత సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిశ్రుతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైవమ మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే, గాంధారోఽప్యభవేదంశో వ్యాసశ్చ = గాంధారముదీనికి గ్రహము
అంశమువ్యాసమును, ప్రయోక్ష్యప్రేక్షయా గాంధారో దైవతోదయేత్ = ప్రయోక్ష
దృష్టిలో గాంధారము దైవతమగును నిషారోత కాళీ = ఇరుకాళీ నిషారము,
పూర్ణశ్చాయం = ఇది పంపూర్ణము అదృశ్యే అస్య వినియోగ = అదృశ్యే
హాస్య హాస్య వినియోగ = (అదృశ్యమనందు) విస్మయమందు హాస్యమందు
దీనికి వినియోగము కరుణోదయ = కరుణరసము, గాంధారాదీ మూర్ధనా =
గాంధారాదీ మూర్ధన, సందారీ వర్ణ = సందారీవర్ణము, ప్రపన్నమర్ణ్యే లంకార =
ప్రపన్నమధ్యమలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తీకీ కలా =
వార్తీకమందు కల చిత్ర కలా = చిత్రమందు కల స్వరపదగీతే
చచ్చత్పుటాదితాల = స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటాది తాలము

గాంధారపంచమము మధ్యమగ్రామసంబంధితము, గాంధారీరక్తగాంధారులనుండి
పుట్టుటవలన దుర్గశక్తిమతమందు ఇది దైవత సముత్పన్నమైనను పంచమమునకు
త్రిశ్రుతికత్వమువలన ఉభయగ్రామజాతిజాతమైవమ మధ్యమగ్రామ
సంబంధితమే గాంధారము దీనికి గ్రహము, అంశము, వ్యాసమును

ప్రయోక్తృద్వస్థితో గాంధారము దైవతమగును ఇందు కాకలీవిషాదము ఇదిసంపూర్ణము (అద్భుతమునందు) విష్ణుయమందు హాస్యమందు దీనికి వినియోగము కరుణరసము గాంధారాది మూర్త్యన సంచారివర్ణము ప్రసిద్ధిమధ్యమలంకారము దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతమందు చచ్చత్పుటారితాలము

దైవత్వార్థకాజాత్యర్థాత పంచమషాడబి .

ఋషభాంశమాయుక్తో మధ్యమో న్యాస ఏవ చ .

358

శ్రుతిపిపాకము పంచమషాడబి = పంచమషాడబిము దైవత్వార్థకాజాత్యర్థాత = దైవతీ అర్థరీజాతులనుండి పుట్టినది. ఋషభాంశమాయుక్త = రిషభాంశయుతము మధ్యమ న్యాస = మధ్యమన్యాసము

తాత్పర్యము పంచమషాడబిము, దైవతీఅర్థరీజాతలనుండి పుట్టినది రిషభాంశయుతము మధ్యమన్యాసము

అస్యార్థ - పంచమషాడబి పద్మగ్రామపంబంధ = పంచమషాడబిము పద్మగ్రామికము, ఋషభోఽస్య గ్రహాంశశ్చ = రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును, మధ్యమో న్యాస = మధ్యమన్యాసము, ప్రయోక్తృపక్షయో క్షుదిదంశోపి విషాదత్ర కాకలీ = ప్రయోక్తృద్వస్థితో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను విషాదమిందు కాకలీ, పూర్ణశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము ఉద్భుటచారిమండలాదోపినియోగ = ఉద్భుటచారిమండలాదులందు వినియోగము, వీరాదిరస = వీరాదిరసము, ఋషభాదిమూర్త్యనా = రిషభాదిమూర్త్యన ప్రసిద్ధాద్యంతోలంకార = ప్రసిద్ధాద్యంతము అలంకారము, దక్షిణీ కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తికీ కలా = వార్తికమందు కల, చిత్రే కలా = చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతేషు చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగీతయందు చచ్చత్పుటారితాలము

పంచమషాడబిము పద్మగ్రామికము రిషభము దీనికి గ్రహము, అంశమును మధ్యమన్యాసము ప్రయోక్తృద్వస్థితో ఒక్కొక్కచోట అంశమైనను విషాదమిందు కాకలీ ఇది సంపూర్ణము ఉద్భుటచారిమండలాదులందు వినియోగము

వీరాదిరసము రిషిబాది మూర్ఖవే ప్రవెన్నాద్యంతము అలంకారము
దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల, స్వయమగీతమందు
చచ్చత్పుటాదితాలము

ఋషభాంశోమధ్యమాంత సంపూర్ణస్వరకస్తతా :

ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో లేవగుప్త ప్రతీర్తిత ।

359

ప్రతిపదార్థము లేవగుప్త = లేవగుప్తము, ఋషభాంశ = రిషభాంశము,
మధ్యమాంత = మధ్యమాంతము, సంపూర్ణస్వరక = సంపూర్ణము,
ఆర్షభీమధ్యమాజాత్యో జాత, = ఆర్షభీమధ్యమాజాతిజనితము (ఇదాపిం
సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శనలే = ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామ
విభాగము చూపబడుచున్నది-)

లేవగుప్తము పద్మగ్రామసంబంధితము, ఆర్షభీమధ్యమాజాతులనుండి పుట్టికను
సంరచము చతు ప్రతికమగుటచలన పద్మగ్రామసంబంధితమైనదియే రిషిమము
దీనికి గ్రహము, లంకముమి, మధ్యమమేన్యాసము ఇందు కాకలినిషాదము
ఇది పూర్ణము ఉచ్చటచారముండబాదియందు ఏనియోగము వీరాదిరసము
రిషిబాది మూర్ఖవే ఆరోహివర్ణము అలంకారము ప్రవెన్నాద్యంతము
దక్షిణమందు కల, వార్తికమందు కల, చిత్రమందు కల చచ్చత్పుటాదితాలము
(ఇప్పుడు సాధారణమునకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది)

హర్షాణసంచమే క్షేయో మధ్యమగ్రామసంభవ ।

గాంధారసంచమో వర్త పద్మైశిక ఏవ చ ।

360

స్యోత్ షాష్ఠీర్ధైవతీజాత్యోష్టక్విరాగమ్మ సైంధవ ।

షడ్ధాంశన్యాససంయుక్తం సంచమేవ తు దుర్భల ॥

361

ప్రతిపదార్థము హర్షాణసంచమ = హర్షాణ సంచమము గాంధారసంచమ
వర్త = గాంధారసంచమము వర్తరాగము మధ్యమగ్రామసంభవః =
మధ్యమగ్రామసంభవము, పద్మైశిక = పద్మైశికము, టక్విరాగ సైంధవ =
టక్వి సైంధవరాగము షాష్ఠీర్ధైవతీజాత్యో స్యోత్ = షాష్ఠీర్ధైవతీ జాతులనుండి
పుట్టినది, షడ్ధాంశన్యాస సంయుక్త = షడ్ధాంశన్యాసయుగము, సంచమేవ దుర్భల =
సంచమూర్ణము

తాత్పర్యము పార్థమికపంచమము గాంధారపంచమము వర్తరాగము
మధ్యమగ్రామ సంధము పట్టకైశికము టక్క సైందవరాగము, పాశ్చిమైవతి
జాతులనుండి పుట్టివది ఎడ్డొంశవ్యాసయుతము పంచమాల్యము

అస్యార్థ - టక్క సైందవరాగ పట్టగ్రామపంచంధ = టక్క సైందవరాగము
పట్టగ్రామసంబంధితము. పాశ్చిమైవతీన ముత్పన్నత్వాత్ =
పాశ్చిమైవతీజాతులనుండి పుట్టుటవలన. పట్టై ప్యగచోఽంకో న్యాసశ్చ =
పట్టము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము, నిషాదగాంధారౌ తాత్ర
కాకల్యంతరౌ = నిషాదగాంధారములు ఇందు కాకలి నిషాదములు పంచమస్య
అల్పత్వం = పంచమమువకు అల్పత, పూర్ణస్వరశ్చాయం = ఇది సంపూర్ణము
శుద్ధవీర అప్య వినియోగ = శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము, వీరాదికారం =
వీరాదికము రసము, పడ్డాదిమూర్తినా = పడ్డాదిమూర్తిన, ఆరోహే వర్ణ =
వర్ణమారోహ, ప్రసన్నాంతోలంకార = అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణే
కలా = దక్షిణమందు కల, వార్తితే కలా = వార్తితమందు కల, చిత్రే కలా =
చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతి చచ్చత్పుటారితాల = స్వరపదగీతియందు
చచ్చత్పుటారితాలము

ఇదాసిం సాధారణానాం గ్రామవిభాగ ప్రదర్శ్యతే = ఇప్పుడు సాధారణములకు
గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

టక్క సైందవరాగము పట్టగ్రామసంబంధితము పాశ్చిమైవతిజాతులనుండి
పుట్టుటవలన పట్టము దీనికి గ్రహము అంశము న్యాసము నిషాదగాంధారములు
ఇందుకాకలినిషాదములు పంచమమువకు అల్పత ఇది సంపూర్ణము
శుద్ధవీరమందు దీనికి వినియోగము వీరాదికము రసము పడ్డాదిమూర్తిన
వర్ణమారోహ అలంకారము ప్రసన్నాంతము దక్షిణమందు కల వార్తితమందు
కల, చిత్రమందు కల, స్వరపదగీతియందు చచ్చత్పుటారితాలము ఇప్పుడు
సాధారణములకు గ్రామవిభాగము చూపబడుచున్నది

భమ్మగపంచమో క్షేమో మధ్యమగ్రామపంచమః ।

గాంధారపంచమో వర్ణ పట్టకైశిక ఏవ చ ॥

ప్రతిపదార్థము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, నర్తము, పెద్దజీకము, మధ్యమగ్రామపంచమ విశ్లేయ = మధ్యమగ్రామ జనితము(బు)గా తెలియవలెను

తాత్పర్యము భిన్నాణ పంచమము, గాంధారపంచమము, నర్తము, పెద్దజీకము, మధ్యమ గ్రామజనితము(బు)గా తెలియవలెను

రూపపాఠాంతో రాగ శక కకుభ ఏవచ :

లేవమస్తమి పెద్దాళ్ళే జ్ఞేయ పంచమపాదమ ||

363

ప్రతిపదార్థము రూపపాఠాంతము శకము, కకుభము, లేవగుప్తము, పంచమపాదమము పెద్దాళ్ళే జ్ఞేయ = పెద్దగ్రామజనితములని తెలియదగినది

తాత్పర్యము రూపపాఠాంతము శకము, కకుభము, లేవగుప్తము, పంచమపాదము, పెద్దగ్రామజనితములని తెలియదగినది

పెద్ద పాఠాంతా ప్రోత్వా గ్రామధ్వయభిన్నాశయా :

ప్రతిపదార్థము పెద్ద పాఠాంతా = ఏడువిధములైన పాఠాంతరాగాములు, గ్రామధ్వయ భిన్నాశయా ప్రోత్వా = గ్రామధ్వయోక్తయములుగ చెప్పబడినవి, నమస్కార్యోక్తానా మూర్తనా విశేషవిర్దేశ కస్మాత్ జాయత ఇతి = ఓయీ ! ముందుచెప్పబడిన వాటికి మూర్తనా విశేషవిర్దేశము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని?, ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది, (అప్తవచనాత్) మూర్తనావిశేషో జాయతే = (హితుల వచనమువలన) మూర్తనా విశేషము కలుగుచున్నది, తదాదాతా కాశ్యప = కాశ్యపుడగ్నే చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము ఏడు విధములైన పాఠాంతరాగాములు గ్రామధ్వయోక్తయములు చెప్పబడినవి ఓయీ ! ముందుచెప్పబడినవాటికి మూర్తనావిశేషవిర్దేశము ఎక్కడినుండి వచ్చినదని? చెప్పబడుచున్నది (హితులవచనమువలన) మూర్తనావిశేషము కలుగుచున్నది, కాశ్యపుడగ్నే చెప్పుచున్నాడు-

"ఇత్వా జాత్యంశుపాంశ్యం విర్దేశ్యా మూర్తనా బుధై." ||

ప్రతిపదార్థము జాత్యంశుపాంశ్యం = జాతి లంఘములుక్కు, అధికత్వము, ఇత్వా = తెలిసికొనబడి, బుధై = పండితులచే, మూర్తనా విర్దేశ్యా = మూర్తన

నిర్దేశింపదగినది”)

తాత్పర్యము తాత్పర్యముయొక్క అర్థకర్తము తెలిసికొనబడి పండితులచే మూర్ఖున నిర్దేశింపదగినది

నను గీతరాగయో శో భేద = మరి గీతరాగములకుగల భేదము ఏమిటి? ఉచ్యతే = చెప్పబడుచున్నది దశలక్షణలక్షితంగీతం రాగశబ్దాలిరేయం = దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, గీతం చతురంగమితం = చతురంగములతో కూడినది గీతము, ద్రువాయోగాత్ పంచవిధం = ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము,కుళ ఏవ విజ్ఞాయతే? = ఎలా తెలియబడినది?, అష్టవచనాత్ = హితవచనమువలన, తరావాప్య కాశ్యపు = కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు -

మరి, గీతరాగములకుగల భేదమేమి? చెప్పబడుచున్నది దశ (10) లక్షణములతోను లక్షితమైన గీతము రాగశబ్దార్థము, చతురంగములతో కూడినది గీతము ద్రువాయోగమువలన పంచవిధము ఎలాతెలియబడినది? హితవచనమువలన కాశ్యపుడట్లుచెప్పుచున్నాడు-

కృపిడంశ కృపివ్యాస పాదబోధులీ కృపిత్ ।
అల్పత్వం చ బహుత్వంచ గ్రహపివ్యాససంయుతమ్ ॥
మండ్రతారో తథా జ్ఞాత్వా యోజనీయం మనీషిణి ।
గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా ఏధివత్ దశరూపకే ।

ప్రతిపదార్థము కృపిత్ అంశ = ఒకచోట అంశము కృపిత్ వ్యాస = ఒకచోట వ్యాసము, కృపిత్ = ఒకచోట పాదం బోధులీ = పాదపాదములు, అల్పత్వం = అల్పత, బహుత్వంచ = బహుత్వమును, గ్రహపివ్యాససంయుతం = గ్రహాలపివ్యాస యుతముగా, మండ్రతారో జ్ఞాత్వా = మండ్రతారములు తెలిసికొనబడి, మనీషిణి = పండితులచే, యోజనీయం = కూర్చుదగినది దశరూపకే = దశరూపకమందు, ఏధివత్ = యధాప్రమాణముగా గ్రామరాగా ప్రయోక్తవ్యా = గ్రామరాగములు ప్రయోగింపదగినవి

తాత్పర్యము ఒకచోట అంశము, ఒకచోట వ్యాసము, ఒకచోట

ప్రాదవౌడువములు, అల్పత, బహుత్వమును, గ్రహ అపగ్రహసంయుతముగా, మంద్రతారములు తెలిపికొనబడి పండితులచే కూర్చబడినది దశమూచకమందు యథాశాస్త్రముగా గ్రామరాగములు ప్రయోగింపబడినవి

ప్రవేశశ్లేష విప్లవముప్రాసాదికమథాంతరమ్ ।

గానం పంచవిధం యత్ప్రధ్యక్షేతి ప్రయోజయేత్ ॥

ప్రతిపదార్థము ప్రవేశ, ఆశ్లేష, విప్లవము, ప్రాసాదిక, అంతరములు అని, యత్ పంచవిధం గానం తత్ = ఏ యదువిధాలైన గానము కలదో దానిని, ఏతి రాగైః = ఈరాగములచే, ప్రయోజయేత్ = ప్రయోగించవలయును

తాత్పర్యము ప్రవేశ, ఆశ్లేష, విప్లవము, ప్రాసాదిక, అంతరములు - అని ఏ అయిదువిధాలైన గానము కలదో దానిని ఈరాగములచే ప్రయోగించవలయును

పూర్వరంగే తు శుద్ధా ప్యాత్ భిన్నా ప్రస్తావనాశ్రయా ।

వేసరాముఖయో కార్యా గర్భే గౌడీ విధీయతే ॥

సాధారితామచ్యే ప్యాత్ + హణి ప్యాత్ + పర్వదా ॥

ప్రతిపదార్థము పూర్వరంగే శుద్ధా ప్యాత్ = పూర్వరంగమందు శుద్ధరాగము అగును భిన్నా ప్రస్తావనాశ్రయా = భిన్నప్రభేదము ప్రస్తావనాశ్రయము, వేసరా ముఖయో కార్యా = వేసర ముఖ (పంధులు) ములందు చేయబడినది, గర్భే గౌడీ విధీయతే = గర్భ (పంధి) యందు గౌడీరాగము విధింపబడును, అవమచ్యే సాధారితా ప్యాత్ = అవమర్శమందు సాధారితప్రభేదమగును, +హణి ప్యాత్ + పర్వదా

తాత్పర్యము పూర్వరంగమందు శుద్ధరాగము అగును భిన్నప్రభేదము ప్రస్తావనాశ్రయము వేసరముఖ(పంధులు)ములందు చేయబడినది గర్భ(పంధి) యందు గౌడీరాగము విధింపబడును అవమర్శమందు సాధారిత ప్రభేదమగును

ఇతి మతంగమువివరచితబ్రాహ్మణ్యైశ్చ

రాగంక్షణం తృణీయం సమాప్తమ్ ॥

అథ భాషాచక్షణమ్ ।

గ్రామరాగా మయా పర్వ కథితా చక్షణాద్వితా । 364

భాషాణాం తు ప్రవక్ష్యామి చక్షణం చ తత శృణు ।

భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా మూలసంకీర్ణరేఖా । 365

చాయామూత్రాశ్రయా ప్రోక్తా గ్రామరాగే వ్యవస్థితా ।

ప్రతిపదార్థము మయా = నారేత పర్వ గ్రామరాగా కథితా = గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి. చక్షణాద్వితా = చక్షణయుతములుగా తత = తరువాత, భాషాణాం చక్షణం ప్రవక్ష్యామి = భాషలయొక్క, చక్షణమును చెప్పుదును, శృణు = వినుము, గ్రామరాగే వ్యవస్థితా = గ్రామరాగమందున్నవి చాయామూత్రాశ్రయా = చాయామూత్రాశ్రయములు, మూల, సంకీర్ణ, రేఖములు అవి భాషా చతుర్విధా ప్రోక్తా = భాషలు నాలుగిధములుగ చెప్పబడినవి, కాశ్యప ఉవాచ = కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు-

తాత్పర్యము నారేత గ్రామరాగములన్నియు చెప్పబడినవి చక్షణయుతములుగా తరువాత భాషలయొక్క, చక్షణమును చెప్పుదును, వినుము గ్రామరాగమందున్నవి చాయామూత్రాశ్రయములు మూల, సంకీర్ణ, రేఖములు అవి భాషలు నాలుగిధములుగ చెప్పబడినవి

కాశ్యపమహర్షి చెప్పుచున్నాడు -

కీర్తిత తు భవద్భాషా సంకీర్ణ రేఖాంతరే ।

చాయామూత్రానుగా ప్రోక్తా గ్రహాంశవ్యాపనంయుతా ।

కథమా షాదహ తత్ర కథమాదుదితా భవేత్ ।

పూర్ణ తు కథమా క్షేయా పిధారణకృతా తు పి ।

గ్రామరాగేషు కా కుత్ర కీర్తిత గీయతే ఇదై ।

కథమా ప్రాప్యతే భాషా విభాషా కథమా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము సంకీర్ణరేఖాంతరే = సంకీర్ణరేఖ జాంతరమునందు, భాషా కీర్తిత భవేత్ = భాష ఎట్టిదగును?, గ్రహాంశవ్యాపనంయుతా చాయామూత్రానుగా ప్రోక్తా = గ్రహ, అంశ, వ్యాపనయుతములైన

చాయామోత్రానుగములు చెప్పబడినవి, తత్ర = అందు, పాదబా కతమా = పాదబమెన్నవది? ఔదువీతా కతమా భవేత్ = ఔదు వీతమెన్నవదియగును, సాధారణకృతా సా పూర్ణా కతమా? = సాధారణకృతమైన యాపూర్ణమెన్నవది?, గ్రామరాగేషు = గ్రామరాగములందు కా = వీరాగము, కుత్ర = ఎక్కడ, కీర్త్యశి = ఎట్టిదిగి?, జనై గీయతే? = జనములచే గానముచేయబడినది?, బాహి కతమా ప్రాప్యతే = ఎట్టి (ఎన్నవ) బాష పొందబడును?, విబాహి కతమా భవేత్ = విబాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

తాత్పర్యము సంక్షిప్తరీతి జాంతరమునందు బాష ఎట్టిదగును? గ్రహా- అంశ- న్యాస యంతమెల్లిన చాయామోత్రానుగములు చెప్పబడినవి అందు పాదబమెన్నవది? ఔదువీతమెన్నవదియగును? సాధారణ కృతమైన ఆపూర్ణమెన్నవది? గ్రామరాగములందు వీరాగము ఎక్కడ ఎట్టిది? జనములచే గానముచేయబడినది ఎట్టి (ఎన్నవ) బాష పొందబడును? విబాష ఎట్టిది (ఎన్నవది) యగును?

కతమాంతరభాషా నై కతమా ప్యాదమక్రమాత్ :

ఏతస్మై భూహి తత్త్వేన మహత్ కౌతూహలం హి మే :

ప్రతిపదార్థము అంతరభాషాకతమా = అంతరభాష ఎన్నవది, అమక్రమాత్ = క్రమమువలన, కతమా ప్యాత్ = ఎన్నవది యగును?, ఏతత్ = దీనిని గూర్చి, మే = నాకు, తత్త్వేన = యధార్థముగా భూహి = చెప్పుము, మే = నాకు, మహత్ కౌతూహలం హి = గొప్ప వేడుకగానున్నది గదా!

యాష్టిక ఉవాచ = యాష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు -

తాత్పర్యము అంతర భాష ఎన్నవది? క్రమమువలన ఎన్నవదియగును? దీనిని గూర్చి నాకు యధార్థముగా చెప్పుము నాకు గొప్పవేడుకగానున్నది గదా!

యాష్టికుడు చెప్పుచున్నాడు-

శృణుష్వివహితో భూత్యా భాషాంక్షగముత్తమమ్ :

యత్ పృథివ్యాం ప్రయత్నైవ గీయతే గీతవేదిధి :

ప్రతిపదార్థము గీతవేదిధి = గీతజ్ఞులచే పృథివ్యాం = భూలోకమునందు,

యత్ ప్రయత్నైవ గీయతే = ఏది ప్రయత్నముచేతను గానముచేయబడుచున్నదో,
తత్ ఉత్తమం భాషాలక్షణం = ఆ ఉత్తమమైన భాషాలక్షణమును అవహిత
భూత్వా శృణువ్య = సావధానుడనై వినుము

తాత్పర్యము గీతజ్ఞులనే భూలోకమునందు ఏది ప్రయత్నముచేతను
గానముచేయబడుచున్నదో ఆ ఉత్తమమైన భాషాలక్షణమును సావధానుడనై
వినుము

ప్రకాశం న చ లక్ష్మంతే యత్నహీనైస్తు గాయతై ।

ప్రగీతాస్తు ప్రసిద్ధంతి సుస్వరాణాం విశేషత ।

ప్రతిపదార్థము యత్నహీనై గాయతై = ప్రయత్నములేని (చేయని), గాయతై =
గాయకులచే, ప్రకాశం = స్పష్టతను, న చ లక్ష్మంతే = పొందబడవు, (స్పష్టముగా
పిర్దివొందవు) సుస్వరాణాం ప్రగీతాస్తు = సుస్వరములను గానము చేయువాడికి
విశేషత ప్రసిద్ధంతి = విశేషముగా (అధికముగా) పిర్దించుచున్నది

తాత్పర్యము ప్రయత్నములేని (చేయని) గాయకులచే స్పష్టతను పొందబడవు,
(స్పష్టముగా పిర్దివొందవు) సుస్వరములనుగానము చేయువాడికి విశేషముగా
(అధికముగా) పిర్దించుచున్నది

అపాం తే కథంష్యామి వర్తం తత్త్వేన లక్షణమ్ ।

పూర్వం గ్రామద్యయం ప్రోక్షం గ్రామరాగాస్తదుద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము అపాం = నేను, తత్త్వేన = యథార్థముగా, వర్తం లక్షణం
కథంష్యామి = నమస్త్రలక్షణమును చెప్పుదును, పూర్వం = ముందు
గ్రామద్యయం ప్రోక్షం = గ్రామద్యయము చెప్పబడినది, గ్రామరాగా తదుద్భవా =
గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

తాత్పర్యము నేను యథార్థముగా నమస్త్రలక్షణమును చెప్పుదును ముందు
గ్రామద్యయము చెప్పబడినది గ్రామరాగములు వాటినుండి పుట్టినవి

గ్రామరాగోద్భవా భాషా భాషాభ్యశ్చ విభాషితా ।

విభాషాభ్యశ్చ సంజాతాస్తథా తాంతర భాషితా ।

ప్రతిపదార్థము గ్రామరాగోద్భవా భాషా = గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది. భాషోద్భవ్య ఏభాషికా = భాషలనుండి ఏభాషలుద్భవించినవి. ఏభాషోద్భవ్య అంతరభాషికా సంజాతా = ఏభాషలనుండి అంతరభాషికములు పుట్టినవి

తాత్పర్యము గ్రామరాగమునుండి భాష జనించినది భాషలనుండి ఏభాషలుద్భవించినవి ఏభాషలనుండి అంతరభాషికములు పుట్టినవి

ఓక్కరాగే దశ ద్వే చ కేచిదిచ్ఛంతి షోడశ ।

తతః ఊర్ద్వం నిగద్యంతే చాష్ట్యే మాలవశైశికే ।

ప్రతిపదార్థము ఓక్కరాగే దశ ద్వే = ఓక్కరాగముందు పన్నెండు (12), కేచిత్ = కొందరు, షోడశ = (16) పదహారును, తతః ఊర్ద్వం = ఆపైని, మాలవశైశికే = మాలవశైశికయుందు, అష్ట్యే = ఎనిమిది(8), నిగద్యంతే = చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఓక్కరాగముందు పన్నెండు (12) కొందరు పదహారును(16) ఆపైని మాలవశైశికయుందు ఎనిమిది (8) చెప్పుచున్నారు

కకుభే పిప్ల వై ప్రోక్తా పంచ హిందోలకే స్పృతా ।

పంచమే దశ విత్యాతా భిష్టపక్షే నవ స్పృతా ।

ప్రతిపదార్థము కకుభే పిప్ల ప్రోక్తా = కకుభమందు (7) ఏడుచెప్పబడినవి, హిందోలకే పంచ స్పృతా = హిందోలకముందు (5) ఐదుచెప్పబడినవి, పంచమే దశ విత్యాతా = పంచమముందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిష్టపక్షే నవ స్పృతా = భిష్టపక్షముందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము కకుభముందు(7) ఏడు చెప్పబడినవి హిందోలకముందు (5) ఐదు చెప్పబడినవి పంచమముందు (10) పది ప్రసిద్ధములు, భిష్టపక్షముందు (9) తొమ్మిది చెప్పబడినవి

సోపీరణే చతశ్రస్త్వ చతశ్రో భిష్టపంచమే ।

బోట్టరాగే తథాస్యైతా తథా మాలవపంచమే ।

ప్రతిపదార్థము సోపీరణే చతశ్ర = సోపీరణముందు నాల్గు, భిష్టపంచమే చతశ్ర =

భిన్నపంచమమందు నాల్గును, బోట్టలాగే ఏకా = బోట్టలాగమందొకటి, తదా = అట్లే, మాలవపంచమేపి ఏకా = మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

తాత్పర్యము పాపీరకమందు నాల్గు, భిన్నపంచమమందు నాల్గును, బోట్టలాగమందొకటి, అట్లే మాలవపంచమందు కూడ ఒకటి

ఓక్కుకైశికజాప్తిప్ర ద్వే చ వేసరషాడదే ।
భిన్నలావే తథాహ్యేకా నైకా గాంధార పంచమే ॥
పంచమషాడదే హ్యేకా ఇత్యేతాస్తు సమాసత ।
భాషా విభాషా కథితాస్త్వదికా సప్తతిర్యగై ॥

ప్రతిపదార్థము ఓక్కుకైశికా తిప్ర = ఓక్కుకైశికరాగములు మూడు(3) వేసరషాడదే ద్వే = వేసరషాడదమందు రెండును, భిన్నలావే ఏకా = భిన్నలావమందు ఒకటి, గాంధారపంచమే ఏకా = గాంధార పంచమమందు ఒకటి పంచషాడదే ఏకా = పంచమ షాడదమందొకటియు, ఇతి = అని ఏకా = ఇవి, సమాసత = సంగ్రహముగా, భాషా విభాషా = భాషలు, విభాషలు, త్ర్యదికా సప్తతి కథితా = 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము ఓక్కుకైశిక రాగములుమూడు (3) వేసరషాడదమందు రెండును, భిన్నలావమందు ఒకటి గాంధార పంచమమందు ఒకటి, పంచమషాడదమందొకటియు, అని ఇవి సంగ్రహముగా భాషలు, విభాషలు 73 దెబ్బదిమూడు చెప్పబడినవి

భాషాణాం నైవ నామాని లక్షణం చ విబోధత ।
ప్రథమా త్రవణా శ్లేయా ద్వితీయా త్రవణోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము భాషాణాం నామాని = భాషల నామములు, లక్షణంచ = లక్షణమును, విబోధత = తెలిసికొనుము, ప్రథమా = మొదటిది, త్రవణా శ్లేయా = త్రవణగ తెలియదగినది, త్రవణోద్భవా ద్వితీయా = త్రవణోద్భవ రెండవది

తాత్పర్యము భాషల నామములు లక్షణమును తెలిసికొనుము మొదటిది త్రవణగ తెలియదగినది త్రవణోద్భవ రెండవది

వేరంజికా త్పరీయా తు వేవాటి చ చతుర్థికా ।

మాలవేపరికా తత్ర ప్రయోక్తవ్యా తు పంచమీ ॥

ప్రతిపదార్థము వేరంజికా త్పరీయా = మూడవది వేరంజిక, చతుర్థికా వేవాటి = నాల్గవది వేవాటి, పంచమీ మాలవేపరికా = ఐదవది మాలవేపరిక

తాత్పర్యము మూడవది వేరంజిక నాల్గవది వేవాటి, ఐదవది మాలవేపరిక

షష్ఠీ చ గూర్జరీ క్లేయా సౌరాష్ట్రీ సప్తమీ తథా ।

అష్టమీ సైందవీ చైవ వేసరీ వవమీ తథా ॥

ప్రతిపదార్థము షష్ఠీ గూర్జరీ = ఆరవది గూర్జరీ, సప్తమీ సౌరాష్ట్రీ = ఏడవది సౌరాష్ట్రీ అష్టమీ సైందవీ = ఎనిమిదవది సైందవీ, వవమీ వేసరీ = తొమ్మిదవది వేసరీ, దశమీ పంచమాఖ్యా = పదవది పంచమ

తాత్పర్యము ఆరవది గూర్జరీ, ఏడవది సౌరాష్ట్రీ, ఎనిమిదవది సైందవీ, తొమ్మిదవది వేసరీ, పదవది పంచమ

పంచమాఖ్యా తు దశమీ రవిచంద్రా తథా ధవేర్ ।

అంబాహీరీ తు లలితా స్ఫుటా కోలాహలీ తత ।

మధ్యమగ్రామదేశా చ తథా గాంధార పంచమీ ।

ఇత్యేతా ప్రకటా భాషాష్టక్యరాగవ్య షోడశ ॥

ప్రతిపదార్థము రవిచంద్రా, అంబాహీరీ, లలితా, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశా, గాంధారపంచమీ, ఇత్యేతా = అని ఇవి, టక్కరాగవ్య షోడశ రాగా ప్రకటా = టక్కరాగముయొక్క (16) పదహారు రాగములు పుష్పములైనవి

తాత్పర్యము రవిచంద్ర, అంబాహీరీ, లలిత, కోలాహలీ, మధ్యమగ్రామదేశ, గాంధార పంచమీ, అని ఇవి టక్కరాగముయొక్క (16) పదహారు రాగములు పుష్పములైనవి

కుద్దా తు ప్రథమా క్లేయా చాద్యవేపరికా తత ।

హర్షపుత్రి త్పరీయా తు మాంగలీ చ చతుర్థికా ॥

పంచమీ సైందవీ క్లేయా అఖరీ షష్ఠీతా మతా ।

ఋజురీ గుంజరీ వైవమన్వై మౌంవకైశిరే ।

ప్రతిపదార్థము మౌంవకైశిరయందు, శుద్ధ ఆద్యవేసరికా, హర్షస్థుశ్రీ, మాంగాలీ, పైంధవీ, ఆలీరీ, ఋజురీ, గుంజరీ, అని అన్వై = ఎనిమిది విధములు కాంభోజా ప్రథమాశ్లేయా మధ్యమగ్రామికా మతా ।

తాత్పర్యము మౌంవకైశిరయందు, శుద్ధ, ఆద్యవేసరిక హర్షస్థుశ్రీ, మాంగాలీ పైంధవీ, ఆలీరీ, ఋజురీ, గుంజరీ అని ఎనిమిది విధములు

కాంభోజా ప్రథమా శ్లేయా మధ్యమగ్రామికా మతా ।

సౌలవాహానికా వైవ తదంతే భాగవర్తనీ ।

పంచమీ ముహూరీ శ్లేయా క్షీ చ శిశిమిశ్రితా ।

ప్రయోక్తవ్యా ప్రయత్నైవ పద్మమీ భిష్టపంచమీ ।

ఏలాన్త కకుటే సప్త భాషా శ్లేయా మనోహరా ।

ప్రతిపదార్థము కాంభోజా, మధ్యమగ్రామికా, సౌలవాహానికా, భాగవర్తనీ, ముహూరీ, శిశిమిశ్రితా, భిష్టపంచమీ, ప్రయత్నైవ ప్రయోక్తవ్యా = ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది, ఏలా మనోహరా సప్త భాషా = ఈఅందములైన ఏడు భాషలు, కకుటే శ్లేయా = కకుభమండలివని తెలియవలెను

తాత్పర్యము కాంభోజ, మధ్యమగ్రామిక, సౌలవాహానిక, భాగవర్తనీ, ముహూరీ, శిశిమిశ్రిత, భిష్టపంచమీ, ప్రయత్నముచే ప్రయోగింపదగినది ఈఅందములైన ఏడు భాషలు కకుభమండలివని తెలియవలెను

ప్రథమా వేసరి శ్లేయా ద్వితీయా వైవ మంజరీ ।

తత కాన్యా చ ఛేవాటీ చయర్థి పద్మమధ్యమా ।

పంచమీ మధురీ శ్లేయా పంచ హిందోలకోద్యువా, ।

ప్రతిపదార్థము వేసరి, మంజరీ, ఛేవాటీ, పద్మమధ్యమా, మధురీ, పంచ = ఈ ఐదును, హిందోలకోద్యువా శ్లేయా = హిందోలక రాగోద్యవములని తెలియదగినవి

తాత్పర్యము వేసరి, మంజరీ, ఛేవాటీ, పద్మమధ్యమ, మధురీ ఈఐదును

హిందోలక తాగోద్భవములని తెలియదగినవి.

అథరీ భావిని నైవ మంగారి సైంధవి తథా ।

గుర్జరీ దాక్షిణాత్యావ అంధ్రీత్వన్నోద్భవా పరా ॥

నవమీ త్రావణీ శ్లేయా శైశవీ దశమీ సప్తతా ।

ఏతా భాషాస్త పక్షియా గాయత్రై పంచమోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము అథరీ భావిని, మంగారి, సైంధవి, గుర్జరీ, దాక్షిణాత్యా, అంధ్రీ, అన్నోద్భవా త్రావణీ, శైశవీ ఏతా భాషా = ఈభాషలు, పంచమోద్భవా పక్షియా = పంచమజనితములుగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము అథరీ, భావిని, మంగారి, సైంధవి, గుర్జరీ, దాక్షిణాత్య, అంధ్రీ, అన్నోద్భవ త్రావణీ, శైశవీ, ఈభాషలు పంచమజనితములుగా తెలియవలెను

విశుద్ధా దక్షిణాత్యా గాంధారీ తదవంతరమ్ ।

శ్రీకంఠీ నైవ పారాలీ మంగారి సైంధవి తథా ॥

కాలిందీ చ పులిందీ చ భిన్నవిద్భోద్భవా వవ ।

ప్రతిపదార్థము విశుద్ధా, దక్షిణాత్యా, గాంధారీ, శ్రీకంఠీ, పారాలీ, మంగారి, సైంధవి కాలిందీ పులిందీ, ఏతే వవ = ఈతోమ్మిరి, భిన్నవిద్భోద్భవా = భిన్నవిష్టజనితములు

తాత్పర్యము విశుద్ధ దక్షిణాత్యా, గాంధారి, శ్రీకంఠి, పారాలి, మంగారి, సైంధవి, కాలిందీ పులిందీ ఈతోమ్మిరి భిన్నవిష్టజనితములు

సావీరీ ప్రథమా శ్లేయా ద్వితీయా వేగమధ్యమా ।

సాధారణా తృతీయా య గాంధారీ చ వయర్థితా ।

భాషా సైంధవికీ శ్లేయా శ్లేయా సావీరకోద్భవా ॥

ప్రతిపదార్థము సావీరీ వేగమధ్యమా, సాధారణా, గాంధారీ, సైంధవికీ భాషా శ్లేయా = భాషలుగా తెలియదగినవి, సావీరకోద్భవా శ్లేయా = సావీరక జనితములుగా తెలియదగినవి

తాత్పర్యము సావీరీ, వేగమధ్యమ, సాధారణ, గాంధారి, సైంధవికీ భాషలుగా

తెలియదగినవి సోదరక జనితములుగా తెలియదగినవి

శుద్ధా భిన్నా తు వారాహీ తథా దైవత భూషితా ।

వరాహీ చ తత ప్రోక్తా భిన్నసంపదసంభవా ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధా, లింగా వారాహీ, దైవతభూషితా వరాహీ అని భిన్నసంపద సందేహ ప్రోక్తా = భిన్నసంభవజనితములుగా చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము శుద్ధ, భిన్న వారాహీ, దైవతభూషిత, వరాహీ అని భిన్నసంభవ జనితములుగా చెప్పబడినవి

మాలవసంపదే జాతా భావిని లోకభావిని ।

మంగల్యాభ్యా తు యా భాషా బోట్టరాగోర్భవా తు సా ॥

ప్రతిపదార్థము మాలవసంపదే = మాలవసంపదమందు, లోకభావిని = లోకభావినియైన, భావిని జాతా = జాదిని జనించినది, మంగల్యాభ్యా భాషా = మంగలీభాష, బోట్టరాగోర్భవా = బోట్టరాగజనితము

తాత్పర్యము మాలవసంపదమందు, లోకభావినియైన భావిని జనించినది మంగలీభాష బోట్టరాగజనితము

ఓక్ష్మతైశికీణా శ్లేయా తృతీయా వేగమధ్యమా ।

మాలవా దిష్ణబాలీకా + + + + + ॥

ప్రతిపదార్థము తృతీయా వేగమధ్యమా ఓక్ష్మతైశికీణా శ్లేయా = మూడవదైన వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశికజనితముగా తెలియవలెను, మాలవా దిష్ణబాలీకా, + + + + +

తాత్పర్యము మూడవదైన వేగమధ్యమ ఓక్ష్మతైశిక జనితముగా తెలియవలెను

తృతీయా ద్రావిడీ తత్ర భాషా లక్ష్మీతలక్ష్మణా ।

జాహ్న్వసింధుదాభ్యా +జాతావేనరషాడబే ॥

ప్రతిపదార్థము తత్ర = అందు, లక్ష్మణలక్ష్మీతా తృతీయా ద్రావిడీ = మూడవదైన ద్రావిడీ లక్ష్మణలక్ష్మీతమైనది, వేనరషాడబే = వేనర షాడబమందు,

బాహ్యషాడనాద్యాః తాతా = బాహ్యషాడనాదము అనించినది

తాత్పర్యము అందు మూడవదైన ద్రావిడిలక్షణలక్షితమైనది వేసర
షాడబమందు బాహ్యషాడనాదము అనించినది

తాదోద్యనా తు విశ్లేయా దిన్నతాదే వ్యవస్థితా ।

గాంధారపంచమేపీకా భాషా + + + + + ++ ॥

ప్రతిపదార్థము లిన్నతానోవ్యవస్థితా = లిన్నతానమునందు వ్యవస్థితము,
తాదోద్యనా విశ్లేయా = తాననితమని తెలియనగును, గాంధారపంచమే ఏకా
భాషా = గాంధార పంచమమందొక భాష + + + +

తాత్పర్యము లిన్నతానమునందువ్యవస్థితము తాననితమని తెలియనగును
గాంధార పంచమమందొక భాష

గాంధారీ + + + + + పంచ + లోకరంజితా ।

రేవగుప్తే శకాశ్చికా ప్రోక్తా షాడబపంచమే ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా రేవగుప్తే =
రేవగుప్తయందు, శకాశ్చికా = శకమందు, షాడబపంచమే = షాడబపంచమమందు
ఏకా ప్రోక్తా = ఒకటి చెప్పబడినది

తాత్పర్యము గాంధారీ + + + + + పంచ + లోక రంజితా, రేవగుప్తయందు,
శకమందు, షాడబపంచమమందు ఒకటి చెప్పబడినది

ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా ప్రజాయంతే హ్యనేకక ।

సోదాహరణమేతాసాం లక్షణం చాధునా శృణు ॥

ప్రతిపదార్థము ఇత్యేతా ప్రకటా భాషా = ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు
అనేకక ప్రజాయంతే = అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి, అధునా ఏతాసాం లక్షణం
సోదాహరణం శృణు = వీటి లక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా
వినుము

తాత్పర్యము ఈమొదలుగా ప్రకటించిన భాషలు, అనేకములుగా పుట్టుచున్నవి
వీటిలక్షణము ఇప్పుడు ఉదాహరణపూర్వకముగా వినుము

మధ్యమంశారు వద్దలా పంచమేన వివర్ణితా

దైవతవ్య విద్యోజవ్య వ్యక్త్యవ తయోస్తథా ■

పరివర్తనం ఈ గమనం దృశ్యతే శ్రవణ వున వున

స్వీడియం పోడూ వైయా మూలాభ్యా త్రవణా భవేత్ .

ప్రతిపదార్థము మూలభ్యా త్రవణా = మూలభ్యాత్రవణ (త్రవణ)ము,
మధ్యమాంకా = మధ్యమాంకము, షడ్భూతా = షడ్భృగముసంభవము పంచమీన
విపర్జితా = పంచమరహితము, దైవతవ్య విషాదవ్య = దైవతమునకు
విషాదమునకు, షడ్వ్య ఇవ = షడ్వ్యమునకువలె, తయో = అలెండింటికి,
పరస్పరం = అన్యోన్యము, అత్ర = ఇందు పున పున = మాటిమాటికి, గమనం
ద్యుత్యతే = గమనము కనబడును, ఇయం పాదలా క్షేయా = ఇది పాదబలుముగా
పెట్టుకవలెను

తాత్పర్యము మూలాభ్యాత్రవణ (శ్రీవణ)ము మధ్యమాంశము, పక్షగ్రామినంభవము, పంచమగహితము, ధైవతమునకు నిషాదమునకు, పక్షమునకునలి ఆరిందీంటికి అన్యోవ్యము ఇందు మాటిమాటికి గమనము కనబడును ఇది పాదలముగా నెలుగునలిమ

[illegible]

మద్రాస్ మధ్యమాలాపై గాంధీజీవారితో సభ

పంపిణీ చేసినా ఈ సుపరీ ప్లయం

సంక్షేమము వదా జ్ఞేయా పాదబా త్రవకోర్కవా

ప్రతిపదార్థము   త్రవణోద్భవా = త్రవణోద్భవ, పిష్టాలా = పిష్టాలము
 మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, పదా గాంధారజవాలా = పర్వదా
 గాంధారజవాలము, పంచమేన ఏహీవా = పంచమదహితము   ముహూ
 ప్త్యదైవత, పదా ఆయుం పంశీర్ణ = ఇతి ఎల్లప్పుడు పంశీర్ణము, పాదబా =
 పాదపదార్థము

తాత్పర్యము త్రవణోద్భవ మధ్యమాంశము వర్షదా గాంధారజహులము
పంచమరహితము ఇది ఎల్లప్పుడు సంశీర్ణము పాదవరాగము

ఉదాహరణం - ముచీనీపాదం . పారీరీగిగాగమామః మాచూరీ గదినినిదా
దాదామూగారిగా పామాగారీ పనినిగావినిదాపరిగారీమా గామామాచీనీపాదం
త్రవణోద్భవా .

వేరంజికా తు విశ్లేయా గాంధారాంతాల్పవంచమా .

షడ్వ్యాసా తు కర్తవ్యా షడ్వైవతయోస్తథా .

గమనం సంప్రయుజ్యాతు (?) గాంధారర్షభయోస్తథా .

వీచం భాషా తు విశ్లేయా పాదవా తు విగర్భితే .

ప్రతిపదార్థము వేరంజికా భాషా = వేరంజిక భాష గాంధారాంశ =
గాంధారాంశము అల్పవంచమ = పంచమమల్పము, షడ్వ్యాసా =
షడ్వ్యాసము, షడ్వైవతయో = షడ్వైవతములకు, తథా = అట్లే,
గాంధారర్షభయో = గాంధారరిషభములకు, గమనం సంప్రయుజ్యా =
గమనము ప్రయోగింపదగినది పాదవా = పాదము, వీచం భాషా విశ్లేయా =
ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

తాత్పర్యము వేరంజిక భాష గాంధారాంశము, పంచమమల్పము, షడ్వ్యాసము,
షడ్వైవతములకు అట్లే గాంధారరిషభములకు గమనము ప్రయోగింపదగినది
పాదము ఇట్లు భాషను తెలియవలెను

ఉదాహరణ

గావిగాగాధరిమామాగామామాగారీగానపాపావిగారీనినిధాదాధవిగారీ
మాగారిపనీధనీ

సాసాగమామాధాపానంగవిగావిగావిగధరిగరిరిగాదిరిగమమమధ
మమమధరిగపాసాపాపనీగారీగావినిధామాధానిధాపనీగారిమమవిపానిధానిసాసా
వేరంజికా .

షడ్వార్ధంతపమాయుక్తా సంపూర్ణా మధ్యమోచ్చతా .

షడ్మమధ్యమంబాదో ద్విత్వతీతవాం పరస్పరమ్ .

మూలభాషా తు విశ్లేయా భోహరి గేయవేదిధి .

ప్రతిపదార్థము చోహరి = చోహరి, పెద్దార్థమంతసమాయుక్తా = పెద్దార్థమంత
యంతమును, వంశోర్ధ్వా = వంశోర్ధ్వమును, మధ్యవోజ్వలా =
మధ్యమప్రకాశితము, పెద్దమధ్యమపంచాద = పెద్దమధ్యమమొలుకు పంచాదము,
ద్విక్రతుతీవాం = ద్విక్రతుతులకు (గాంధారవివాదములకు) పరస్పరం =
అన్యోన్యము, మూళకాపా = సంజ్ఞాకాపము, విశ్లేయా = తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఏదో, ఏదైనా అర్థమును, సంపూర్ణమును, మధ్యమనికాళితమును ఏదో మధ్యమములకు సంబంధించి ద్విత్వము (గందారనిషేదములకు) అన్వేషము సంభావనయు తెలియదనినది

ఉదాహరణం - సాగాగపా । వామబామగామామారాగపాసాసాసామారాగపాసా
పాథవీధా మవాసామాసామామగానపారిధానిసాసానధానీగారిగామా
వాగవిసానీగారిని సాసా, విధావామాగారిగాసా, మానీర్విధాసా, ఛేహాల్ః

పద్మవ్యాస నిర్దేశాంశ ముఖ్యతా సంబంధిత ము

Figure 1. The effect of the concentration of the *Agaricus bisporus* spores on the growth of *Agaricus bisporus* and *Agaricus bisporus* spores on the growth of *Agaricus bisporus*.

భాషానియం నిజావా ప్రేయా మూలాభ్యా మూలవేదరి

ప్రతిపదార్థము మూలాశ్వా మాచమేవీ = మూలాశ్వమైన మాచమేవీ, పక్ష్యానా = పక్ష్యానము, విషాదాంశ = విషాదాంగము, వంచమేవ యర్థలా = పంచమాల్పము, పక్ష్యమారసంవాద = పక్ష్యగాంధారమర్థమగిషభసంవాదము, తథా = అట్లే, పక్ష్యమర్థమయో = పక్ష్యమర్థమములని సంవాదము (గమనము) ఇయం భాషా పాదబా = ఈ భాష పాదము

రాత్రివ్యము మూలాశ్యామైన మాంచేసిరి, పిళ్ళనాసిము, విషాదాంశము, పంచమోల్పము పిళ్ళగాంధారమధ్యమరిషభపంచారము అట్లే పిళ్ళమధ్యమములకు పంచారము (గమనము) ఈ భాష పాదము

ఉదాహరణం - విధివిషయదిస్తిగా మూగార్థుల సమాచార పోలిసాని ప్రతిష్ఠా గామలామూగా రాగా పోసిరా మూలము

విరూపక్షభక్త్యాంలా సంపూర్ణా వ్యవమర్శమా

పింగ+త్రత పితౄయో పంచమర్థయోష్టథా ■

దేవభాష్యోత విభాషా గూర్చి పరిమోక్షులా

దేశాభ్యా దేశభాషా = దేశాభ్యా దేశభాషా మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, దైవతోష్ఠ్యలా = దైవతప్రకాశితము, మసంపూర్ణస్వరా =
 సంపూర్ణము పెద్దదైవతయో = పెద్దదైవతములకు, తదా = అట్లే,
 గామారమధ్యమానాం తు = గామారమధ్యమములకు, ఘనం గమకం దృశ్యతే
 = ఘనమైన గమకము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవి, ఉక్కురాగజనితము, దేశాభ్యాదేశభాషా మధ్యమాంశము
 పెద్దాంతము, దైవతప్రకాశితము, సంపూర్ణము, పెద్దదైవతములకు అట్లే
 గామారమధ్యమములకు ఘనమైన గమకము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాసాసా ననీనీనీనీ తారాసరిసానీదారాధరినిధాధా ధానిసా
 గారీమామామా గమాగామాసాధాసారీమామాసారిగామాపాసాధానిపధా
 పామాగారీనిరినిధాధానిసారిగామామాగామామాగామామా మాసాసా. సైంధవి.

పెద్దాద్యంత పంచయుక్తా పంచమేన వివర్జితా ।

దైవతనిషాదయోశ్చ పెద్దదైవతయోస్తథా ॥

పరస్పరంతు గమనం దృశ్యతే చ క్షణే క్షణే ।

భాషేయం షాడబా క్షేయా వేపరికా ప్రయోక్తుధి ।

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా వేపరికా = ఈవేపరికానామక భాష
 పెద్దాద్యప్రసిమాయుక్తా = పెద్దఆదిఅంతయుతము, పంచమేన వివర్జితా =
 పంచమరహితము, దైవతనిషాదయో = దైవతనిషాదములకు, పెద్దదైవతయో =
 పెద్దదైవతములకు, పరస్పరం గమనం = అన్యోన్యగమనము, క్షణే క్షణే దృశ్యతే =
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును, ఇయం షాడబా = ఇది షాడవముగా, విక్షేయా =
 తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఈవేపరికానామక భాష, పెద్దఆదిఅంతయుతము
 పంచమరహితము దైవతనిషాదములకు పెద్దదైవతములకు అన్యోన్యగమనము
 ప్రతిక్షణమందును కనబడును ఇది షాడవముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - సాసా, నధావి, ధాసాసాసామామాగామాగామా
 సాధామాగారిసాసాసా వేపరికా ।

పంచమాంశ తు పద్మాంతా పంచపూర్ణా తోకరంజితా ।

పంచమర్షభసంహార పద్మమర్షమయోత్తరా ॥

భాషేయం పంచమాఖ్యాతు పంచపూర్ణా సముదాహృతా ॥

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా పంచమాఖ్యా పంచపూర్ణా = ఈపంచపూర్ణ
పంచమాఖ్యాభాష, పంచమాంశ = పంచమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము,
పంచపూర్ణా = పంచపూర్ణము తోకరంజితా = ప్రజారంజకము, పంచమర్షభయో
సంహార = పంచమరిషభములకు సంహారము తదా పద్మమర్షమయో = అట్లే
పద్మమర్షమ ములకును (సంహారము)

తాత్పర్యము ఈపంచపూర్ణ పంచమాఖ్యాభాష పంచమాంశము, పద్మాంతము,
పంచపూర్ణము ప్రజారంజకము పంచమరిషభములకు సంహారము అట్లే
పద్మమర్షమములకును (సంహారము)

ఉదాహరణం - పాపాపారిపా - రిపాపాపాపమాపాపామపమాపాపాసారిరీరి ।
నిదాధపాపా పాపామామగిరీగగిరిరిపాపపాపగారిపాపారిపాపాపారిగది
గాధామాగారిరి ధవరిగపాపా పంచమాఖ్యా రర్తి చ ।

మర్షమంద్రా తు పద్మాంతా గాంధారాంశాల్పసప్తమా ।

+ ర్షగాంధారయోస్తు+ పద్మమర్షమయోత్తరా ॥

పరస్పరం తు గమవం యత్ర తత్ సంద్రయోజయేత్ ।

సా సంకీర్ణారయో శ్చేయా భాషానైకవిచారిణా ॥

ఓక్కరాగజా ।

ప్రతిపదార్థము సా రవిచంద్రికాభాషా = ఆ రవిచంద్రికా భాష, ఓక్కరాగజా =
ఓక్కరాగజనితము, సంకీర్ణారయో శ్చేయా = సంకీర్ణారిగాతిలియవలెను,
మర్షమంద్రా = మర్షమంద్రము పద్మాంతా = పద్మాంతము, గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము, అల్పసప్తమా = విషాదాల్పము, +ర్షగాంధారయో =
+ర్షగాంధారములకు తదా = అట్లే పద్మమర్షమయో = పద్మమర్షములకు,
యత్ర పరస్పరం గమవం = ఎక్కడ అన్యోన్యము గమనమో, తత్
సంద్రయోజయేత్ = దానిని స్రయోగించవలెను

తాత్పర్యము అ రవిచంద్రకా భాష టక్కరాగజనితము పంకీర్ణాదిగా తెలియవలెను మధ్యమంద్రము పద్మాంతము గాంధారాంశము విషాదాల్పము +ర్వగాంధారములకు అట్లే పద్మమధ్యములకు ఎక్కడ అన్యోన్యము గమనమో దానిని ప్రయోగించవలెను

ఉదాహరణం - మాగామామా . పాపా. మాగామామాగామాపాపాపా. గాగాధాపాపాగా ధవిపాదాధామారీమాగారీగపాపాపాపామాపారీదాదాదాధా ధమాగరీగాగాధారీపాపాపా. మాగామామాగా. మాపాపామాగాధాధాధా పరీగమరీగమపాపాపామాగారీధాధమ గరిగమధనీ . పాపాగాధానిపాపా రవిచంద్రా .

మధ్యమంశా ఈ పద్మాంతా బాహుగాంధారరైవతా .

అసంపూర్ణస్వరా నిత్యమంబాహీరీ ప్రకీర్తితా .

భాషేయంతై++ స్థిత్యం దేశాఖ్యా పంప్రకీర్తితా ॥

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా అంబాహీరీ = ఈ అంబాహీరీ భాష నిత్యం అసంపూర్ణస్వరా ప్రకీర్తితా = సర్వరా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది, కైశ్చిత్ = కొందరిచే, దేశాఖ్యా నిత్యం ప్రకీర్తితా = దేశాఖ్యము నిత్యమని చెప్పబడినది ఇయం = ఇది, మధ్యమంశా = మధ్యమంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, బాహుగాంధార రైవతా = గాంధార రైవతములకు బాహుళ్యము

తాత్పర్యము ఈ అంబాహీరీభాష సర్వరా అసంపూర్ణస్వరముగా చెప్పబడినది కొందరిచే దేశాఖ్యమునిత్యమని చెప్పబడినది ఇది మధ్యమంశము, పద్మాంతము, గాంధార రైవతములకు బాహుళ్యము

ఉదాహరణ - పాపాపా వీనీ నిధావనీ తదాపి రానిధాదానీ సాగాగరీ సవినవీధా నిధానిగామామాగాని పాపాపా పాధావీగాగానిపాపా పానినీవనీధాధామానీ మధాపనీనీ వీపాధానీ మధాధామాగాపాపానిధా మధాధా పాధావీధానీ పాపా మామాధాపాపా మామాగారీమాగాపాపా మాపామామాగారీమాగాపాపా మాపానీనిని మానిధాధానిధామాగా పానీమాధా . పానవీధా ధనిపాదాధా ధనిధావీసా అంబాహీరీ

షడ్ధాద్యంతసమాయుక్తా బాహులాద్యమదైవతా ।
 ప్రితురిభ్యాం తు గమనం హీనత్వమప్రవేగతు ॥
 భాషాదొడువితా హ్యేషా సంకీర్ణాంతితా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము ఏషా లలితా బాషా = ఈలలితా నామక భాష సంకీర్ణా = సంకీర్ణము దొడువితా = దొడువితము షడ్ధాద్యంతసమాయుక్తా = షడ్ధము ఆద్యస్తములనుండునది, బాహులాద్యమదైవతా = షడ్ధమధ్యమ దైవతములకు బాహుల్యము, ప్రితురిభ్యాం గమనం = ప్రితులతో గమనము ఋషభేగ హీనత్వం = రిషభరహితము

తాత్పర్యము ఈలలితానామకభాష సంకీర్ణము, దొడువితము, షడ్ధము ఆద్యస్తముల నుండునది షడ్ధమధ్యమదైవతములకు బాహుల్యము ప్రితులతో గమనము రిషభరహితము

ఉదాహరణం - సాగాగాధాగామామాగా ధమధాసీసాసా విధాగాగా సాసాసామాధాసా ధాసామాసా సాధాపాధాసావిధాగాగీగాపా సకసా లలితా

షడ్ధాద్యంత సమాయుక్తా పంచమేన వివర్జితా ।
 వినిహితా సప్తమేన తు షడ్ధే మధ్యమవంగతా ॥
 భాషాదొడువితా+ + సంకీర్ణాటక్కురాగణా ।
 కోలాహలీ తు ఏభ్యాతా గీయతే గావవేదిధి ॥

ప్రతిపదార్థము టక్కురాగణా = టక్కురాగణనితమైన, సంకీర్ణా = సంకీర్ణమును, దొడువితా = దొడువితమును అయిన, కోలాహలీ = కోలాహలీ భాష షడ్ధాద్యస్త సమాయుక్తా = షడ్ధ ఆద్యంతములు కలదియు, పంచమేన వివర్జితా = పంచమరహితము, సప్తమేన వినిహితా = నిషాదనిహితమును, షడ్ధమధ్యమవంగతా = షడ్ధమధ్యమవంగతికందై, గీయతే = గావము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము టక్కురాగణనితమైన సంకీర్ణమును దొడువితమును అయిన కోలాహలీ షడ్ధ ఆద్యంతములు కలదియు పంచమరహితము

నిషాదవిహితమును పెద్దమధ్యము సంగతికలదై గావము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - పాపాపాపా మామాగాధామాగారిపాపా ధాపాగాగారిపాపా
మాధపాపాగిరిరిగామామాగారిగాధాపాపాపా ధాపాపాపాపా ధపిమాధనిసి
ధాపాగిరిగాపాపాపాపామాగారిపాపాగారిమాగారిపాధాధామాగారిపా . కోలాహలీ .

మధ్యమాంశ తు పెద్దాంతా పెద్దమధ్యమసంగతా .

అసంపూర్ణాంతా నిత్యం మధ్యమగ్రామితామతా ॥

సంకీర్ణయం సదా ధిస్తటత్కరాగే వ్యవస్థితా .

ప్రతిపదార్థము మధ్యమాంశ = మధ్యమాంశము, పెద్దాంతా = పెద్దాంతము,
పెద్దమధ్యమసంగతా = పెద్దమధ్యములకు సంగతి, నిత్యం అసంపూర్ణా స్పృతా =
సదా అసంపూర్ణము, మధ్యమగ్రామితా మతా = మధ్యమగ్రామసంబధితముగా
సమ్మతము, ఇయం సదా సంకీర్ణా = ఇది ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము టత్కరాగే
వ్యవస్థితా = టత్కరాగమందున్నది

తాత్పర్యము మధ్యమాంశము, పెద్దాంతము, పెద్దమధ్యములకు సంగతి
సదా అసంపూర్ణము మధ్యమగ్రామసంబంధితముగా సమ్మతము ఇది
ఎల్లప్పుడు సంకీర్ణము టత్కరాగమందున్నది

ఉదాహరణం - మాధానీ గాధానీ సానీధా మామామాధానీమాధానీ
పాపామాధానీ మా ధానీనీ ధాపాగారి గాపాపా గాపాపా నీనీసానీ ధాధా
నిధామామాధానీధామాధానీధానీసా అలాపకం మధ్యమదేహ (*)

దైవతాంశ తు పెద్దాంతా గాంధారస్వరభూషితా .

గాంధార పంచమీ శ్లేయా పెద్దమధ్యమసంయుతా ॥

పూర్ణాచ + + సంకీర్ణా గీయతే పాలకివైరై .

ప్రతిపదార్థము గాంధారపంచమీ, దైవతాంశ = గాంధారపంచమీ దైవతాంశము,
పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, గాంధారస్వరభూషితా = గాంధారస్వరాలంకృతము,
పెద్దమధ్యమసంయుతా = పెద్దమధ్యములకు సంగతి, పూర్ణా = సంపూర్ణము +
+ సంకీర్ణా గీయతే = సంకీర్ణముగా గావము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారపంచమీ, దైవతాంశము, పెద్దాంతము, గాంధార

స్వరాలంకృతము. పెద్దమధ్యమములకు పంగతి పెంపూర్ణము పెంకిర్ణముగా గానముచేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - పరాపాపాధామామా ధాపామా ధాపామాగారీ . గాగా ధాపమాగాపా సాపాపానీ ధాధా మాధానీపాసా సాగాగపాగాగధరిధామామా ధారీగాగామాధాపామా సానీధానీ పాసాపాసా గాంధారపంచమీతా

ఏతాశ్చ యాష్టికే ప్రోక్తా టక్కురాగస్య షోడశః ।

అతః పరం ప్రవక్ష్యామి లక్షణం త నమోచత ॥

సంచమాంశ తు పెద్దాంతా శుద్ధా మధ్యమభాషితా ।

విభాషా టక్కురాగోక్తా భాషాంతేషు చ గీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము ఏతా టక్కురాగస్య షోడశ యాష్టికే ప్రోక్తా = ఈ టక్కురాగ షోడశ ప్రతిపదములు యాష్టికునిచే చెప్పబడినవి, అతః పరం = ఇటు తరువాత, సమాచత. = సంగ్రహముగా, లక్షణం ప్రవక్ష్యామి = లక్షణమునుచెప్పుదును, శుద్ధా = శుద్ధవిభాష, సంచమాంశ = సంచమాంశము, పెద్దాంతా = పెద్దాంతము, మధ్యమభాషితా = మధ్యమాలంకృతము, టక్కురాగోక్తా ఏషా విభాషా = టక్కురాగజనితమైన ఈవిభాష, భాషాంతేషు గీయతే = భాషాంతములందు గానముచేయుటచున్నది

శాస్త్రర్యము ఈ టక్కురాగ షోడశప్రతిపదములు యాష్టికునిచే చెప్పబడినవి ట్టుతరువాత సంగ్రహముగా లక్షణమును చెప్పుదును శుద్ధవిభాష సంచమాంశము, పెద్దాంతము, మధ్యమాలంకృతము, టక్కురాగజనితమైన ఈవిభాష, భాషాంతములందు గానము చేయుటచున్నది

•దాహరణం - పాపానీపానీపానీపాధారీధాపాపామాగాగా ।

1)ధ మాలవైశిఖీ = తరువాత మాలవ శైశవముందు -

పెద్దాధ్యంతపమాయుక్తా ఐహాలి పెద్దమధ్యమో ।

+పంపూర్ణస్వరా శ్లేషా పీఠాలీ దేశసంభవా ॥

భాషేయం ప్రథమా శ్లేషా మధ్యమా మాలవైశిఖీ ।

1)తపదార్థము ఇయం పీఠాలీ భాషా = ఈపీఠాలీయను భాష,

భాషా అద్యవేపరీభాష మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము పెద్దాంతపంపూర్ణా = పెద్దాంత (ము) సంపూర్ణము నిషాదేవ దుర్బలా = నిషాదాల్పము, పెద్దమధ్యమో బహులో = పెద్దమధ్యములు బహుళములు

తాత్పర్యము ఈ పంక్తివైచిత్ర్య అద్యవేపరీ భాష మధ్యమాంశము పెద్దాంత(ము) సంపూర్ణము నిషాదాల్పము, పెద్దమధ్యములు బహుళములు

ఉదాహరణం - మామాగామాపాపా పాపాపాపాధాపాధా పాపామామా గమగమాగ్ని పాపాపాపా గామాపాపాధపాపాధమ్మపామా గమగమగారిపా ధాపాపాగాగధరి మామాగ్ని పాధాపాపా పారిరిరిగాగారి పాపాసధామమగా సపసాపా పాపాధాపాపా సపాపంపదమధాపంపసాపాధాధాపా పమాగాపా పాపాగారిగారి గాధాపాపా । అద్యవేపరీ

పెద్దాద్యంతపమాముక్త మధ్యమర్థపంగతా ।

ద్విత్వతత్త్వం తు రూధా తు కాకల్యంతరసంకర ।

పాధారణత్వితా హ్యేషా దేశాభ్యా హర్షపూరితా ।

స్థితిపదార్థము ఏషా హర్షపూరితా = ఈహర్షపూరి, దేశాభ్యా = దేశ్యము, పాధారణత్వితా = పాధారణజనితము, పెద్దాద్యంతపమాముక్త = పెద్దాద్యంతయుతము, మధ్యమర్థపంగతా = మధ్యమరిపెథ పంగతము, ద్విత్వతత్త్వం రూధా = ద్విత్వతత్త్వంతో రూధము కాకల్యంతరసంకర = కాకలీనిషాదంతరగాంధారసంక్లిష్టము

తాత్పర్యము ఈహర్షపూరి దేశ్యము పాధారణజనితము పెద్దాద్యంతయుతము మధ్యమరిపెథపంగతము ద్విత్వతత్త్వంతో రూధము కాకలీనిషాద అంతర గాంధారసంక్లిష్టము

ఉదాహరణం - పాపిధాపిపాపామాపా మాగాధామా గాపాపాగా గధాపి పాపాధాపా పాధాపాపాగమగామపాపాపిధాపాపా పామాగాధామాగాపాపా పామాపాపాపరిపా పాపామాగా గపాపావిధా పరిపిపామాగానిధాపాపాపరిపరి పాపానిధాపాపా మాగారిపాపా పాపామాగారిపాగ్ని పరిమాగారిపానిసపా హర్షపూరి ।

సానీపాసాసానమా గమాగమాగమాసాసామాగారిసనీపాసా ।

మాంగాలీ మధ్యమాంశ తు షడ్జాలా మధ్యమోజ్జ్వలా ।

మధ్యమధ్యపరిపూర్ణా + + లోకరంజితా ॥

ఏషా భాషా తు నిజ్జేయ మాంగాలీ గేయవేదిలి ॥

ప్రతిపదార్థము మాంగాలీ ఏషాభాషా = ఈమాంగాలీ భాష, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, షడ్జాలా = షడ్జాతము, మధ్యమోజ్జ్వలా = మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమధ్యపరిపూర్ణా = మధ్యమరిపభ సంపూర్ణము + + లోకరంజితా నిజ్జేయ = లోకరంజకముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఈమాంగాలీ భాష మధ్యమాంశము షడ్జాతము, మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమరిపభ సంపూర్ణము లోకరంజకముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - మాగమా । గాసామాపమా గమసాసాసనిసాసానీసాసాపామ । గమమగగమామా పగమసాసానీసానిసాసాసానీసాసానీసాసా పామ । పాపామగా పమగాపమగా మమమమగ సాసాగమాపాసానవీరీరీ మాగారి సనిససా మాంగాలీ

సైంధవీ వైవ కర్తవ్యా షడ్జాద్యంతవిభూషితా ।

షడ్జమధ్యమబహులా నిషాదర్షభయోస్తతా ॥

పరింధువిషయపరింధులా దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు ॥

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ = సైంధవీ షడ్జాద్యంతవిభూషితా కర్తవ్యా = షడ్జాద్యంత విభూషితము, షడ్జమధ్యమబహులా = షడ్జమధ్యమబహుళము, తదా = అట్లే నిషాదర్షభయో = నిషాదరిషభములకును, పరింధువిషయపరింధులా = పరింధు విషయార్థవము, దేశాభ్యాం సైంధవీం విదు = దేశవాసుకముగా సైంధవీభాషను తెలియుదురు

తాత్పర్యము సైంధవీ షడ్జాద్యంత విభూషితము, షడ్జమధ్యమ బహుళము అట్లే నిషాదరిషభములకును, పరింధు విషయార్థవము దేశవాసుకముగా సైంధవీభాషను తెలియుదురు

ఉదాహరణం - సారీ : మామా : మాధాపాపాపాగా పామాగారీ : పామాగారీ :
సనీ సాధాసారీ మరీమా : మామాధాపాపా : పాధమాపాధాపామాగారీసనీపాసా
సైంధవీ

షడ్వద్యంతసమాయుక్తై సంఘాల్లదేశసంధతా :

+ + + షడ్వ సంవాదో ద్విశ్రుతిచాల్పరూపీణో :

సాధారణకృతా హ్యేషా ఆభీరి గీయతే ఇన్దై :

ప్రతిపదార్థము షడ్వద్యంతసమాయుక్తై = షడ్వమద్యంతములందు కలది,
సంఘాల్లదేశ సంధతా = సంఘాల్ల(ము) దేశజనితము, + + + షడ్వ సంవాద =
+ + + షడ్వసంవాదము, ద్విశ్రుతిచాల్పరూపీణో = ద్విశ్రుతి (గ్రాంధార
నిషాదములు) చాల్పములు, సాధారణకృతా = సాధారణ కృతమైన, ఏషా ఆభీరి =
ఈ ఆభీరి, ఇన్దై గీయతే = ఇమలచే గానము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము షడ్వమద్యంతములందు కలది సంఘాల్ల (ము) దేశజనితము
షడ్వసంవాదము ద్విశ్రుతి (గ్రాంధార నిషాదములు) చాల్పములు,
సాధారణకృతమైన, ఈ ఆభీరి ఇమలచే గానము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసారీరీ: సాసారీరీ: సాసారీసారీ: సాసానీసాసారీ :
సారీసారీసాసానీ సరీరిగారీగారీ : సవిసాసా: గారీరి : గామాగరీ : గాపాపగరీ
సవిసాసా: సనీసాసాధారీ గగమాసా: సమాగరీ: సనీసాసా: ధనీధానీ సాధనిసా
రిరిగామా: గామాలిరి: గాపామాసా: మాగారీరీ: సాసారిసారీ: సాసానీసారీ:
రీరీసాసాసానీరిరిగారి: రిగాగిరి: సవి: సాసాగారీరి: గాపాగరీ: సావి: గారీరి:
మాగాగరీ: గాపాగారీ: సనీసాసాసనీ: సాసా: రిగగమాసా: సమాగరీ: గాపామాసా:
మపమా: మగారిరి: మపాగారీ: సవిసాసా: ఆభీరి

సనెససా: సధనిసాసా: సనిధానిధానిసారీరీ: గామాగమారిరి:

ఇందవీ సంపమాంతా తు షడ్వంతా ధైవతోకేరియితా :

షడ్వనిష్ఠాదసంవాదో మధ్యమర్వభయోస్తథా :

సంకీర్ణా ప్లాదతా శ్లేయా సర్వలోకస్య రంజితా :

ప్రతిపదార్థము ఖండనీ, పంచమాంశ = ఖండనీ పంచమాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, ధైవతోక్యంతా = ధైవతయంతము షడ్జనిషాదపంచార = షడ్జనిషాదములకు పంచారత్నము తథా = అట్లే మధ్యమర్షభయో = మధ్యమరిషభములకును, సంకీర్ణ = సంకీర్ణము షాడబా = షాడవము, పర్వలోకస్య రంజితా శ్చేయో = పర్వలోక రంజితమైనదిగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము ఖండనీ, పంచమాంశము, షడ్భాంతము, ధైవతయంతము, షడ్జనిషాదములకు పంచారత్నము అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంకీర్ణము షాడవము, పర్వలోకరంజితమైనదిగా తెలియవలెను

ఉదాహరణం - పాపీమారసరి : పాపాసరిరి : నని రిరీ ననిసని రి పాపాపాని సరిసని సగససా ననిరిసనీరీ మాగారిగమా నీపాపానీసనీపాపామగి పాపా ని నమనిసరిసగపాపా ఖండనీ

విషాదాంశాతు షడ్భాంతా గూర్జరీదేశపంభవా :

విషాదర్షభసంయోగో మధ్యమర్షభయోస్తథా :

పంపూర్ణా నైవ విశ్లేయా షాడబా గేయవేదిథి :

ప్రతిపదార్థము షాడబా, విషాదాంశా = విషాదాంశము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశపంభవా = గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదర్షభసంయోగ = విషాదరిషభములకు సంగతి, తథా = అట్లే, మధ్యమర్షభయో = మధ్యమరిషభములకును సంగతి పంపూర్ణా విశ్లేయా = పంపూర్ణముగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము షాడబా, విషాదాంశము, షడ్భాంతము, గూర్జరీదేశోద్భవము, విషాదరిషభములకు సంగతి అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంగతి, పంపూర్ణముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - విధానీ : రిగావిధా విపాపాధని థాగు రి సాగరీ సానిధానీ గధాపారీ గారిమాగారీ పవిధాధానిధాసరిగారీ పనీపాపా విధాపానీగరీ మగరి మగారి పాపాగారీమామా రిధానిధావిధాసరి గరిపానీ సాపానీధాసరిరి : విధాపాపా ధనీసాగా గారిమగరిమగరీ మాపాగరీ మగరిసనీ థాధావిధాసరిగరి

పనిపాపా, ఏతా యోగ్యతేవ ప్రయుక్తా = ఇవి యోగ్యమునిచే ప్రయోగింపబడినవి,
ఆద కకుభే = తరువాత కకుభమందు .

దైవతార్థ్యంతసంయుక్తా కాంబోజా పూర్ణమస్వరా .

షడ్భద్రైవతసంవాద సంధమర్ష భయోస్తథా .

ఏషా భాషా తు దేశాభ్యా ప్రళమా కకుభోద్భవా .

ప్రతిపత్త్యము కాంబోజా, కకుభోద్భవా = కకుభజనితము ఏషా దేశాభ్యా
భాషా = ఇది దేశ్యభాష, దైవతార్థ్యంత సంయుక్తా = దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్ణమస్వరా = పూర్వస్వరయుతము, షడ్భద్రైవతసంవాద =
షడ్భద్రైవతములకు సంవాదత్వము, తథా = అట్లే, సంధమర్షభయో =
సంధరిషభములకును సంవాదము

తాత్పర్యము కాంబోజ, కకుభజనితము, ఇది దేశభాష దైవత ఆది,
అంతయుతము పూర్వస్వరయుతము, షడ్భద్రైవతములకు సంవాదత్వము అట్లే
సంధమరిషభములకును సంవాదము

ఉదాహరణం - రాపాగాగా మాగారీపా పాపనిపాపా దాపాపా, ధామాపారిగా
మాగారీపాపా పనిధాధాపాపామధానిరిపనిధాధా .

మధ్యమాంశా దైవతాంతా పూర్వమధ్యమగ్రామికా .

పరస్పరం తు దృశ్యేత సహితా పృషభదైవతా .

ఏషా భాషా చ సంకీర్ణా రమ్యా కకుభసంభవా .

ప్రతిపత్త్యము పూర్వమధ్యమగ్రామికా, మధ్యమాంశా = పూర్వమధ్యమగ్రామిక
మధ్యమాంశము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పరస్పరం = అన్యోన్యము,
ఋషభదైవతా సహితా దృశ్యేత = ఋషభదైవతములు సంగతములుగా
కనబడును, ఏషా భాషా సంకీర్ణా = ఈ భాష సంకీర్ణము, కకుభసంభవా =
కకుభజనితము, రమ్యా = సుందరమైనది

తాత్పర్యము పూర్వమధ్యమగ్రామికా, మధ్యమాంశము దైవతాంతము,
అన్యోన్యము ఋషభదైవతములు సంగతములుగా కనబడును ఈ భాష
సంకీర్ణము, కకుభజనితము సుందరమైనది

ఉదాహరణం - మామా గరిధా సారీసామా విగరి సవిసావిధా సాధాసాధసరిసా
ధవిరిరి మాపాపమాగా రిరిరిరి గామ గామ ధాధామాపామాగారిసా పాధా
ధధధ మధ్యమగ్రామికా ।

ఋషభాంశా దైవతాంతా విశ్వేయా సాతవాహినీ ।

పరస్పరం తు దృశ్యంతే మధ్యమర్థపంగతో ।

సప్తమం కించిదిచ్చంతి కేచిత్ తేనైవ దుర్బలమ్ ।

ప్రతిపదార్థము సాతవాహినీ, ఋషభాంశము, దైవతాంతా =
దైవతాంతము, పరస్పరం = అన్యోన్యము, మధ్యమర్థ పంగతో దృశ్యంతే =
మధ్యమరిపథ సంగతములుగా కనబడుచున్నవి, సప్తమం కించిత్ ఇచ్చంతి =
సప్తమము (విషాదము) ను కొంచెము (అల్పము) గాకోరుచున్నారు, కేచిత్ =
కొందరు, తేనైవ = దానిచేతనే, దుర్బలం ఇచ్చంతి = అల్పతనిష్ఠపడుచున్నారు

తాత్పర్యము సాతవాహినీ, ఋషభాంశము దైవతాంతము, అన్యోన్యము
మధ్యమరిపథ సంగతములుగా కనబడుచున్నవి సప్తమము (విషాదము) ను
కొంచెము (అల్పము) గా కోరుచున్నారు కొందరు దానిచేతనే
అల్పతనిష్ఠపడుచున్నారు

ఉదాహరణం - గధరిరిమా । మామావిమారాదధాపమమ మరిమమాసరి
మామపపామపాపాపాపమరిమరిమామాసరి పాపపపపాపి ధారాతి సాసాసాసా
రీమనిధాధారాపాపాపాపారాపమపాపా మరిమామాసారిమాపాపామాపానిధా
సాతవాహినీ ।

మధ్యమాంశా నిషాదాంతా ఋషభేణ తు దుర్బలా ।

సంగతిద్రిశ్యంతే యత్ర ద్విక్రతుః పంచమస్య త ।

భాషీయం పాదబా శ్లేయా కతుభే భోగవర్ధనీ ।

ప్రతిపదార్థము ఇయం భోగవర్ధనీ భాషా = ఈ భోగవర్ధని భాష, కతుభే =
కతుభుమందు జనితము, పాదబా = పాదము, ద్విక్రతుః = గంధార
నిషాదములకు, పంచమస్య త = పంచమమునకు, సంగతి దృశ్యంతే =
సంగతిగము కనబడుచున్నది, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, నిషాదాంతా =
నిషాదాంతము, ఋషభేణ దుర్బలా = ఋషభాల్పము

తాత్పర్యము ఈ భోగవర్తనె భాష కకుభమందు జనితము పాదవము,
గాంధార విషాదములకు పంచమమునకు సంయోగము కనబడుచున్నది
మధ్యమాంశము విషాదాంతము రిషభాల్పము

ఉదాహరణం - నిదీ గగనా । పాపాపమా దాధా సనిపని ధవదాధిపమాపాపా
గగగగ, మనదాదాపీ పపపప మగసానిదాదాదా భోగవర్తనీ ।

పంచమాంశ తేన బహులా + మధుకరీ శుభా ।

పరస్పరం తు సంవాదో గాంధారో పంచమస్య చ ॥

దైవత + విషాద + సంయోగో దృశ్యతే యత ।

ఏషా పూర్ణా చ సంకీర్ణా భాషా కకుభసంభవా ।

ప్రతిపద్యము మధుకరీ శుభా = మధుకరి మంగళప్రదమైనది, పంచమాంశా =
పంచమాంశము, తేన బహులా = పంచమాధిక్యము, గాంధారో =
గాంధారమందు పంచమస్య = పంచమమునకు పరస్పరం సంవాద =
అవ్యోహము సంవాదము, దైవత విషాదసంయోగ దృశ్యతే = దైవతవిషాదసంగతి
కనబడుచున్నది, ఏషా భాషా = ఈ భాష, పూర్ణా = సంపూర్ణము సంకీర్ణా చ =
సంకీర్ణమును, కకుభసంభవా = కకుభోద్భవము

తాత్పర్యము మధుకరి, మంగళప్రదమైనది పంచమాంశము పంచమాధిక్యము
గాంధారమందు, పంచమమునకు అవ్యోహము సంవాదము, దైవతవిషాద సంగతి
కనబడుచున్నది ఈ భాష సంపూర్ణము సంకీర్ణమును, కకుభోద్భవము

ఉదాహరణం- నినినినిపధపాధనిసాపనిపని సపదావిధాదపాధిసాసాగరిమగరి
సపమ గరిసానినినిధపాపాసాగా పాపాపాపా మాధాధామా పీసాపాధాధా
మధుకరీ।

విషాదాంశ తు షడ్జాంతా + + + + + + + ।

విషాదపంచమాంశాం తు సంవాద స్వాత్మ దైవతే ।

మజాపత్యంశా ధాయా ధాయా శకవిమిశ్రితా ।

ప్రతిపదార్థము ఈమిశ్రితా = ఈమిశ్రిత వాయు = వాయు, మజవత్సంశ
జా = మజవత్సంశోద్భవము, నిషాదాంశా = నిషాదాంశము, వైవతా =
వైవతము ఋషభహీనా = రుషభరహితము, దైవతే = దైవతమందు, నిషాద
పంచమానాం సంవాద = నిషాద పంచమములకు సంవాదత్వము

తాత్పర్యము ఈమిశ్రిత వాయు, మజవత్సంశోద్భవము నిషాదాంశము
వైవతము రుషభరహితము దైవతమందు నిషాద పంచమములకు
సంవాదత్వము

ఉదాహరణం - వీసాని గద మాగరినినిని సాధాధానిదాగమా మామ
సాసానిసా సాధాధామనీధాధా మానీధాసామాధానీసాసాసానీసాసాసానిగా
రీసానీసానీ సా విధాధామాసానీమాగారిని . ఈమిశ్రితా .

దైవతాంశ మధ్యమాంశా విశ్లేయా భిష్టపంచమీ .

నిషాద కాళి భూమి దైవతేన విమిశ్రిత .

సంయోగో దృశ్యతే యత్ర కాళ్యా దైవతస్య చ .

పంచమర్ష భ సంవాదో యత్రైవ సంప్రయోజయేత్ .

సాధారణకృతా హ్యేషా పూర్ణా వాయు చ కాళి .

ప్రతిపదార్థము భిష్టపంచమీ, దైవతాంశ మధ్యమాంశా = భిష్టపంచమి దైవత
మధ్యమాంశములు కలది, భూమి = అధికముగా, నిషాద కాళి = నిషాదము
కాళి దైవతేన విమిశ్రిత = దైవతముతో సంగతీయగును, కాళ్యా = కాళిదే
దైవతస్య = దైవతమునకు, యత్ర సంయోగ దృశ్యతే = ఎక్కడ సంయోగము
కనబడునో, యత్ర = ఎక్కడ, పంచమర్ష భయో సంవాద సంప్రయోజయేత్ =
పంచమరిషభ ములకు సంవాదము ప్రయోగింపబడునో, తత్ర = అక్కడ,
నిషా = ఈ భిష్టపంచమి, సాధారణకృతా వాయు = సాధారణకృతమైన వాయు,
పూర్ణా = పూర్ణము, కాళి చ = కాళియును

తాత్పర్యము భిష్టపంచమి దైవతమధ్యమాంశములు కలది అధికముగా
నిషాదము కాళి దైవతముతో సంగతీయగును కాళిదే దైవతమునకు ఎక్కడ
సంయోగము కనబడునో ఎక్కడ పంచమరిషభములకు సంవాదము

ప్రయోగింపబడునో, అట్లద ఈ భిన్నపంచమి పాదారణ్యకమైన చాయ
పూర్ణము కాకలి

ఉదాహరణం - భవిభాభావిభాపాపామరి పాపాపపమాభాభాపాపా పవి
పాపనిరిపాపీ దాదా పరిమాపాపా పమరాదామానీరాపాపారిరాపాపాపా
రాదానిరా . భిన్నపంచమి .

ఏలా భాషాసముద్భిష్టా అథ భిందోలకే + + .

షడ్భాంశవ్యాసపంచయుక్తా చైవతేన చ దుర్బలా .

షడ్భాగంధార సంచాంక్షిత యోజ్య ప్రయోజ్యుభి .

ప్రతిపద్యము ఏలా భాషా సముద్భిష్టా = ఈ భాషలుద్భిక్తింపబడినవి, అథ =
తరువాత భిందోలకే = భిందోలకమందు షడ్భాంశవ్యాసపంచయుక్తా =
షడ్భాంశవ్యాసపంచయుతము, చైవతేన దుర్బలా = చైవతాల్యము,
షడ్భాగంధారపంచార = షడ్భాగంధారగమనము, తుత్ర = ఆ భిందోలకమునందు,
యోజ్య = కూర్చదగినది

తాత్పర్యము ఈ భాషలుద్భిక్తింపబడినవి తరువాత భిందోలకమందు
షడ్భాంశవ్యాసపంచయుతము చైవతాల్యము షడ్భాగంధారగమనము ఆ
భిందోలకమునందు కూర్చదగినది

ఉదాహరణం - పాపాగాపాపవిపాపి . మాధామాగాపమాపాపాపా . సమగా
సపమరిగాపానిరిమాపాగాపాపా ధనిపాపపవిపాగా

గాంధారస్య ప్రయోగేణ భాషేయం తస్య వైసరి .

పంచమోంశ ఋషభహీనా షడ్భాంతా షాడహ భవేత్ .

షడ్భపంచమపంచారో ద్విశ్రుతీవాం తభైవ చ .

భాషాభిందోలకే హేపా కథితా ప్రథమమంజరి .

ప్రతిపద్యము ఇయం భాషా = ఈ భాష గాంధారస్య ప్రయోగేణ = గాంధార
ప్రయోగముచే తస్య = దానికి వైసరి = వేసర పంబంధి, పంచమోంశా =
పంచమోంశము, ఋషభహీనా = రిషభరహితము, షడ్భాంతా = షడ్భాంతము,

షాడబా = షాడవము, షడ్జపంచమ సంహార = షడ్జ పంచమములకు గమనము, తదైవ = అట్లే, ద్విశ్రుతీసాం = ద్విశ్రుతులకును గమనము, ఏషా ప్రథమమంజరీ = ఈ ప్రథమ మంజరి, ధిందోలకే కథితా = ధిందోలకమువందు చెప్పబడినది తాత్పర్యము ఈ బాష గాంధార ప్రయోగముచే దానికి వేవర సంబంధి పంచమాంశము రిషభరహితము షడ్జాంతము షాడవము షడ్జపంచమములకు గమనము, అట్లే ద్విశ్రుతులకును గమనము ఈ ప్రథమమంజరి ధిందోలకమువందు చెప్పబడినది

ఉదాహరణం - సాసాసాసాధమసావీసాపంచమసాధవి ధాసాసాసాపచిసాసాసాగా సాసాగామానిసవిసాసానిసాసానిసాగానిసానిసాసా ప్రథమమంజరీ :

షడ్జాంశవ్యాపసంయుక్తా సంపూర్ణా ధేవ దుర్భలా ।

సంవాద్యైవ కర్తవ్య షడ్జమధ్యమయోద్ధతా ॥

షడ్జగాంధారయో నిత్యం చేవాటీ సంప్రకీర్తితా ।

ప్రతిపదార్థము చేవాటీ, షడ్జాంశవ్యాపసంయుక్తా = చేవాటీ షడ్జాంశ వ్యాపయంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరము, ధేవ దుర్భలా = దైవతముచే అల్పము, షడ్జమధ్యమయో = షడ్జమధ్యమములకు తదా = అట్లే షడ్జగాంధారయో = షడ్జగాంధారములకు, నిత్యం = ఎల్లప్పుడు, సంవాద కర్తవ్య = సంవారముచేయదగినది, సా చేవాటీ సంప్రకీర్తితా = అది చేవాటిగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము చేవాటీ, షడ్జాంశ వ్యాపయంతము, సంపూర్ణ స్వరము దైవతము అల్పము షడ్జమధ్యమములకు అట్లే షడ్జగాంధారములకు ఎల్లప్పుడు సంవారము చేయదగినది అది చేవాటిగా చెప్పబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాసా : మాగాసాసాగామనిమాసామాసాసామామా నీమామానీమామా నీమామాసాసాగామా సాసాసాగానివి : సాగాసానిసవి ధామధామా సాసాసాధామామాధమమగరిసానీనీనీ సాగారీమామానీనీసాసా చేవాటీ :

షడ్మాంశ మధ్యమాంతా త విషాదర్షదుర్భలా ।

షడ్మధ్యమపంచాదస్త్రా గాంతారపంచమే ॥

షాడబోదులితా శ్లేయా వ్రక్కత్యా షడ్మధ్యమా ।

ఏషా భాషా తు కథితా కిన్హరైపి గీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము షడ్మధ్యమా, షడ్మాంశ = షడ్మాంశము, మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము విషాదర్షదుర్భలా = విషాదరిషూర్భలాము, షడ్మధ్యమ పంచాద = షడ్మధ్యమములందును వ్రక్కత్యా = స్వభావముచే, షడ్మధ్యమా, షాడబోదులితా = షాడబత్వ బొదులితత్వములుకలది. ఏషా భాషా కిన్హరై అనీ గీయతే = ఈ భాష కిన్హరులచేతనుకూడ గావము చేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము షడ్మధ్యమ, షడ్మాంశము మధ్యమాంతము విషాదరిషూర్భలాము షడ్మధ్యమములందును వ్యభావముచే షడ్మధ్యమా షాడబత్వ బొదులితత్వములు కలది ఈ భాష కిన్హరులచేతను కూడ గావము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - పాపాపాధామామాపాగామగాపధాధాపాగమాగాపాపాపా
ధాపాపాపాపాధాపమగామామాగామపాపాపాపాగాగామాగామామా షడ్మ+ + + ।

మధ్యమాంశా తు షడ్మాంతా దుర్భలా పంచమేన తు ।

దైవతవిషాదబాహుల్యం షడ్మదైవతయోస్త్రా ।

భాషీయం షాడబా శ్లేయా ప్రేక్షకే మధుకరీ భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము ఇయం భాషా మధుకరీ షాడబా భవేత్ = ఈమధుకరీ భాష షాడబ మగును, ప్రేక్షకే శ్లేయా = ప్రేక్షకమందగును, మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, షడ్మాంతా = షడ్మాంతము, పంచమేన దుర్భలా = పంచమాల్పము, దైవతవిషాద బాహుల్యం = దైవతవిషాద బహుత్వము, తదాం అట్లే షడ్మదైవతయో = షడ్మదైవతములకును

తాత్పర్యము ఈ మధుకరీ భాష షాడబమగును ప్రేక్షకమందగును మధ్యమాంశము షడ్మాంతము పంచమాల్పము దైవతవిషాద బహుత్వము అట్లే షడ్మదైవతములకును

ఉదాహరణం - మూసాపాదాదామూధవినిసాననిధసాసామసాధవి
పనిసాసామసానిసాసారిగముగారిసాసానిదాపాపాధనిదాసాసారిగముగారిసాసా
మధు(క)రీ .

ఇతి హిందోలకే భాషా సమాప్తి

~ ~ ~

అత పరం ప్రవక్ష్యామి పంచమషాడదే భాషా .
పంచమాంశ తదంతా త నిషాడబహులా పదా ||
పరస్పరం తు దృశ్యేత ప్తదైవతసంగతి .
పూర్ణపంచమణా హ్యేషా అధీరీదేశుంభవా .
ఏషా భాషా య ఏక్షేయా ప్రథమా పంచమోద్యవా ||

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటు తరువాత, పంచమషాడదే భాషా
ప్రవక్ష్యామి = పంచమ షాడబమందు భాషలను చెప్పుదును, అధీరీ,
పంచమాంశ = అధీరీ పంచమాంశము, తదంతా = పంచమాంతము, పదా
విషాడబహులా = పర్వదా విషాడబహులము, పరస్పరం = అన్యోన్యము,
ప్తదైవతసంగతి దృశ్యేత = ప్తదైవతసంగయోగము కనబడుచున్నది, ఏషా=
ఇది, దేశుంభవా = దేశ్యజము, పూర్ణపంచమణా = పూర్ణ పంచమోద్యవము,
ప్రథమా పంచమోద్యవా ఏక్షేయా = ప్రథమ పంచమజనితముగా తెలియదగినది
తాత్పర్యము ఇటుతరువాత పంచమ షాడబమందు భాషలను చెప్పుదును
అధీరీ, పంచమాంశము, పంచమాంతము, పర్వదా విషాడబహులము
అన్యోన్యము ప్తదైవత సంగయోగము కనబడుచున్నది ఇది దేశ్యజము పూర్ణ
పంచమోద్యవము ప్రథమ పంచమజనితముగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - పాదామూధనిదాపాపాపాపధవిదామూధానిసాసాననిధని
పదానిసావిదాపాధరిమూధానివిదాపాపాపమమధవిసాసాననిధిసాసా
పనిగరిమమమగరిపనపధవిపాదామూధాపరిమూధారిమపాపా . అధీరీ .

భాషి పంచమన్యాసా గాంధారాంశాన్తైవతా .
మధ్యమపంచమయోర్యత గమనం దృశ్యతే ఘనమ్ ||

భాషా తు భాషీ శ్చేయా పూర్ణా గాంధర్వవేదిధి ।

ప్రతిపదార్థము భాషీ భాషా = భాషిని, పూర్ణా = పంపూర్ణము, పంచమన్యాసా = పంచమన్యాసము, గాంధారాంశా = గాంధారాంశము, అల్పదైవతా = దైవతము అల్పము, యశ్ర = ఎక్కువ మధ్యమపంచమయో = మధ్యమపంచమములకు, మనం = మనమైన, (గొప్పదైన) గమనం దృశ్యతే = గమనము కనబడునో, సా భాషీ శ్చేయా = అలాచ భాషినిగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము భాషిని పంపూర్ణము పంచమ న్యాసము, గాంధారాంశము దైవతముఅల్పము ఎక్కువ మధ్యమపంచమములకు మనమైన (గొప్పదైన) గమనము కనబడునో, ఆ భాష భాషినిగా తెలియదగినది

ఉదాహరణం - గామాపాగమపావిధా । గమపామాగాగారిరీగావీధాపాపాపాపా మారూగామాపాపామాపాపాపాధారిమగగమాపామాగారిరీపాపా, భాషిని ।

మాంగళీ పంచమాంతా చ దైవతాంశా ప్రక్షిప్తా ।

షడ్దైవతసంవాదో మధ్యమర్థ భయోత్తరా ॥

సంక్షిప్తా చ మలా నిత్యం శ్చేయా వైదేశసంభవా ।

ఏషా భాషా చ గీతయై ఉక్తా పంచమసంభవా ।

ప్రతిపదార్థము మాంగళీ, పంచమాంతా = మాంగళీ పంచమాంతము, దైవతాంశా = దైవతాంశము, షడ్దైవతయో సంవాద = షడ్దైవతములకు సంవాదము, తథా = అట్లే, మధ్యమర్థ భయో = మధ్యమరిషభములకును సంవాదము, నిత్యం సంక్షిప్తా = సదా సంక్షిప్తము, వైదేశసంభవా = విదేశజనితము, ఏషా భాషా = ఈ భాష పంచమ సంభవా ఉక్తా = పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము మాంగళీ, పంచమాంతము, దైవతాంశము, షడ్దైవతములకు సంవాదము అట్లే మధ్యమరిషభములకును సంవాదము సదా సంక్షిప్తము విదేశజనితము ఈ భాష పంచమసంభవముగా చెప్పబడినది

ఉదాహరణం - పాపాపానధాపారిరిధాపారిరిధాపాదాపాదాపాదాపాపారి మారిమామమధ మధపాపాపాధామపాపామపాపావిధపారిరిమాగరిపా

సారిసారిమామమథ మనసాసాసామాసావమసాసావిధవసారిగారిమారీసా
ధాసాసాధమాసాసాసా సామః పమామాపాపా మంగాలీ ।

పంచమాంశా తదంతా చ పంచార్థా పంచమోజ్ఞుతా ।

సైంధవీ పక్ష పంభూతాం విభాషాం సైంధవీం విదుః ॥

పక్షపంచమపంచాదో దృశ్యతే చ ముహుర్ముహుః ।

ప్రతిపదార్థము సైంధవీ, పంచమాంశా = పంచమాంశము తదంతాచ =
పంచమాంతమును, పంచార్థా = పంచార్థము, పంచమోజ్ఞుతా =
పంచమోజ్ఞులము, పక్షపంభూతాం = పక్ష జనితముగను విభాషాం విదుః =
విభాషగను తెలిపికొనుచున్నారు, ముహుర్ముహుః = మాటిమాటికి,
పక్షపంచమపంచాదా, దృశ్యతే = పక్షపంచమపంచాదము కనబడుచున్నది

తాత్పర్యము సైంధవీ, పంచమాంశము, పంచమాంతమును పంచార్థము
పంచమోజ్ఞులము పక్షజనితముగను విభాషగను తెలియవలెను మాటిమాటికి
పక్షపంచమ పంచాదము కనబడుచున్నది

ఉదాహరణం - సాసాధసారిగాగరిమారి పసానిధాతాసనిధాతామసరిగా
గాగరిసాధాధసాసాధాపాధసారిగారిపారిగాగరిసాధాసాధాసామాసాసాధాసాధా
సామామాసాధాధాసారిసాధాసామాసాసా సైంధవీ ।

గూర్జరీ పంచమాంతా చ గాంధారాంశామధ్యమా ।

పక్షమధ్యమపంచాద పంచార్థా నిత్యమేవ హి ॥

విభాషీయం పమాభ్యాతా పంచార్థా పంచమోద్భవా ।

ప్రతిపదార్థము గూర్జరీ, పంచమాంతా = గూర్జరీ పంచమాంతము, గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము, అర్థమధ్యమా = మధ్యమము అర్థము, పక్షమధ్యమపంచాద =
పక్షమధ్యమములకు పంచాదత్వము, నిత్యమేవ పంచార్థా = సదా పంచార్థము,
ఇయం విభాషా = ఇది విభాష, పంచమోద్భవా = పంచమజనితము

తాత్పర్యము గూర్జరీ, పంచమాంతము, గాంధారాంశము, మధ్యమము అర్థము
పక్షమధ్యమములకు పంచాదత్వము సదా పంచార్థము ఇది విభాష
పంచమజనితము

ఉదాహరణం - గరిమామామధానిదాపాపాదాధానీధా మామామిథాగా
రిరిసరిగరిమా ధామాపాధపధవిధాధధపరిపిరిమాగారి మామామాదానీధరి
పదానీధాపాపానీధా మామామధమధ మ.గారిరిమామూరిపాపాగారిమామా
పాదానీపనీపనీదామపాపా . గూర్చి.

పంచమార్థప్రసంగములై దాక్షిణాత్యా మవోరమా .

సంపూర్ణ రా+ హ్యేషా జాతా పంచమే .

విభాషేయం పదా క్షేయా దేశాఖ్యా పంచమోద్యవా ॥

ప్రతిపదార్థము దాక్షిణాత్యా మవోరమా = అందమైనది,
పంచమార్థప్రసంగములై = పంచమారి అంతమును, ఏషా సంపూర్ణరాగా =
ఇది సంపూర్ణ రాగము, గాంధార పంచమే జాతా = గాంధారపంచమజాతము,
ఇయం పదా విభాషా క్షేయా = ఇది పర్వదా విభాష, దేశాఖ్యా పంచమోద్యవా=
దేశాఖ్యము, పంచమ జనితము

తాత్పర్యము దాక్షిణాత్యా అందమైనది పంచమారి అంతమును ఇది సంపూర్ణ
రాగము గాంధార పంచమ జాతము ఇది పర్వదా విభాష దేశాఖ్యము పంచమ
జనితము

ఉదాహరణం - పాపానీరి . నిరిగారిగరిమామరినినిరి, దాపాపాపపానిరి
రిగరిగరిమగరిరిరి, ధనిరధనిదాధనిదాపాపా నిరిరిగా రిగా ధామాగారిరిపానిరి
గామాగారి నిదాపాపా . దాక్షిణాత్యా .

ఋషభాంగా పంచమాంతా విక్షేయా షడ్జదుర్భలా .

నిషాదకాళిరూపా కర్తవ్యా సా తు విత్యక .

సాధారణకృతా హ్యేషా విభాషా గీతవేదితి .

అమూలీ విక్రమతా లోకే కీర్తిరాజాం చ వల్లభా .

ప్రతిపదార్థము అమూలీ = అంధూలీ, ఋషభాంగా = రిషభాంగము,
పంచమాంతా = పంచమాంతము, షడ్జదుర్భలా = షడ్జాల్పము సాధారణకృతా=
సాధారణకృతము, ఏషా విభాషా = ఇది విభాష, కీర్తిరాజాం వల్లభా =
కీర్తిరులకు ప్రിയమైనది లోకే విక్రమతా = లోకమందు ప్రసిద్ధమైనది

తాత్పర్యము అంధాలీ రివెజుంగము, పంచమోతము, వేదాల్పము, సారాంశకృతము ఇది విభాష కిస్తురులకు ప్రయమైనది లోకమందు ప్రసిద్ధమైనది

ఉదాహరణం - రీమోపాపాధాధాధాధాపాధాధాసాపాపాపాధానిని
సాపాపాపాధాపాపా మరిమరిరిధాధాధపపపాధాధాపాపాధపపపపాపాధాపాపా
మారిరిసాధాపాధాపా పామపపపమమారిరిధాధపపపాపా మమూధపపాప
మమరిమపాపాధపాపాధపపప పాపాపిగగధపపాపాపా. అంధాళీ.

మధ్యమాలాప్యమిషా వచమన్యవచయతా ।

మధ్యమధైవతసంవాదస్సుల్కం స్కాల్ పంచమస్య తు ||

సంపూర్ణదీక్షణ వేయం భాషా లాలోక్యనా భివేత్

ప్రతిపదార్థము తానోద్భవా, సంపూర్ణసిద్ధతా = తానోద్భవ సంపూర్ణసిద్ధతము
మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, అల్పముపాదా = రిమూల్యము, వంచమన్యాస
సంయుతా = వంచమన్యాస సహితము, మధ్యమధ్వివతసంవాద =
మధ్యమధ్వైవతములకు సంవాదము వంచమన్య తుల్యం స్పృశ్ =
వంచమమునకు సమానమగును

తాత్పర్యము తానోర్భవ, సంపూర్ణహిడవము, మధ్యమాంశము, రిషజాల్పము, సంపన్నానిసహితము, మధ్యమార్జితములకు సంవాదము సంపమునకు నిమానమగును

**ఉదాహరణం - మూమూమగా పొరిరినిపాగరి, పొనినిగాగాగసానిపాపాపా
సానిపాపాపాపానిపానిపాపానిపాగరిసాసాసానిపాధానిపాపాధాని
విగగసాపాపాసాగాపావీధిమూపాపా.**

త్రాపటి పంచమవ్యాసీ పంచమర్థ దుర్భలా ।

ద్విభుక్తివాం తు రూపేణ గమనం తత్ ప్రయోక్తుభిః ||

స్వర్ణమంజరీమః జాపః-లక్షం పంచమర్కభయోస్తతా :

పాఠావళి కృతాహ్వానితా శ్రావణే దేవసంధ్యా ||

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, పంచమన్యూసా = త్రావణీ పంచమన్యూసము,
పంచమర్థమర్థులూ = పంచమర్థమర్థులము ద్విత్వతీసాం యోపేద గమనం=

షడ్వగాంధారసంచారా పంచమస్య త్రియోత్పత్తిః ।

ఏషా ఏకతా ఏకైకా షడ్వగానామభివేత్ ।

ప్రతిపద్యము పంచమే = పంచమమందు, ఏకాదశ = పదకొండు వార్షికనిర్దిష్టా = వార్షికనిర్దిష్టము, అత పరం = ఇటు తరువాత, భిన్నషడ్వకే భాషా ప్రవక్ష్యామి = భిన్నషడ్వమందు భాషనుచెప్పుచున్నాను, ధైవతాంశం = ధైవతాంశము తదంతా = ధైవతాంతము పంచమర్వభవద్భితా = పంచమరిషభరహితము పంచమస్య = పంచమమునకు, షడ్వగాంధారసంచారా = షడ్వగాంధారగమనము కలది, ఏషా ఏకతా = ఈ ఏకత్వదాక్షిణాత్యము షడ్వగానా దౌమభివేత్ = షడ్వరహిత దౌదులితమగును

తాత్పర్యము పంచమమందు పదకొండు వార్షిక నిర్దిష్టము ఇటుతరువాత భిన్నషడ్వమందు భాషను చెప్పుచున్నాను ధైవతాంశము ధైవతాంతము పంచరిషభరహితము పంచమమునకు షడ్వగాంధారగమనము కలది ఈ ఏకత్వదాక్షిణాత్యము షడ్వరహిత దౌదులితమగును

ఉదాహరణం - ధాధాపాపాగధరిగారిపాగని రీపాపాధాపానినినీపీ । ధాధాధానిదా పాపామా ధాపాధానివిధాధాపాగాధారి ధామామాధానివి ధాధా । దాక్షిణాత్యా

ధైవతాద్యంతపంచముక్తా గాంధారస్వరభూషితా ।

గాంధారో ధైవతశ్చాత్ర గమనం దృశ్యతే ఘనమ్ ॥

భాషాహా + తు పంక్తిర్థా సముదాహృతా ।

ప్రతిపద్యము గాంధారీ, ధైవతాద్యంత పంచముక్తా = గాంధారిధైవతము ఆద్యంతములుగా కలదియు, గాంధారస్వరభూషితా = గాంధారస్వరాలంతృతమును, గాంధార ధైవతశ్చ = గాంధారము ధైవతమును, అత్ర = ఇందు, ఘనం = ఘనముగా, గమనం దృశ్యతే = గమనమగపడును, భాషాహా + తు పంక్తిర్థా సముదాహృతా = ఈ గాంధారీ భాష పంక్తిర్థమిది ఉదాహరింపబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారి, ధైవతము ఆద్యంతములుగా కలదియు, గాంధార స్వరాలంతృతమును గాంధారము ధైవతమును ఇందు ఘనముగా

గమవమగుచును ఈ గాంధారి భాష వంశీర్ణమవి ఉదహరింపబడుచున్నది
ఉదాహరణం - భాభాగాగాగారిరిగమగామాధారిరిరిగామాపాపా .
మాపామాపామాపాపగారిరిగాగాగాభాపాభాగాగారిపాపాపా విపాపావిగామాపా
పాపావిగారిమాగమాగామామామా వివివివి మధాధాధా గాంధారి .

దైవతార్చ్యంత సంయుక్తా పాదబా పంచమా హితా .

మధ్యమర్థపంచాదో ద్విక్రతుతీవాం చ గీయతే ॥

విభాషా దైవ శ్రీకంఠే ప్రయోగో లలితాస్తుతే .

ప్రతిపదార్థము శ్రీకంఠే = శ్రీకంఠము లలితాస్తుతే = లలితాస్తుతియందు,
ప్రయోగో = ప్రయోగమునందు, విభాషా = విభాష, దైవతార్చ్యంతసంయుక్తా
దైవతాది అంతములతో కూడినది, పాదబా = పాదబము, పంచమా హితా =
పంచమ హితము (పంచమనహితము), ద్విక్రతుతీవాం = ద్విక్రతుతులకు,
మధ్యమర్థపంచాద = మధ్యమరిచేభములకు సంపాదము, గీయతే =
గాపముచేయుటచున్నది

తాత్పర్యము శ్రీకంఠము లలితాస్తుతియందు ప్రయోగమునందు విభాష
దైవతాది అంతములతో కూడినది పాదబము పంచమ హితము
(పంచమనహితము) ద్విక్రతుతులకు మధ్యమరిచేభములకు సంపాదము
గాపముచేయుటచున్నది

ఉదాహరణం - భాషిమాగాగాధారిమాగాగాధారి మాగదిగారిరిగా రిరిగామాగారిగా
ధారిరిరివిపాపినిధాదా . శ్రీకంఠే ॥

మధ్యమాంశా దైవతాంతా ఋషభేణ తు కుర్వతా .

మధ్యమర్థపంచమగమనం దృశ్యతే పంచమే ॥

విషా విభాషా పారాలి రమ్యా తాతిమనోహరా .

గీయతే వాగలోకేన గజైర్మధుర్యుతా ॥

ప్రతిపదార్థము పారాలి విషా = పారాలి ఇది, విభాషా = విభాష, రమ్యా =
అందమైనది, తాతిమనోహరా = మిక్కిలి మనోరంజకమైనది, గజైర్మధుర్యుతా =

గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలర్చి, నాగలోకమున గీయతే =
నాగలోకముచే గానము చేయబడుచున్నది, ఏషా = ఇది, మధ్యమాంశ =
మధ్యమాంశము ధైవతాంతా = ధైవతాంతము, ఋషభాంశ దుర్బలా =
ఋషభాంశము, మధ్యమర్థ పంచ(మాసాం) మగమనం = మధ్యమరిషభ
పంచమముల గమనము, మనం దృశ్యతే = మనముగా కనబడును

తాత్పర్యము పోలాళీ ఇది విభాష, అందమైనది మిక్కిలి మనోరంజకమైనది
గమకములతో మధురమైన స్వరములు కలర్చి, నాగలోకమున
గానముచేయబడుచున్నది ఇది మధ్యమాంశము ధైవతాంతము, ఋషభాంశము
మధ్యమరిషభపంచమముల గమనము మనముగా కనబడును

ఉదాహరణం - పాపాదానివిసాసామానిదాపాదాదాదాదానిసారిరిమా
గారిసారిమాగాపారిసారిమామారిగారికాసాసాసానినినిని
దాదామాపామాపాపాపానినిరిరిసావిదాపాదాదానినిదానినిరిరిరిరిరి
మాగారిపానిరిపానిసాపానినిదాదాగమాపాదానినిసానిపానిదాదా . పోలాళీ .

ధైవతవిషాదపంచాద పశ్చాత్తా లోకరంజితా .

ధైవతవిషాదపంచాద పద్మగాంధారయోత్తరా .

వంగాలదేహపంధూతా వంశాలీ దివ్యరూపిణీ .

ఏషా భాషా రసాచ + ధైవతస్యా పివల్లభా .

ధైవతదాస్యము వంశాలీ, వంగాలదేహపంధూతా = వంశాలీ వంగాలదేహమందు
పుట్టినది, దివ్యరూపిణీ = దివ్యస్వరూపముగలది, ఏషా భాషా = ఈభాష,
రసాచ = రస (యుత) మును, ధైవతస్యాపి పల్లభా = ధైవతమునకును
ప్రియమైనది, స్వయోధిరై గాయతై = స్వయోధితులైన గాయకులచే, ప్రయోగే =
ప్రయోగమందు, క్షణ్ణ సూక్ష్మశ్చ = విశ్లేషితము సూక్ష్మమునుఅయినది,
ధైవతార్యంత సంయుక్తా = ధైవతము అర్యంతములందున్నది, పంపూర్ణా =
సంపూర్ణము, లోక రంజితా = లోకమును సంతోషియించునది, ధైవతవిషాద
పంచాద = ధైవతవిషాదములను పంచాదత్వము, తదా = అట్లే పద్మగాంధారయో =
పద్మగాంధారములకును సంపాదము

తాత్పర్యము వంశాలీసంగాలనేమందు సుబ్జీవది దివ్యవ్యూహముగలది
 తఃశాన్త దప (యుత) మును వైవతమునకును ప్రాయసైవది వ్యరకోదీతులైప
 గాయకులవే ప్రయోగమందు విశ్లేషితము సూక్ష్మమును అయినది వైవతము
 ఆద్యంతములందువృద్ధి సంపూర్ణము లోకమును సంతోషపరచునది
 వైవతనిషాదములకు సంవాదత్వము అట్లే పక్షగాంధారములకును సంవాదము
 ఉదాహరణం - ధారీపారీగాగాధారీసారీమానీసానీనీసాసాపారీధామా
 సాదాధారీసామాధానిధాదా . వంశాలీ .

మధ్యమాంశా వైవతాంతా సంవమర్శధదుర్భలా .

షడ్మధ్యమ సంవాద షడ్జగాంధారయోర్తథా .

సింధువిషయసంభూతా దేశాఖ్యాం సైంధవీం విదు .

ప్రతిపదాక్షము సైంధవీం = సైంధవిని, సింధువిషయసంభూతా =
 సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినది గమక, దేశాఖ్యాం విదు =
 దేశ్యముగను తెలియుదురు ఏషా = ఇది మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము,
 వైవతాంతా = వైవతాంతము, సంవమర్శధదుర్భలా = సంవమ రిమూర్ఖములు,
 షడ్మధ్యమ సంవాద = షడ్మధ్యమములకు సంవాదము, తథా = అట్లే,
 షడ్జగాంధారయో = షడ్జగాంధారములకు, సంవాద = సంవాదము

తాత్పర్యము సైంధవీని సింధుమండల (ప్రాంత) మందు జనించినదిగను,
 దేశ్యముగను తెలియుదురు ఇది మధ్యమాంశము, వైవతాంతము
 సంవమరిషబాల్పములు షడ్మధ్యమములకు సంవాదము అట్లే
 షడ్జగాంధారములకు సంవాదము

ఉదాహరణం - నీ . మాధానీధానీసాగాపామాసాసాగామాగామాసానిసాని
 ధామాసామామాసామాసానిసాసాసాసాగారిధానిధామాధానీధామాధాదా
 సైంధవీ .

గాంధారాంశా తు కాలిందీ వైవతాంతా చతు స్వలా .

సంచమర్శధహీనా చ నిషాదేన చ దుర్భలా .

ఏషా హ్యంతరభాషా నై కాలింగే సా తుగీయతే .

హృద్యా మనోహరా హ్యేషా సంవమాదసుగీయతే .

స దృశ్యతే = శీఘ్రత లేదు. ఏషా భాషా = ఈభాష. వేగవంతమా విజ్ఞేయా = వేగ వంతముగా తెలియుటదవలెను

తాత్పర్యము వేగవంతమా మధ్యమాంశము పద్మాంతము సంపూర్ణము మధ్యమప్రకాశితము, మధ్యమ పంచమములకు శీఘ్రత లేదు ఈభాష వేగ వంతముగా తెలియుటదవలెను

ఉదాహరణం - పామామామదాపాపావమామాని । దాపాపానిమపానిపా నిదానిపాపానినిపానిపాపారిగారిపాపాసాసాగాసానిపాపాదానినిపాపా వేగమధ్యమా

పద్మాంశ మధ్యమన్యాసా జ్ఞేయా సాధారితా తు సా ।

సాధారితా ।

ఏషాదాంశా తు పద్మాంశా గాంధారీ పూర్ణ సుస్పృహ ।

భాషా సోపీరకే హ్యేషా గీయతే కరుణే సదా ॥

ప్రతిపదార్థము పద్మాంశా = పద్మాంశము, మధ్యమన్యాసా = మధ్యమన్యాసము సా సాధారితా జ్ఞేయా = అది సాధారితముగా తెలియుటదవలెను, గాంధారీ భాషా సోపీరకే = గాంధారభాష సోపీరకమందలిది, ఏషాదాంశా = ఏషాదాంశము, పద్మాంశా = పద్మాంతము, పూర్ణసుస్పృహ = సుస్పృహసంపూర్ణము తాత్పర్యము పద్మాంశము మధ్యమన్యాసము అది సాధారితముగా తెలియుటదవలెను గాంధారభాష సోపీరకమందలిది ఏషాదాంశము పద్మాంతము సుస్పృహ సంపూర్ణము

ఉదాహరణం - వివిగా పామామానిపామాగానీ । దాపాపాసా గాంధారీ ।

సోపీరక భాషా సమాప్తా

~ ~ ~

అత ఏరం భిష్టపంచమేఽస్య భాషా కర్తవ్యతే -

ఇటుతరువాత భిష్టపంచమమందలి దీని భాషలు చెప్పబడుచున్నవి

తైవదాంశా తదంతా చ సంపూర్ణా కుర్తభిష్టతే ।

తైవతర్కభసంబాద పద్మమధ్యమయోత్తరా ।

భిన్నపంచమణా హ్యేషా శుద్ధభిన్నా ప్రకీర్తితా ।

లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా కిన్నరైరీయతే సదా ॥

ప్రతిపదార్థము శుద్ధభిన్నకే = శుద్ధభిన్నముందు, దైవతాంశ = దైవతాంశము, తదంతా = దైవతాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణస్వరము, దైవతత్వవందార = దైవతరిషభములకు సంపాదత్వము, తదా = అట్లే పక్షమధ్యమములకు = పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఏషా శుద్ధభిన్నా = ఇది శుద్ధభిన్ననామకభాష, భిన్నపంచమణా = భిన్నపంచమోర్భవము, లోకస్య రంజకం దృష్ట్వా = లోకరంజకత్వమును చూచి, కిన్నరై సదా గీయతే = కిన్నరులచేత సర్వదా గానము చేయబడును

తాత్పర్యము శుద్ధభిన్నముందు దైవతాంశము దైవతాంతము సంపూర్ణస్వరము దైవతరిషభములకు సంపాదత్వము అట్లే పక్షమధ్యమములకు సంపాదము, ఇది శుద్ధభిన్న నామకభాష, భిన్నపంచమోర్భవము లోకరంజకత్వమును చూచి కిన్నరులచేత సర్వదా గానముచేయబడును

ఉదాహరణం - దానిధానిపసదానీధానీపాగావవిగానిధాపాపానిమహాపాపాసమాధాపాధావాధాపాధాధా । శుద్ధభిన్నా

మధ్యమాంశా దైవతాంశా ఋషభేణ తు దుర్భలా ।

షడ్జదైవతసంవాదో ద్విశ్రుతీనాం స దైవతమ్ ॥

భాషా తు షాడణా హ్యేషా బహుదైవతమధ్యమా ।

సరాటి వేతి విఖ్యాతా గీతా విద్యాధరై కీం ॥

ప్రతిపదార్థము సరాటి మధ్యమాంశా = సరాటి మధ్యమాంశము, దైవతాంశా = దైవతాంతము ఋషభేణ దుర్భలా = రిషభాల్పము, సదైవతం = దైవతయుతమైన, ద్విశ్రుతీనాం = గాంధార విధియుండు, షడ్జ దైవతవందార = షడ్జదైవతములకు సంపాదత్వము, ఏషా భాషా షాడణా = ఈభాష షాడనము, బహుదైవతమధ్యమా = దైవతమధ్యమములకు బహుత్వము, ఏషా = ఇది, విద్యాధరై గీతా విఖ్యాతా = విద్యాధరులచే గానము చేయబడువదిగా ప్రసిద్ధము

తాత్పర్యము సరాటివ మధ్యమాంశము దైవతాంతము, రిషభాల్పము

దైవతయుతమైన గాంధార విషాదములకు వ్యర్థదైవతములకు పంచాక్షరము ఈ భాష పాదము దైవతమధ్యములకు బహుత్వము ఇది విద్యాధరులచే గానముచేయుబడునదిగా ప్రసిద్ధము

ఉదాహరణం - మాధానధానిధానిపానిమామాగాపాసాగామాగాపాధానిధా , ధాధాధాపాధానిధాపామాగాపాసాగామా . (వరాహీ)

సంక్ర² శ్ర ఋషభ కార్య + + + ముహుర్ముహుః ।
 స్ఫురితం తత్ర కర్తవ్యం ద్రుతం మధ్యవిలంబితమ్ ॥
 తారమంద్రగతిం కుర్యాత్ తథాహోహోహాణమ్ ।
 తథా భాషా చ విశ్వేయా భిన్నపంచమసింభవా ॥

ప్రతిపదార్థము దైవతభూషిత, ఏషా భాషా = ఈ భాష, భిన్నపంచమసింభవా విశ్వేయా = భిన్నపంచమజనితముగా తెలియవలెను, ముహుర్ముహుః = పున పున , ఋషభ = రిషభము, తత్ర = ఇందు మంద్ర కార్య = మంద్రము చేయవలెను, తత్ర = అందు, మధ్యవిలంబితం ద్రుతం = మధ్యవిలంబిత ద్రుతము, స్ఫురితం కర్తవ్యం = స్ఫురితము చేయవలెను, తారమంద్రగతిం కుర్యాత్ = తారమంద్రగమనము చేయవలెను, తథా = అట్లే, అహోహోహాణం కుర్యాత్ = అహోహోహాణము చేయవలెను

తాత్పర్యము దైవతభూషిత-ఈభాష భిన్నపంచమజనితముగా తెలియవలెను పున పున రిషభము ఇందు మంద్రము చేయవలెను అందు మధ్యవిలంబితద్రుతము స్ఫురితము చేయవలెను తార మంద్రగమనము చేయవలెను అట్లే అహోహోహాణము చేయవలెను

ఉదాహరణం - ధాధానిధా సాసానిధాధాని ధాధాధాపామాగారిరి రిగామసాసాధాగారిరి ధమాధాసాసాధాసామరిగా మాసాధాసాధాధామా సాధాసానిరిగరిసారిధారి ధారిధారి సాధాధాధాధాని . సాసారిగాగా మసామసాధాధాధాసాసానిదైవతధా . దైవత భూషితా

విశానా పంచమాంశా తు దైవతాంతా మహోహరా ।
 మసంపూర్ణస్వరా హ్యేషా పంచారో దైవతస్తత ॥
 ఏషా భాషా తు విశ్వేయా కిన్తయై ర్గియతే వదా ।

ప్రతిపదార్థము విశాల, పంచమాంశ = విశాల పంచమాంశము, దైవతాంత్రము = దైవతాంత్రము, మనోపాదా = రమ్యమైవది, మనంపూర్ణస్వరా = సంపూర్ణము, ఏషా = ఇది, తత = తరువాత, దైవత సంధార = దైవతగమనముకలదిగా, విశ్లేయా = తెలియవలెను, కిన్నరై నదా గీయతే = కిన్నరులచే నర్చదా గానముచేయుటదును

తాత్పర్యము విశాల, పంచమాంశము దైవతాంత్రము, రమ్యమైవది సంపూర్ణము ఇది తరువాత దైవతగమనముకలదిగా తెలియవలెను కిన్నరులచే నర్చదా గానముచేయుటదును

ఉదాహరణం - పాదాపాసాధానీపాసాపాదా పాదాలా నిపాసాపీదాపాపాగా నినినిని గామామాగా మమధానీధాని పారిగారి సాసానిధారిగసాన నిపా నిధానినీదా నదధధపాపామాగారిరిధారిరిమమధ్యమగమాపాపాపాపా నిదధధధపామాధాని సాసాసారిరిరి మమమ వమపాపాధానీ సాపీదాపాదాధానినిని . పాసామదాపాదానిదా విశాలా ఏతా యస్థితప్రోక్త భిన్నపంచమభాషా = ఈభిన్నపంచమభాషలు యాస్థితప్రోక్తములు, అథ పోష్టరాగే = తరువాత పోష్టరాగమందు -

పంచమాంశ మధ్యమాంత్రా సంపూర్ణ మధ్యమోష్టరా .

దైవతవిషాదపంచాలో దృశ్యతే బహుం నదా .

ఏషా బంగాంభాషా తు పోష్టరాగే ప్రగీయతే .

వర్షేషాం మంగలావాం చ గాయత్రీర్గీయతే నదా .

మంగల్యా చ ప్రశస్తౌ చ తేనాపా మంగలా ప్పుతా .

ప్రతిపదార్థము మంగలా, పంచమాంశ = మంగళ పంచమాంశము, మధ్యమాంత్రా = మధ్యమాంత్రము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మధ్యమోష్టరా = మధ్యమ ప్రకాశితము, నదా = ఎల్లప్పుడు, బహుం = అధికముగా, దైవతవిషాదపంచార దృశ్యతే = దైవతవిషాదగమనము కలదుచున్నది, ఏషా బంగాంభాషా = ఈ బంగాల భాష, పోష్టరాగే ప్రగీయతే = పోష్టరాగమందు గానముచేయుటయున్నది, వర్షేషాం మంగలావాం = అన్ని శుభములకు, గాయత్రే గీయతే = గాయకులచే పాడబడును, మంగల్యా ప్రశస్తౌ = శుభముచేత

యోగ్యమైనది, దేవ = అందుచే, అపొ = ఇది, మంగలా స్పృతా = మంగళమని తలవబడినది

తాత్పర్యము మంగళ పంచమాంశము, మధ్యమాంతము సంపూర్ణము మధ్యమ ప్రకాశితము ఎల్లప్పుడు అధికముగా దైవతవిషాదగమనము కనబడుచున్నది ఈ బంగాలభాష పోట్లరాగమందు గానముచేయబడుచున్నది అన్ని భభములకు గాయకులచే పాడబడును శుభముచేత యోగ్యమైనది అందుచే ఇది మంగళమని తలవబడినది

ఉదాహరణం - పాదాపాదా, మారాపామాగారిరిగమపాదాపాగా సానిదాపాపామూ మాంగళీ ।

అథ ఒక్కతైకి = తరువాత ఒక్కతైకికయందు

దైవతాద్యంతసంయుక్తా శ్లేయా మాలవపంచమీ ।

షడ్జఙ్ఘుషభసంవాదో బహుదైవ తయోస్తతా ।

సంపూర్ణా మస్వరా హ్నిషా దేవభాషా మనోహరా ।

ప్రతిపదాక్షము మాలవపంచమీ, దైవతాద్యంత సంయుక్తా = మాలవపంచమి దైవతమాద్యంతములందు కలది, షడ్జఙ్ఘుషభసంవాద = షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము, తయో = అషడ్జరిషభములకు, బహుదా = బహుత్వము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, మస్వరా = మస్వరయుతము, హ్నిషా మనోహరా దేశ భాషా = ఇది అందమైన దేశభాష

తాత్పర్యము మాలవపంచమి, దైవతమాద్యంతములందు కలది షడ్జరిషభములకు సంవాదత్వము అషడ్జరిషభములకు బహుత్వము సంపూర్ణము మస్వరయుతము ఇది అందమైన దేశభాష

ఉదాహరణం - దైవత । రాపాదైవతధాధాధారిమామాధా పామధాధా పామాగరిమాధాపాదా । మళవా

షడ్జంజా దైవతవ్యాపా విశ్లేయా భిన్నలాలితా ।

దైవతవిషాదవాచుల్యా దృశ్యతే చ సరస్వరమ్ ॥

కించిత్ దృష్టం న దృష్టం చ భిన్నపంచపంచస్థితా ।

ఏషాతు కథితా లోక భాషా సంకల్ప శోభనా ॥

ప్రతిపదార్థము భిన్నంబితా, షడ్భాంశా = భిన్నంబిత షడ్భాంశము, దైవతన్యాసా =
దైవతన్యాసము, పరస్పరం = ఒకదానికొకటి, దైవతనిషాదబాహుల్యా ధృశ్యతే =
దైవతనిషాదబాహుళత కనబడును, కించిత్ దృష్టం = కొంత కనిపించును, న
దృష్టం చ = కనబడదు కూడ భిష్ణవంచను సంక్షేతా = భిష్ణవంచనుత్వము,
లోకే = లోకమునందు, ఏషా = ఇది, సంక్షీర్ణకోభవా కథితా = సంక్షీర్ణకోభితమని
చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము భిన్నంబితా, షడ్భాంశము, దైవతన్యాసము ఒకదానికొకటి
దైవతనిషాద బాహుళత కనబడును కొంత కనిపించును, కనబడదు కూడ,
భిష్ణవంచనుత్వము లోకమునందు ఇది సంక్షీర్ణ కోభితమని చెప్పబడుచున్నది
ఉదాహరణం - పాసాపాగాపాధాపీసాపాధా నీమధానిదాదాధాని
దామాదానిమధాపాదా దాదా : భిన్నంబితా :

గాంధారాంశా దైవతాంతా ద్రావిడీ సంప్రకీర్తితా :

ద్విశ్రుతీవాం చ గమనం షడ్జదైవతయోస్తథా :

ద్రావిడవిషయే హ్యేషా దేవాభ్యా మమనోహరా :

ప్రతిపదార్థము ద్రావిడీ, గాంధారాంశా = ద్రావిడీ గాంధారాంశము, దైవతాంతా =
దైవతాంతము, ద్విశ్రుతీవాం గమనం = ద్విశ్రుతులకు గమనము, తథా =
అట్లే, షడ్జదైవతయో = షడ్జదైవతములకును గమనము, ఏషా = ఇది ద్రావిడ
విషయే = ద్రావిడ దేశమున, దేవాభ్యా = దేవ ఆనుపేరుగలిగినవై, మమనోహరా =
మిక్కిలి అందమైనది

తాత్పర్యము ద్రావిడీ, గాంధారాంశము, దైవతాంతము ద్విశ్రుతులకు గమనము
అట్లే షడ్జదైవతములకును గమనము ఇది ద్రావిడదేశము మిక్కిలి అందమైనది
ఉదాహరణం - ధానిమధాని ధాదాధానిదామధాపాదాధాధాపామాదా
దాగామాదాదాపాగాపానిదాదాపామాగా మమని, ద్రావిడీ :
ఏర్వాక్కులైకభాషాస్త్రైవ = ఈ టక్కులైకభాషలు మూడు అధవేసక పాదభే =
తరువాత వేసకపాదబంధు -

చేయవలసివది పంచమరహిత పాదము పర్వదా సంకీర్ణము రంజకము చేయవలసివదిగా దృశ్యము

ఉదాహరణం - పాపానిమామాపారిమామాధామామారిగారివిగాపానిధామామా నాదాభ్యాః ।

భావేనరషాదతే = భావేనరషాదతమందు,

పంచమాంశ తదంతా చ భిన్నతానే ప్రకీర్తితా ।

ఋషభేణ ఏహీనా య కర్తవ్యా సాధారణా (ఉదా?) ।

సాధారణకృతా హ్యేషా భాషా తానోద్భవా మతా ।

ప్రతిపదార్థము భిన్నతానే = భిన్నతానమందు, పంచమాంశా = పంచమాంశము, తదంతా = పంచమాంతము, ఋషభేణ ఏహీనా = రిషభరహితము, ఏహీ సాధారణకృతా = ఇది సాధారణ కృతము, తానోద్భవా మతా = తానంతముగా పుట్టుతము

తాత్పర్యము భిన్నతానమందు పంచమాంశము పంచమాంతము రిషభరహితము ఇది సాధారణకృతము తానంతముగా పుట్టుతము

ఉదాహరణం - పాపానిమామాపారిమామీనిపానిపాని ముగమామాపారామ పామారి పానీపానిధా పామపా మామాధానీరిరిపా గారిఋషభా రిరిషభా । రేవగుప్తా

ఋషభాంశ మధ్యమాంశా శకభాషా ప్రకీర్తితా ।

సంపంఖ్యార్థస్వరా హ్యేషా బహుగాంధార పంచమా ।

భైరవతర్జ్వణ బహుల్యం దృశ్యతే చ ముపహర్ముహం ।

శకరాగే య సంపూతా భాషా పంచమషాదతే ।

ప్రతిపదార్థము శకభాషా, ఋషభాంశ మధ్యమాంశా = శకభాష రిషభమధ్యమములంశములుగలది, ఏహీ సంపూర్ణస్వరా = ఇది సంపూర్ణము ముస్వరసహితము, బహుగాంధార పంచమా = గాంధారపంచమబహుళము, ముపహర్ముహం = మోటిమోటికీ, (తరమగా) భైరవతర్జ్వణబహుల్యం దృశ్యతే = భైరవరిషభ బహుళత కనబడును, పంచమషాదతే = పంచమషాదతమందు, శకరాగే సంపూతా = శకరాగము పరిక్రమింపబడి

తాత్పర్యము శకభాష రిచితమధ్యమములంశములుగలది సంపూర్ణము
సుస్వరసహితము గాంతారపంచమబహుళము మాటిమాటికి (తరచుగా)
గైవతరిచితబహుళత కనబడును పంచమషాడబమందు శకరాగము
పరిత్రమైనది

ఉదాహరణం - రిరిపావిని పావినిరిరి శకభాషా పంచమషాడబే = పంచమ
షాడబమందు శకభాష ॥

ఇత్యేతా ప్రకటా లోకే భాషా బహుమతా స్మృతా ।

యథా యథా ప్రయుంజీత తస్య సా తు వివర్తితా ॥

తథా సర్వప్రయుత్తేన గీయతే లక్షణాద్వితా ।

శ్రోతవ్యా గాయతైర్విత్యం పరిహసార్థకౌశలై (?) ॥

యత్కించదార్పాయే ++పమప్తం వాశయేత్ + తత్ ।

పర్వ + వ్రామరాగేషు భాషాణాముపలభ్యతే ॥

ప్రతిపదార్థము లోకే = లోకమునందు, ఇత్యేతా భాషా = ఈ భాషలు
బహుమతా ప్రకటా స్మృతా = సమ్మతములుగా ప్రకటించబడినవి, యథా
యథా ప్రయుంజీత = ఏయేవిధముగా ప్రయోగించబడునో, తస్య సా వివర్తితా =
దానికది మారును, (మార్చబడును) తథా = అట్లే, సర్వప్రయుత్తేన =
అన్నివిధములైన ప్రయత్నములచేతను, లక్షణాద్వితా గీయతే =
లక్షణయుతముగా గానముచేయబడుచున్నది, పరిహసార్థకౌశలై = పరిహసా
అర్థమునందు వేర్పరులైన, గాయతై = గాయకులచే, విత్యం = ఎల్లప్పుడు,
శ్రోతవ్యా = వివదగినవి, యత్ కించిత్ అద్యాయేత్ = యే
కొంచెమద్యపించినను, తత్ = అది, పమప్తం = పర్వలక్షణములను, వాశయేత్ =
నశించజేయును, పర్వ + వ్రామరాగేషు = పమప్త+వ్రామరాగములందు,
భాషాణాం = భాషలకు, ఉపలభ్యతే = పొందబడుచున్నది

తాత్పర్యము లోకమునందు ఈ భాషలు సమ్మతములుగా ప్రకటించబడినవి
ఏయే విధముగా ప్రయోగించబడునో దానికది మారును (మార్చబడును) అట్లే
అన్నివిధములైన ప్రయత్నములచేతను లక్షణయుతముగా గానము

చేయుటచున్నది పరిచాసార్థమునందు వేర్వరులైన గాయకులచే ఎల్లప్పుడు
వినఁదగినది యీ కొంచెమార్పవించినను అది సర్వములను నశింప
జేయును ననుచు+ వ్రాసె రాగములందు బాధలకు పొందఁబడుచున్నది

~ ~ ~

సర్వాగమనంహితాయాం యాస్తిక ప్రముఖ భాషా (ధ్యా?)

అక్షణాధ్యాయః చతుర్థః.

అత ప్రవక్ష్యామి శార్దూలమతే భాషాలక్షణం = ఇటు తరువాత
శార్దూలమతమందు భాషాలక్షణమును చెప్పుచున్నాను -

పంచమాంశ తు షడ్మాంశా భాషాభాషీ ప్రయోజయేత్ ।

దేవాలవర్ణనీ పూర్ణా భాషా నైషామనుక్రమాత్ ।

ప్రతిపదార్థము దేవాలవర్ణనీ పంచమాంశా = దేవాలవర్ణనీ పంచమాంశము,
షడ్మాంశా = షడ్మాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము, నీషాం అనుక్రమాత్ =
నీటిని అనుక్రమముగా భాషాభాషీ ప్రయోజయేత్ = భాషాభాషయందు
ప్రయోగింపవలెను

తాత్పర్యము దేవాలవర్ణనీ పంచమాంశము, షడ్మాంతము సంపూర్ణము నీటిని
అనుక్రమముగా భాషాభాషయందు ప్రయోగింపవలెను

ఉదాహరణం - పాపావీపాసా నీపారీరీదాపాపామూమామాధాపాసాసానిపారీ
రీరినిధమాగా పాధాపాపానీదానీదా । దేవాలవర్ణనీ ।

మధ్యమాంశ తు షడ్మాంశా సారానీ దేవసంభవా ।

సంపూర్ణా గీయతే విత్తం భాషా నై అక్కురాగణా ।

ప్రతిపదార్థము సారానీ, మధ్యమాంశా = సారానీ మధ్యమాంశము, షడ్మాంశా=
షడ్మాంతము, దేవసంభవా= దేశ్యము సంపూర్ణా విత్తం గీయతే = సంపూర్ణముగా
గానము చేయుటచును, నీషా అక్కురాగణా = ఇది అక్కురాగణసంభవము

తాత్పర్యము సారానీ, మధ్యమాంశము, షడ్మాంతము దేశ్యము సంపూర్ణముగా
గానము చేయుటచును ఇది అక్కురాగణసంభవము

ఉదాహరణం - మామామామాగారీరీపారిమారిగాగారిగరిగపారిపిధామా
ధామామాధాధవిపావిగాగాగావిధావిపాపామావీగమాపధావీవిధపధావి
ధాపామమామామాగామా గారిరి । గాపావిపా పారాలీ ॥

దైవతాంశ తు పద్మాంతా పంచమర్షభవద్వితా ।

శిఖాషా తృకుటితా త్రావణీ కామినీషు చ ।

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, దైవతాంశ = త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతా =
పద్మాంతము, పంచమర్షభవద్వితా = పంచమ రిషభరహితము, కామినీషు =
కామినులందు శిఖాషా = శిఖాష, టెకుటితా = టెకుటితము

తాత్పర్యము త్రావణీ దైవతాంశము, పద్మాంతము, పంచమరిషభరహితము,
కామినులందు శిఖాష టెకుటితము

ఉదాహరణం - ధామగాధామాగమామాగధావిపాపా గాగామధామాగపాపా
మాగా సాగా వామామాధమాగపాపాపా త్రావణీ ॥

మధ్యమాంశ తు పద్మాంతా మావవలితా విపా ।

విభాషా టక్కురాగస్త్వేషా గీయతే మూఢలాలితా (?) ॥

ప్రతిపదార్థము మావవలితా = తానలలితక, మధ్యమాంశా =
మధ్యమాంశము, పద్మాంతా = పద్మాంతము, విపా = పంచమరిహితము విపా
టక్కురాగస్త్వ విభాషా = ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, మూఢలాలితా =
గ్రామీణప్రియము

తాత్పర్యము తానలలితక మధ్యమాంశము పద్మాంతము పంచమరిహితము
ఇది టక్కురాగమునకు విభాష, గ్రామీణప్రియము

ఉదాహరణం - మాపాధాపామాపాపధనీధాపాపా మామాగరిపా
ధామాధాధామాధాధా మాధానీ సాపా రిరిధారిరిమాగామారీసాపా
సాధాధవిసాపా తానలలితా ।

పాతారణ తు పద్మాంశాంతా దోహ్య పంచమస్కరా తుభా ।

పంచమర్షభవం తు దేఖ్యా టక్కురాగణా ।

ప్రతిపదార్థము దోహ్య సాధారణా = దోహ్య సాధారణము, వృద్ధాంశంతా = వృద్ధాంశము అంతమును, పంచమస్వరా = పంచమస్వరయుతము, శుభా = మంగళస్థలము పంచమర్షభహీనం = పంచమరిషభరహితము దేశాఖ్యా = దేశాఖ్యము, టక్కురాగజా = టక్కురాగజనితము

తాత్పర్యము దోహ్య సాధారణము, వృద్ధాంశము, అంతమును పంచమస్వరయుతము మంగళస్థలము పంచమరిషభ రహితము దేశాఖ్యము టక్కురాగజనితము

ఉదాహరణం - గాపానీధదావీపావీపాదాలా మామాలాని సామాగామా ధాదామాగా మానీపాసా దోహ్య :

నిషాదాంశా తు వృద్ధేన విహీనా పంచమస్వరా :

టక్కురాగే తు శార్దూలీ + + ఋషభదుర్భలా శ్లేయా :

ప్రతిపదార్థము శార్దూలీ, నిషాదాంశా = శార్దూలీ నిషాదాంశము, వృద్ధేన విహీనా = వృద్ధరహితము, పంచమస్వరా = పంచమ స్వరసహితము, టక్కురాగే = టక్కురాగము, ఋషభదుర్భలా = రిషభఅల్పము

తాత్పర్యము శార్దూలీ నిషాదాంశము, వృద్ధరహితము, పంచమస్వరసహితము టక్కురాగము రిషభఅల్పము

ఉదాహరణం - వీధిని, పారీమరీరీపానిదాపానిపారీమధామారిధానిరిపా శార్దూలీ :

షడ్జాద్యంతపమాయుక్తా అలఘ్నీ దేశసంభవా :

సంపూర్ణా టక్కురాగజా యా స్వపాణిని గీయతే : (?)

ప్రతిపదార్థము అలఘ్నీ, షడ్జాద్యంత పమాయుక్తా = అలఘ్నీ షడ్జ ఆద్యంతములు గలది దేశ సంభవా = దేశ్యము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము, టక్కురాగజా = టక్కురాగభవము, యా స్వపాణిని గీయతే (?) = ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో (?), పా = అది, అలఘ్నీ = అలఘ్న

తాత్పర్యము అలఘ్నీ షడ్జఆద్యంతములు గలది దేశ్యము సంపూర్ణము టక్కురాగభవము ఏది స్వపాణియందు గానముచేయుటచునో అది అలఘ్న

**ఉదాహరణం - నోనోనోనో, ధనోపొనోనోరీమమనోనిదాసోనో నీదా
పోనోమమ, మనోధనో సాధాగారి పారినోవిధావినోనో లల్యే.**

ఉక్కురాగే శాస్త్రాలనులే భాషావనూర్తి ।

భిష్టువలితగా రవిచంద్రా భిష్టుసారాళి ద్రావిడే పింజరి పాద్యతీ
హిందోలకే జాప్తా

గాంధారాంశా యః పద్మంతా సోదయా దైవతపర్వితా ।

హిందోలే భిక్షువరితా గీయతే విరుధ్ధేర్హా ॥

ప్రతిపదార్థము విచ్ఛిన్నమైతే, గాంధారాంశ = విచ్ఛిన్నమైతే గాంధారాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, షాడబా = షాడబము, ధైవతవర్షిణి =
ధైవతరహితము, హిందోలే = హిందోలమందు విచ్ఛిన్నమైతే విద్రుమై జనై =
జలవికళనలచే, గీయతే = గానము చేయుచును

తాత్పర్యము లీస్థునలిత గాంధారాంశము, వృద్ధాంతము, పాదబిము, దైవతరహితము హిందోలమందు అలవికలనలవల గానముయేయగుదును

ఉదాహరణం - గాగారివనినిధావనీపాపావనీ సాసాగాపాని
పాపాపానీపాగామాపాపానీ పామాపారిపానినినీమాగాగాపానినీనిని
పామాగాపానిపాపా . భిష్మవలితల్లా

నిద్రాంతరా తు + + + వ్యవహారా ప్రపరాచితా ।

కవిచంద్ తు ++++++కవిచంద్

శ్రీతిపదాశ్రయం రవించంద్రా, విషాదాంశా = రవించంద్ర విషాదాంశము.
 దైవతాస్త్రితా వక్షస్వదా = దైవతసహితవక్షస్వరము కంటి. + + + + +
 క్రమాల్ = క్రమముగా

తాత్పర్యము రవీంద్ర, విషాదాంశము దైవతపహితవృద్ధిరము కలది
(కవముగా

ఉదాహరణం - వివిసాసామాగారీ । సాగారీసాసాసామామా
గానివిసాసానిసాసానిసాసా పనిపనిసాసానిగాగా మమమమారీమాసాధాసాసా
పమమసారీమసానిసారినిసాసా రవిచంద్రా ।

మధ్యమాంశ తు షడ్భాంతా సంపూర్ణా ప్రేక్షై స్మృతా ।

భాషా సా భిష్టసారాలీ గీయతే మన్వరా నదా ॥

ప్రతిపదార్థము భిష్టసారాలీ, మధ్యమాంశా = భిష్టసారాలీ మధ్యమాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము, సంపూర్ణా = సంపూర్ణము అని, ప్రేక్షై = ప్రేక్షకులచే,
స్మృతా = తలచబడినది, ఏషా మన్వరా నదా గీయతే = మన్వరయుతముగా
ఇది ఎల్లప్పుడు గానముచేయుటడును

తాత్పర్యము భిష్టసారాలీ, మధ్యమాంశము, షడ్భాంతము సంపూర్ణము అని
ప్రేక్షకులచే తలచబడినది మన్వరయుతముగా ఇది ఎల్లప్పుడు
గానముచేయుటడును

ఉదాహరణం - మామామధ్యమామామాసామాసానిసాసాగమగానిసా
ధాదాగామా మనిరిసానినిసామాగరిసామాగరిసానిసా । భిష్టసారాలీ ।

పంచమాంశ తు షడ్భాంతా పూర్ణా ద్రావిడదేశాః ।

గీయతే నిత్యమేనైషా పరిష్టవ్యః గీయతే (?) ॥

ప్రతిపదార్థము ద్రావిడదేశాః = ద్రావిడ్, పంచమాంశా = పంచమాంశము,
షడ్భాంతా = షడ్భాంతము నిత్యమేన ఏషా గీయతే = ఇది నిత్యము
గానముచేయుటడును

తాత్పర్యము ద్రావిడ్, పంచమాంశము షడ్భాంతము ఇది నిత్యము గానము
చేయుటడును

ఉదాహరణం- సానివిధాసాసాగరిమాగరిసాసానిరివిసాసానిసాగరిమానిరి,
సాసాసాని రిమదాసాసానినిదిసాసాసా ద్రావిడ్ ।

గాంధారాంశ తు షడ్భాంతా పూర్ణా ద్రావిడదేశాః ।

గీయతే నిత్యమేనైషా నిభాషా పింజరీ తిభా ॥

షట్పర్వ నిషాదహీనా ఉమాదే వ్యాచగీయతే ।

ప్రతీపదార్థము పింజరీ, కుటా = పింజరీ మంగళకరమైనది, విత్తమేవ ఏషా
విభాషాగీయతే = సదా విభాషగా గానముచేయుటడును, విషాదహీనా =
నిషాదరహితమైన, షట్స్వరా = షట్స్వరములు కలది (షాడలము), ఉమాదేవ్యా
త గీయతే = ఉవప్రియచే గానముచేయుటడును ఏషా = ఇది గాంధారాంశా =
గాంధారాంశము షడ్జాంతా = షడ్జాంతము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
ద్రావిడదేశజా = ద్రావిడదేశ్యము

తాత్పర్యము పింజరీ మంగళకరమైనది సదా విభాషగా గానముచేయుటడును
నిషాదరహితమైన షట్స్వరములు కలది (షాడలము) ఉవప్రియచే
గానముచేయుటడును ఇది గాంధారాంశము, షడ్జాంతము, సంపూర్ణము
ద్రావిడదేశ్యము

ఉదాహరణం - గాగాగారిపాదాసాసారిగాగమగారిపా . ధాపాపాదాపగాపాధా
సరరిగాపా, మాగరిపామానిపాదరీపాసారి, ధాసారిగాగమామాగరిపారిరిపా
రీపాపా, ధాసపా, పారీమాపా, ధాపాపారి గామారిరిపా పింజరీ

షడ్జాంశవ్యాపనంయుక్తా పూర్ణా పర్యతదేశజా .

గీయతే త్రపవీరాణాం భాషాహిందోలకే కుటా .

ప్రతీపదార్థము పర్యతదేశజా = పర్యత దేశోద్భవమైన పార్వతి,
షడ్జాంశవ్యాపనంయుక్తా = షడ్జాంశవ్యాపనహితము, పూర్ణా = సంపూర్ణము,
కుటా = కుటప్రదమైనది, హిందోలకే భాషా = హిందోలకమందలి భాష,
త్రపవీరాణాం గీయతే = త్రప (లక్ష్మీతులైన) పీరుల(దే) గానయోగ్యమైనది

తాత్పర్యము పర్యతదేశోద్భవమైన పార్వతి షడ్జాంశవ్యాపనహితము సంపూర్ణము
కుటప్రదమైనది హిందోలకమందలి భాష త్రప(లక్ష్మీతులైన) పీరుల (దే)
గానయోగ్యమైనది

ఉదాహరణం - పాపాపిమ, పామాపానిధానిధాపామాపా రీపాపానిమూరిమాగవి
పాపినిపాగాపాపినిపాపాపినిపామాపాపిమా, ధానిధాపామామారిమామా
పాపినిమాగా రిపా మాగరిపాపిపాపాపా పార్వతి .

ఇతి శార్దూలమతే హిందోలిక భాషా సమాప్తా .

ప్రతిపద్యము వేగవతి, పంచమాంశ = పంచమాంశము సంపూర్ణ = సంపూర్ణము, + + ++++++, భాషాకరణ = భాషాకరణమందు, ఏవం = అట్లే ఉద్ధార = ఉద్ధారమందును, గీయతే = గావము చేయబడును

తాత్పర్యము వేగవతి, పంచమాంశము సంపూర్ణము భాషాకరణమందు అట్లే ఉద్ధారమందును గావము చేయబడును

ఉదాహరణం - పాపానిధాధానిధాగాపాపాపానిధాధానినిపాధామా, గాగాధామాపాపాధాని పాపారిగారి, పనిధాపాపా వేగవతి.

పంచమార్తం తు సంపూర్ణ మూలభాషా తు పంచమా.

ప్రగల్భమవసే గీతే భాషామాలవపంచమే ||

ప్రతిపద్యము పంచమా, మూలభాషా = పంచమ ప్రధాన భాష, పంచమార్తం = పంచమార్తము, సంపూర్ణ = సంపూర్ణము, మాలవపంచమే భాషా = మాలవపంచమమందలి భాష, ప్రగల్భమవసే గీతే = ప్రగల్భమావసరితమందు యోగ్యము

తాత్పర్యము పంచమ, ప్రధానభాష పంచమార్తము సంపూర్ణము మాలవ పంచమమందలి భాష ప్రగల్భమావసరితమందు యోగ్యము

ఉదాహరణం - పాపాపామామారినిధాధా, ధాధరినిగారిమాగ రినిధాపాపాపాధా పామాపామాధానినిమాగామాగారిపాపానిపానిధాపాపా, పంచమా.

మధ్యమాంశా పంచమాంతా భావవాప్తి ధ్రువేశణ.

అంధ్రీ తు విశ్రుతా లోకే వ్యాధా దుష్టేషు గీయతే.

ప్రతిపద్యము అంధ్రీ, మధ్యమాంశా = అంధ్రీ మధ్యమాంశము, పంచమాంతా = పంచమాంతము, భావవాప్తి = భావనయందున్నది, ధ్రువేశణ = ధ్రువేశణనితము, లోకే విశ్రుతా = లోకప్రసిద్ధము, దుష్టేషు = దుష్టుల (దుష్టముల) విషయమై, వ్యాధా గీయతే = కీరాతులు పాడుదురు

తాత్పర్యము అంధ్రీ, మధ్యమాంశము, పంచమాంతము, భావనయందున్నది

ద్రువేశజనితము రోజునపిర్వము రున్ముల (రున్ముల) విషయమై కిరాతులు పొడుదురు

ఉదాహరణం - సామసామాసాసానిధాధానిసాసానివమారిసానిధాసామా ।
సామాధానిధాసాసాసాసానిగారిసానివీసానిసానిధామామానిధాసాసా । అంధ్రీ

గాంధారాంశా ఉ గాంధారీ సంష్కర్ణా వంచమామగా ।

విభాషా చ సానువా గీయతే (?) మాలవ వంచమే ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ గాంధారాంశా = గాంధారీ గాంధారాంశము, సంష్కర్ణా = సంష్కర్ణము వంచమామగా = వంచముననుసరించునది, మాలవవంచమే = మాలవవంచమందు, సానుగా గీయతే = అనుసరించి గానముచేయుటకును, విభాషా = విభాష

తాత్పర్యము గాంధారిశ గాంధారాంశము సంష్కర్ణము వంచముననుసరించునది మాలవ వంచమందు అనునరించి గానముచేయుటకును విభాష

ఉదాహరణం - గాగానినిధాధానిరిరిగావమాగారినిసీసాసా ధాధాసాధానీ సాగాసానిధాసాసా గాంధారీ ।

ఇతి తాత్పర్యముతే వంచమాధాషా సమాప్తా

✧ ✧ ✧

త్రావణీ షడ్జభాషా చ మాలవీ గూర్జరీ తథా ।

బాహ్యషాడశ కౌశత్య గాంధారీ పరవందితా ।

లలితా విషాదవత్సాచ పృథ గాంధారవర్జితా ।

దేశాభ్యా త్రావణీ వైవ నీపముపచ (?) గీయతే ।

ప్రతిపదార్థము త్రావణీ, షడ్జభాషా, మాలవీ, గూర్జరీ, బాహ్యషాడశా, కౌశతీ, గాంధారీ, పరవందితా, లలితా, విషాదవతి ।

త్రావణీ, గాంధారవృద్ధవర్జితా = త్రావణీ గాంధారుహితము, దేశాభ్యా = దేశ్యము, నీచ ఉపయోచ గీయతే = నీచ ఉపయోచుండు గానముచేయుటకును?

తాత్పర్యము త్రావడి, పెద్దబాష, మాలవి, గూర్జరి, బాహ్యషాడబ, కొనలి, గాంధారి, పదమంధిత, లలిత, విషాదవతి, గాంధారహితము దేశ్యము నీవ ఉపయోగము గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - రిరిధాధనీనీధాధా, మధానిరిధాధాని సానినిధాధాని ధామాధా నిరిధాధామధానిరినిగామాగారామరీసా నిధానిధానిధా మామధానినిరిధాధా త్రావణా.

దైవతార్థంతసంయుక్త మూలభాషా తు దుర్బలమ్ ।

దేవతారాధనే గీతా పెద్దబాషా తు పెట్టిస్వరా ॥

ప్రతిపదార్థము పెద్దబాషా, దైవతార్థంతసంయుక్త = పెద్దబాష దైవతము అర్థంతములందు కలది, మూలభాషా తు దుర్బలం = పెద్దబాషము, పెట్టిస్వరా = పాదవము, దేవతారాధనే గీతా = దేవతారాధనమందు గానముచేయుటచేసి

తాత్పర్యము పెద్దబాష దైవతము అర్థంతములందు కలది పెద్దబాషము పాదవము దేవతారాధనమందు గానము చేయుటచేసి

ఉదాహరణం - పానిధాధా పానిధాధా సమానిధా మాగాగామా నిధాధా గామాగామా గమాధాధా గిరిపానిధా సమామా పామాధానీ ధాధా పెద్దబాషా మాలవి, గూర్జరిలకు లక్షణోదాహరణములగుపించలేదు

మధ్యమాంతా దైవతాంతా పాదబా ఋషభాన్వితా ।

గీయతే యజ్ఞకాలే సా సాభ్యాతా బాహ్యషాడబా ॥

ప్రతిపదార్థము బాహ్యషాడబ, మధ్యమాంతా = బాహ్యషాబ మధ్యమాంతము, దైవతాంతా = దైవతాంతము, పాదబా = పాదవము ఋషభాన్వితా = రిషభవహితము, యజ్ఞకాలే సా గీయతే = యజ్ఞకాలమందు గానముచేయుటకును

తాత్పర్యము బాహ్యషాడబ, మధ్యమాంతము, దైవతాంతము, పాదవము, రిషభవహితము, యజ్ఞకాలమందు గానముచేయుటకును

ఉదాహరణం - మాధా । మానినిపామాపా ధాధా మాధామాగా గాగాగామా మమనిధా మాపాపాని ధాధాధా బాహ్యషాడబా ।

నిషాదాంశా దైవతాంతా షాడవా పక్షపక్షితా ।

కోపలదేశమంభూతా ప్రతిహాసేషు నీయతే ॥

ప్రతిపదార్థము కోపలదేశమంభూతా = కోపలదేశమందున్నట్టివ కొనరీ.
నిషాదాంశా = నిషాదాంశము దైవతాంతా = దైవతాంతము, పక్షపక్షితా =
పక్షరహితమైన, షాడవా = షాడవము ప్రతిహాసేషు నీయతే = ప్రతిహాసలందు
గావము చేయుటకును

తాత్పర్యము కోపలదేశమందున్నట్టివ కొనరీ నిషాదాంశము దైవతాంతము
పక్షరహితమైన షాడవము ప్రతిహాసలందు గావముచేయుటకును

ఉదాహరణం - నివిధా పామామా మాగమా పాపాపాపాపా మాగమానిధాధా
కొనరీ

గాంధారాంశా మధ్యమాంతా గాంధారీ మధ్యమాశ్రితా ।

ఏకాంతవాసిత్వీతా మూలభాషా తు పద్మా ॥

ప్రతిపదార్థము గాంధారీ, గాంధారాంశా = గాంధారి గాంధారాంశము,
మధ్యమాంతా = మధ్యమాంతము, మధ్యమాశ్రితా = మధ్యమము
నాశ్రయించునది, ఏకాంతవాసిత్వీ గీతా = ఏకాంతవాసము చేయువారితే గావము
చేయుటదీనది మూలభాషా పద్మా = పక్ష మూలభాష

తాత్పర్యము గాంధారి, గాంధారాంశము మధ్యమాంతము మధ్యమము
నాశ్రయించునది ఏకాంతవాసము చేయువారితే గావము చేయుటదీనది పక్ష
మూలభాష

ఉదాహరణం - గామాపానీపాపా, నిధాధామామామాగామాధా నిసారీ,
పాపామామా ధానీపారీ గారీపాపి ధామామా గాంధారీ

దైవతాద్యంతపక్షపక్షితావా షాడవస్వరూ ।

+ +వలెతగా విషా నీయతే దృఢమావస్థై ॥

ప్రతిపదార్థము స్వరవలెత, దైవతాద్యంతపక్షపక్షితావా = స్వరవలెత దైవతము
అద్యంతములు కలదియు, పక్షపక్షితహితమును షాడవస్వరూ = షాడవ

స్వరమును ఏషా = ఇది, దృఢమావృత్తి గీయంత = దృఢమనమ్మకచే గానముచేయుటను

తాత్పర్యము స్వరవలీత, దైవతము ఆద్యంతములు కలదియు, పద్ధతిపట్టరహితమును, పాదవస్వరమును, ఇది దృఢమనమ్మకచే గానముచేయుటను

ఉదాహరణం - ధాదామాపా, గాగామాదానిపానిధాదాపాపాగామాదా నినిధానిపాపాగామాపాపాదాదా మధాపామామాగధగామాదానిపాపా నిపానిగాగామాపానిధాదాపమామా గాదా పామాదానిపపాదాపామాదాదా స్వరవలీతా

దైవతాద్యంత లలితా పద్ధపంచమ వర్ణితా ।

పంచస్వరా తు గీయంతే ప్రకృష్టా పా మతా క్రమాత్ ॥

ప్రతిపదార్థము లలితా, దైవతాద్యంత లలితా = లలిత దైవతము ఆద్యంతము లలితమైనది, పద్ధపంచమవర్ణితా = పద్ధపంచమరహితము, ప్రకృష్టా = విశిష్టమైనది, పా = అది, క్రమాత్ = వరుసగా, పంచస్వరా గీయంతే = పంచస్వరముగా (బొడబము) గానము చేయుటనున్నది

తాత్పర్యము లలిత, దైవతము ఆద్యంతము లలితమైనది పద్ధపంచమ రహితము విశిష్టమైనది అది వరుసగా పంచస్వరముగా (బొడబము) గానముచేయుటనున్నది

ఉదాహరణం - ధాపాదాగాపానిపామాని । మానిధామాగా గామాదాని ధామాదాగా దినిధాదా లలితా

నిషాదపతకభ్యాతా (?) దైవతాద్యంతరా ++ ।

+ ++ మ్యా+ భాషా చ గీతాద్యేన వివర్ణితా ॥

ప్రతిపదార్థము నిషాదపతీ, దైవతాద్యంతరా + +దైవతాద్యంతరా (?) గీతాద్యేన వివర్ణితా = మరియొక గీతముచే విడువబడినది

తాత్పర్యము నిషాదపతి దైవతము ఆద్యంతము మరియొక గీతముచే విడువబడినది

ఉదాహరణం - ధామాగాపాః పాపాపాపాః గమామాపానిధానాదాదాః
పామాదాగాగా పనిదాదాపాపాః దాపాగమాపనిధానానిపరిపామాపానిధా
పామామాగాపనిధానిదాదాః నిషాదపతిః ।

దైవతాద్యంతసంయుక్తా పాదతా తుంబురు స్ఫుటా ।

ఋషభేణ విహీనా తు గీయతే బ్రహ్మచారిభిః ।

ప్రతిపదార్థము తుంబురు, దైవతాద్యంత సంయుక్తా = తుంబురు దైవత
ఆద్యంతయుతము, పాదతా = పాదవము ఋషభేణ విహీనా =
రిషభరహితము బ్రహ్మచారిభిః గీయతే = బ్రహ్మచారులచే
గానముచేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము తుంబురు దైవత ఆద్యంత యుతము పాదవము రిషభరహితము
బ్రహ్మచారులచే గానముచేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - దానిపాగామాదాపామాగరిపనిదాదా తుంబురు ।

గాంధారలలితా పూర్ణా మధ్యమాంశాల్పదైవతాః ।

గీయతే పితృకార్యేషు షడ్జదైవతమక్రమాత్ ।

ప్రతిపదార్థము గాంధారలలితా, పూర్ణా = గాంధారలలిత సంపూర్ణము,
మధ్యమాంశా = మధ్యమాంశము, అల్పదైవతాః = దైవతాల్పము,
షడ్జదైవతమక్రమాత్ = షడ్జదైవతక్రమమువలన, పితృకార్యేషు గీయతే =
పితృకార్యములందు గానముచేయబడుచున్నది

తాత్పర్యము గాంధారలలిత సంపూర్ణము మధ్యమాంశము, దైవతాల్పము
షడ్జదైవత క్రమమువలన పితృకార్యములందు గానము చేయబడుచున్నది

ఉదాహరణం - మదాపాః పాపాపాపాపాపాకారిపానిధాదాపాపారిగామాగారిరి
పాగరిపాఠీ పాదా గాంధారవలితా దాదాదాపా గరిరిధాపదానిపరిగాపిపా
"దాదారిరిగి దాపదారిపాగిరివిధాపాదాపాః ।

కరింగా దైవతాంతరభాషా దైవతమధ్యమా తుభా ।

మూలభాషా భిన్నషడ్జీ గీయతే వారదతుంబురూ (?) ।

ప్రతిపదార్థము కలింగా = కలింగదేశమున, మధ్యమా, దైవతాంతరభాషా =
దైవతాంతరభాష, దైవతమధ్యమా = దైవతమధ్యమునుకలది తులా =
మంగళప్రదమైనది మూలభాషా = ప్రధానభాష, భిన్నపక్షే = భిన్నపక్షమందు,
నారదతుంబురూ = నారదతుంబురులు, గీయతే = గానముచేయుదురు

తాత్పర్యము కలింగదేశమున మధ్యమ దైవతాంతర భాష దైవతమధ్యమును
కలది మంగళప్రదమైనది ప్రధానభాష భిన్నపక్షమందు నారదతుంబురులు
గానముచేయుదురు

ఉదాహరణం - ధాపాపివిసావిధానిగామాపాపారిపాపాధావిసి ధానిగారి
గాసాగాసాపాపాపాపాపామాపాపా గమసారిగాగమసాగాసాధామాగామామా ।
మధ్యమా

పంచమాంశ తు పార్వత్యా దైవతాంతా చ దేశజా ।

హృష్టి క్షుత పరిషది గీయతే పూర్ణపక్షసముచ్చవా ॥ (7)

ప్రతిపదార్థము పార్వత్యా = పార్వతినే, పంచమాంశా = పంచమాంశము,
దైవతాంతా = దైవతాంతము, దేశజా = దేశము, హృష్టి = సతుష్టము,
పూర్ణ పక్షసముచ్చవా = పూర్ణపక్షసమీతము క్షుతపరిషది గీయతే =క్షుతియ
పరిషత్తునందు (రాజపథయందు) గానము చేయుటయుచున్నది

తాత్పర్యము పార్వతినే పంచమాంశము, దైవతాంతము దేశము సతుష్టము
పూర్ణపక్షసమీతము, క్షుతియపరిషత్తునందు (రాజపథయందు) గానము
చేయుటయుచున్నది

ఉదాహరణం - హాపాపాగామారినిరిమధాపాపాపాపారిమా ।
హిగారినివిధాపాపాధా । పార్వతీ ।

ఇతి శార్వణమతే భాషా పోదశ సమాప్తా

॥ ॥ ॥

అక్షరశ్లేష సంయుక్తా ప్రస్తావన సమన్వితా ।

ఉక్తా భాషా సమీచీనా విభాషాభివ్యభాషితా ॥

ప్రతిపదార్థము లక్ష్యలక్షణసంయుక్తా = లక్ష్యలక్షణములతో కూడినట్టియు,
ప్రస్తారేణ సమస్తా = ప్రస్తారములతో కూడినట్టియు, విభాషాభి విభాషితా =
విభాషించిన నలంకరించబడినట్టియు, సమీచినా భాషా ఉక్తా = యోగ్యములైన
భాషలు చెప్పబడినవి

తాత్పర్యము లక్ష్య-లక్షణములతో కూడినట్టియు, ప్రస్తారములతో
కూడినట్టియు, విభాషించిన అలంకరించబడినట్టియు యోగ్యములైన భాషలు
చెప్పబడినవి

ఇతి భాషాలక్షణం సమాప్తమ్

:- :- :-

బంధుకాళాం త్రినేత్రాదుమ్యుదకరకలాళీఖరాం రక్తవస్త్రా-
పీవోత్తుంగప్రవృత్తనభరణమితాం యౌవనారంభరూఢామ్ ।
సర్వాలంకారభూషాం పరిణిజవలయాం దీజసంక్రాంతమూర్తిం
దేహీం పాశాంకుశాభ్యామభయవరకరాం విశ్వయోనిం నమామి ॥

ప్రతిపదార్థము బంధుకాళాం = మంకెనవ్వాపుకాంతికలదియు, త్రినేత్రాం =
మూడుకన్నులుకలదియు, అమ్యుదకరకలాళీఖరాం = చంద్రకళ శిరస్సునందు
కలదియు, రక్తవస్త్రాం = ఎఱ్ఱని వస్త్రములుకలదియు, పీవ ఉత్తుంగప్రవృత్త
నభరణమితాం = బలవీచ, ఎత్తైన వర్తులములైన కుచభారముచే వంగినట్టియు,
యౌవనారంభరూఢాం = యౌవన అరంభముచే రూఢమైనట్టియు,
(నిత్యయౌవ్యవియు) సర్వాలంకారభూషాం = సమస్త అలంకారములతోభవ
అలంకరించబడినట్టియు, పరిణిజవలయాం = పద్మాలయయు, దీజ సంక్రాంత
మూర్తిం = దీజముచే సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశాంకుశాభ్యాం =
పాశ, అంకుశములచే, అభయవరకరాం = అభయమిచ్చు శ్రేష్ఠమైన
చేయికలదియు, విశ్వయోనిం = జగత్సమస్తైవ దేహీం నమామి = ఉమాదేవిని
నమస్కరించుచున్నాను

తాత్పర్యము మంకెనవ్వాపుకాంతికలదియు, మూడుకన్నులుకలదియు,
చంద్రకళ శిరస్సునందు కలదియు, ఎఱ్ఱని వస్త్రములుకలదియు బలవీచ, ఎత్తైన
వర్తులములచే కుచభారముచే వంగినట్టియు, (నిత్యయౌవ్యవియు) సమస్త

అలంకారములచేతను అలంకరింపబడినట్టియు, పద్మాంయయు, వీజముచే
సంక్రమించిన మూర్తికలదియు, పాశ అంకుశములచే అభయమిచ్చు (శ్లేష్మమైన
దేయికలదియు జగజ్జనవియైన ఉమాదేవిని నమస్కరించుచున్నాను

అత పరం ప్రవక్ష్యామి దేశీరాగకదంబకమ్ ।

రితథామంబ్రమధ్యా (?) + + + + +++++ ॥ 368

ప్రతిపదార్థము అత పరం = ఇటుతరువాత దేశీరాగకదంబకం ప్రవక్ష్యామి =
దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

తాత్పర్యము ఇటుతరువాత దేశీరాగసముదాయమును చెప్పుదును

మధ్యమంశగ్రహణ్యాసా రిమంద్రా తారతత్పరా ।

కన్యేర్ణిగతిహీనా చ విశ్లేయా పరిభూరిణా । 369

గాంధారగ్రహణ్యాసా చ షడ్జాంశా తారవర్జితా ।

సమంద్రా వస్వరా చైవ పరిహీనాశిణా భవేత్ । 370

షడ్జాంశా + గ్రహణ్యాసా ధమంద్రా తారతత్పరా ।

సమస్వరా చ సంపూర్ణా మంగాలీ గీయతే ఇదై ॥ 371

ప్రతిపదార్థము కన్యేర్ణి మధ్యమంశగ్రహణ్యాసా = కన్యేర్ణి మధ్యమము అంశము
గ్రహణముగను కల్గియున్నదియు, రిమంద్రా = రిమభమంద్రము, తారతత్పరా =
తారతత్పరము; గతిహీనా = గమనరహితము, పరిభూరిణా విశ్లేయా =
పంచమరిషభులహంభమునుగా తెలియదగినది ఏకా, గాంధార గ్రహణ్యాసా =
ఏక గాంధార గ్రహణము వ్యాసమును, షడ్జాంశా = షడ్జమంద్రము, వస్వరా =
షడ్జస్వరము, (స్వరయుతము) పరిహీనా = పంచమరిషభ హీనమును, భవేత్ =
ఆగును

మంగాలీ, షడ్జాంశా = షడ్జాంశము, +గ్రహణ్యాసా = గ్రహణ్యాసము, ధమంద్రా =
దైవతమంద్రము, తారతత్పర = తారతత్పరము, సమస్వరా = సమస్వరము,
సంపూర్ణా = సంపూర్ణమును, ఇదై గీయతే = జనులచే గానముచేయబడును

తాత్పర్యము కన్యేర్ణి మధ్యమము అంశము గ్రహణముగను కల్గియున్నదియు,

రిషభమండ్రము తారతమ్యము, గమవరహితము, వంచమరిషభ
బహుళమునుగా తెలియదగినది ఏకా గాంధారగ్రహము వ్యాసమును
షడ్భాంశము తారతమ్యము షడ్భమండ్రము షడ్భవ్యము (స్వరయుతము)
పంచమరిషభహితమును అగును

మాంగారీ షడ్భాంశము గ్రహవ్యాసము దైవతమండ్రము, తారతమ్యము,
సమస్వరము, సంపూర్ణమును జనులచే గావముచేయబడును

పంచమాంశ గ్రహవ్యాసా నమండ్రా షడ్భతారకా :

రిహీనా చ భగవ్యల్పా క్షేయా హమ్నాణికా బుధై ॥ 372

షడ్భాంశా దైవతవ్యాసా గవహీనా పురిందికా :

షడ్భదైవతసంవాదా దైవతర్షభయోస్తదా ॥ 373

గాంధారసింధుషడ్భవ్యాసగ్రహో ధాంశధారిణా :

+ + + + + మండ్రమధ్యమా ॥ 374

సమస్వరా చ సంపూర్ణా కర్ణాటీ వామతో భవేత్ ॥ 375

శ్రుతిపదార్థము హమ్నాణికా, పంచమాంశగ్రహవ్యాసా = హమ్నాణిక
పంచమము అంశము గ్రహము వ్యాసము, గమండ్రా = గాంధారమండ్రము,
షడ్భతారకా = షడ్భతారము రిహీనా = రిషభరహితము, భగవ్యల్పా =
దైవతగాంధారాలము, పురిందికా = పురిందిక, షడ్భాంశా = షడ్భాంశము,
దైవతవ్యాసా = దైవతవ్యాసము గవహీనా = గాంధారపంచమరహితము,
షడ్భదైవతసంవాదా = షడ్భదైవతములకు సంవాదత్వము, తదా = అట్లే,
దైవతర్షభయో = దైవతరిషభములకు సంవాదము

గాంధారసింధు, షడ్భవ్యాసగ్రహో = షడ్భవ్యాస గ్రహమును, ధాంశధారిణా =
దైవతాంశము, మండ్రమధ్యమా = మధ్యమ మండ్రము సమస్వరా =
సమస్వరము కలది, సంపూర్ణమును, వామత కర్ణాటీ భవేత్ = పేరుచే
కర్ణాటీయగును

తాత్పర్యము హమ్నాణిక పంచమము అంశము, గ్రహము, వ్యాసము, గాంధార
మండ్రము, షడ్భతారము, రిషభరహితము, దైవతగాంధారాలము మిగిలిన

పెద్దాంశము, ద్వైతతత్వానిము గాంధారపంచమరహితము, పెద్దద్వైతములకు సంపాదత్వము, అట్లే ద్వైతతత్విపభములకు సంపాదము గాంధారపించు పెద్దన్యాయము గ్రహమును, ద్వైతతాంశము మధ్యమమంద్రము సమస్వరముకలది సంపూర్ణము పేరుచే కర్ణాటాయగును

ఇతి సుతంగమువివిరచితబ్రహ్మచార్యశాస్త్రం భాషాంక్షణాధ్యాయో నామ

పంచమ సమాప్త ॥

✧ ✧ ✧

దేశికార ప్రబంధోయం ద(?) హరషక్తై ధినిర్గతా ।

అసంఖ్యాతాస్తు కథితా న జ్ఞాయంతే ॥ అబుద్ధిధి ॥ 376 ॥

ప్రతిపదార్థము అయం దేశికారప్రబంధ = ఈ దేశికారప్రబంధము, హరషక్తై ధినిర్గతా = ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) అసంఖ్యాతా కథితా = లెక్కకుమిక్కిలిగా చెప్పబడినవి, అబుద్ధిధి = అబుద్ధులచే (పామరులచే), న జ్ఞాయంతే = తెలియబడవు

తాత్పర్యము ఈ దేశికారప్రబంధము ఈశ్వరముఖములనుండి బయలుదేరినవి (పుట్టినవి) లెక్కకు మిక్కిలిగా చెప్పబడినవి అబుద్ధులచే (పామరులచే) తెలియబడవు

ప్రబంధ -

తేషాం సుధ్యాత్ సముద్భుత్య యుక్తలక్షణలక్షితాన్ ।

శ్రీమతంగముని ప్రాచా మునీషుర్దిశ్య తద్యథా ॥

377

ప్రతిపదార్థము తేషాం సుధ్యాత్ = వాటిమధ్యనుండి, యుక్తలక్షణలక్షితాన్ సముద్భుత్య = యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానిని తీసి, శ్రీమతంగముని = శ్రీమతంగమహర్షి, మునీన్ ఉద్దిశ్య = మహర్షులనుద్దేశించి, ప్రాచా = చెప్పెను, తద్యథా = అదివిట్లునగా -

తాత్పర్యము వాటిమధ్యనుండి యోగ్యమైన లక్ష్యలక్షణయుతములైన వానినితీసి శ్రీమతంగమహర్షి మహర్షులనుద్దేశించి చెప్పెను అదివిట్లునగా -

అద్యః ప్రబంధ కందార్థో వృత్తా నామ ద్వివీయకః ।
గద్యరూపవృత్తియ స్యాత్ దండక స్వావృత్తుర్దకః ॥ 378

పంచమో వర్ణక భారత స్థై అర్యాపితాయకః ।
వర్ణమీ కర్మిలా గాథా తతో ద్విపదకోఽష్టమః ॥ 379

వర్ణమీం వర్ణమీం ప్రాసారద్విలా దశమీ ధవేత్ ।
ఏకాదశమయే స్థితే (?) గదిలా సా చతుష్పదీ ॥ 380

దోధకో ద్వాదశ ప్రాక్ తోటక స్యాత్ త్రయోదశః ।
తతశ్చతుర్దశో క్షేయో వచ్చిత్త్యస్తు ప్రబంధకః ॥ 381

తత క్రౌంచ పదస్త్యుర్థం హంసపాత్ షోడశ స్ప్రుహః ।
వత్సదశ ప్రబంధస్తు శుకసారితసంక్షకః ॥ 382

అష్టాదశశ్శాలీలా ఏకోవోదశ లీలకః ।
వింశతితమ ఏంహాలీల శరధరీలైకవింశతి ॥ 383

ప్రతిపదార్థము అద్య కందార్థ = మొదటిది కందము వృత్తా గద్యరూపము, దండకము, వర్ణకము, అర్యాపితాయకము, కర్మిలాగాథా, ద్విపదకము, వర్ణమీ, అర్థిలా, చతుష్పదీ, దోదశము, తోటకము, వస్త్ర, క్రౌంచపదము, హంసపాదము, శుకసారితము, అశ్వలీలా, లీలకము, ఏంహాలీలా, శరధరీలా

తాత్పర్యము (1) కందము, (2) వృత్తా, (3) గద్యరూపము, (4) దండకము, (5) - వర్ణకము, (6) అర్యాపితాయకము, (7) కర్మిలాగాథా, (8) ద్విపదకము, (9) వర్ణమీ, (10) అర్థిలా, (11) చతుష్పదీ, (12) దోదశము, (13) తోటకము, (14) వస్త్ర, (15) క్రౌంచపదము, (16) హంసపాదము, (17) శుకసారితము, (18) అశ్వలీలా, (19) లీలకము, (20) ఏంహాలీలా, (21) శరధరీలా

ద్వావింశతి తమ స్వాత్మ శుకమంచురితీహయః ।
త్రయోవింశో విచిత్ర స్యాత్ చతుర్వింశస్త్రీభంగకః ॥ 384

పంచవింశతిమస్థాదీ చతుశంగ ఉదాహృతః ।
జయవర్ణవ సంక్షేప్త తత పరతతో ధవేత్ ॥ 385

సప్తవింశతితమా సా స్వాదంకవారిణీ మతా ।

ద్వాత్రింశతిమస్థానే + త్రిపదీ పట్పదీ క్త్వచిత్ ॥ 386

27 తరువాత 32 చెప్పబడినది అవగా 28 నుండి 31 వఱకు లుప్తమైనవి

ప్రతిపదార్థము 22 శుకమంచు, 23 విచిత్రము, 24 త్రిభంగము, 25 చతురంగము, 26 అయవర్తన, 27 అంకవారిణీ, 32 త్రిపదీ, క్త్వచిత్ = ఒక్కొక్కచోట, పట్పదీ భవేత్ = పట్పదియును అగును

తాత్పర్యము 23విచిత్రములు, 24 త్రిభంగము, 25 చతురంగము, 26 అయవర్తన, 27 అంకవారిణీ, 32 త్రిపదీ ఒక్కొక్కచోట పట్పదియును అగును

త్రయస్త్రింశత్తమం ప్రోక్తం తద్భంభకరణం పున ।

చతుస్త్రింశత్తమ పాటకరణం సముదాప్యాతమ్ ॥ 387

పంచత్రింశత్తమ ప్రోక్తం కైవాట ఇతి తద్విధై ।

షట్ త్రింశత్తమసంఖ్యం ద్విపదీతి పతాం మతా ॥ 388

సప్తత్రింశత్తమా యా తు మువిదా వర్తనీ మతా ।

అష్టత్రింశత్తమా త్వేతా బహుభేద ప్రవిస్తరా ॥ 389

ప్రతిపదార్థము 33బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 కైవాటము 36 ద్విపది 37 వర్తనీ, 38 బహుభేదవిస్తరా = అనేక భేదములచే

తాత్పర్యము 33బంధకరణము, 34 పాటకరణం, 35 కైవాటము, 36 ద్విపది, 37 వర్తనీ, 38 అనేకభేదములచే

చత్వారింశదశై కోవా (?) మతోఽఘాంబడకస్తథా ।

పంచారింశత్తతో క్షేయా తతోఽథ ధ్వనికుట్టనీ ॥ 390

ఏకాదికో యేత్ భేదే ధ్వనేతా (?) సైకతాలికా ।

ఏతేషామధిక త్యాత ప్రబంధో మాతృకాభ్యామ ॥ 391

ప్రతిపదార్థము ఏప్తార్థమైన, ఏలా = ఏలాప్రబంధము 39 ఘాంబడము, 40 ధ్వనికుట్టనీ, 41భేదే, 42 ఏకతాలికా, 43మాతృకా

తాత్పర్యము విస్తారమైన విలాప్రబంధము 39 యోగబంధము, 40 ద్వవికుట్టనీ,
41 దంశి, 42 ఏకతారితా, 43 మాతృకా

చతుర్వికతి + + + చత్వారింశత్తమ పునః ।

ప్రబంధోయం వ్యరార్థ స్యాత్ క్లేయో హిగీతవేదితి ॥ 392

చత్వారింశత్తమం ప్రోక్షం కరణం పచధిర్యుతమ్ ।

చత్వారింశదుకృతా పద్మిశ్వాహి వర్ణవ్యర స్పృత ॥ 393

ప్రతిపదార్థము 44 స్వరార్థము, 45 కరణం, 46 వర్ణవ్యరము, 47 ముక్తావరీ

తాత్పర్యము 44 స్వరార్థము, 45 కరణం, 46 వర్ణవ్యరము, 47 ముక్తావరీ

చత్వారింశత్ వస్తయుతా క్లేయా ముక్తావరీతి యా ।

ప్రతాపవర్ణన శ్వాస్తవత్వారింశత్ ప్రకీర్తిత ॥ 394

ప్రతిపదార్థము 48 ప్రతాపవర్ణన ప్రబంధము

తాత్పర్యము 48 ప్రతాపవర్ణన ప్రబంధము

పంచదా మునివా త్యాతా చత్వారింశత్ సుసంయుతా ।

ఏతేషాం లక్షణం చచ్చిపమాసాత్ విదుషాత్తమమ్ ॥ 395

ప్రతిపదార్థము సుసంయుతా = సుసంబంధితములైన, చత్వారింశత్ = 40,

పంచదా త్యాతా = 5 విధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము సుసంబంధితములైన 40, 5 విధములుగా చెప్పబడినది

యథోక్షం వాతవియమై + + + + + ।

రాగైర్యథాపదుక్తైస్తు గాతవ్యాగీతకోపిత్తి ॥ 396

ప్రతిపదార్థము ఆత్ర = ఇందు, యథోక్షం = చెప్పబడిన రీతిగా, వియమై =

వియమములచే, యథావత్ = యథాశాస్త్రముగా, ఉక్తై రాగై = చెప్పబడిన

రాగములతో, గీతకోపిత్తి గాతవ్యా = గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాత్పర్యము ఇందు చెప్పబడిన రీతిగా వియమములచే యథాశాస్త్రముగా

చెప్పబడిన రాగములతో గీతజ్ఞులచే గానయోగ్యము

తాలకువ్యాది తుయు పాదైర్విరుత్తైళ్ళ సమన్విత .

స కంద ఇతి కర్ణాటభాషాదిపదమిశ్రిత || 397

కందాది ప్రబంధా లక్ష్మత ప్రసిద్ధాదీప .

అర్యాయా ద్విపదే పృత్యే గాధాయా శేఽ ఖకే తథా .

తోటకేన చ తాలవ్య నియమో నాస్తి కదాచన . 398

ప్రతిపద్యార్థము యు = ఏది తాలకువ్యాది = తాలాదికున్యమును, పాదై = పాటలచేతను, విరుత్తై = విరుదములచేతను సమన్విత = కూడియుండునో కర్ణాట భాషాదిపదమిశ్రిత = కర్ణాటభాషాదిపదమిశ్రితమో, స = అది కంద ఇతి = కంద ప్రబంధమగును కందాదిప్రబంధా = కందముమొదలగు ప్రబంధములు, లక్ష్మత = లక్ష్మములను బట్టి ప్రసిద్ధా దీప = ప్రసిద్ధములే, అర్యాయా = అర్కకు, ద్విపదే = ద్విపదయందు, పృత్యే = పృత్తియందును, గాధాయా = గాధకు కేధకే = కేధకమందు తోటకేన = తోటకముచేతను తాలవ్య నియమ నాస్తి = తాలనియమములేదు

తాత్పర్యము ఏది తాలాదికున్యమును పాటలచేతను, విరుదములచేతను కూడియుండునో కర్ణాటభాషాది పదమిశ్రితమో అది కందప్రబంధమగును కందము మొదలగు ప్రబంధములు లక్ష్మములను బట్టి ప్రసిద్ధములే అర్కకు ద్విపదయందు, పృత్తియందును, గాధకు కేధకమందు తోటకముచేతను, తాలనియమములేదు

ముఖ్యతా తేషు విధిస్తా మునిభిర్బంధపా స్మృతమ్ .

అంత స్వర+విన్యాస ++++++++ || 399

+++++++++ క్షోప్త తదపి సమ్మత .

వ్రాతోయస్య భవేత్ తాతోవర్ణసీయస్య సంజ్ఞయా . 400

ప్రతిపద్యార్థము + + + + + + + క్షోంతి, తదపి = అదికూడ, సమ్మత = అంగీకృతము, సంజ్ఞయా = సంజ్ఞచేతను, యస్య = దేనికి, వర్ణనియస్య = వర్ణమునకు వ్రాత తాల భవేత్ = వ్రాతతాలమగునో

తాత్పర్యము క్షోంతి, అదికూడ అంగీకృతము, సంజ్ఞచేతను దేనికి వర్ణమునకు వ్రాతతాలమగునో

గీయతే యత్ తద్రూపాంశ్చద్యం గీతవిశాలదా ।

తాలయక్షం స్వరోపితం మధ్యేపాటవిరాజితం । 401

ప్రతిపదార్థము తాలయక్షం = తాలయంతమును, స్వరోపితం = స్వరసహితమును, మధ్యే = మధ్యన, పాటవిరాజితం = పాటకోభితమును అయి, యత్ గీయతే = ఏది గానముచేయబడునో, తత్ = దానిని, అత్ర = ఇక్కడ, గీతవిశాలదా గద్యం ఆహు = గీతజ్ఞులు గద్యమందురు

తాత్పర్యము తాలయంతమును స్వరసహితమును మధ్యన పాటకోభితమును అయి ఏది గానముచేయబడునో దానిని ఇక్కడ గీతజ్ఞులు గద్యమందురు

పున ఏదసమాయుక్తం గానం+దండకో బుధై ।

విభూత్యాగ + సౌభాగ్యవిరుధై సమలంభృత ॥ 402

ప్రతిపదార్థము పున ఏదసమాయుక్తం = పున ఏదయుతమైన, గానం = గానము, దండక = దండకము, విభూత్యాగ+ సౌభాగ్యవిరుధై సమలంభృత = విభూత్యాగ, +సౌభాగ్యమును, విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాత్పర్యము పున ఏదయుతమైన గానము దండకము విభూత్యాగ, + సౌభాగ్యమును విరుదములచేతను భూషితమైనది

తాలేనాపి చ యుక్త స్యాత్ వర్ణ కర్ణాటభాషయా ।

స్వరాచాటసమాయుక్తా తాలేన చ సమన్వితా ॥ 403 ॥

ప్రతిపదార్థము తాలేనాపి = తాలముచేతను, కర్ణాటభాషయా = కర్ణాట భాషచేతను, వర్ణ యుక్త స్యాత్ = వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరాచాటసమాయుక్తా = స్వరపాటములతో కూడినదియు, తాలేన చ సమన్వితా = తాలయంతమును

తాత్పర్యము తాలముచేతను కర్ణాటభాషచేతను వర్ణము సంయుక్తమగును స్వరపాటములతో కూడినదియు తాలయంతమును,

కయావిభాషాయా యుక్తా ఏరుధై సాతుపాటనీ ।

ప్రతిపదార్థము కయా విభాషాయా యుక్తా = ఏదో ఒక విభాషతో

కూడినదియు, విరుద్ధై యుతా = విరుదములతో కూడినదియు, సా = అది, పాటలీ

తాత్పర్యము ఏదో ఒక విభాషతో కూడినదియు విరుదములతో కూడినదియు అది పాటలీ

యత్ర స్యాత్ స్వరవిన్యాస ప్రతిపాదాంతముజ్జ్వలం ॥ 404

తాలేప చ సమాయుక్త అర్థిలా నామ సో భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, స్వరవిన్యాస = స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతం ఉజ్జ్వలం = ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును, తాలేప చ సమాయుక్త = తాలయుతమును, స్యాత్ = అగునో, స, అర్థిలానామ భవేత్ = అది అర్థిలానామ ప్రబంధమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ స్వరవిన్యాసము ప్రతిపాదాంతమును ప్రకాశమును తాలయుతమును అగునో అది అర్థిలానామ ప్రబంధమగును

పరూప్రతిపదార్థంతు గీతం తాలయుతం భవేత్ ॥ 405

తాతేంతై స్వాసంయుక్తై స్వాచతుష్పీటికా భవేత్ ।

ప్రతిపదార్థము పరూప్రతిపదార్థం = పరూప్రతిపదార్థము, గీతం = గీతము, తాలయుతం భవేత్ = తాలయుతమైనచో, తాతేంతై = తాతేంతములచేతను స్వాసంయుక్తై = స్వ అసంయుతములైనట్టియు, సా = అది, చతుష్పీటికా భవేత్ = చతుష్పీటికయగును

తాత్పర్యము పరూప్రతిపదార్థమైన గీతము తాలయుతమైనచో, తాతేంతములచేతను, స్వ అసంయుతములైనట్టియు అది చతుష్పీటికయగును

అర్థం గీత్యా పదార్థంతు తతాపరి తతస్యరా ॥ 406

+ + + + శ్రుతేన్యాశ్చ (?) శేషం భవేత్ తతో పరి ।

దేరీగీతేపి వస్తు స్వావ్యాటకేఽపి ప్రయుజ్యతే ॥ 407

ప్రతిపదార్థము అర్థం గీత్యా = అర్థమును పాడి, తతాపరి = తరువాత,

పదార్థం = పదార్థమును, తతస్వరా = తరువాతస్వరము, తేన్వాశ్చ = తేన్వములును, తత వరీ = తరువాత వరీ, శేషం భవేత్ = శేషముగును, దేశీగీతేషు = దేశీగీతమందును వస్తు స్వాత్ = వస్తువగును, నాలకే అపి ప్రయుజ్యతే = నాటకమందు కూడా ప్రయోగింప బడును

తాత్పర్యము అర్థమును పొడి తరువాత పదార్థమును, తరువాతస్వరము దేన్వములును తరువాత వరీ శేషముగును దేశీగీతమందును, వస్తువగును నాటకమందు కూడా ప్రయోగింప బడును

గీతేతు ప్రతితాలేన పదస్వర సమాయుత ।

మత క్రౌంచపదోవాసు స తుగాంధర్వవేదినామ్ ॥ 408

ప్రతిపదార్థము గీతే = గీతమందు, ప్రతితాలేన = ప్రతితాలముచేతను, పదస్వర సమాయుత = పదస్వరయుతమును అయినది, అత = ఈ కారణముగ, గాంధర్వవేదినాం = వెంగితజ్ఞులకు, క్రౌంచపదోవాసు = క్రౌంచపదప్రబంధమగును

తాత్పర్యము గీతమందు ప్రతితాలముచేతను పదస్వరయుతమును అయినది వెంగితజ్ఞులకు క్రౌంచ పదప్రబంధమగును

సంస్కృతం పదమేకం తు ద్విత్వీయం దేవసంయుతమ్ ।

సప్రాసం గీయతే యత్ర గీతం హంసపదం విదు ॥ 409

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, ఏకం పాదం సంస్కృతం = ఒకపాదము సంస్కృతమును, ద్విత్వీయం దేవసంయుతం = రెండవది దేశ్యమును, సప్రాసం గీయతే = ప్రాసయుతముగా గానముచేయుటచునో, తం = దానిని, హంసపదం విదు = హంస పదముగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము ఎక్కడ ఒకపాదము సంస్కృతమును రెండవది దేశ్యమును ప్రాసయుతముగా గానముచేయుటచునో దానిని హంసపదముగా తెలియుదురు

యస్మై తాండ్యయోగేనపదపాటనిరాజిత ।

ప్రశ్నోత్తరసమాయుక్త పదోక్త తుకపారిత ॥ 410

ప్రతిపదార్థము య = ఏది, తాలద్యయోపేత = తాలద్యయముతో కూడినదియు, పదపాటవిరాజిత = పదపాటలచే ప్రకాశితమో, ప్రశ్నోత్తరసమాముక్త = ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో, ఏ = అది, సదా = ఎల్లప్పుడు, ఖక సారిత ఉక్త = ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఏది తాలద్యయముతో కూడినదియు పదపాటలచే ప్రకాశితమో ప్రశ్నోత్తరములతో కూడియుండునో అది ఎల్లప్పుడు ఖకసారితముగా చెప్పబడినది

+ +కర్ణాట భాషాయామథవా మిశ్రితా యది ।

సంవాదకపదోపేత స భవేత్ ఖకశారిక ॥ 411

అర్థం యత్ర స్వరైర్గీత్వా యత్కామరగలీలయా ।

గీయతే విరుచైకర్థం హయలీలతి సా స్మృతా ॥ 412

ప్రతిపదార్థము అథవా = లేక + +కర్ణాట భాషాయాం = + + కర్ణాటభాషయందు, మిశ్రితా యది = కలపినయొడల, సంవాదకపదోపేత = సంవాదకపదయుతమును అయినచో ఏ = అది ఖకశారిక భవేత్ = ఖకశారిక మగును, అర్థం = సగము, స్వరై = స్వరములచే, గీత్వా = పాడి, విరుచై = విరుచములతో, అర్థం గీయతే = సగము పాడబడునో, యత్కామరగలీలయార = తురగలీలాయుతచేతను కూడినదగునో సా = అది హయలీలా ఇతి స్మృతా = హయలీల యని భావించబడుచున్నది

తాత్పర్యము లేక + +కర్ణాట భాషాయందు కలపినయొడల సంవాదకపదయుతమును అయినచో అది ఖకశారిక మగును సగము స్వరములచే పాడి విరుచములతో సగము పాడబడునో తురగలీలాయుతచేతను కూడినదగునో, అది హయలీలయని భావించ బడుచున్నది

గజలీలాకృతం సర్వం తాలోపి గజలీలక ।

క్రియతే యత్ర సా శ్లేయా గజలీలతి వామత ॥

ప్రతిపదార్థము సర్వం గజలీలాకృతం = సమస్తము గజలీలాకృతమును, తాలోపి = తాలము కూడా గజలీలక = గజలీలకము, సా = అది వామత గజలీలా శ్లేయా = పేరు చేతను గజలీలాగా తెలియదగినది

తాత్పర్యము సమస్తము గజలీలాకృతమును తానముకూడా గజలీలకము
అది పేరునేతము గజలీలగాతెలియదగినది

చందహా సింహాలీలేతి స్వరాచేవ తనంయుత ।
గీయతే యుష్టు విరుదై స భవేత్ సింహాలీలక । 414

స్వరపాటైర్నిబద్ధం చ భవేత్ యత్ర సదాష్టకమ్ ।
మత శరభలీల పా రాగతాలాష్టకాన్విత ॥ 415

అదౌ రాగ సగమకస్తా తేన తు సమన్విత ।
స్వరపాటైర్నిబద్ధగీతస్తు నానాదేశాదిభాషయా । 416
గీయతే య స ఉర్దిష్ట శుకచంమర్షసప్రియ ।

ప్రతిసదాష్టకము సింహాలీలేతి చందహా = సింహాలీలా చందమ్ము చేత, స్వరాంతే =
స్వరములంతమందు, నతనంయుత = నతయుతమును, (నగణతగణములు)
య = ఏది, విరుదై = విరుతములచేతను, గీయతే = గానముచేయుటడునో,
స సింహాలీలక = అది సింహాలీల

యత్ర = ఎక్కడ, స్వరపాటై నిబద్ధం = స్వరపాటబద్ధమౌ, సదాష్టకం = 8
పదములుకలదో రాగతాలాష్టకాన్విత స = రాగతాలాష్టకయుతమైనది,
శరభలీల మత = శరభలీలగానంగీకృతము, అదౌ = మొదట, రాగ. = రాగము,
సగమక = గమకయుతమును, తాలేన సమన్విత = తానముకలదియు,
నానాదేశాదిభాషయా = అనేకదేశాదిభాషవే, స్వరపాటైర్నిబద్ధ = స్వరపాటములు
పాడుటడునో, స = అది, ఉర్దిష్ట = జనరంజకమైన, శుకచంమ = ఉర్దిష్ట =
శుకచంమపుగా నిర్దిష్టము

తాత్పర్యము సింహాలీలా చందమ్ము చేత స్వరములంతమందు నతయుతమును
(నగణతగణములు) ఏది విరుతములచేతను గానముచేయుటడునో
అదిసింహాలీల ఎక్కడ స్వరపాటబద్ధమౌ 8 పదములుకలదో
రాగతాలాష్టకయుతమైనది శరభలీలగానంగీకృతము మొదట రాగము
గమకయుతమున తానముకలదియు అనేకదేశాదిభాషవే స్వరపాటములు
పాడుటడునో అది జనరంజకమైన శుకచంమపుగా నిర్దిష్టము

అనేకదేశభాషాని పాదైర్పిరుదనేనై .

417

విత్రిత స్వరతాలైళ్ళ విత్రిత ఇతి కీర్తిత .

ప్రతిపదార్థము అనేకదేశభాషాని = అనేక దేశభాషలచేతను, పాదై = పాదములచేతను, విరుదనేనై = విరుదతేనకములచేతను, స్వరతాలైళ్ళ = స్వరతాలములచేతను, విత్రిత = విత్రించబడినది విత్రిత ఇతికీర్తిత = విత్రితమని పేర్కొనబడినది

తాత్పర్యము అనేక దేశభాషలచేతను, పాదములచేతను, విరుదతేనకములచేతను, స్వరతాలములచేతను విత్రించబడినది విత్రితమని పేర్కొనబడినది

పదై వృత్తైస్తా పాదైర్పత్త్రతయపదేన చ .

418

తాలత్రయవిమిశ్రేణ త్రిభంగిరధిరీయతే .

ప్రతిపదార్థము పదై = పదములచేతను, పదై = స్వరములచేతను, పాదై = పాదములచేతను వృత్తైస్తయపదేన చ = వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయ విమిశ్రేణ = తాలత్రయమిశ్రణచేతను, త్రిభంగి అధిరీయతే = త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము పదములచేతను, స్వరములచేతను, పాదములచేతను, వృత్తత్రయపదముచేతను, తాలత్రయమిశ్రణ చేతను, త్రిభంగి చెప్పబడుచున్నది

రాగతాలచతుష్కేణ యత్ర భాషా చతుష్టయమ్ .

419

గీయతే గీతచరురై చతురంగ ప ఉచ్యతే .

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, భాషాచతుష్టయం = భాషాచతుష్కము, రాగతాలచతుష్కేణ = రాగతాలచతుష్కముతో, గీయతే = గానముచేయబడునో, ప చతురంగ ఉచ్యతే = అది చతురంగమనబడును

తాత్పర్యము ఎక్కడ భాషాచతుష్కము, రాగతాలచతుష్కముతో గానముచేయబడునో అది చతురంగమనబడును

జయమాతాపదైర్ముక్త + +మై నిజయో జయ .

420

జయార్థం గీయతే యత్ర క్షేయోఽ సా జయవర్ధన .

ప్రతిపదార్థము జయమాలాపదై యుక్త = జయమాలాపదయుతమై విజయం
జయ = జయముకొనుట పాదబదునో, అసా = ఇది, జయవర్ధన స్త్రీయ =
జయవర్ధనముగా తెలియవలెను

తాత్పర్యము జయమాలాపదయుతమై జయముకొనుట పాదబదునో ఇది
జయవర్ధనముగా తెలియవలెను

అదితాలేన సంయుక్తం యుత్ర ఖండచతుష్టయమ్ । 421

పదపాదాస్థకం న ప్యాత్ సింహచక్రాంతవంజక ।

ప్రతిపదార్థము యుత్ర = ఎక్కడ అదితాలేన సంయుక్తం = అదితాలములో
కూడియుండునో, ఖండచతుష్టయం = ఖండచతుష్టయమో, పదపాదాస్థకం =
పదపాదాస్థకమగునో, న = అది, సింహచక్రాంతవంజక ప్యాత్ =
సింహచక్రాంతనామకమగును

తాత్పర్యము ఎక్కడ అదితాలములో కూడియుండునో ఖండచతుష్టయమో,
పదపాదాస్థకమగునో అది సింహ చక్రాంతనామకమగును

ఏకం పాదం పురో గీత్యా గీయంతే చ స్వరాస్తత । 422

ఝంపాదితాలసంయుక్త న భవేత్ కలహంసక ।

ప్రతిపదార్థము ఏకం పాదం = ఒక పాదమును పుర గీత్యా = ముందుపాదీ,
తత = తరువాత, స్వరా గీయంతే = స్వరములు పాదబదును, ఝంపాది
తాలసంయుక్త = ఝంపాది తాలయుతమగు, న = అది, కలహంసక భవేత్ =
కలహంసమగును

తాత్పర్యము ఒక పాదమును ముందుపాదీ తరువాత స్వరములు పాదబదును
ఝంపాదితాలయుతమగు అది కలహంసమగును

యత్రార్థం తేనకకోపితద్విపరీచన్ భవేద్దల । 423

వచనంత్యం గృహీత్యా రు యమకస్థితిభాషిత ।

అపృత్యా గీయంతే యోఽసా చక్రచాల ప్రకీర్తిత । 424

ప్రతిపదార్థము యుత్ర = ఎక్కడ, అర్థం = సగము, తేనకకోపిత =

తేంతయుతముగునో, అల = అలము, ద్విపదివత్ భవేత్ = ద్విపదివలె నగును, అంత్యం పదం గృహీత్వా = అంత పదమును గ్రహించి, యమకస్థితభూషిత = యమక స్థిత్యలంకృతమును, అవృత్త్వా య గీయతే = అవృత్తిచేసి గానముచేయుటగునో, అసౌ చక్రవాల ప్రకీర్తిత = అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఎక్కడ సగము తేంతయుతముగునో అలము ద్విపదివలె నగును అంతపదమును గ్రహించి యమకస్థిత్యలంకృతమును అవృత్తిచేసి గానముచేయుటగునో అది చక్రవాలముగా చెప్పబడుచున్నది

తాలేన యేన కేనాపి విరులై కేవలై పి .

యద్యదాపి తథా భూతా యా వృత్త్వా గీయతే ద్విధా ॥ 425

తాలేన కరణస్వైవ స్వరై పమురణాక్షరై .

గంధర్వైర్గీయతే యత్తు తత్ బంధకరణం పున ॥ 426

ప్రతిపదార్థము యేన కేనాపి తాలేన = ఏదోఒక తాలముచేతను, కేవలై పిరులై అపి = కేవలము విరుతములచేతను, యద్యదాపి = ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఎట్లయినను) తథాభూతా = అటువంటిది, యా వృత్త్వా = ఏది వృత్తిచేత ద్విధా గీయతే = రెండు విధములుగా గానముచేయుటగునో, కరణస్వైవ = కరణముయొక్క, తాలేన = తాలముచేతను పమురణాక్షరై స్వరై = మురణాక్షరసహిత స్వరములచేతను, యత్ = ఏది, గంధర్వై గీయతే = గంధర్వులచేత గానముచేయుటగునో, తత్ = అది, బంధకరణం = బంధకరణము, పున = మరల -

తాత్పర్యము ఏదోఒక తాలముచేతను కేవలము విరుతలముచేతను ఏదెప్పుడైనను (ఏదిఎట్లయినను) అటువంటిది ఏది వృత్తిచేత రెండు విధములుగా గానముచేయుటగునో, కరణముయొక్క తాలముచేతను మురణాక్షరసహితస్వరములచేతను ఏది గంధర్వులచేత గానముచేయుటగునో అది బంధకరణము మరల -

పాదాభ్యాం కరణం ప్రోక్షం పాక్షపాట స్వరాస్యతమే .

అక్షరైర్గీయతే పమ్మక్ పాక్షరేన హి కేవలై ॥ 427

తైవాట ఇతి వ క్షేయో గంధర్వప్రాసంయుతః ।

యా ప్యాత్ కరణతాలేన ద్విపదీవృత్తసంగతా ॥ 428

సా భవేత్ ద్విపదీ నామ ప్రోక్తా వస్తువిచక్షణైః ।

ప్రతిపదార్థము పాస్తపాట స్వరావ్యతం = పాస్తపాటస్వరములతో కూడినది, పాదాఞ్జం కరణం ప్రోక్తం = పాదకరణమువలదీనది, కేవలై పాద్రి ఏవ = కేవలపాటములగు అక్షరై = అక్షరములచేత, తాలసంయుత గంధర్వై సమ్మకే గీయతే = తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో, స తైవాట ఇతిక్షేయం = అది తైవాటకరణమని చెప్పబడునది, కరణతాలేన = కరణతాలముచేత, ద్విపదీవృత్త సంగతా = ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది, యా ప్యాత్ = ఏది అగునో, సా ద్విపదీ నామప్రోక్తా = అది ద్విపదీగా చెప్పబడినది తాత్పర్యము పాస్తపాటస్వరములతో కూడినది పాదకరణమువలదీనది కేవల పాటములగు అక్షరములచేత తాలయుతముగా గంధర్వులచే బాగుగ పాడబడునో అది తైవాటకరణమని చెప్పబడునది కరణతాలముచేత ద్విపదీవృత్తముతో కూడియున్నది ఏదిఅగునో అది ద్విపదీగా చెప్పబడినది

గ్రహార్చ్యభిమతోయత్ర వ్యాసశ్శాంశేన కేవలమ్ ॥ 429

వర్ణనీయస్య గాతుస్తు తస్మాద్వామప్రప్రదేశ్యతే । (?)

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, అంశేన = అంశముచేత కేవలం = కేవలముగా, వ్యాస = వ్యాసమో తత్ర = అక్కడ, గ్రహా = గ్రహము, వర్ణనీయస్య గాతు = వర్ణనీయమునకు గాయకునియొక్క, వామప్రప్రదేశ్యతే (?)

తాత్పర్యము ఎక్కడ అంశముచేత కేవలముగా వ్యాసమో అక్కడ గ్రహము వర్ణనీయమును గాయకునియొక్క

కంకాల ప్రతితాలశ్చ ద్రుతమర కుటుక్కుకమ్ ॥ 430

విచోయ గీయతే యా తు వస్త్రై సా వర్తనీమతా ।

ప్రతిపదార్థము కంకాల = కంకాలము, ప్రతితాలశ్చ = ప్రతితాలమును ద్రుతమర = ద్రుత(మర)మును, కుటుక్కుకం = కుటుక్కుకమును, విచోయ = విడిచి, యా = ఏది, వస్త్రై = స్వరములచే, గీయతే = గానము చేయుబడునో, సా = అది, వర్తనీ మతా = వర్తనీగా సమ్మతము

తాత్పర్యము కంఠాలము ప్రతితాలమును ద్రుత (మద) మును కుటుక్కుకమును విడిచి ఏది స్వరములచే గానముచేయుటయనో అది వర్తవిగా నిమ్మతము

అద్యంపాదద్యయం యత్ర ప్యాదమప్రాసవర్ణితమ్ ॥ 431

అనుప్రాసప్రస్తుతీయేఽపి చతుర్థే వాఙ్గీయతే ।

త+ + + + + +పామప్రాసశ్చ పంచమ ॥ 432

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ అద్యం పాదద్యయం = మొదటి పాదద్యయము, అనుప్రాసవర్ణితం స్థాత్ = అనుప్రాసరహితముగానగును, త్వరీయే చతుర్థే అపి = మూడవ, వాల్గవ పాదమందు గాన, అనుప్రాసా = అనుప్రాసలు, గీయతే = పాడబడును, త+ + + ++, పామప్రాసశ్చ పంచమ = అనుప్రాసరహితపంచమము

తాత్పర్యము ఎక్కడ మొదటిపాదద్యయము అనుప్రాసరహితముగానగును మూడవ, వాల్గవ దానియందుకూడా అనుప్రాసలు వాల్గవ పాదమందుగాని పాడబడును అనుప్రాసరహితపంచమము

చతస్రే గీతయో యత్ర పాదే పాదే భవంతి చ ।

గీత్వా తదీయపాదార్థమనుప్రాసా విధీయతే ॥ 433

త్యాగసౌభాగ్యసౌందర్యశౌర్యభైరవాదివర్ణనా ।

యస్యాం భవతి గీతజ్ఞాప్తమేతాం సంప్రచక్షతే ॥ 434

ప్రతిపదార్థము యత్ర = ఎక్కడ, చతస్రే గీతయ = వాల్గ గీతులు, పాదేపాదే = ప్రతిపాదమందును, భవంతి = అగుచున్నవో, తదీయ పాదార్థం = దాని పాదార్థము, గీత్వా = గానముచేయుటచే, అనుప్రాస విధీయతే = అనుప్రాస విధింపబడునో, త్యాగ సౌభాగ్యసౌందర్య శౌర్యభైరవాదివర్ణనా = త్యాగము సౌభాగ్యము, సౌందర్యము, శౌర్యము, భైరవము మొదలగునవి వర్ణించుట, యస్యాం భవతి = ఎందు అగునో, తాం ఏలాం సంప్రచక్షతే = దానిని ఏలాగా చెప్పుచున్నారు

తాత్పర్యము ఎక్కువ నాల్గుగీతులు ప్రతిపాదమందును అగుచున్నవో దాని పాదార్థము గానముచేయబడి అమప్రాస విధింపబడునో త్యాగము, సాధాగ్యము, సౌందర్యము, శౌర్యము, ధైర్యము మొదలగునవి వర్ణించుట ఎందులకునో దానిని ఏలగా చెప్పుచున్నారు

స + + పహికాశవ్యా గీతజ్ఞై గీతపత్తము ।

మట్టేనాథ ద్విరీయేన కంకాలేన తదైవ చ ॥ 435

సంయుక్తా ప్రతితాలేన కర్తవ్యతా మనీషిణి ।

వర్ణనీయస్య గాతుశ్చ సా తునామాంకితా భవేత్ ॥ 436

ప్రతిపదార్థము ద్విరీయేన అథ మట్టేన = ద్విరీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను, తదైవ = అట్టి కంకాలేన = కంకాలముచేతను, ప్రతితాలేన సంయుక్తా = ప్రతితాలముతోను కలసివచ్చి, ఏలా కర్తవ్యా = ఏలాప్రబంధము చేయదగినది, వర్ణనీయస్య = వర్ణమునకు, గాతుశ్చ = గాయకునకు, సా = అది, నామాంకితా భవేత్ = నామచిహ్నముగను

తాత్పర్యము ద్విరీయతాలముచేతను మరియు, మట్టతాలముచేతను అట్టి కంకాలముచేతను ప్రతితాలముతోను కలసివచ్చి ఏలాప్రబంధముచేయదగినది వర్ణమునకు, గాయకునకు అది నామచిహ్నముగను

వర్ణనీయపరమాయుక్తా మతే కేషాంచిదివ్యతే ।

రమ్యగీతగుణై ర్యుక్తా ఛందోగణపమప్యతా ॥ 437

అలంకారరహితే కర్తవ్యతా మనీషిణి ।

అదౌ నాదవతి ప్రక్తా తతో హంపవతి మతా ॥ 438

పందావతి త్పరీయా చ తుర్యా భద్రావతి పృథితా ।

ఋగ్వేదాదిపముద్యుతా పిచిత్రధ్వనిరంజితా ॥ 439

ఇత్యేతా గణమార్గేణ బుధైరుక్తా చతుర్విధా ।

ప్రతిపదార్థము కేషాంచితే మతే = కొందరిచేతమందు, వర్ణనీయపరమాయుక్తా = వర్ణనీయ పహితముగా ఇవ్యతే = ఇష్టమగుచున్నది, రమ్యగీత గుణై యుక్తా =

అందములైన గీతగుణసహితమును, ఛందోగణపమన్వితా = ఛందోగణములతో కూడినదియు, అలంకారరహితా = అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు అగు, ఏలా = ఏలాప్రబంధము, కర్తవ్యా = చేయదగినది, అదా నాదవతి హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి, ఋగ్వేదాదిసముద్యూతా = నాదవతి, హంసవతి, నందవతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విచిత్రధ్వనిరంజితా = విచిత్రమైన ధ్వనిచే రంజితము, ఇతి = ఈవిధముగా, ఏలా గణమాగ్నేణ = ఏల గణ (సముదాయ)మార్గముచే, చతుర్విధా ఉక్తా = నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము కొందరి మతమందు వర్ణనీయసహితముగా ఇష్టమగుమెప్పుది అందములైన గీతగుణసహితమును ఛందోగణములతో కూడినదియు అలంకారములు, రసములతో కూడినదియు, ఏలాప్రబంధము చేయదగినది నాదవతి, హంసవతి, నందావతి, భద్రావతి ఋగ్వేదాదులనుండి పుట్టినది విచిత్రమైన ధ్వనిచే రంజితము ఈవిధముగా ఏల గణ (సముదాయ) మార్గముచే నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది

ఏలా నాదవతి రమ్యా వర్ణాలంకారశోభితా ॥ 440

గీయతే ముట్టతాలేన నాదయుక్తా పదేపదే ।

అక్కరాగో భవేర్మిత్ర నర్పేషామమరంజక ॥ 441

శ్వేతో వర్ణశ్చ విశ్లేయ శృంగార కథితో రస ।

తైశో వృత్తిరాభ్యాతా సాంచారి రీరిరిష్యతే ॥ 442

భారతి దేవతా తస్యా బ్రాహ్మణానాం కులం తథా ।

యత్ర చంద్రగణా పంచ స్వర్ణజైవేన సంయుతా ॥ 443

ఏలా నాదవతి నామ పా పృతా పూర్వసారిధి ।

ప్రతిపదార్థము నాదవతి ఏలా = నాదవతి ఏలాప్రభేదము, రమ్యా = సుందరమైనది, వర్ణాలంకారశోభితా = వర్ణాలంకారమండితము, ముట్టతాలేన = ముట్టతాలముతో, నాదయుక్తా = నాదయుతముగా, పదే పదే గీయతే = మాటిమాటికి గావము చేయబడును, తైత్ర అక్కరాగ భవేత్ = అక్కడ

టక్కరాగమగును, సర్వేపాం అనురంజక = అందరికిని రంజింపజేయువదగును,
 శ్లేతవర్ణ = తెల్లని రంగుకలది, శృంగం, రవి, కదిత = శృంగారరసము
 చెప్పబడినది, కైశీ వృత్తి అభ్యాసా = కైశీ వృత్తి చెప్పబడినది, పాంచాలీ
 రీతి ఇవ్యతే = పాంచాలీరీతి నమ్మతము తస్యా = ఆనాదనతికి,
 భారతీదేవతా = సయ్యతి దేవత, యత్ర = ఎక్కడ, బ్రాహ్మణానాం కులం =
 బ్రాహ్మణకులము, చంద్రగణా పంచ = చంద్రగణములైదు, ఏకేపి స్వర్గణ
 సంయుతా = ఒక స్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో పా = అది,
 నాదవతీవీలా = నాదవతీనామక ఏలాప్రభేదముగా, పూర్వమూలి, స్మృతా =
 పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

తాత్పర్యము నాదవతి ఏలాప్రభేదము సుందరమైనది వర్ణాలంకారమండితము
 ముష్టితాలముతో నాదయుతముగా మాటిమాటికి గానముచేయుటకును
 టక్కరాగమగును అందరికిని రంజింపజేయువదగును తెల్లనిరంగుకలది
 శృంగారరసము చెప్పబడినది కైశీ వృత్తి చెప్పబడినది పాంచాలీరీతి నమ్మతము
 ఆనాదనతికిసంబంధితదేవత ఎక్కడ బ్రాహ్మణకులము చంద్రగణములైదు,
 ఒకస్వర్గణము దేవతతో కూడినదియు అగునో అది నాదవతీనామక
 ఏలాప్రభేదముగా పూర్వపు పండితులచే భావించబడినది

పాంచస్యేవ గతిం కా పా నాదేవ చ వదేవ చ ॥ 444

నమం ప్రవక్తతే యస్మాత్ తతో పాంచవతి స్మృతా ।

తాతో ద్విరీయకస్తత హిందోలేవ తు గీయతే ॥ 445

రక్తే నర్ణ సమోభ్యత చండికా దేవతా భవత్ ।

స్మృతిచారభటి త్రోక్తా తాటియా రీతిరివ్యతే ॥ 446

క్షృతియాణాం కులం వైవ రసో ర్వాడ ప్రకీర్తిత ।

యత్రానలగణా పంచ పృష్టో వాయుగణస్తథా ॥ 447

ఏలా పాంచవతిపాంతీ సా స్మృతా గీతపాల్కా ।

అఘభి గమ్యైర్మృక్తా రాగా మాలవకైశికే ॥ 448

ప్రతిపద్యము వాదేన = వాదముచేతను, పదేన = పదముచేతను పాంసప్యేన = పాంసకు పమానమైన, గతిం = గమనము, యస్మాత్ ప్రవర్తతే = ప్రవర్తించునో తత = అందువలన సా = అది, పాంసవతీ స్మృతా = పాంసవతిగా భావించబడినది, తత్ర = అందు, తాల ద్విరీయక = ద్విరీయతాలము హిందోలేన గీయతే = హిందోలముచే గానముచేయుటకును, వర్ణ రక్త = రంగు ఎఱుపు, చండికా దేవతా = దేవత చండిక ఆరభతీ వృత్తి = ఆరభతీ వృత్తి, లాటీయా రీతి = లాటీరీతి, క్షుత్రియాణాం కులం = క్షుత్రియకులము, రస రౌద్ర = రౌద్రరసము యత్ర = ఎందు, అవలగణా పంచ = అగ్నిగణము లైదు, తథా పప్త వాయుగణ = అట్లే అరవది వాయుగణమో, గీతపార్శ్వ = గాంధర్వవిదులచే, సా పాంసవతీ ఏలా స్మృతా = అది పాంసవతీ ప్రబోదముగా తలచబడినది, మూలవక్షైశికే = మూలవక్షైశికయందు లఘుభి గమ్యై యుక్తా = లఘుగమకపహితమైన, రాగా = రాగముకలది

తాత్పర్యము వాదముచేతను, పదముచేతను, పాంసకు పమానమైన గమనము ప్రవర్తించునో అందువలన అది పాంసవతిగా భావించబడినది అందు ద్విరీయతాలము హిందోలముచే గానముచేయుటకును రంగు ఎఱుపు దేవత చండి ఆరభతీవృత్తి లాటీ రీతి క్షుత్రియకులము, రౌద్రరసము ఎందు అగ్నిగణములైదు, అరవది వాయుగణమో అది గాంధర్వవిదులచే పాంసవతి ప్రబోదముగా తలచబడినది మూలవక్షైశికయందు లఘుగమకపహితమైన రాగముకలది

ఏలా వందావతీ వామ ప్రతితాలేన గీయతే ।

ఇంద్రాణీ దేవతావృత్తి సాత్యతీ తత్ర కీర్తితా । 449

గాదీ యాకభ్యతే రీతి పీతో వర్ణ స్మృతో జుక్తై ।

రసో వీర సమాఖ్యాత వైఖ్యానం కులసంభవ । 450

నాదావత్యామివ పర్యం కర్తవ్యం రాగజ్ఞాత్సకమ్ ।

యత్రాంబరగణా పంచ మార్తాండగణ పంయుతా । 451

ఏలా వందావతీ సా తు విశ్లేయా గీతవేదితి ।

ప్రతిపదార్థము నందావతి ఏలా = ఏలాప్రబేదమైన నందావతి, ప్రతిలాతీన
 గీయతే = ప్రతిలాతీనముచే గానముచేయబడును, ఇంద్రాణి దేవతా = దేవత
 ఇంద్రాణి (శరీరే), వృత్తి సాత్వతీ = సాత్వతీవృత్తి గాడీరీతి రీతి = గాడీరీతి,
 పీత వర్ణ = పసుపురంగు, రస వీర = వీరరసము, వైశ్యజాతిజము =
 వైశ్యజాతిజము, నాదావతియందువలె = నాదావతియందువలె, సర్వం రాగపూర్వకం =
 రాగయుతముగా, కర్తవ్యం = చేయదగినది, యత్ర = ఎక్కడ, మార్తాంధ
 గణనంయుతా = సూర్యగణయుతములైన, అంబరగణా వంద =
 ఆకాశగణములైన, సూర్యగణా = చెప్పబడినవో, సా = అది, ఏలా నందావతి =
 ఏలానందావతిగా, విశ్లేయా = తెలియదగినది

తాత్పర్యము ఏలాప్రబేదమైననందావతి ప్రతిలాతీనముచే గానముచేయబడును
 దేవత ఇంద్రాణి (శరీరే) సాత్వతీవృత్తి గాడీరీతి పసుపురంగు వీరరసము
 వైశ్యజాతిజము నాదావతియందువలె రాగయుతముగా చేయదగినది ఎక్కడ
 సూర్యగణయుతములైన ఆకాశగణములైన చెప్పబడినవో అది ఏలానందావతిగా
 తెలియదగినది

విశ్లేషపదసంయుక్తా మూర్ఖవా భ్యసింసులా ॥ 452

కంఠాలంకరణంధా కమభేద ప్రగీయతే ।

ఏలా భద్రావతి నామ శూద్రజాతిపముద్భవా ॥ 453

కృష్ణవర్ణా చ విశ్లేయా నైదర్శిరీతిశోధితా ।

భారతీపుత్రియుక్తా చ భీభత్సరపథాపితా ॥ 454

వారాహీదేవతోపేతా కథితా గీతకోపైతై ।

యత్రభూమిగణా పంచషష్ఠే జలగణస్తథా ॥ 455

భద్రావరీతి విఖ్యాతా సా స్మృతా పుటపుంగై ।

త్రైపదం పాదపంఖ్యానమూర్ఖవాచిందుసంకులమ్ ॥ 456

యత్యోతం గమకం కుర్వాదేతదేలామ లక్షణమ్ ।

తతశ్చ వర్ణమూలవ్య నామ నవ్యత్ (?) ద్రవేశయేత్ ॥ 457

అలితా రససంయుక్తా స్వాధిధానమత పరమ్ ।

ప్రతిపదార్థము ఏకైకపదసంయుక్తా = ఒక్కొక్కపదసహితమును, మూర్ఖనా
 ధ్వనిపంకులా = మూర్ఖనా ధ్వనులచే వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాల
 సంబంధా = కంకాలతాలసంబంధితమును, కకుభేద ప్రగీయతే = కకుభేదముచే
 గావముచేయబడునో, ఏలా భద్రావతీ (పా) = ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన
 (అ)భద్రావతి, శూద్రజాతివముద్యవా = శూద్రజాతివము, కృష్ణవర్ణా =
 నల్లనిరంగుకలది, చైదర్పీరితికోబితా = చైదర్పీరితిచే ప్రకాశించునది,
 భారతీవృత్తియుక్తా = భారతీవృత్తియుతము, దీభత్సరసదూషితా =
 దీభత్సరసముచే నలంకృతము, వారాహ దేవతా = దేవత వారాహ, యత్ర =
 ఎక్కడ, భూమిగణా = భూగణములైదు, సప్త జలగణ = ఆరవది జలగణము,
 పా భద్రావతీ = అది భద్రావతి, త్రివదం = త్రివదమును,
 పాదసంఖ్యావమూర్ఖనాబిందుసంకులం = పాదసంఖ్యా, మూర్ఖన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకం కుర్యాత్ = గమకమును చేయవలెను, తత్ ఏలాను
 లక్షణం = అది ఏల యందు లక్షణము, తతశ్చ = తరువాత, వర్ణమూలస్య
 నామ = వర్ణనీయముయొక్క నామము, సమ్యక్ ప్రవేశయేత్ = సమీచినముగా
 ప్రవేశపెట్టవలెను, అత పరం = అటుతరువాత, స్వ అభిధానం = తన నామము,
 రససంయుక్తా లలితా = రసయుతమైన లలిత (ము)

తాత్పర్యము ఒక్కొక్క పదసహితమును మూర్ఖనా ధ్వనులచే
 వ్యాకులమైనదియు, కంకాలతాలసంబంధితమును కకుభేదముచే
 గావముచేయబడును ఏలాప్రబంధప్రభేదమైన భద్రావతి, శూద్రజాతివము,
 నల్లనిరంగుకలది చైదర్పీరితిచే ప్రకాశించునది భారతీవృత్తియుతము
 దీభత్సరసముచే నలంకృతము దేవత వారాహ ఎక్కడ భూగణములైదు, ఆరవది
 జలగణము అది భద్రావతి త్రివదమును పాదసంఖ్యా, మూర్ఖన,
 బిందుసమ్మర్మమైన, గమకమును చేయవలెను అది ఏలయందు లక్షణము
 తరువాత వర్ణనీయముయొక్క నామము సమీచినముగా ప్రవేశపెట్టవలెను
 అటుతరువాత తననామము రసయుతమైన లలిత (ము)

ఇతి గజైలావతుష్టయమ్

త్వదీయపాదవత్ పాదశ్చతుర్థో యది వర్తతే । 458

ఏలా సంకరభాషేతి మతంగమునిభాషితమ్ ।

పంచమీద్యతయం సంకరవాప్నోతి ఏలా + + + 459

ప్రతిపదార్థము త్వదీయపాదవత్ = త్వదీయపాదమువలె, చతుర్థ పాద
యది వర్తతే = నాల్గవ పాదము వర్తిపొందినచో ఏలాసంకరభాషా ఏతి ఇతి =
ఏలాసంకరత్వమును పొందునని మతంగముని భాషితం = మతంగమువారి
భాషణము పంచమీద్యతయం = పంచమీద్యయము, సంకరవాప్నోతి ఏలా =
సంకరవాచక ఏలా + + +

తాత్పర్యము త్వదీయపాదమువలె నాల్గవపాదము వర్తిపొందినచో
ఏలాసంకరత్వమును పొందునని మతంగమువారి భాషణము పంచమీద్యయము
సంకరవాచక ఏలా

రతిలేఖ కామలేఖ బాలలేఖ తత్తైవచ ।

కథ్యతే చంద్రలేఖ చ మాత్రైలామరా వల్లభ । 460

ప్రతిపదార్థము రతిలేఖ, కామలేఖ బాలలేఖ, చంద్రలేఖ, ఇతి = అని
మాత్రైలాం = మాత్రా ఏలను, వల్లభ ఆదా = వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

తాత్పర్యము రతిలేఖ కామలేఖ, బాలలేఖ చంద్రలేఖ అని మాత్రాఏలను
వల్లభాచార్యుడు చెప్పెను

యస్మానుంఘ్రిర్దయే మోతా రుద్రసంఖ్యాష్టరీయకే ।

రుద్రహస్తసమగ్రైవ రత్నాత్కా గణమ్మితా ॥ 461

భవంతీతి యతస్తజ్జై భానుసమ్మాత్మానాభి చ ।

కథితా గీతాస్తజ్జై రతిలేఖేతి వాచుత ॥ 462

ప్రతిపదార్థము యస్మానుం = దేవీయందు, అంఘ్రిర్దయే = పాదద్వయమందు,
రుద్రసంఖ్యా మోతా = రుద్రసంఖ్య (11) మాత్రలును, త్వదీయకే =
మూడవపాదమున, రుద్రహస్తసమగ్రైవ = రుద్రహస్తలక్షణములైన (22)
మాత్రలును, రత్నాత్కాగణమ్మితా = రతివాచక గణయుతములునై, భవంతీ

ఇతి = అగుచున్నవని, యత = ఎందునుండి దాతునన్మాత్మకాబిళ్ళ = దాతునన్మాత్మకలచేతను, నామత రతిలేఖేతి కథితా = రతిలేఖయని చెప్పబడినది

తాత్పర్యము దేనియందు పాదద్యయమందు రుద్రసంఖ్య (11) మూత్రలును మూడవపాదమున రుద్రహస్తలతుల్యములైన (22) మూత్రలును రతినామక గణయుతములునై అగుచున్నవని ఎందునుండి దాతునన్మాత్మకలచేతను రతిలేఖయని చెప్పబడినది

ద్విగుణీతరుద్రా ప్రథమే మూత్రా యుజీ సంధవంతి తా ఏక ।

వింశతిర్విష్ణుమ్⁽⁹⁾ చరమే యస్యా సా కామలేఖేతి । 463

ద్విగుణీతకలా యది స్య మూత్రా పాదద్యయేషి విశ్ణుమ్ ।

బాలగణోపేతం యస్యాం సా బాలలేఖేతి । 464

ప్రతిపదార్థము ప్రథమే ద్విగుణీతరుద్రా మూత్రా = మొదటిపాదమున 22 మూత్రలు, యుజీ తా ఏక సంధవంతి = రెండవ పాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మూత్రలును, విషమే వింశతి = మూడవ పాదమందు ఇరువది అగునో, సా కామలేఖా ఇతి స్మార్త్ = కామలేఖయగును, పాదద్యయే అపి = రెండు పాదములందును విశిష్టం = ప్రత్యేకముగా, మూత్రా = మూత్రలు, ద్విగుణీతకలా స్య యది = కళలు రెండు రెట్లయినచో, బాలగణోపేతం = బాలగణనహితమును, యస్యాం = దేనియందగునో, సా బాలలేఖా ఇతిస్మార్త్ = అది బాలలేఖయగును

తాత్పర్యము మొదటిపాదమున 22 మూత్రలు, రెండవపాదమందు వాటిలో ఒకటి (11) మూత్రలును, మూడవపాదమందు ఇరువది (20) అగునో అది కామలేఖయగును రెండుపాదములందును ప్రత్యేకముగా మూత్రలు కళలు రెండురెట్లయినచో బాలగణ నహితమును దేనియందగునో అది బాలలేఖయగును

చత్వారింశత్ త్ర్యధికమూత్రా సంఖ్యాంస్త్రియుగ్మేషు ।

ఏకోవా సా విష్ణుమ్ యస్యాం సా చంద్రలేఖేతి । 465

ప్రతిపదార్థము అంధ్రీయగ్నము = పాదధ్వయమందు, చల్పారంశత్
 త్ర్యుదీకమాత్రా సంఖ్యా = 43మాత్రలు, విషమే = విషమపాదమందు, ఏకోనా =
 ఒకటి తక్కువగను (42), యస్మాం = దేనియందుండునో, సా = అది,
 చంద్రలేఖా ఇతి = చంద్రలేఖయని

తాత్పర్యము పాదధ్వయమందు 43 మాత్రలు, విషమపాదమందు
 ఒకటితక్కువగను (42) దేనియందుండునో అది చంద్రలేఖయని

ఇతి మూర్తైలాచతుష్టయమ్

॥ ॥ ॥

నైవ్యాత తాలనియమో రవనియమో రాగనియమస్తు ।

భవతి + +వర్ణనియమో వర్ణైలా కథ్యతే తస్మాత్ ॥ 466

ప్రతిపదార్థము అత్ర = ఇందు, తాలనియమ న = తాలనియమములేదు,
 రవనియమ న = రవనియమములేదు, రాగనియమ న = రాగనియమములేదు
 వర్ణనియమ భవతి = వర్ణనియమముకలదు, తస్మాత్ = అందువలన,
 వర్ణైలకథ్యతే = వర్ణైలాయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము ఇందు తాలనియమములేదు రవనియమములేదు
 రాగనియమములేదు వర్ణనియమముకలదు అందువలన వర్ణైలయని
 చెప్పబడుచున్నది

మదనవతీ శాలిఖా ప్రభావతీ మాలతీ చ తథా ।

హేమవతీ కుసుమవతీ వర్ణనిబంధాభవన్తి సప్తైలా ॥ 467

ప్రతిపదార్థము మదనవతీ, శాలిఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధా = వర్ణనిబంధములు, సప్త ఏలా = ఏడు ఏలులు

తాత్పర్యము మదనవతీ, శాలిఖా, ప్రభావతీ, మాలతీ, హేమవతీ, కుసుమవతీ,
 వర్ణనిబంధములు ఏడుఏలులు

ఏకాదశాదివర్ణ సక్తకళాంతై క్రమేణ సప్తైలా ।

గీమంతే గంధర్వై లరితపర్వైర్జగతి సప్తాదై ॥ 468

ప్రతిపదార్థము ఏకాదశాదివృత్తి = ఏకాదశాదివృత్తములచేత, వస్త్ర దశాంతై = వస్త్రదశాంతములైన, (11-17) క్రమేణ = క్రమముగా ఏలా వస్త్ర = ఈ ఏడును ఏవైనై = వాదయుతములైన, లలితపదై = మృదుపదములచే జగతి = భోజమునందు, గంధర్వై గీయంతే = గంధర్వులచే గానముచేయుటచున్నవి
తాత్పర్యము ఏకాదశాది వృత్తములచేత వస్త్రదశాంతములైన (11-17) క్రమముగా ఈ ఏడును వాదయుతములైన మృదుపదములచే భోజమునందు గంధర్వులచే గానము చేయుటచున్నవి

అలలితనామోపీతా మదనవతీ లఘుగణేన శశిలేఖా ।

గురుగణబహులా ప్రభావతీ భవతి రమ్యతరా ॥ 469 ॥

ప్రతిపదార్థము అలలితనామోపీతా = అలలితమైన నామసహితము, మదనవతీ, లఘుగణేన = మదనవతి లఘుగణముచే, శశిలేఖా , గురుగణబహులా = గురుగణములతో అధికమైనది ప్రభావతీ రమ్యతరా వతి = ప్రభావతి రమ్యతర (మిక్కిలి అందమైనది) మగుచున్నది

తాత్పర్యము అలలితమైన నామసహితము మదనవతి, లఘుగణముచే శశిలేఖ, గురుగణములతో నధికమైనది ప్రభావతి, రమ్యతర (మిక్కిలి అందమైనది) మగుచున్నది

ఏలా గురులఘురచితా మధురధ్వనికోభితా తథానరహా ।

అహంగమకాలంకారా రమణీయా మాలతీ భవతి ॥ 470 ॥

ప్రతిపదార్థము మాలతీ ఏలా, గురులఘురచితా = మాలతీఏల గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురధ్వని కోభితా = మధురమైన ధ్వనికోభితమును, నరహా = రసయుతమును అహంగమకాలంకారా = అనేక గమకములతోను అలంకారములతోను కూడియున్నదియు, రమణీయా భవతి = రమ్యమైనదగుచున్నది

తాత్పర్యము మాలతీ ఏలా, గురులఘువులచే నిర్మితము, మధురమైన ధ్వనికోభితమును రసయుతమును, అనేక గమకములతోను, అలంకారములతోను కూడియున్నదియు రమ్యమైనదగుచున్నది

గాతవ్యా గాంధర్వైర్లలితా లలితేన వర్ణనియమేన ।

ప్రథమమివ చరణయుగళం పయమకమథలందుమూర్చనాయుక్తమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము ప్రథమమివ చరణయుగళం = మొదటిదానివలె
చరణద్వయమును పయమకం = యమకసహితమును, అద = తరువాత,
లిందుమూర్చనాయుక్తిం = లిందుమూర్చనాసహితముగను, లలితేన
వర్ణనియమేన = లలితమైన వర్ణనియమముతో, లలితా, గాంధర్వై గాతవ్యా =
లలిత గంధర్వులచే గానముచేయబడినది

తాత్పర్యము మొదటిదానివలె చరణద్వయమును యమకసహితమును
తరువాత లిందుమూర్చనా సహితముగను లలితమైన వర్ణనియమముతో లలిత
గంధర్వులచే గానము చేయబడినది

లలితపదం ఏరుతాం కథం (?) తథాచ యతిసంస్థితం గమకమ్ ।

చరణయుగ్గత్రయమేవం నామ తతో భవతి వర్ణనియమ్య ॥ 472

ప్రతిపదార్థము లలితపదం = లలితపదము, ఏరుతాం కథం = విరుతములకు
ఎట్లు, తథాచ = అట్లే, గమకం యతిసంస్థితం = యతియందున్న గమకమును,
చరణయుగ్గత్రయం ఏవం నామ = చరణద్వయముత్రయము కూడానిట్లే తథా=
తరువాత, వర్ణనియమ్య భవతి = వర్ణమునకునున్నది

తాత్పర్యము లలితపదము విరుతములకు ఎట్లు అట్లే యతియందున్న
గమకమును చరణద్వయము, త్రయము కూడానిట్లే తరువాత
వర్ణమునకునున్నది

అఘంసర్గపదవింశతం తత్ పునరపి గీయతే గీత్వా ।

గాత్యవనామధేయం వీరవిలాపాదివర్ణనాపూర్వమ్ ॥ 473

యప్యాం వర్తే తా పా కథితా క్రమతో మతంగేన ।

ప్రతాపేత్వాపైర్వాదివర్ణనా గుణగౌళవమ్ ॥ 474

క్రమతో ద్భిశ్యతే యప్యాం వర్తే తా పా ప్రకీర్తితా ।

మట్టద్విరీయకం కాంప్రతితాతేన గీయతే ॥ 475

ప్రతిపదార్థము లఘువర్ణపదవిబద్ధం గీత్వా = లఘువర్ణపదవిబద్ధమును పాడబడి, తత్ = అది, పునరపి = మరల, గాత్యజననామధేయం = గాయకులపేరుగా వీరవిలాపిది వర్ణనాపూర్వం = వీరము, విలాసము, మొదలగు వానివర్ణనాపూర్వకముగా, యస్యాం గాయతే = దేవియందు గానము చేయుటచో, సా = అది, క్రమత = వరుసగా, మతంగవ = మతంగమునిచే, వర్ణవిలా కఠితా = వర్ణాలచెప్పబడినది, యస్యాం = దేవియందు, ప్రతాప ఉత్సాహా దైర్యఋతి వర్ణవాగులగొరవం, క్రమశః క్రమముగా, దృశ్యతే = కనబడుచో, సా వర్ణిలా ప్రకీర్తితా = అది వర్ణవిలాగా చెప్పబడుచున్నది, మట్టద్వితీయకం కాలప్రతితాలేన = మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే, గీయతే = గానము చేయుటచున్నది

తాత్పర్యము లఘువర్ణపదవిబద్ధము పాడబడి అది మరల గాయకులపేరుగా వీరము, విలాసముమొదలగు వానివర్ణనాపూర్వకముగా దేవియందు గానముచేయుటచో అది వరుసగా మతంగమునిచే వర్ణాల చెప్పబడినది దేవియందు ప్రతాప ఉత్సాహాదైర్యఋతి వర్ణవాగులగొరవం క్రమముగా కనబడుచో అది వర్ణవిలా చెప్పబడుచున్నది మట్టద్వితీయ, కాల, ప్రతితాలముచే గానము చేయుటచున్నది

ప్రకారేంద్రజేన కఠితా యేనాధునా మృటమ్ ।

కథ్యతే తు సమరపేన వర్ణితానప్తకం పున ॥ 476 ॥

రమణీ చంద్రికా లక్ష్మీ పద్మిని రంజనీ తథా ।

మాలతీ మోహినీ చేతివర్ణిలా పప్తకం తథా ॥ 477 ॥

ప్రతిపదార్థము యేన ఏజేన ప్రకారేన = యే ఒకవిధముగా, కఠితా = చెప్పబడినదో, పున = మరల, మృటం = స్పష్టముగా, అధునా = ఇప్పుడు, సమరపేన = సామర్యముగా, (సమరసముతో) వర్ణవిలానప్తకం కథ్యతే = వర్ణవిలా పప్తకముచెప్పబడుచున్నది, రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీపద్మిని, రంజనీ, మాలతీ, మోహినీ, ఇతి = అని, వర్ణిలా పప్తకం = విలాపవర్ణపప్తకము

తాత్పర్యము యే ఒకవిధముగా చెప్పబడినదో మరల స్పష్టముగా ఇప్పుడు సామర్యముగా (సమరసముతో) వర్ణవిలాపప్తకముచెప్పబడుచున్నది రమణీ, చంద్రిక, లక్ష్మీ, పద్మిని, రంజనీ, మాలతీ, మోహినీ అని విలాపవర్ణపప్తకము

సమా యత్ర యతి పాదే ప్రథమే ద్వివిద్విశీయతే (?) :

పాదే పాదేన నాన్యన్య పట్నదీ రమణీతి పా . 478

ప్రతిపదార్థము ప్రథమేపాదే, ద్విశీయతే చ = మొదటిపాదమందు రెండవపాదమందు యత్రయతి సమా = ఎక్కడ యతి సమావేశా, పాదే పాదే చ = ప్రతిపాదమందును, న అదిఅన్య = అది సంపన్నముకాదో, (దృఢము), పట్నదీ = పట్నది, రమణీతి పా = అది రమణీ వర్జిత

తాత్పర్యము మొదటిపాదమందు, రెండవపాదమందును, ఎక్కడ యతి సమావేశా ప్రతిపాదమందును అది సంపన్నము కాదో (దృఢము) పట్నదీ అది రమణీవర్జిత

ప్రతీగతాసమా వైవ యత్ర పాదద్వయే భవేత్ .

లింగుభిర్గుణైర్గుణై చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా . 479

ప్రతిపదార్థము యత్రపాదద్వయే = దేని పాదద్వయమందు, ప్రతీగతా సమా చ భవేత్ = ప్రతీగతము, సమమును అగునో లింగులి = లింగువులతోను గుణై యుక్తా = గుణములతోను కూడియుండునో, సా చంద్రిణీతి ప్రకీర్తితా = అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పబడును

తాత్పర్యము దేనిపాదద్వయమందు ప్రతీగతము, సమమును అగునో లింగువులతోను, గుణములతోను కూడియుండునో అది చంద్రిణీ (చంద్రిక)యని చెప్పబడును

గోపుర్యా చ సమాప్రతా యత్ర పాదత్రయేపిచ .

మూర్ఖతా వాచకహితా వైతా లక్ష్మీరీతివృత్తా . 480

అద్యేపాదే ద్విశీయేన త్పరీయేన చతుర్థతే .

వర్ణద్వయసమాయుక్తా పర్మివ్యేతా నిగద్యతే . 481

ప్రథమే చ సమా ప్రతా ద్విశీయేన త్పరీయతే .

గోపుర్యా గమకాన్యా చ కంజితా వామ పా భవేత్ . 482

లఘుభిర్గుణభిర్వర్ణై యా తు ప్రాప్తేర్వినిర్మితా .

యదిష్టతా (?) చతుష్పాదా పా వైతా మాంతీ మతా . 483

ప్రతిపదార్థము యత్ర పాద్యత్రయే అపి = ఎక్కడ పాద్యత్రయమందుకూడ,
 గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా, మూర్ఖవానాదసహితా = గోవుచ్చా, సమా, ప్రోత మూర్ఖవా
 నాదసహితముగానగునో, సా ఏలా అక్షిప్త స్మృతా = ఆ ఏలఅక్షిప్తయనబడును.
 అద్యే ద్వితీయే తృతీయే చతుర్థే చ పాదే = ఒకటవ, రెండవ, మూడవ,
 నాల్గవ పాదములందును, వర్ణధ్వని సమాయుక్తా = వర్ణధ్వని యుతమైనది,
 పద్మినీ ఏలా నిగద్యతే = పద్మినీ ఏలగా చెప్పబడుచున్నది, ప్రథమే =
 ప్రథమపాదమున, సమా, ప్రోతా, ద్వితీయే తృతీయతే = సమా, ప్రోత రెండు
 మూడు పాదములందు, గోవుచ్చా, గమకాద్యా చ = గోవుచ్చము గమక
 సమ్మర్దియు నగునో, సా = అది, రంజనీ యేత్ = రంజని యగును, లఘుభి =
 లఘువులచేతను, గురుభి = గురువులచేతను, ప్రాప్తై వర్ణై =
 ప్రాప్తవర్ణములచేతను, వినిర్మితా = సృష్టించబడినది, చతుష్పాదా =
 నాల్గుపాదములు కల్గినదిఅయిన, సాఏలా మాలతీ మతా = అఏల
 మాలతిగావిష్టము

తాత్పర్యము ఎక్కడ పాద్యత్రయమందుకూడ, గోవుచ్చా, సమా, ప్రోతా
 మూర్ఖవానాదసహితముగా నగునో, ఆ ఏలఅక్షిప్త యనబడును ఒకటి, రెండు,
 మూడు, నాల్గుపాదములందును వర్ణధ్వని యుతమైనది పద్మినీఏలగా
 చెప్పబడుచున్నది ప్రథమపాదమున, సమా ప్రోతా, రెండుమూడు
 పాదములందు గోవుచ్చా, గమక సమ్మర్దియునగునో అది రంజనీయగును
 లఘువులచేతను, గురువులచేతను, ప్రాప్తవర్ణములచేతను సృష్టించబడినది నాల్గు
 పాదములుకల్గినది అయిన ఆ ఏల మాలతిగావిష్టము

పంచపాదసమాయుక్తా మూర్ఖవా గమకాన్వితా ।
 మోహినీ వాచుపా శ్లేయా వర్ణితా సప్తమీ శుభా ॥ 484

లోకదుష్టంశాస్త్ర శాస్త్ర + + + పంచ వర్ణయేత్ ।
 + గోదుష్టం తథా గ్రామ్యం గతత్రమమపార్థకమ్ ॥ 485

పదం కావ్యమనందిశ్చం కలా వాఙ్మంచి భక్తకమ్ ।
 ప్రకారేణ తథాశ్చై వర్ణే తాలచయస్థయమ్ ॥ 486

ప్రతిపదార్థము పెంచపొదనమాయుత్తా = (5) ఐదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖవా గమకాప్యతా = మూర్ఖవా గమకములతో కూడినదియు, తులూ = మంగళకరమైన, పా వర్ణవిలా పప్తమీ మోహివీ త్తేయా = అపిదవ వర్ణవిల మోహివిగా గమవించ వలయును, లోకదుష్టం = లోకమునకు దుష్టమైన, శాస్త్రశాస్త్ర + + +, పెంచ = ఐదు, ఎర్థయేత్ = విడువవలెను, + గోదుష్టం = గోదుష్టము, గ్రామ్యం = గ్రామ్యము, గతక్రమం = గతక్రమము, అపార్థకం = అపార్థకము, పెదంకాప్యమసందిగ్ధం = ఒకానొక అసందిగ్ధ వాక్యము, కలూచ అర్థంబి భక్తకం = సమ్యక్విభక్తముకానికలయు, ప్రకారేణ = పద్ధతిగా, తత. = తరువాత, వర్ణే = వర్ణమందు, తాలవతుష్టయం ఉక్తా = తాలవతుష్టయముక్తమైనది

తాత్పర్యము (5) ఐదుపాదములతో కూడినదియు, మూర్ఖవా గమకములతో కూడినదియు, మంగళకరమైన అపిదవ వర్ణవిల మోహివిగా గమవించవలయును లోకమునకు దుష్టమైన ఐదు విడువ వలెను గోదుష్టము గ్రామ్యము గతక్రమము అపార్థకము ఒకానొక అసందిగ్ధ వాక్యము సమ్యక్విభక్తముకాని- కలయు పద్ధతిగా తరువాత వర్ణమందు తాలవతుష్టయముక్తమైనది

లాటకర్ణాటగోదాంధ్రద్రవిదానాం స్వభాషయా ।

పుథక్ పుథక్ భవంత్యేలా మార్గయుత్తా మనోహరా ॥ 487

ప్రతిపదార్థము లాట కర్ణాట, గోడ, ఆంధ్ర, ద్రవిడుల స్వభాషయా = తమ భాషవే, పుథక్ పుథక్ = వేరువేరుగా మనోహరా ఏలా = అందములైన ఏలులు, మార్గయుత్తా భవంతి = మార్గయుతములగుచున్నవి

తాత్పర్యము లాట, కర్ణాట, గోడ, ఆంధ్ర ద్రవిడుల తమభాషవే వేరువేరుగా అందములైన ఏలులు మార్గయుతములగుచున్నవి

అత ప్రాసనమాయుత్తా మిథ్యాదిప్రాసవర్జితా ।

రహిత్యావైశ్చి సంయుత్తా లాటైలా పరిశీర్షితా ॥ 488

ప్రతిపదార్థము అత = అందువలన, ప్రాసనమాయుత్తా = ప్రాసయుతమును,

మధ్యాది ప్రాసవర్జితా = మధ్యాది ప్రాసరహితమును, రోస్థై భావైశ్చ సంయుక్తా = రసభావసహితమును అయినది. లాటైలా వరికీర్తితా = లాట ఏలగాచెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము అందువలన ప్రాసయుతమును మధ్యాదిప్రాసరహితమును రసభావసహితమును అయినది లాట ఏలగా చెప్పబడుచున్నది

ప్రాస్తైర్మనోపాద్యైర్వై ఆదిమధ్యాంతగోచరై ।

ఏలా కర్ణాటకా ప్రోక్తా లలితధ్వనిసంయుతా ।

489

ప్రతిపదార్థము ఆదిమధ్యాంత గోచరై = ఆదిమధ్యంతములందు కనబడు, మనోపాదై = రమ్యములైన, దినైశ్చ = అమృరూపములైన, ప్రాస్తై = ప్రాసలనుకల్గియున్నదియు, లలితధ్వనిసంయుతా = మృదువైన శబ్దముతో కూడియున్నది, కర్ణాటకా ఏలా ప్రోక్తా = కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

తాత్పర్యము ఆది, మధ్య, అంతములందు కనబడు రమ్యములైన అమృరూపములైన ప్రాసలను కల్గియున్నదియు, మృదువైన శబ్దముతో కూడియున్నది కర్ణాటకగా చెప్పబడినది

సర్వత్ర ప్రాససహితా గమ్యైశ్చ వివర్జితా ।

వాదబిందురసోపేతా ఏలా సా గౌడదేశజా ।

490

ప్రతిపదార్థము సర్వత్ర ప్రాససహితా = అంతట ప్రాసకలదియు, గమ్యై వివర్జితా = గమకవివర్జితము, వాదబిందు రసోపేతా = వాదబిందు రససహితమును అయినది, గౌడదేశజా ఏలా = గౌడదేశజనిత ఏల

తాత్పర్యము అంతట ప్రాసకలదియు గమకవివర్జితము వాదబిందు రససహితమును అయినది గౌడదేశజనిత ఏల

అనేక గమకాకీర్ణం అనేక ధ్వనిమిత్రితామ్ ।

అనేక రాగసంకీర్ణం ఏలామాంధ్రం విదుర్భుతా ।

491

ప్రతిపదార్థము అనేక గమకాకీర్ణం = అధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక ధ్వనిమిత్రితాం = అనేక శబ్దములతో కూడినదియు, అనేక రాగసంకీర్ణం =

అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి తాం = దానిని ఆంధ్రం ఏలాం ఏదు = ఆంధ్రీఏలముగా తెలియుదురు

తాత్పర్యము అధికములైన గమకసహితమైనదియు, అనేక శబ్దములతో కూడినదియు అనేక రాగములతో మిశ్రితమైనట్టి దానిని ఆంధ్రీఏలముగా తెలియుదురు

భావాభినయతాలాధ్యా విచిత్రధ్వనిరంతితా ।

ప్రాసహీదా రసస్థా చ ఏలా ద్రవిడదేశికా ॥ 492

ప్రతిపదార్థము భావాభినయతాలాధ్యా = భావము, అభినయము, తాలములచే నింపెన్పుమును, విచిత్రధ్వనిరంతితా = విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసహీదా = ప్రాసలేనిదియు, రసస్థాచ = రసముందునదియు అయిన, ఏలా = ఏల, ద్రవిడదేశికా = ద్రవిడదేశోద్భవము

తాత్పర్యము భావము, అభినయము, తాలములచే నింపెన్పుమును విచిత్రములైన ధ్వనులచే రంజితమును, ప్రాసలేనిదియును, రసముందునదియుఅయిన ఏల ద్రవిడదేశోద్భవము

ఇతి దేశాశ్చేలాపంచశమే

~ ~ ~

గజైలా తు చతుర్థేన్తా పంచమీ పంకరాత్మికా ।

మూత్రైలా చ చతుర్థేన్తై కథితా గీతకోపితై ॥ 493

చతుర్థాపభేదేన వృత్తైలా పరిగీయతే ।

పంచధా దేశభేదేన ద్వైలా పముడిరితా ॥ 494

ఏకత్ర మిరితాష్టైలా అష్టాదింశశపంచస్యయా ।

విజ్ఞాతా గీతశాస్త్రేన్తై వ్యవ్యంక్షణపంయుతా ॥ 495

ప్రతిపదార్థము గజైలా, చతుర్థా ఉన్తా = గజైల నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, పంచమీ పంకరాత్మికా = ఐదవది పంకరము, మూత్రైలా, చతుర్థేన్తై = మూత్రైలా నాల్గువిధములుగా చెప్పబడినది, వృత్తైలా చతుర్థా పభేదేన పరిగీయతే = వృత్తైల

పద్మాల్ప విధములుగా చెప్పబడినది దేతైలా దేశభేదన సంవదా సముదీరితా = దేశభేదముచే దేతైలలు బయవిధములు, ఏజిత మిరితా ఏతా = ఒకచోట కలసిన ఈవిలులు, అష్టావింశతి సంఖ్యయా పృష్ఠలక్షణ సంయుతా ఏష్టాతా = తమతమలక్షణములతో కలసివచ్చి (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి తాత్పర్యము గదైలా, వాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది బదపది సంకరము మౌలైలా వాల్పవిధములుగా చెప్పబడినది వర్జిత పద్మాల్ప దేతైలలు బయవిధములు ఒకచోట కలసిన ఈవిలులు తమ తమ లక్షణములతో కలసివచ్చి (28) ఇరువది ఎనిమిదిగా తెలియబడుచున్నవి

అపృత్త్యా యుత్ర పాదార్థం గీత్వా తదమగీయతే ।
అర్థం ద్వితీయపాదస్య ప్రాసమ్న ప్యాత్ ద్యయోరపి ॥ 496
ఏవమేవ ద్వితీయోరపి అన్య పాద ప్రగీయతే ।
ఏవం తృతీయపాదశ్చ పాదో యశ్చ చతుర్థక ॥ 497
ప్రత్యేకం పర్వపాదానాం అంతేఽపి యుత్రగీయతే ।
ఏ తుర్బాంబదకో వామ గీత్యైకధర్మీయతే ॥ 498

ప్రతిపదార్థము యుత్ర = ఎక్కడ, అపృత్త్యా = అపృత్తిచేత, పాదార్థం గీత్వా = పాదార్థమును పాడి, తదను = తరువాత ద్వితీయపాదస్య అర్థం గీయతే = రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, ద్యయోరపి = రెండింటికి కూడ, ప్రాస ప్యాత్ = ప్రాస ఉండునో, ఏవమేవ = ఇట్లే, ద్వితీయోరపి = రెండవదికూడ, అన్య పాద ప్రగీయతే = దీని పాదము గానము చేయుటకునో, ఏవం = ఇట్లే, తృతీయపాదశ్చ = మూడవపాదమును, యశ్చ చతుర్థక = నాల్గవపాదమును, ప్రత్యేకం = ప్రత్యేకముగా పర్వపాదానాం అంతే = అన్నిపాదములచివర, యుత్ర = ఎక్కడ, గీయతే = గానముచేయుటకునో ఏ = అది, ర్బాంబద వామ అధిర్మీయతే = ర్బాంబదముగా ఉత్తమైనది

తాత్పర్యము ఎక్కడ అపృత్తిచేత పాదార్థమును పాడి తరువాత రెండవ పాదార్థము పాడబడునో, రెండింటికి కూడ ప్రాస ఉండునో, ఇట్లే రెండవది కూడ దీనిపాదముగానముచేయుటకునో, ఇట్లే మూడవపాదమును

నాశ్శవహిదమును వ్రత్యేకముగా అన్నిహిదములచివం ఎక్కడ
గానముచేయుటచునో అది ఘోరిబడముగా ఉక్తమైనది

కంకాలో నామ తారశ్చ నైవ ఘోరిబడకో భవేత్ ।

అన్యే తు దేశీనంబంధాస్తాతా వర్త్యే భవంతిహి ॥

499

ప్రతిపదార్థము కంకాలో నామ తార = కంకాలమనుతాళము, తారశ్చ =
తారమును, నైవ ఘోరిబడక భవేత్ = ఘోరిబడకము (వండు) ఉండదు,
అన్యే దేశీనంబంధా తాతా వర్త్యేభవంతి హి = మిగిలిన దేశీనంబంధములైన
తాళము లన్నియు అగుచున్నవిగాదా

తాత్పర్యము కంకాలమనుతాళము, తారమును ఘోరిబడకము (వండు)
ఉండదు మిగిలిన దేశీనంబంధములైన తాళములన్నియు అగుచున్నవిగాదా

తానా+లంకృతా భేదా ఘోరిబడేన్య భవంతి హి ।

మూత్రా సమా ధ్వనిశ్చాత విరామోపంతరం కృచిత్ ॥

500

అస్త్వైవ యది తాలోసౌ తదా హి ధ్వనికుట్టనీ ।

స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే యత్ర నాలోఽక్షరసమన్విత ॥

501

ప్రతిపదార్థము తానాలంకృతా భేదా = తానములచే వలంకృతమైన
భేదములు ఘోరిబడే = ఘోరిబడమందు, అన్య = దీనికి, భవంతి =
అగుచున్నవి, మూత్రా సమా = మూత్రము సమానములు, అత్ర = ఇందు, కృచిత్ =
ఒక్కొక్కచోట, విరామ = విరామము అవంతరం ధ్వనిశ్చ = తరువాత
ధ్వనియు అస్త్వైవ = దీనికి, అసౌ తాల యదీ = ఈతాలమైన యెడల, తదా
సౌ = అప్పుడది, ధ్వనికుట్టనీ నాలోఽక్షరసమన్విత = ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవారము, స్వేచ్ఛయా గృహ్యతే = యథేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది
తాత్పర్యము తానములచే వలంకృతమైన భేదములు ఘోరిబడమందు దీనికి
అగుచున్నవి మూత్రము సమానములు ఇందు ఒక్కొక్కచోట విరామము
తరువాత ధ్వనియు దీనికి ఈతాలమైన యెడల అప్పుడది ధ్వనికుట్టని
అక్షరసహితవారము యథేచ్ఛగా గ్రహించబడుచున్నది

తాలశుష్కతస్థితో దేంగికా సా ప్రకీర్తితా ।
 విరంతరమునుప్రాసో యతిర్యత ద్రుతే ద్రుతే ॥
 క్రియతే గీతతత్త్వే సా పృతా త్వేకతాలికా ॥

502 ॥

ప్రతిపదార్థము తాలశుష్కత = తాలరహితమును, తత = తరువాత, తాల = తాలముండునో, సా = అది, దేంగికా ప్రకీర్తితా = దేంగికయని చెప్పబడెను, విరంతరం = సదా, అనుప్రాస = అనుప్రాసయు, ద్రుతేద్రుతే = ద్రుతద్రుతమందును, యత్ర = ఎక్కడ, యతి = యతి, క్రియతే = చేయబడుచున్నదో, సా = అది, ఏకతాలికా పృతా = ఏకతాలికయని భావించబడినది

తాత్పర్యము తాలరహితమును, తరువాత తాలముండునో అది దేంగికయని చెప్పబడును సదా అనుప్రాసయు, ద్రుతద్రుతమందును, ఎక్కడ యతి చేయబడుచున్నదో అది ఏకతాలికయని భావించబడినది

అదాయ గీయతే యస్మాత్ ఏకైకం మాతృకాక్షరమ్ ॥ 503
 ఇష్ట్యాదేవ సంయోజ్య మాతృకా సా ప్రకీర్తితా ।

ప్రతిపదార్థము యస్మాత్ = దేనినుండి, ఏకైకం మాతృకాక్షరం అదాయ = ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి, ఇష్ట్యాదేవ సంయోజ్య = ఇష్టమొనగా కలిపి, గీయతే = పాడబడునో, సామాతృకా ప్రకీర్తితా = అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

తాత్పర్యము దేనినుండి ఒక్కొక్కమాతృకాక్షరమును గ్రహించి ఇష్టమొనగా కలిపి పాడబడునో అది మాతృకయని చెప్పబడుచున్నది

విరంతరం స్మైరేవ యత్ర ఖండద్యయం భవత్ ॥ 505

తదత్ర కారణం ప్రోక్షం యత్యా య కారణాభ్యామా ।
 నిబంధో హస్తపాదైర్య సంయుక్తైస్తేనైః పున ॥ 506

స్మైరే, పక్షైశ్చ పాదైశ్చ తేనైశ్చ సమన్విత ।
 గీయతే తాలయుక్తో య స వర్ణావరక పృత ॥ 507

ప్రతిపదార్థము కారణాభ్యయతినే, నిరంతరం =
 నిరంతరం, స్వరై ఏవ = స్వరములచేతనే, యత్ర = ఎక్కడ, ఖండద్రవ్యం
 భవేత్ = ఖండద్రవ్యముగనునో, అత్ర = ఇక్కడ తత్ = అది, కారణం ప్రోక్షం =
 కారణముగా ఉత్పన్నమనది, య = ఏది, పాస్త్రపాట (ము)లతో
 (ము)లతో విలంబితమో, మన, = మరల, తేవశ్చే సంయుక్తై =
 తేనకయుతములైన స్వరై = స్వరములతోను పరై = పరములతోను, పాటై =
 పాట(ము)లతోను, తేంతశ్చే న వచస్విత = తేంతకములతోను
 కూడియుండునో, తాలయుక్త గీయతే = తాలవహితముగా
 గానముచేయుటకునో, ఏ, వర్ణసంకల్పత = అది వర్ణసంకల్పమని తలపెట్టెను

తాత్పర్యము కారణాభ్యయతినే నిరంతరం స్వరములచేతనే ఎక్కడ
 ఖండద్రవ్యమగునో ఇక్కడ అది కారణముగా ఉత్పన్నమనది ఏది పాస్త్రపాట(ము)లతో
 విలంబితమో మరల తేనకయుతములైన, స్వరములతోను, పరములతోను,
 పాట(ము)లతోను, తేంతకములతోను కూడియుండునో, తాలవహితముగా
 గానము చేయుటకునో అది వర్ణసంకల్పమని తలపెట్టెను

దేశికారపరై రప్యై సానుప్రాసై ప్రగీయతే ।

వాహనువర్ణనియన్య సా ముక్తావతీసంక్షితా ॥

308

ప్రతిపదార్థము వర్ణనియన్య = వర్ణనివహితదానికి, దేశికారపరై, =
 దేశికారపరములచేతను, రప్యై = మందరములైన, సానుప్రాసై = అనుప్రాస
 పహితములుగా, యా ప్రగీయతే = ఏది గానముచేయుటకునో, సా = అది

తాత్పర్యము వర్ణనివహితదానికి దేశికారపరములచేతను మందరములైన
 అనుప్రాసపహితములుగా ఏదిగానముచేయుటకునో అది

ప్రతాపవర్ణవో నామ ప్రబంధ పరిక్షీర్తిత ।

అష్టాధిపతితా రమ్యాశ్చత్వారింశదితి స్ఫుటమ్ ॥

310

ప్రతిపదార్థము ప్రతాపవర్ణవో నామప్రబంధ పరిక్షీర్తిత = ప్రతాపవర్ణమును
 ప్రబంధముగా విగదితము, అష్టాధి అధికా చత్వారింశత్ రమ్యా = 48
 అందములైన ప్రబంధములు ఇతి = అని స్ఫుటం = స్పష్టములైనవి

తాత్పర్యము ప్రతాపవర్ణనమును ప్రబంధకముగావిగదితము 48 అందములైన
ప్రబంధములు అవి వృష్టములైనవి

విలుధానాం వినోదాయ ప్రబంధా కథితా మయా ।

ఇదానీం కథయిష్యామి వాద్యవ్య నిర్ణయో యథా ॥ 511

ప్రతిపదార్థము విలుధానాం వినోదాయ = పండితుల ఆనందముకొఱకు,
మయా = నాచేత ప్రబంధా కథితా = ప్రబంధములు చెప్పబడినవి ఇదానీం=
ఇప్పుడు, వాద్యవ్య నిర్ణయ = వాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము,
కథయిష్యామి = చెప్పుదును, యథా = ఎట్లునగా-

తాత్పర్యము పండితుల ఆనందముకొఱకు నాచేతన ప్రబంధములు
చెప్పబడినవి ఇప్పుడు వాద్యమునకు సంబంధించి నిర్ణయము
చెప్పుదునుఎట్లునగా -

ఇతి మతంగమునివిరచితబ్రహ్మార్దేశ్యం

ప్రబంధాధ్యాయః శ్లో

కుథం ధూయత్

ప్రథమశ్చ ద్వితీయశ్చ తృతీయశ్చ చతుర్థః ।

మండ్ర కుష్ఠో వ్యాధిస్తరా వీతాన్ కుశ్యంతి సామగా ॥

య సామగావాం ప్రథమ స వేకో మధ్యమస్వర ।

యో ద్వితీయ సగాంధార తృతీయస్త్రుషభస్పృత ॥

చతుర్థ శ్లో ఇత్యాహం సంఘమో భైవతో భవేత్ ।

షష్ఠో విషాదో విజ్ఞేయ సప్తమ సంఘమ స్పృత ॥

అంగుష్ఠప్ర్యోత్తమే రుప్త (?) అంగుష్ఠే ప్రథమస్వర ।

ప్రచేతిన్యా తు గాంధార ఋషభస్తదవంతరమ్ ॥

అనామికాయా శ్లోస్తు కనిష్ఠాయాస్తు భైవత ।

తస్మాదభధ్రాదవ్యోస్తు (?) విషాదం తత్ర విర్భవేత్ ॥

వీతావాసంతో మోక్షశాంత ఉపరిత ॥

తాత్పర్యము ప్రదమము, ద్వితీయము, తృతీయము, చతుర్థము, మండ్రము, ఋష్యము, అతిష్ఠ్యరము, ఈష్ఠ్యరములను సామగములుగాచేయుచున్నవి సామగములలో ఏది ప్రదమమో అది వేణువుయొక్క మధ్యమష్ఠ్యరము ఏది రెండవదో అది గాంధారము మూడవది రిషభము నాల్గవది షష్ఠము ఐదవది ధైవతము ఆరవది నిషాదము, ఏడవది వంచమము అంగుష్ఠమందు మొదటిష్ఠ్యరము చూపుడుద్రేలు (వ్రలేశిని)చే గాంధారము, తరువాతిది రిషభము అశామింకనే షడ్జము కవిస్థికనే ధైవతము తాచికంది శ్రీందుదిగాని మరియొకటిగాని అక్కడ నిషాదమును విద్వేశింపవలెను ఇంతమాత్రమైన విషయమే మాతృశాంతము లభ్యమైనది

[illegible]

7000

	12			10		
12						2
10						12

Q. 30

		12		9		
					11	
8						
13						
					5	
			10			

పర్మిట్ అపెండిక్స్ D

గవి
దరివ
సమ

		n^2		పద
			n^3 n^4	

పర్మిట్ అపెండిక్స్ E

					పరి
					గధ
					ని

உதவித் துணை

2			
C	C	Q	U

500

		13	
	12	12	
12			

I

				100
				90
				80
				70
				60
	50			50

00000000000000000000000000000000

A 4x4 grid with labels 10, 20, 30, 40 on the left and 100, 200, 300, 400 on the top.

2009

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104	105	106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118	119	120	121	122	123	124	125	126	127	128	129	130	131	132	133	134	135	136	137	138	139	140	141	142	143	144	145	146	147	148	149	150	151	152	153	154	155	156	157	158	159	160	161	162	163	164	165	166	167	168	169	170	171	172	173	174	175	176	177	178	179	180	181	182	183	184	185	186	187	188	189	190	191	192	193	194	195	196	197	198	199	200	201	202	203	204	205	206	207	208	209	210	211	212	213	214	215	216	217	218	219	220	221	222	223	224	225	226	227	228	229	230	231	232	233	234	235	236	237	238	239	240	241	242	243	244	245	246	247	248	249	250	251	252	253	254	255	256	257	258	259	260	261	262	263	264	265	266	267	268	269	270	271	272	273	274	275	276	277	278	279	280	281	282	283	284	285	286	287	288	289	290	291	292	293	294	295	296	297	298	299	300	301	302	303	304	305	306	307	308	309	310	311	312	313	314	315	316	317	318	319	320	321	322	323	324	325	326	327	328	329	330	331	332	333	334	335	336	337	338	339	340	341	342	343	344	345	346	347	348	349	350	351	352	353	354	355	356	357	358	359	360	361	362	363	364	365	366	367	368	369	370	371	372	373	374	375	376	377	378	379	380	381	382	383	384	385	386	387	388	389	390	391	392	393	394	395	396	397	398	399	400	401	402	403	404	405	406	407	408	409	410	411	412	413	414	415	416	417	418	419	420	421	422	423	424	425	426	427	428	429	430	431	432	433	434	435	436	437	438	439	440	441	442	443	444	445	446	447	448	449	450	451	452	453	454	455	456	457	458	459	460	461	462	463	464	465	466
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----

పట్టిక అమెండ్మెంట్ K

	బి	ఁ	ఁ	బి	బి	బి	బి	
	బి	బి	ఁ	ఁ	బి	బి	బి	
	బి	బి	బి	ఁ	ఁ	బి	బి	
	బి	బి	బి	బి	ఁ	ఁ	బి	
	బి	బి	బి	బి	బి	ఁ	ఁ	
	ఁ	బి	బి	బి	బి	బి	ఁ	
	ఁ	ఁ	బి	బి	బి	బి	బి	

పట్టిక అమెండ్మెంట్ J

బి	బి	బి	బి	బి	బి	ఁ	ఁ
ఁ	బి	బి	బి	బి	బి	బి	ఁ
ఁ	ఁ	బి	బి	బి	బి	బి	బి
బి	ఁ	ఁ	బి	బి	బి	బి	బి
బి	బి	ఁ	ఁ	బి	బి	బి	బి
బి	బి	బి	ఁ	ఁ	బి	బి	బి
బి	బి	బి	బి	ఁ	ఁ	బి	బి